שני מינים אם גופיי ואם נפשיי (העקרים א טו). מי שיאמין השניות או שהוא (הבורא) גופיי או כח בגופיי (שם). והשכר הגופיי המגיע מהש"י בעולם הזה לצדיק על קיום המצוה (שם א י). — ומ"ר לנק׳: ומפני שהיו ההנאות הגופיות קודמות אל נפש האדם (חו"ה, עבוד׳ האלהים ב). להנאות הגופיות המטרידות האדם מהגיע לתכליתו (שער השמים לר"י אבן לטיף כה). והתנועות והמנוחות הנפשיות והגופיות (קאנון א א ב). שאלו השמחות הגופיות אינן ממה שראוי שישמח האדם בהן (רלב"ג, דסי"א טז כג).

ּגּוּפִיּוּת, ש"נ, — סגולת מה שהוא גוף: לא תשלול ממנו הגשמות והגופיות חלילה לך האמן בו שנתלבש בשר באחד מאבריו (קוכן וכותים לר"י עקרים). שהוא יתברך רצה שיהיה תיקון האדם אם בנפשיות אם בגופיות ביד האדם עצמו שאין מין האדם כמין הב"ח אשר אין בידם טובם (מגל׳ ספר לרשב"ג דורלן קסח:).

***גּוּפָן** [1]), ש"ז, מ"ר גופָנים, — א) מין ירק עז הריח ופרחיו חלמים, Fenchel; fenouil; fennel: השיתין והרימין והעוורדין ובנות שוח ובנות שקמה ונובלות התמרה והגופנין [2]) והנצפה (דמאי א ה). השבת והגופנין והכוסבר והכרקס אף על פי שדומין זה לזה כלאים (תוספתא כלא׳ א א).

***גּוּפֵנוּ**, — דבור קבוע בהלכות ממונות, ור"ל: אינני רוצה להשתתף, בבנין וכדומה: בעל הבית מבקש לבנות ובעל העלייה אינו רוצה מהו שיאמר לו גופינו [3]) וכו׳ היתה חורבתו סמוכה לחורבת חבירו עמד הלה ובנאה בלא רשותו הרי זה מחשב יציאותיו כשער שבנה ויתן לו את כל יציאותיו וכו׳ שאינו אומר לו גופינו מן הצד כשם שאינו אומר לו גופינו מן הצד כך אין אומר לו גופינו מלמעלן (ירוש׳, סוף ב"מ).

---

[1]) בערב׳ גַפן a) כמו בעברית, וגם ענבים, ואילן טוב הריח. — [2]) בירוש׳ מפרש גופנין שמירה, שומירה, והוא מין הירק הרשום בפנים, ועי׳ במקומו. וכן פרש הרמב"ם: מין מהירקות דומה לשבת. וזה מוכרח מהתוספתא ששבת וגופנין דומין זה לזה.

[3]) בעל פני משה פרש גופינו מלשון גפוף וסתימה. אבל דחק פרוש זה בולט, כי מה טעם גפוף וסתימה בנוגע לבנין מלמעלה? ובכלל מכל הסגנון נראה כי זה דבור קבוע.

---

a) جَفْن

ּגּוּפָנִי, ת"ז, לנק׳ גופָנית, מ"ר גופָניים, גופָניות, — א) כמו גופי, הדומה לגוף, של הגוף: כי הזכות והפרעון הוא נפשני ואינו גופני (ר"י ברזלי, יצירה 153). יד ורגל ושאר האברים הגופניים (שכל כן תמים, פי׳ יצירה). הלשון גרמית וגופנית (שם). המדות הגופניות (שם). המשפט הזרעיי מהנפש קדם יתחייב היותו קודם בנברא מה או רוחני או גופני (מאמ׳ לרשב"ג, חמדה גנוזה). וכמו שהחולים הגופניים כשידעו חליים ולא ידעו מלאכת הרפואות ישאלו הרופאים ויודיעום מה שצריך לעשות כן החולים הנפשיים (ר"י א"ת, ת׳ פרקים להרמב"ם ג). שהרי יצחק הנביא לפי שהיה מקבל תועלת גופנית מעשו היה רצונו לגמלו טוב בברכת תועלת גופנית (מלמד התלמי׳, תולדות). אל תהיו כסוס כפרד אין הבין בנטותכם אחרי התאוות הגופניות אבל בהפך שתמשלו ותרדו בדגת הים וכו׳ (ר"י אברבנאל ברא״ש, ויברך אותם). ירחק מן המדות המגונות ומהבלי התענוגים הגופניים (רות קן ג). גאולה גופניית ונפשיית (ר"י אברבנאל, מ"א יט). כי האמונה שהוא שלמות נפשיי הוא שלימות מתחלף מהטוב הגופני המזון אשר יאכל לכל נפש (הוא, מפעלות ה׳ י יא). שהמן היה מאכל גופני וכו׳ כן מצינו מאכלים גופניים קיימים (רכנו בחיי, בשלח). עד אשר יהיה (האדם החכם) קרוב במעלת השכל הפועל ויהיה שכל בעצמו ויהיה אלהי אחר שהיה גופני (המעלות לרש"ט פלקיירא). מי שלא טעם התענוגות השכליים יברח אל התענוגות הגופניים (שם). והאש הזה (של גיהנם) אינו אש גופני או יסודי כי הנפש אינה בעלת חמר תוכל להפעל מן האיכיות רק הוא אש רוחני פשוט (ר"י מפיסא, מנח׳ קנא׳ עג). — ב) מי שיש לו גוף גדול, שמן: שלא היה (משה) גופני ולא היה בעל כח (רש"י נדר׳ לח.). — ובהנדסה, תמונה גופנית, גוף בעל צורה מצורות ההנדסה: כי הוא (הכדור) תמונה גופנית שתבניתה כך וכך (יסו"ע לר"י ישראלי א א). יש כמה תמונות גופניות שמגבילים אותן שטחים ישרים וכו׳ וכן יש תמונה אחת גופנית שמגביל אותה שטח א׳ מעוגל עיגול שוה מכל צדדיו (שם א ד מג). עוד יש תמונה אחרת גופנית מעוגלת לא כעגול הכדור אלא עגול אחר וכו׳ שהחכמים יקראו אותה משופע עגול (שם).

ּגּוּפָנִיּוּת, ש"נ, — טבע הגוף, עצמות הגוף: כל בן אדם בהיות שכלו כח בגוף אינו יכול ליכנס

במקום שאין בו ג ו פ נ י ו ת כלל עד שתשאר נפשו נבדלת מן הגוף (מנוס"מ, קמז). והבחינה האמצעית המרכבת רוחניות נפשו עם ג ו פ נ י ו ת ו ולפיכך חיי האדם תלויים בו (מבנת חסידים, הסלכנס ח). וגופ נ י ו ת התפלה היא סדורה כפי אשר סדרו לנו חז"ל באימה וביראה ונשמתה הוא כוונת סודות התפלה (סקד' סל"ס). והנה היראה הזאת היא מטהרת את האדם מחשך חומריותו ו ג ו פנ י ו ת ו (רמח"ל ס ד ג).

גוֹפֶר, עי' גֹּפֶר.

*גוץ, ממנו *גוּץ.

*גוּץ[1], ת"ז, לנק' גוּצָה, מ"ר גוּצִים, גוּצוֹת, — קָצֵר: לא ארוך ולא ג ו ץ ולא קטן ולא אלם (ברכ' לח:). הוא (החולץ) ארוך והיא ג ו צ ה וקלטתהו (הרוק) הרוח וכו' היא ארוכה והוא ג ו ץ (יבמ' קו:). מדת בשר ודם יש בתוך פמליא שלו בני אדם נאים ממנו וגבורים ממנו ו ג ו צ י ם ממנו וארוכים ממנו (פסיק' דר"כ, וזאת הברכה).

א.גור, ממנו גור, א.גוּר.

א.גּוֹר, ש"ז, מ"ר גּוֹרִים, סמי' גּוֹרֵי, — כמו גוּר: יחדו ככפרים ישאגו נערו כְּגוֹרֵי אריות (ירמ' נא לח).

ב.גּוֹר[2], ש"ז, מ"ר גּוֹרִים,—אויב, Feind;ennemi;foe: הן גּוֹר[3]) יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול (ישע' נד יה).

ג.גּוּר[4]), פ"י, עב' גּוּרְתִּי, עת' יָגוּר, בכנ' יְגוּרוּ, יְגוּרֵם,

—* הפיל ארצה, החריב, שד רשעים יְגוּרֵם[1]) כי מאנו לעשות משפט (משלי כא ז).

ד.גּוּר, קל לא נמצא.

— התפ', הִתְגּוֹרֵר,—התחיל לנשב פתאם בכח עצום וזעף, : losbrechen, wüten ; se déchaîner ; rage הנה סערת יי' חמה יצאה סער מִתְגּוֹרֵר[2]) על ראש רשעים יחול (ירמ' ל כג).

א.גּוּר[3]), ש"ז, מ"ר גּוּרִים, — הקטן של הכלב, הזאב, האריה, התן וכדומה, junger Löwe, Hund ; petit de chiens, de lions ; whelp : גּוּר אריה יהודה (ברא' מט ט). דן גּוּר אריה יזנק מן הבשן (דבר' לג כב). איה מעון אריות וכו' שם גּוּר אריה ואין מחריד (נחום ב יב). אמך לְבִיָּא בין אריות רבצה בתוך כפרים רבתה גּוּרֶיהָ (יחזק' יט ב). ותעל אחד מִגֻּרֶיהָ כפיר היה וילמד לטרף טרף (שם ג). — וגּוּרֵי התנים: גם תנין חלצו שד היניקו גּוּרֵיהֶן (איכה ד ג). ראם לא נכנס עמו אבל ג ו ר י ו נכנסו (מד"ר ברא' לא).

ב.גור[4]), ממנו ב.גוּר, גֵּר, *גֵּרוּת.

ב.גּוּר[5]), פ"ע, עת' יָגוּר, — א) שהה זמן מה במקום מן המקומות, בפרט במקום זר, verweilen ; séjourner : sojourn : קרית הארבע הוא חברון אשר גָּר שם אברהם ויצחק (ברא' לה כז). וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גָר שם (דבר' יח ו). ויהי איש לוי גָּר בירכתי הר אפרים (שופט' יט א). והאיש מהר אפרים והוא גָר בגבעה (שם יו). כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר גַּרְתָּה בה (ברא' כא כג). וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גָּרוּ בה

---

[1]) לא נתברר מקורו. בארמ': ג ו ץ יומין (תרג' איוב יד א). אי תתך ג ו צ א גחין ותלחוש לה (ב"מ נט.— אשתך ג ו צ ה (קצרת קומה) גחון ולחש לה).—משק' בוּר.

[2]) באשור' גרוּ, אויב. — [3]) רוב המפרשים רואים במלה זו מקור, אך לפי העתיד יגוּר בע"פ שרוקה צריך גם המקור להיות גוּר ולא גוֹר, ומלבד זה אין המליצה מתישבת היטב, כי לא נאמר מי יגור. — והנה אעפ"י שבכלל כל מליצת כתוב זה קשה, וגם פרוש המפרשים החדשים דחוק ואינו טבעי, ואולי הנוסחה משובשה, אעפי"כ המשמעה אויב שיחסתי להמלה גור עפ"י לשון אשור' נותן להכתוב בכללו כונה נאותה לפי הענין, ושעורו הוא : הן הגור יגור, אפס (מאותי ?) מי גר (אתך ?) עליך הוא יפול. שתי המלים מאותי ואתך הן קשות, ואולי גם הן משמשות פה במשמעה מיוחדה, לא במשמעה הרגילה שלהן, עכ"פ הכונה הכללית היא כי האויב אמנם יגור עליך מלחמה אבל מי שהוא ג ר עליך, הוא יפול.

[4]) בערב' גַוּר a), הפכו, הפילו ארצה, החריב (הבית). — [1]) מנחם: מלשון פחד. ראב"ע: ישברם.

[2]) תרגום: מתקבץ. רד"ק: מלשון דירה.— ובפרשה כג יט: וסער מתחולל, וכן יש מגיהים גם פה. עכ"פ במשמע' הפעל אין ספק שהוא כמו מתחולל, ולפי הכלל הקבוע שלנו שלשוננו בנויה על התנ"ך כמו שהוא, יש לפעל מתגורר במשמ' מתחולל, זכות בלשון.

[3]) בערב' גַּרו, גִּ'רוּ a). — ומשל בארמית: ג ו ר טב מכלב ביש לא תרבי ג ו ר ביש מכלב ביש על אחת כמה וכמה (מד"ר ויקר' לא. — ג ו ר טוב מכלב רע אל תגדל, ג ו ר רע מכלב רע על אחת כמה וכמה).

[4]) בערב' ג ו ר b), ועי' הערה שלקמן.

[5]) בערב' גַּאוַר c) היה שכן של פלוני, שכן בקרבתו.

a) جَوْر

a) جَرْو جُرْو b) جور c) جاوَر

(שמות ו ד). — וכינ׳: תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוככם (שם יב מט). וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו (ויקר׳ כה מה). — ועתיד: וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אתו (ויקר׳ יט לג). אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיך (תהל׳ סא ה). יגורו בך נדחי מואב הוי סתר למו מפני שודד (ישע׳ טז ד). — ועם ו המהפך: ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים (בראש׳ כא לד). — ולצווי: גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך (בראש׳ כו ג). קומי ולכי אתי וביתך וגורי באשר תגורי (מ״ב ח א). — ומקור: וירד אברם מצרימה לגור שם (בראש׳ יב י). האחד בא לגור וישפט שפוט (שם יט ט). — וישמש גם כפעל יוצא: אויה לי כי גרתי משך שכנתי עם אהלי קדר (תהל׳ קכ ה). כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגרך רע (שם ה ה). — ולבע״ח: וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ (ישע׳ יא ו).

ג. **גור**, ממנו ג.גור, מגור.

ג. **גור**[1]), פ״ע, עב׳ גר, גרתי, עת׳ אגור, — ירא, פחד, היה לבו מלא דאגה חזקה פן יקרה דבר, fürchten; craindre; be afraid: אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם לולי כעס אויב אגור פן ינכרו צרימו פן יאמרו ידינו רמה ולא יי׳ פעל כל זאת (דבר׳ לב כו-כז). בזדון דברו הנביא לא תגור ממנו (שם יח כב). לא תכירו פנים במשפט בקטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש (שם א יז). משתו (של הלויתן) יגורו אלים (איוב מא יז). ייראו מיי׳ כל הארץ ממנו יגורו כל ישבי תבל (תהל׳ לג ח). — ואמר בן סירא: אל תבקש להיות מושל אם אין לך חיל להשבית זדון פן תגור מפני נדיב ונתתה בצע בתמימיך (ב״ס גני׳ ז ו). —ואמר המשורר בקבצו שלשת המלים גור יחד: מי צבי יגור בבית גור ולא יגור[2]) ולא עליו חרדה (ר״י הלוי, ראו תפה). — ועם ו המהפך: וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא (במד׳ כב ב-ג). וירא שאול אשר הוא (דוד) משכיל מאד ויגר מפניו (ש״א יח טו). — ולצווי: הללוהו כל זרע יעקב כבדוהו וגורו ממנו כל זרע ישראל (תהל׳ כב כד). — ואמר בן סירא: גור מרע כי רע יוליד (ב״ס גני׳ יא לג). — ועם ל אחריו, דאג לו הרבה: גורו לכם מפני חרב (איוב יט כט). לעגלות בית און יגורו[3]) שכן שמרון כי אבל עליו עמו (הושע י ה).

ד. **גור**[1]), פ״י, עת׳ יגור, — א) טמן, צפן רשת ופח לאיש, ארב לו, to lie in wait; guetter; lauern: יגורו[2]) יצפינו המה עקבי ישמרו (תהל׳ נו ז). —ב) זמם מזמות על איש, בפרט לרעה: כי הנה ארבו לנפשי יגורו עלי עזים לא פשעי ולא חטאתי (תהל׳ נט ד). אשר חשבו רעות בלב כל יום יגורו[3]) מלחמות (שם קמ ג).

ה. *__גור__[4]), פ״י, עת׳ יגור, תגור, —זנה: בת לאב מטמנת שקד ודאגתה תפריע שנה, בנעוריה פן תגור ובעולה פן תשנא (ב״ס גני׳ מב ט).

*__גורגרן__, ש״ז, — כמו גרגרן: לא לזה גורגרן אלא לך לוגלן זה עשה בגרגרנותו אתה למה לגלגתה (ירוש׳ ברכ׳ ו י ג).

גורל, ש״ז, כנ׳ גורלי, גרלי, גורלך, סמי׳ גורל, מ״ר גורלות, גרלות, — א) אבן קטנה או דבר אחר שמטילין למען החליט דבר על פי מקרה נפילת הדבר המוטל, Los; sort; lot: ונתן אהרן על שני השעירם גרלות גורל אחד ליי׳ וגורל אחד לעזאזל (ויקר׳ טז ח). טרף בקלפי והעלה שני גורלות אחד כתוב עליו לשם ואחד כתוב עליו לעזאזל (יומא ד א). ארבעים שנה ששמש שמעון הצדיק היה גורל עולה בימין מכאן ואילך פעמים עולה בימין פעמים עולה בשמאל (גמ׳ שם לט.). — ולפעולה זו ישמשו הפעלים: הטיל, הפיל, השליך, ידה, ירה: בחיק יוטל את הגורל ומיי׳ כל משפטו (משלי טז לג). והיא הפיל להן גורל וידו חלקתה להם בקו (ישע׳ לד יז). יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל (תהל׳ כב יט). לכו והתהלכו בארץ וכתבו אותה ושובו אלי ופה אשליך לכם גורל (יהוש׳ יח ח). ועל נכבדיה ידו גורל (נחום ג י). — ואמר בן סירא: אל תמנע מטובת

---

[1]) עי׳ ערך יגר. —[2]) הראשון במשמע׳ דירה, והשני גור אריות, והשלישי מורא ופחד. — [3]) המפרשים החדשים מנסחים יגודו.

[1]) בלשונות האחיות אין אח לשרש זה במשמעות המבוארות פה. אולם שתוף המשמעות והמושגים דומה לאלה יש להפעל דשש a) בערבית, שמשמעתו היא צפן, ארב, זמם מזמות על. — [2]) רש״י פרש ילינו לארב. ראב״ע גרס יגודו, וכן קצת האחרונים. — [3]) יש מגיהים יגרו.

[4]) כך בארמית: די יגור ית איתתא (ת״י ויקר׳ כ י). וכך בסור׳. בערב׳ ג׳אר b) נטה מן הדרך.

a) دسس b) جار

יום ובהלקח אח אל תעבר הלא לאחר תעזב חילך ויגיעך ליודי גורל (כ"ס גני' יד יד-יה). ואתם תכתבו את הארץ שבעה חלקים והבאתם אלי הנה ויריתי לכם גורל פה (יהוש' יח ו).—ויאמר נָפַל הַגּוֹרָל, עָלָה הַגּוֹרָל, יָצָא הַגּוֹרָל: לנתחיה הוציאה לא נָפַל עליה גּוֹרָל (יחזק' כד ו). לכו וְנַפִּילָה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו וַיַּפִּלוּ גורלות וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל על יונה (יונה א ז). השעיר אשר עלה עליו הַגּוֹרָל ליי' (ויקר' יו ט).—והכרעת הגורל לאחד הצדדים: אך בְּגוֹרָל יחלק את הארץ וכו' על פי הַגּוֹרָל תחלק נחלתו בין רב למעט (במדב' כו נה-נו). מדינים ישבית הַגּוֹרָל ובין עצומים יפריד (משלי יח יח). — ב) הדבר שנִתן על ידי הגורל: ויהי הַגּוֹרָל למטה בני יהודה למשפחתם אל גבול אדום מדבר צן נגבה (יהוש' טו א). ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בְּגֹרָלִי ונלחמה בכנעני והלכתי גם אני אתך בְּגוֹרָלֶךָ (שופט' א ג). ונוסף (חלק הנחלה) על נחלת המטה אשר תהיינה להם וּמִגֹּרַל נחלתנו יגרע (במדב' לו ג). לא ינוח שבט הרשע על גּוֹרַל הצדיקים (תהל' קכה ג). — ג) בהרחבה, חלק, Teil; part: לעת ערב והנה בלהה בטרם בקר איננו זה חלק שוסינו וְגוֹרָל לבוזינו (ישע' יז יד). בחלקי נחל חלקך הם הם גּוֹרָלֶךָ גם להם שפכת נסך העלית מנחה (שם נז ו). גּוֹרָלְךָ תפיל בתוכנו כיס אחד יהיה לכלנו (משלי א יד).—ד) מה שיְאֻנֶּה לאדם על ידי השתלשלות המקרים והמאורעות, Geschick; destinée, destiny: ואתה לך לקץ ותנוח ותעמד לְגֹרָלְךָ לקץ הימין (דני' יב יג).

אנה, יְאֻנֶּה.
*בזק, בזקים.
גרל, *הגריל.
*הגרלה. – *הטיל חלשים.
*זמן.
*חלש, חַלָּשִׁים.
*מזל. – מקרה.
*פים, *מפים, *פַּיָּסִים.
צלח, *הצליח בגורל.

גּוּשׁ[1], ש"ז, מ"ר גּוּשִׁים, — פרורי עפר, טיט דבוקים יחד ועשוים גוף אחד, Erdscholle; glèbe, motte, lump, clod: לבש בשרי רמה וְגוּשׁ[1] עפר עורי רגע וימאס (איוב ז ה). וגוש מארץ טהורה וגוש מבית הפרס (טהר' ה א). הן נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונן (ירוש' כלא' ט לב ד). סוריא על גושה גזרו על אוירה לא גזרו (גיט' ח:). ולא גזרו טומאה אלא על גוש כברייתו (רמב"ם, טומא' מת י ז). וכותל הסלע או שנעשה מגוש הארץ כשיחפור מכאן ומכאן (שם כד ו). ארץ העכו"ם בתחלה גזרו על גושה בלבד (שם יא א). — ואמר המשורר: ועפר בשליש כָּל, ומים ביד מדד, ורומש בגוש ארץ, ושרש בטירותיו (ראב"ע, בשם אל, 150). — ומ"ר: המזבל המכבד המרבץ המפעפע גושים (ירוש' שבת ז י). שנעקרו (הזיתים) בגושיהן (ב"מ קא.), ר"ל עם האדמה שבסביבותיהם. חוששין לגושיהן (סנהד' יב.), ר"ל לגושי האדמה שגדלו בה הירקות. גוש מארץ טהורה וגושים מבית הפרס או מארץ העמים (רמב"ם, אבות הטומאה יח ב). — ואמר הפייטן: הן לא יאמין בקדושיו, ותהלה ישים באילי תרשישיו, ואיך יצדקו קרוצי גושיו (רשב"י, קרוב' ב ר"ה, אדון). וסוף שברו (של הרשע) בבית קברו יצוע גוש וסות רמה (סמא"ל, סלי' לצו"ג, יצו האל).—*ומתכת בברייתה בהאדמה: חצוצרת אין כשרה אלא מן הכסף עשאה מן הגוש כשרה (תוספתא מנח' ט יט).—ובכלל *חלקים של חלקי מאכל מחברים יחד ועשויים גוף אחד, Masse: היין (שקרש) וגוש של זיתים שנפל לתנור והוסק (טהר' ג ב). בזמן שהוא (השום הנידוך במדוכה) גוש בקערה אבל אם היה מפוזר במדוכה טהור (עקו"י ב ג). מעשה קדרה בקטניות בזמן שהן פרודין אינן חבור בזמן שהן גוש חבור אם היו גושים הרבה הרי אלו ימנו (שם ה). היתה לו אם של זיתים ועתיד להופכו כיון שתקע בה יתד אעפ"י שיש בו גושין הרבה הרי אלו אינן חיבור (תוספתא טהר' י יא).—*ושל בצק: לכשתעלה

[1]) מלה עברית, ואין לה אח בלשונות האחיות. Barth מדמהו להשם גת'והa) בערב' שפרושו הוא צבור של אדמה. ואולי יש לדמותו להשם גת', גת'הa), שפרושו הוא כמות של הגוף וכדומה. — [1]) כן הקריא, והכתיב גיש והגימל זעירא (מ"ס, אלפא ביתא). התרגום פרש גרגשתא. ומנחם הביא דעת הפותרים והמחריזים כי הגוש והעפר והאבן ענין אחד להם, ולא ראה את דבריהם ויפרש גוש ממשמעת גשת. וריב"ג סבר בתחלה שמשמעתו שרץ האדמה, אך חזר בו אחרי כן ופרש עפר, אבק, והסתיע מלשון המשנה, אך לא חלק בין עפר וגוש. רש"י כמו במשנה.

a) جَثْوَة

a) جثّ جثّة

(העיסה) כולה גוש אחד (ירוש' חלה ג נט.). — *ושל מלח: שהביאו גוש של מלח ונתנוהו (על המזבח במקום הפגימה) כדי שלא יראה פגום (תוספתא סוכה ג יו). גותן גוש של מלח על רחמה (של הבהמה) והיא רוצה להניק בנה (ירוש' שבת יח יו ג). — *ושל חרדל: גוש של חרדל רבי יוסי בשם ר"א ממעיך ביד אבל לא בכלי (שם כ יז ג). — *ושל רוק: והיו כל או"ה מרקקין לפניהם עד שעשאו אותן גוש של רוק (פסיק' דר"כ, עשר תעשר, אס עלי). —*ובהשאלה: עשאן (את המעים) גושין גושין (מד"ר איכה, רא"ס).

***גּוּשָׁה**, ש"נ, — כמו גוּש: גושת עפר (רש"י איוב ז ה).

***גּוּשִׁי**, ת"ז, לנק' גוּשִׁיּת, — מטבע הגוּש: שהאויר המשורבב לעולם קל מן הגושיי בשביל שבזית אויר קלוש קל הרבה מבזית של אויר מצומק (אגרות החכמה ו ט). מאה מצעות של כרים וכסתות מונחות זו על גבי זו וכו' העליונה נשארת משורבבת וקלושה כטבעה ואותה שתחתיה מצטמקת מכובד אותה שעליה ונעשית גושיית ועבה קצת מן העליונה (שם ו ח).

***גּוּשִׁיּוּת**, ש"נ, — סגולת מה שהוא גוּש: החוק הג' הוא שיהיו הגופין משתוקקין לעמוד בגושיותם ושיעור התפשטותם (אגרות החכמה ו ז).

*גּוּשְׁבָּ, גּוּשְׁמָנִי, עי' גֶּשֶׁם, גַּשְׁמָנִי.

***גּוּתָן**, גיותן, ש"ז, לנק' גּוּתָנִית, מ"ר גּוּתָנִים, גיותנין, גּוּתָנִיּוֹת, — כמו גַּאַוְתָן: כדי לסמוך רשע אל רשע וכו' גיותן אל גיותן (מד"ר ברא"ש' פס). יי' זיין עטה כגאה גִּיּוֹתָן נגדו (יוצר לשבת א אחר פסח). — ולנק': מוסיף מושך קץ מענית גּוּתָנִית (סלית' ד עי"ת). — ומ"ר: הגיותנין שעושין עצמן אלהות (מד"ר שמות ח).

גֵּז, ש"ז, מ"ר גִּזִּים, סמי' גֵּזִּי, — א) הצמר הגזוז מהצאן, Schur; toison; fleece: ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גֵּז צאנך תתן לו (דבר' יח ד). אם אראה אובד מבלי לבוש ואין כסות לאביון אם לא ברכוני חלצו ומִגֵּז כבשי יתחמם (איוב לא יט-כ). — *ומ"ר: מקבל אדם צאן ברזל מאשתו והוולדות והגיזין שלו וכו' היו לפניו מאה צאן ואמר לו הרי הן עשויות עליך במאה של זהב הוולדות והגיזין שלך (תוספתא ב"מ ה יד). אין לוקחין מן הרועים לא עזים ולא גדיים ולא גיזין ולא תלושין של צמר וכו' ולוקחין מהן ארבעה וחמש צאן ד' וה' גיזין אבל לא שתי צאן ולא שתי גיזין (ב"ק קיח:). בישראל שיש לו גיזין הרבה (חול' קלז:). — *וסמי': אמר קונם צמר עולה עלי מותר להתכסות בגיזי צמר (נדר' ז ג). גיזי צמר ועניצי פשתן ולשונות של ארגמן (תוספתא שבת טו ד). דרכן של בני אדם להטמין בגיזי צמר ובציפי צמר (ב"ב יט.). —*וכל': היו לפניו מאה צאן ואמר לו הרי גיזיהן של אילו עשויות עליך במאה של זהב (תוספתא ב"מ ו ו). — ב) שדה חציר שגזזו ממנו את השחת וכדומה: ירד כמטר על גֵּז כרביבים זרזיף ארץ (תהל' עב ו). — ג) זמן הגזיזה של השחת מהשדה: והנה יוצר גבי בתחלת עלות הלקש והנה לקש אחר גִּזֵּי המלך (עמוס ז א).

***גַּז**[1], גַּז, ש"ז, מ"ר גַּזִּים, גָּזִים — א) עוף דורס יצודו בו הצידים עופות אחרים, Falke; faucon; falcon: ודרוסת הגז[2] בעוף הגס (חול' ג א). מדרס הגז וניץ אפרוחים קרוצים (סלי' ב עי"ת, תוחלת ישר'). — ב) מין ממיני הדבורים[3], שיש להם עקץ כמו הדבורה ועושה דבש, Wespe; guèpe; wasp: הצד חגבין גזין[4] צרעין ויתושין (שבת קו:). דבש הגזין[5] והצירעין (בכור' ז:). דבש הגיזין וצרעין (הלכ' גדו' הלד"ס נט).

***גָּזָא**[6], קל לא נהוג.

— נתפע' *נִתְגַּזָּא, מתגזאין, — נתקשה כמו עץ: כשמתגזאין[7] (הענפים) ומתקשין (ר"ח שבת קנד:).

---

[1]) בערב' גאז (a). וקוהוט גזרו מלשון פרסית. — [2]) גרסת הערוך, וכן שבלי הלקט, טרפות (סע כג). ובנוסחא' הגס. והביא הערוך שני פרושים, הפרוש הא' הוא ינשוף, וי"א שהוא בלעז פלקון. ורש"י לעז אוסטוייר, והוא vautour. — [3]) לא נתברר מקורו. — [4]) כך הגרסה בנוסחא', וכן בר"ח. ובכ"י אחד חגזין, ובאלפסי דפוס קוסט' חיגזין, אך אין לשבש כל הספרים מפני גרסת כ"י אחד, ובפרט שבר"ח הגרסה גזין, וכן בה"ג, וכן הביא הערוך בערך גז, אעפ"י שהגרסה שלו היתה כנראה הגזין. — [5]) פרש ר"ח: הן ממיני דבורים. וכן הערוך. — [6]) פעל נגזר מן גזא הארמ' והוא גּזי שלקמן, במשמ' ענף ועץ. — [7]) כך בגוף פיר' הר"ח בש"ס ווילנה. ואעפ"י שבערוך ערך זר, שהובאו שם דברי ר"ח אלה, כתוב כשמתגדלין במקום כשמתגזאין, מ"מ אין לדחות לגמרה הגרסה מתגזאין שבגוף הפרוש, מפני שר"ח גורס גואזיות במקום גמזיאות (במשנה פסח' ד ח)' ופרש נצרים, ומשתמש אחרי כן שם בהשם גזיאות, וכן בשבת במקום המובא בפנים הוא מזכיר השם גואזי ומפרש אותו עצים.

---

a) غاز

גִּזְבָּר[1], ש"ז, מ"ר גִּזְבָּרִים, — הממונה על האוצר, Schatzmeister ; trésorier ; treasurer : ויוציאם (את כלי המקדש) כורש מלך פרס על יד מתרדת הַגִּזְבָּר ויספרם לששבצר הנשיא ליהודה (עזרא א ח). המקדיש ופודה חייב במעשרות עד שימרח הגזבר (פאה א ו). הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל (שם ב ח). וראש בית אב קודם לאמרכל ואמרכל קודם לגיזבר וגיזבר קודם לכהן הדיוט (תוספתא הורי' ב י). רצה (מי שמכר יינות להלשכה שיתנו לו מעותיו) הולך גיזבר מעמידו אצל חנוני (שם שקל' ב יב). (משה) גיזבר נאמן ובקי בחשבון היה (ירוש' סנה' א יט ד). כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שנמסרו לו מפתחות הפנימיות (שבת לא:).—ומ"ר : אין פוחתין (במקדש) משלשה גזברין (שקל' ה ב). הגזברים שלקחו את העצים (מעי' ג ח). אמרו עליו על פנחס איש חבתא שעלה גורלו להיות כהן גדול והלכו עליו גזברין ואמרכלין ומצאוהו כשהיה חוצב ומלאו עליו את המחצב דינרי זהב (תוספתא יוה"כ א ו). שלשה גיזברין (שהיו במקדש) מה היו עושין בהן היו פודין את ערכין את חרמין את הקדשות ואת מעשר וכל מלאכת הקדש היתה נעשית בהן (שם שקל' ב יה). המקדיש נכסיו והיו בהן עבדים אין הגזברין רשאין להוציאן לחירות (גיט' לח:). אוי לי מבית ישמעאל בן פיאבי אוי לי מאגרופן שהן כהנים גדולים ובניהן גיזברין וחתניהם אמרכלין ועבדיהן חובטין את העם במקלות (פסח' נז.). משחרב הבית בראשונה נתקבצו כיתות כיתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו רבונו של עולם הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך (תעני' כט.). — *והממונה על כספי הכנסת העדה : אז ענו מוקדמי הקהל אל הגזבר כי אלה האנשים וכו' עוברים על החרם (שו"ת ריב"ש, רמט).

*****גִּזְבָּרוּת**, ש"נ, — משרת הגזבר : בעניני קניני האדם וכו' ומינוי ושכירות ועבודת המלכים וגזברות יקבלנות (חו"ה, הבטחון ד). וגם לעתים שהיה אביו יוצא חוץ למדינה שמעון זה נוהג גזברות מחמת אביו ועתה נסתלק אביו של שמעון מגזברותו

[1]) כן גם בארמ' וסורית, מפרסית, מן השם כז בפרסי', וההברה הסופית בלשון פרסית ור.

(שו"ת רשב"א תתקס"ו). וכל אחד מהגזברים שיסתלק מן הגזברות או ילך אחד מן העיר או יפטר שימנה אחר במקומו (לוח' הרא"ש, בית תלמוד ד, 377). וצדק יורה על הנאמנות (של הילד הנולד באותה שעה) והפקידות והגזברות ומאדים על המלחמות וכו' (ר"י הכהן, אותות השמ', משפטי הכוכב' ד). אם לא סילקו המלך רק מן הגזברות ועדיין אוכל פרס המלך עדיין מקרי שבירו (לבוש או"ח, שפב יד).

*****גִּזְבָּרִית**, ש"נ, מ"ר גִּזְבָּרִיּוֹת, — אשה ממונה על האוצר : א"ר ירמיה באשה גזברית (שבת סב.). תרצת באשה גזברית איש למה יפטור מן החטאת (תשו' גאו' ליק עג).

גזה[1]), ממנו, לפי דעת קצת, גֵּזָה, גּוֹזִי וגְזִית.

א. **גָּזָה**[2]), פ"י, עב' גָּזִית, עת' אֶגְזֶה, וככל' ביל' גְּזֹה, גְּזִי, גּוֹזִי,—הפריש את הולד ממעי אמו: עליך נסמכתי מבטן ממעי אמי אתה גוזי[3]) בך תהלתי תמיד (תהל' עא ו).

ב. **גָּזָה**, פ"ע,—כמו גוז, גָּז, במשמע' עבר : אמנם ידעת כי יד אויב גבר, ראה כי הייתי גוזה בכל מעבר (קונט' הפיוטים מח).

גֵּזָּה[4]), ש"נ, סמי' גִּזַּת, מ"ר גִּזּוֹת, — א) הצמר הגזוז מהכבשים, כמו גֵּז, Schur ; toison ; fleece : וישכם (גדעון) ממחרת ויזר את הַגִּזָּה וימץ טל מן הַגִּזָּה מלוא הספל מים (שופט' ו לח). הנה אנכי מציג את גִּזַּת הצמר בגרן (שם לז). בדמו בחלבו ובעורו ובגיזתו בגידיו ובעצמותיו וכו' (תוספתא קדוש' ד ו). הכניסה לו (האשה לבעלה) עז לחלבה ורחל לגיזתה ותרנגולת לביצתה (כתוב' עט:). — *ומ"ר : חוץ מידה חוץ מרגלה חוץ מקרנה חוץ מגיזותיה (ב"ק עח:). הגוזל רחל וגוזה פרה וילדה משלם אותה ואת

[1]) בערב' גזא a) חתך וחלק לחלקים. בארמ' גזא, היה שדוד, שלול, חסר.

[2]) עי' הערה שלקמן.—[3]) עי' הערה לערך גוז, ולפי פרוש המוסכם כי זה בינוני במשמעת מוציאי, הניחו לו החדשים הפעל גזה, כמו רואי מן ראה. ואעפ"י שיותר נראה כי גוזי הוא שם, ואולי באמת היה כתוב גוחי במקום גוזי, כמו שמבואר בהערה שם, מ"מ לפי הסכמת המפרשים היה בהלשון הפעל גזה במשמ' הוציא וביחוד הפריש הולד ממעי אמו.

[4]) כך גם בערב' גִ'זַּה b).

a) جَزَاءَ b) جِزَّة

גיזותיה ואת ולדותיה (שם לה.). שור דאפילו לגיזת זנבו (שחייב להחזיר) ושה לגיזותיו (ב"מ כז.). מחמש גיזות שיש בכל אחד מנה ופרס היה נותן משקל חמש סלעים (רש"י חול' קלה.). שזו פחותה שבגיזות (שם). — ב) צמר ארוך העומד לגִזָּה בעודו על הכבש: כל מי שהיה פסחו טלה היה תוחבה (את הסכין) בגיזתה (ירוש' שבת יט יז.) —ובמשמ' *שה"פ: עוף שאין לו גיזה תלישתה היא גיזתה (ירוש' שבת ז יג). בעלי מומין קדושת המזבח חלה עליהן וכו' לגיזה ולעבודה (שם שקל' ד מח.).

***גִּזּוּז**, ש"ז, — שה"פ מן גִּזֵּז: גלוח לאדם לבדו וגיזוז לבהמה (שלמה בר"ש, המליצה, ערך גזז, בכר 14).

גָּזוּל, פעול מן גָּזַל, עי"ש.

***גִּזּוּם**, ש"ז, מ"ר גִּזּוּמִים, — א) קטיעת הנוף מהאילן, d. Ausästen ; émondage ; tapping: וסכין שמן לגזום בין במועד בין בשביעית (ע"ז כ:). קוטע את הנוף כדי שיוציא נופות הרבה סביבות הגיזום (רש"י שם). — ב) יאִיּוּם, דבור או תנועה לאַם על איש, Drohung; menace: אם ענה תענה לשיון גזום כלומר סופך ליטול את שלך (רש"י שמות כב כב). כי חשב (ירמיהו) כי זה דרך הפחד והגזום כי לא יתכן שימיתוהו בגלוי (רד"ק ירמ' א כא). והצווי הזה אינו דרך מצוה רצונית אלא דרך גזום (הוא, יחזק' כ לט). לשון גערה וגיזום (פרוש מיוחס לרש"י, דני' ב ח). כשהיה מגזם בביוצא בזה גלגל עמו אחד מגדולי הקהל שיסור מזה הגיזום ושימנע ממנו ולא רצה להמנע (שו"ת הרא"ש יז א). אם חייב (הדיין את) הזכאי בשביל גיזומו של בעל הדין חבירו של זה הזכאי יוציאו ממנו ממונו בדין (תזקוני, יתרו יח כא). — ומ"ר: וכראות שמעון גזומי ראובן הוכרח לברר שני אנשים מצדו לדיינים (שו"ת מהרשד"ס, יו"ד קא). וכאשר שמע ראובן גזומיו ואיומיו נתיירא וכו' (ר"מ שלטון, שו"ת בני משה כא). לכן בלי לבוש ולא נכלמים, כי עץ הדעת צוה עליהם בגיזומים, הזהירם מלאכול ממנו פן ימותו מיתת עולמים (הקדמ' הלבוש לאו"ח). שלפעמים ע"י גיזום והפחדה אומר רוצה אני ודוחק לומר שע"י הגיזומים תשש יצרו וכו' (שו"ת חות יאיר נס).

גָּזוּם, פעול מן גָּזַם, עי"ש.

***גִּזּוּר**, ש"ז, —כמו קרע: אמרו לרוכבי צים בים דמעי, גם דברו רכות לרב חובל, אם יהיה מוליך גזור נפשי, לבי בידו יהיה חובל (רמב"ע, תרשיש ז כח).

גָּזוּר, פעול מן גָּזַר, עי"ש.

***גְּזוּרָה**, ש"נ, מ"ר גְּזוּרוֹת, — כמו *גְּזֵרָה: הסכבות והפרעות והזיזין והגזורות והשובבות והשקיפין והסלעים (רמב"ס, טומא' מת יג ג).

גָּזַז[1], עת' יִגְזֹז, יָגֹז, מקור לִגְזוֹז, לָגֹז, צווי גְּזִי, גֹּזִּי, — א) פ"י, חתך הצמר מהכבשים וכדומה, scheren, tondre; to shear (flock): ולבן הלך לִגְזֹז את צאנו (בראש' לא יט). הנה חמיך עלה תמנתה לָגֹז צאנו (שם לח יג). ויהי בִּגְזֹז (נבל) את צאנו בכרמל (ש"א כה ב). וישמע דוד במדבר כי גֹזֵז נבל את צאנו בכרמל (שם ד). ועתה שמעתי כי גֹזְזִים לך (שם ז). ויהי לשנתים ימים ויהיו גֹזְזִים לאבשלום בבעל חצור אשר עם אפרים (ש"ב יג כג). והגוזז את הצמר המלבנו והמנפצו (שבת ז ב). הגוזל את הרח ל ונטענה אצלו וגוזזה אפילו ארבעה וחמשה פעמים (תוספתא ב"ק י א). הגוזז עיזיו פטור מראשית הגז (שם חול' י ד). מולגין את הראש ואת הרגלים וכו' ואין גוזזין אותן במספרים (ביצה לד.). —*ופעול: לשתי רחילות שהיו עוברות במים אחת גזוזה ואחת אינה גזוזה, גזוזה עברה ושאינה גזוזה לא עברה (גיט' ז.). — ואמר הפיטן: קבץ ובקש אובדות וחוק נחלתך, צאן ההרגה וגְזוּזָה ברחלותיך (סלית' לצו"ג, תשוב תרחמנו). —*ומקור: הנותן צמר בפשתן להיות אורג עליו אסור שבשעה שהיה ליגוז היה ניטווה (תוספתא כלאים ה כא). אין פוסקין על החלב ועל הגיזין אלא עד שיעשו התחיל לחלוב מותר לקיץ התחיל לגוז מותר לקוץ (שם ב"מ ו ד). — ולאדם, השערות: קרחי וָגֹזִּי על בני תענוגיך הרחבי קרחתך כנשר כי גלו ממך (מיכה א יו). גָּזִּי[2] נזרך והשליכי ושאי על שפים קינה (ירמ' ז כט). הריני נזיר ושמע חבירו ואמר פי כפיו ושערי בשערו וכו' פי כפיו מיין ושערי בשערו מלגוז (נזיר כא:). שגוז (הנזיר) במספרים בסמוך לבשר בעין תער (רש"י שם נח:). —ואמר המשורר: אָגֹז ואשליך פאר נזרי ואק֫ב זמן חלל בארץ טמאה את נזיריך (ר"י הלוי, ציון הלא תשאלי). —*וירק: אין מחייבין

---

1) בערב' וארמ' וסורית. באשור' גְּזָזֻ, הגזה.—

2) כמו רָנִּי ליעקב (ירמ' לא ז), רָנּוּ שמים (ישע' מד כג), חָגִּי יהודה חגיך (נחום ב א). ולא נתברר היטב טעם הלוף התנועה הזאת ומקום הנגינה. ריכרסון

מוציאין אותו (את הכהן ששמש בטומאה) חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין (ירוש' סנה' ט פה:).

°גזירה, ש"נ, מ"ר גזירות, —שבועת האלה: הגזירה היא האלה (תנו' נח', שערי צדק לח). ונשבע ראובן ליהודה בגזירה וכו' כי שמעתי עליך שאינך חושב הגזירה שבועה (שם).

גזית[1], ש"נ, — פתות ולטישת אבנים, d. Behauen der Steine; taille des pierres; cutting of stones: ויצו המלך ויסעו אבנים גדלות אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית (מ"א ה לא). וארבעה שלחנות לעולה אבני גזית (יחזק' מ מג). ויעמד (דוד) חצבים לחצוב אבני גזית לבנות בית האלהים (דהי"א כב ב). — ובלי השם אבן, גזית במשמע' אבני גזית: ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה (שמות כ כה). ויבן את החצר הפנימית שלשה טורי גזית וטור ברכת ארזים (מ"א ו לו). בתי גזית בניתם ולא תשבו בם (עמוס ה יא). לבנים נפלו וגזית נבנה (ישע' ט ט). מקום שנהגו לבנות גויל גזית כפיסין לבנים בונים הכל כמנהג המדינה (ב"ב א א). לשכת הגזית שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל (מדות ה ד).

גזל, ממנו גזל, גזל, גזל, גזלה, *גזלן, °גזלנות.

גזל[2], פ"י, גזלו, גזלו, עת' תגזל, תגזל, — א) לקח לעצמו דבר של אחרים בכח הזרוע, mit Gewalt wegnehmen; prendre avec violence; pluck away והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך (בראש' כא כה). וחמדו שדות וגזלו ובתים ונשאו ועשקו גבר וביתו איש ונחלתו (מיכה ב ב). בית גזל ולא יבנהו (איוב כ יט). רבו משערות ראשי שנאי חנם עצמו מצמיתי איבי שקר אשר לא גזלתי אז אשיב (תהל' סט ה). ויגזל (בניהו בן יהוידע) את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו (ש"ב כג כא). — ובבע"ח: כי יראתי כי אמרתי פן תגזל את בנותיך מעמי (בראש' לא לא). וישאו (בני בנימין) נשים למספרם מן המחללות אשר גזלו (שופט' כא כג). גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו (איוב כד ב). — ב) גזל את פלוני, ר"ל גזל דבר ממנו: לא תעשק את רעך ולא תגזל לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר (ויקר' יט יג). אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער (משלי כב כב). גוזל אביו ואמו ואמר אין פשע חבר הוא לאיש משחית (שם כח כד). מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגזלו (תהל' לה י). הגוזל את הרבים חייב להחזיר לרבים (תוספתא ב"ק י יד). כל מי שהוא גוזל את חבירו שוה פרוטה מעלין עליו כאלו הורגו (מד"ר ויקר' כב). —ובהשאלה: שנאי טוב ואהבי רעה גזלי[1] עורם (של העם) מעליהם ושארם מעל עצמותם (מיכה ג ב). ציה גם חם יגזלו מימי שלג (איוב כד יט), ר"ל ימסו ויובישו. — ובדבר מפשט, גזל משפט פלוני, וכדומה: להטות מדין דלים ולגזל משפט עניי עמי (ישע' י ב).

— פע', גזול, גזולה, גזולים, גזולות: שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו חמרך גזול מלפניך ולא ישוב לך (דבר' כח לא). לולב הגזול והיבש פסול (סוכה ג א). ועל המריש הגזול שבנאו בבירה שיתן את דמיו מפני תקנת חשבון ועל חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים שהיא מכפרת (גיט' ה ה). הלוקח מחמת הלוקח אף על פי שהלוקח הראשון אומר גזולה היא בידי לא כל הימנו לאבד זכותו של זה (תוספתא ב"ב ב ב). אדם לוקח לולב לזכות בו ואם היה גזול הוא צווח לפני המקום ואומר גזול אני חמוס אני (פסיק' דר"כ, ולקחתם לכם). — ומי שגזלו ממנו: והיית אך עשוק וגזול כל הימים ואין מושיע (דבר' כח כט). בית דוד כה אמר יי' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק פן תצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רע מעלליהם (ירמ' כא יב).

— נפע', נגזל, — שגזלו אותו, ובמליצה: כי לא ישנו אם לא ירעו ונגזלה שנתם אם לא יכשולו (משלי ד יו). — *ובעקר משמעתו: קרקע אינה נגזלת (סוכה לא.). —*ומי שגזלו ממנו דבר: ואלו נשבעין ונוטלין השכיר והנגזל והנחבל (שבוע' ז א). הרי שהיה חייב לחבירו מנה ובא בב"ד ולא הספיק לתננו עד שבא

---

[1] משקל דלית, זוית. — לפי דעת Barth ויתר החדשים מן גזה במשמ' חתך, גזר. ובערב' ישמש לזה פעל נחת, נחית a). — ונקוד אשורי גזית, גזית.

[2] כן בכנעני, ארמ' וסורית. בערב' משמש שרש זה למשמעות אחרות, ורחוק הוא לדמות משמע' חתך שלשרש זה בערב' למשמע' לקיחה בחזקה שבעברית.

a) نحت نحيت

—[1]) החדשים סוברים כי עקר משמעת גזל הוא קרע, קרוב למה שיש בערבית, ואמרו כי גזלי עורם היא משמעתו העקרית של הפעל, ולא כהשאלה.

אתו לשרש את הקנרס אבל גוזזה בעלין (תוספתא שביע' ב יב). ושוחטין לו (למי שנשכו נחש) תרנגולת וגוזזין לו כרישין (שם שבת טז יד). החוכר שדה מחבירו לשַׁחַת וגוזזה וכו' חכרה לזרע וגוזזה לשחת (שם ב"מ ט ל). ואין גוזזין את הירק בתספורת שלו (כלים לד.). הירק התלוש שיש בו ראשי עלין נרקבין וכמושין אין גוזזין אותן בתספורת שלו שגוזזין בה מן המחובר (רש"י שם). — *ופעול: רבי מאיר אומר אין מוכרין להן (לעכו"ם שחת) אלא גזוזה (ע"ז :). — ב) פ"ע, נתן גֵּז: חמש רחלות גוזזות מנה מנה ופרס חייבות בראשית הגז וחכמים אומרים חמש רחלות גוזזות כל שהן (חול' יא ב). שמין את העיזים מפני שהן חולבות ואת הרחילים מפני שהן גוזזות ואת תרנגולת מפני שעושה ואוכלת (תוספתא ב"מ ה ד). ההולך לחלוב את עיזיו ולגזוז את רחליו ולרדות את כוורתו מצאו חבירו ואמר לו מה שעזי חולבות מכור לך מה שרחלי גוזזות מכור לך מה שכוורתי רודה מכור לך (גמ' שם סד.). — *גזז מעות, הפחית קצת ממשקל הזהב על ידי חתוך וכדומה: המלוה ברבית ממונו כלה או הגוזז מעות או העושה עולה במשקל ובמדות (ס' חסידים, תתתל"ג). — ועי' *גלות ממון. — ובהשאלה *גזז מנכסיו, הפריש מהם מעט: כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצל מדינה של גיהנם (גיט' ז.). — *וגזז את פלוני, הענישו, נפרע ממנו: אבל ישראל איני מקיף להם אלא חטאו מיד אני גוזזם (פסיק' רב', יהודה וישראל).

א.נפע', נָגֹז, מ"ר נָגֹזוּ, נגוזו, — שגזזו אותו, ובהשאלה נכרתו, נשמדו: אם שלמים וכן רבים וכן נָגֹזוּ[1] ועבר (נחום א יב).

ב.נפע', *נִגַּז, — שגזזוהו: הלוקח גז צאנו של חבירו אם שייר המוכר מעט מצאנו להגזז המוכר חייב להפריש מן המשוייר על הכל (רמב"ם, הלכ' בכור' י א). — *ונגזז הירק: שרשי קולסי הכרוב וחלפות תרדין והלפת את שדרכן ליגזז ונעקרו (עוקצ' א ד). (מוכרין)

שחת לגוז על מנת שתיגזז ותבואה לקצור על מנת שתיקצור (תוספתא ע"ז ב ד). אבל ירק שדרכו ליגזז צריך להשקותו תמיד (רש"י ר"ה יד.). —ואילן ושערות, ובהשאלה *שנפרעו ממנו: נמשלו ישראל באגוזה מה האגוזה נגזזת ונחלפת ולטובתה היא נגזזת למה שהיא מחלפת כשער הזה שנגזז ונחלף וכצפרנים הללו שנגזזין ונתחלפין כך כל מה שישראל נגזזין מעמלן ונותנין לעמלי תורה בעולם הזה לטובתן הן נגזזין ונחלפין להם (מד"ר שה"ש, אל גינת). — ואמר הפיטן: לכמהים ותמהים, בחרון אף וחמה, נבזזים נגזזים, כמו רחל נאלמה, נמסרים נמכרים (סמא"ל, סליח' לצו"ג, חי בכל).

*גַּזָּז, ש"ז, מ"ר גַּזָּזִים, —מי שמלאכתו לגזוז צאן: אתה מכנים קדרים בכפר הנינה גוזזין בדמשק חרשין במצרים (מד"ר ברא' פו).

*גְּזִי[2], *גזי, ש"ז, מ"ר גְּזִיאוֹת (גזזיאות, גואזיות), — *גזיאות נצרים יוצאים משרשי האילן: מתירין גואזיות[3] של הקדש (פסח' ד ח). אבותינו לא הקדישו אלא קורות ואנו נתיר גואזיות (גמ' שם נו:). והיו (אנשי יריחו) מתירין הגזיאות (ר"ח שם).

*גְּזִיז, ש"ז, מ"ר גְּזִיזִים, — חתיכה, קטע: מחמם הברק גזיזי השלג והן נמסין ויורדין בעננים (ערוך, ערך גז).

*גְּזִיזָה, ש"נ, מ"ר גְּזִיזוֹת, — שה"פ מן גָּזַז: מי שאין מחוסר אלא גזיזה ונתינה יצא זה שמחוסר גזיזה פדייה ונתינה (חול' קלה.).

גְּזֵילָה, עי' גְּזֵלָה.

*גְּזִיר, ש"ז, מ"ר גְּזִירִים, — חתיכה אחת גדולה של עץ, Scheit ; bûche ; log : אמר הרי עלי עץ מביא גזיר אחד (מנח' ו ז). שנים בידם שני גזירי עצים (שם). העבודה אפילו כהן גדול פצעין את מוחו בגזירין (תוספתא כלים ב"ק א ו). פרחי כהונה

(תה"פ קעד) משער כי זה מפני ההתרגשות. קניג איוו אומר מאומה. גזנ' מזכיר מבלי לתת טעם. — [1]) ריב"ג ורד"ק והחדשים אמרו כי הוא נפעל מן גזז בהשאלה וזה דחוק. מנחם חברו עם גוז, וכן לפי דעת ריב"ג היתה דעתו של ר"י חיוג. אבל גם זה קצת קשה, ובכלל כל הפסוק דחוק. אבל להלשון יש אולי להשתמש בו במשמ' זו עפ"י החלמת רבי הלשון.

[1]) מן שרש גזז. וכן בערב' גזאז a), קטע.

[2]) בארמ' גז גזא: דכי שקלת ליה לפרי איתא לגזא. כך גרסת הערוך, ובנוסח' גוזזא. ועוד במקומות אחרים. והעיר הערוך שבערב' קורין לקורות גואזא ע"כ, והוא גאיז גואיז b).— [3]) כך גרסת ר"ח שם והביאה גם הערוך בערך גמז. ופרש ר"ח שם: הן נצרים הפרים משרשי אילנות, והן קשקושי אילנות. ובנוסחאותינו גמזיות, ועי' זה.

a) جَزَاز b) جايز جوايز

בעל חוב של נגזל מנין שמוציאים מיד הגזלן ונותנים לבעל חוב של נגזל (ספרי נשא ג). הגוזל את חבירו ומת הנגזל יחזיר הגזילה ליורשים (רמב"ם, גזל' ואבדה ח א). מכר שדהו וחזר וקנאה מהנגזל (רי"ף ב"מ עג, שו"ע חו"מ שעד). — ובבלל ימי שלקחו ממנו מעות לא בצדק: שכן דרך הנגזל ההוא (מי שאבד את כספו בשחוק) להכות החוטף ההוא על ידו או על שאר אבריו (מלמד התלמי' כהר).—יומ"ר: אוי להן לגזלנין ולחמסנין מקול צעקתם של נגזלים ושל נחמסים שעולה באזני המקום (ר"י בר' יקותיאל, מעל' המדות, האמונה).

גָּזֵל, ש"ז,--מעשה הלקיחה בזרוע והדבר הגזול: וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו (ויקר' ה כא). אל תבטחו בעשק ובגזל אל תהבלו (תהל' סב יא). שהגוזל את היחיד יכול לפייסו ולהחזיר לו גזילו (תוספתא ב"ק י יד). העבד שהיה אוכל משל רבו קוציץ ונותן פרוסה לבנו ולעבדו של אוהבו ואינו חושש משום גזילו של בעל הבית שכך נהגו (שם יא ד). — *והקרבן הבא על הגזל: הביא אשמו ולא הביא גזילו לא היה ממרם בדמו עד שיביא גזלו (שם פסח' ג א). גזילו של גוי אסור (ירוש' ב"מ ב ח ג).

גֶּזֶל, ש"ז, — כמו גָּזֵל: כי עשק עשק גזל גֶזֶל אח (יחזק' יח יח). — ובהשאלה: אם עשק רש וגֶזֶל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ (קהל' ה ז). מצודות חיה ועופות ודגים יש בהם משום גזל מפני דרכי שלום רבי יוסי אומר גזל גמור (גיט' ה ח). עני שראה כדי פאה בין בתבואה ובין באילן אינו רשאי ליגע בה ואסורה משום גזל עד שתיודע לו שהיא פאה (תוספתא פאה ב ח). חומר גזל הרבים מגזל היחיד (שם ב"ק י יד). א"ר ששת נתתיו לך זהו עושק יש לך בידי ואיני נותן לך זהו גזל (ב"מ קא.). גוזל אדם אפשר שיחזיר גזלו ויתקן (חגי' ט:).—ומ"ר: שמר לך מִגְּזָלִים הצעירים אבק גזל מקוראים (מגת' מגוגגו, דנך חיים).

גְּזֵלָה, ש"נ, מ"ר גְּזֵלוֹת, — כמו גָזֵל, גֶזֶל: והיה כי יחטא ואשם והשיב את הַגְּזֵלָה אשר גזל (ויקר' ה כג). יי' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו ואתם בערתם הכרם גְּזֵלַת העני בבתיכם (ישע' ג יד). עני ואביון הונה גְּזֵלוֹת גזל (יחזק' יח יב). כל הגזלנים משלמין כשעת הגזלה (ב"ק ט א). אמר לבניו גזילה זו של פלוני היא (תוספתא שם י יג). ראה גזילתו של חבירו בתוך ביתו ואבידתו של חבירו בתוך ביתו (שם). והגוזל את הרבים אין יכול לפייסן ולהחזיר להם גזילתן (שם יד). שלשה דייני גזילנת היו בירושלם (כתוב' קה.).

*__גַּזְלָן__, ש"ז, מ"ר גַּזְלָנִים, — מי שדרכו לגזל, Räuber; bandit, brigand; robber: האריסין והחכורות והסקריקון והגזלן אין מביאין (בכורים) (בכורים א ב). הגזלן בין כך ובין כך אינו משלם אלא קרן (תוספתא ב"ק ז א). החמירה תורה בגנב יותר מגזלן (גמ' שם עט:). הכופר בפקדון נעשה עליו גזלן (שם קה:).— ומ"ר: כל הגזלנים משלמין כשעת הגזלה (ב"ק ט א). למה נברא (האדם) יחידי מפני החמסנין והגזלנין (תוספתא סנה' ח ד). הרועים והחמסנים והגזלנין (ירוש' ר"ה א נז ג). — ובהשאלה: אילן הסמוך למיצר בתוך שש עשרה אמה גזלן הוא ואין מביאין ממנו ביכורים (ב"ב כו:). צלצל ארבה גזלן הוא שאוכל תבואת כל אדם (רש"י ב"ק קיו:). — ובהרחבה, יבבלל אדם קשה, רע: ועוד הרבה רשעות דבר זה הגזלן אך למה לי לכתוב לך כל הדברים (מגלה טמירין, מכתב קו).

*__גַּזְלָנוּת__[1], ש"נ, — מעשה של גזלן, עסק של גזלן, Räuberei; briganderie; robbery: הגוזל שדה ואחר שגזלה והוחזק גזלן עליה חזר ולקחה מבעלים הראשונים וטען הנגזל ואמר אנוס הייתי בשעה שמכרתיה לו ושלא לדעתי מכרתי מפני גזלנותו לא זכה הגזלן (רמב"ם, גזל' ואבד' ט יד). תקנת חכמים שכנגדו נשבע ונוטל לענין גזלנות (תשו' גא' קדמ', קסל יג). שיצא קול גזלנות על אחד מעדיהם (שו"ת מהר"ת בנימין כא). אעפ"י שהוא מקבל בחובו הואיל ולא הסכים עמו חבירו על כך גזלן הוא אך לא יתפשט זה הגזלנות עד שיגיע וכו' להשבע לשקר (ר"י אבן מיגש יח). שיש ליורשי ראובי עדים שבגזלנות ירד שמעון באותו גן (תשו' גאו' מו"מ קנג). הריני מוסר בפניכם ואני קובל על פב"פ שגוזל אותו בית פלוני והוא מחזיק את שלי בגזלנות (ס' השטרות לר"י ברצלוני, 58). ואין לעשות תקנה לגזלן שלא יבוא לידי מכשול לפי שעון הגזלנות יותר גדול (פי' המשנ' להרמב"ם, מע"ש

---

[1]) בארמית: היכי דמי גזלן א"ר יוחנן כגון שהחזיק על שדה זו בגזלנותא (ב"ב מז.).

ה א). והטענה שאמרת שיש לקהל לעשות דינין וחקים בדבר זה נראה לי שאין זה אלא גזל ואין יכולים להתנות על הגזלנות (שו"ת ריב"ש תעז).

א. **גזם,** ממנו גזם, א. *גזם,

גזם[1], ש"ז, — מין ממיני הארבה, eine Art Heuschrecke; espèce de sauterelle; a species of locust: גנותיכם וכרמיכם ותאניכם וזיתיכם יאכל הגזם (עמו' ד ט). יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק אכל החסיל (יוא' א ד). ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה הילק והחסיל והגזם חילי הגדול אשר שלחתי בכם (שם ב כה).

א. ***גזם,** קל אינו נהוג.

— פע', *גזם, — חתך קצת הענפים מהאילן: מתליעין ומזהמין בשביעית ואין מתליעין ומזהמין במועד כאן וכאן אין מגזמין[2] (ע"ז נ:). אין מתליעין את האילנות ולא מזהמין את הנטיעות ולא מגזמין (רמב"ם, הלכ' יו"ט ח א).

— נפע', *נגזם, — נחתך: שלא ימות האילן אם נגזם קודם לכן (רש"י ע"ז נ:).

ב. **גזם,** ממנו ב. גזם, *גזמה.

ב. **גזם**[3], פ"י, עת' יגזום, — דבר דבר או עשה תנועה כדי לאים על איש שיירא מפני הרעה שמכינים לו, drohen; menacer; to menace: מי שאחז קרדום ואמר אלך ואפסק דקל של פלוני ונמצא קטוע מושלך לא נאמר שזה עשה מה טעם אדם עשוי לגזום ולא לעשות (הלכ' פסוק', ממונות). אם ענה תענה אותו הרי זה מקרא קצר גזם ולא פירש עונשו כמו לכן כל הורג קין גזם ולא פירש עונשו (רש"י שמות כב כב). וכאשר התחיל במלאכה אמר (שמעון) שהממטוה היה גרוע וגזם לו להניח מלאכתו (שו"ת הרא"ש קד ג). ומתוך שהיה ראובן מצוי בביתו של שמעון היה חושדו מאשתו וגזמו להרגו (מרדכי, כתוב' שו). ולא היה דעתם (של ראשי הקהל) לסייעו לו (להשר) לכן גזם להרע להם (שו"ת רמ"א נא). ונשבע במעמד כולם שלא היו דברים מעולם ושכל מה שאומר לא אמר אלא להציל נפשו מייסוריו שעשו לו ושגזמו להוסיף לו (תשו' מהר"י קולון סח). אשר טען שמעון שמה שנתן לגיסתו אשת אחיו יתר על כתובתה שבאונס נתן מפני שראובן אחיה גזם אותו להביאו בערכאות של גוים (שם קפו). מי שגזם לחבירו להביאו בערכאות שלהם אם לא יתן לו מה שהוא מבקש ממנו (שו"ת תורת חסד יט).

—וכנ' *גזמה, גזם אותה: והיא ערכה תשובתה כי יהודית היא ואיימה (השופט) וגזמה והיא לא נתנה על לבה ואמרה מבני היהודים שבוני ויביאוני הנה (תשו' הרמב"ס קל).

— פע', גזם, — כמו הקל, במשמ' איים עליו: בשביל אותו דבר רע שהיא מגזמת לעשות לו (מד"ר במדב' יד). (מצא) רועה לגנב קודם שנטל הימנו כלום וגיזמו והירפו (רש"י ב"מ לג:). כשהיה (רבנו תם) יושב בדין וא' מבעלי דינין מגזם לחבירו ואומר כך וכך תתחייב לי בדין רגיל היה ר"ת לומר שקר אתה דובר (תוספ' כתוב' סט.). ועתה שואלין ממני הפחת ומגזמין עלי לאמר אצוה אחד מעבדי וישבע שנפחתו יותר מכ' דינרין (תשו' ר"ת סא). ואף קודם שנתגלה הדבר לשרית היתה מגזמת אם אמת שהיהודית היתה יושבת עליה ורוכבת לא ארכב עליה כל ימי עולם (שם סג). שהוא מלשין ליחידים מישראל ולקהל לאנסן והוא מגזם בכל יום תמיד וכו' ושגיזם לפניהם מלשינות פעמים רבות (שו"ת הרא"ש יז א). מה שנהרג המוסר מן הדין הוא על העתיד ועל שם סופו ר"ל כגון שעדין לא מסר אלא שאומר ומגזם שימסור ואז הורגין אותו (שו"ת ריב"ש רלח). מחמת יראת הגוים אשר אסרוהו בזיקים והיו מגזמים אותו לעשות לו יסורין גדולים (תשו' ר"י קולון סח). כאשר אני מוכיח אותה מגזמת

---

[1] מן שרש גזם במשמ' חתך, כמו חסיל. ואין לברר לאיזה מין ממיני הארבה קראו גזם. ת"י זחלא השבעים והירונ' תרגמו מלה זו במשמ' תולעת. שממנה יוצא אחרי כן הארבה. התרגום הסורי תרגמו משוטא שהוא לפי דברי המלונים הסורים ארבה בלי כנפים. ריב"ג: הוא מעין הארבה, וכן שאר המפרשים.

[2] כך הגרסה בנוסח', ואעפ"י שגם בירוש' שבי' ב כך הגרסה אעפי"כ, כשנעריך מאמר זה להמאמר בתוספתא שבי' א י, יש לשער כי צריך גם להיות מגמזים במקום מגזמים. ועי' ערך גמז.

[3] בארמית: אמר רב נחמן האי מאן דנקיט נרגא בידיה ואמר איזיל ואיקטליה לדיקלא דפלניא ואישתכח דקטיל ושדי לא אמרינן דהוא קטליה אלמא עביד איניש דגזים ולא עביד (שבוע' מו.). ואין לעמוד על עקר הדבר, אם נסתעפה משמעה זו באמת מן משמ' חתוך של השרש גזם, או נגזר פעל זה בארמ' משרש אחר, בערב' יש פעל קצת דומה לגזם שלנו והוא המזa) עלי, אך אינו נהוג אלא בדבור ההמוני, והוא ממשמע' עקיצה.

a) همز

לילך לבין הגוים (שם פג). מדרך האדם שבשהוא כועס הרבה ומפליג לגזם הנה בזה יתרפה חרבה החרון בעת המעשה (ר"מ אלבילה, ראבית דעת א ד). ישראלים שדחק אחד את חבירו בתפישה והיה מגזם לו להורגו עד שיתן לו קרקעו (לבוש, אוגאה רלו א). ועתה בקלקלם במעשיהם ואנ"י היא המגזמת ואומרת ויסרתי אתכם אף אני (עבוד' הקד' לר"מ גבאי, סתרי תורה יט). אחד מהבעלי דינין מגזמו (לדיין) אם אתה מחייבני הרי אני שורף גדישך (חזקוני, יתרו יח כא). אם אחד מבעלי דינין אלים ומגזם לדיין לגזול ממונו אם יחייבהו בדין וכו' (פענח רזא, יתרו).

— הפע', "הגזים, — א) כמו גזם ב': ולמה הגזמתי הדבר מרוב כעסי אל תתמה וכו' (ר"מ אלשיך, איוב ו ב). לפי שבהיותו מפליג לדבר ולהגזים ינוח קצת מרתיחתו אבל מי שהוא בלתי כועס ובלתי מגזים לאויבו הוא מרבה להנקם בשעת המעשה (ר"מ אלבילה, ראבית דעת א ד). מי שהוא מלמד תלמידים גדולים או קטנים לא יכוף אותם תמיד בשוטים ובייסורין של דברים קשים אלא פעמים יכוף ופעמים יגזים ופעמים יפיים כפי טבע התלמידים (מנוה"מ פט ב). איש ועיניו אדומות מוציא רוח מנחיריו ומגזים באצבעו (לב הארי', אר' מודינו ג ו).—ב) דבר גוזמות, הבאי, übertreiben; exagérer; exaggerate, נהוג בדבור ובספרות החדשה.

*גוזמה[1], גוזמא, מ"ר גוזמות, גוזמאות, — העברה על המדה הראויה, הגדלת מדת הדברים יותר ממה שהם, Übertreibung; exagération; exaggeration: (מה שאומר) אפרוח וקליפתו (שיאכל הוא) גוזמא (בילה ד.). תאכל היא ואמה גוזמא (שם). השקו את התמיד בכוס של זהב אמר רבא גוזמא (חול' ל:). אמר רבא (מה שנאמר במשנה תפוח היה באמצע המזבח פעמים שהיו עליו כשלש מאות כור) גוזמא (תמיד כט.). — "ומ"ר: אתם כלכם חזיתם גודל צרתי כי ראיתוני ולא הכרתוני ועשיתם כל הגוזמות ההם וישבתם ז' ימים לארץ ואין דובר (ר"מ אלשיך, איוב כז יב). חלילה לה (להתורה) מן הגוזמות והיא רחוקה מן השתופים ומן ההשאלות (רמ"ע מפאנו, אמר' טהור, חקור דין ב יג). גוזמות רבה בר בר חנה (פחד יצחק, ערך זה).

[1]) אין לעמ"ד על מקורה של מלה זו.—בארמית: כיון דקאמר מילתא יתירתא גוזמא בעלמא הוא דקגזים (ב"מ קד:).

גזע, ממגו גזע, "הגזיע.

גזע[1]), ש"ז, מ"ר גזעים, — א) חלק האילן בין הענפים והאדמה, Stamm; tronc; trunk: ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה (ישע' יא א). אם יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות גזעו מריח מים יפרח ועשה קציר כמו נטע (איוב יד ח-ט). אף בל נטעו אף בל זרעו אף בל שרש בארץ גזעם (ישע' מ כד). מן הגזע (של האילן שקנה) שלו ומן השרשים של בעל הקרקע (ב"ב ה ד). אילן העולה בין מן הגזע ובין מן השרשים חייב בערלה (תוספתא ערלה א ד). היוצא מן הגזע ומן השרשין הרי אלו של בעל הקרקע (ב"מ קיח:). רבי יהודה אומר (היוצא) מן הגזע פטור (מהערלה) מן השרשין חייב (שם קיט.). כל שרואה פני חמה זהו מן הגזע ושאינו רואה פני חמה זהו מן השרשים (ב"ב פב.). מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק ח"ו אין גזעו מחליף (תענ' כה:). קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו וכו' ארז זה אינו עומד במקום מים ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף (סנה' קה:). כאן בשגזעו (של האילן שנגדע מלמעלה) מחליף כאן בשאין גזעו מחליף (ערוכ' ק:). — גם "לשנים וביוצא בזה: כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשיער והצפורן הואיל וגזען מחליף (רמב"ס, טומא' מת ג יב). — ועל *בשר הגוף: עור (של בע"ח שנחתך) דגזעו מחליף (נדה נה.). — ב) *קבוץ בני אדם שממקור אחד מוצאם, Race; race: גזע ישישים עלה מבבל (מו"ק כה:). וזכור היום לגזעו (של אברהם) בריתו (סלי' ער"ה, אז בסר). שמעו דברי רוח הקדש ורע קדש גזע האיתנים התבודדו והטהרו (האמונ' לרב"ט פלקיירא ד יז).

*גזע, קל אינו נהוג.

— הפע', "הגזיע, — עשה גזע: בעת שנים הגזיעו מלא כל הארץ כבוד (ר"י בן אביתור, עבודה). בלפת יגזיע שרש בארץ (קינה לת"ב, ויכון עולם, מחז' רומי).

*גזף[2]), פ"ע, קל אינו נהוג.

[1]) בערב' גזע a), שרש. ובמצרית מה שבין הענף והאדמה.

[2]) חלוף אותיות במקום קצף. — בארמית:

a) جزع

— נפע', יִנָּגֵף, — נתקצף : נופים נ ג ז ף צעיר אשר רגל בחבירו (מתז' ויטרי סי' תע"ט, הקדמה).

גזר, ממנו גָּזָר, א.גֶזֶר, *גַזָּר, גָּזֵר, גְּזֵרָה, *גְזִירָה.

גָּזַר[1], פ"י עת' יִגְזֹר, יִגְזַר, לווי גְּזֻרוּ, גִּזְרוּ, — א) בכלל חתך, schneiden ; couper ; to cut, ומשמש— א) במשמ' חתך דבר לשנים או יותר חלקים : ויאמר המלך גִּזְרוּ את הילד החי לשנים ותנו את החצי לאחת ואת החצי לאחת (מ"א ג כה). וזאת אמרת גם לי גם לך לא יהיה גְּזֹרוּ (שם כו). לגֹזֵר ים סוף (תהל' קלו יג).— ואמר הפיטן : אתה אהבת עמך, בעבורם ירדת ממרומך, ג ז ר ת להם ימך, דבקתם באהב לשמך (זולת לשב' שקלים). —ב) פ"ע [2]), עבר מן העולם, כלה : כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים כחש מעשה זית ושדמות לא עשה אכל גָּזַר [3]) ממכלה צאן ואין בקר ברפתים (חבק' ג יז).— ג) כרת עצים, fällen; couper, abattre; cut wood : ויבאו (בני הנביאים) הירדנה וַיִּגְזְרוּ העצים (מ"ב ו ד). — ד) בכלל כרת, חתיכת בשר וכדומה : איש אל אחיו לא יחמלו וַיִּגְזֹר על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו (ישע' ט יח-יט).—ה) החליט, entscheiden, décider; decide : וְתִגְזַר אמר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור (איוב כב כח). שכל מה שאני ג ו ז ר עליו הוא מקיים (ירוש' ר"ה ב נח:). כל ארץ ש ג ז ר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה וכל ארץ שלא ג ז ר עליה אדה"ר לישוב לא נתישבה (ברכ' לא.). — ו) *צוה לעשות או לא לעשות איזה דבר, חִיֵּב, עשה לחק : בעליית חנניה בן חזקיה בן גוריון כשעלו לבקרו נמנו ורבו בית שמאי על ב"ה ושמנה עשרה דברים ג ז ר ו בו ביום (שבת א ד). הגיע ראש חדש כסליו ולא ירדו גשמים בית דין ג ו ז ר י ן ג' תעניות על הצבור (תעני' א ה). ג ו ז ר נ י עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך ביוה"כ שחל להיות בחשבונך (ר"ה ב ט). אלמלא חוני אתה ג ו ז ר נ י עליך נידוי (תעני' ג ח). שמאי הזקן אומר אילו היתה שעה פנויה ג ו ז ר ואני עליה (על השדה שנטייבה) שלא תיזרע (תוספתא שביע' ג י). אמר ר' יהודה אף אני כך אמרתי אבל חברי ג ז ר ו עלי שיהא מודה בהן בטהרה (שם פרה יא ב). את הוא ש ג ז ר ת עליה שריפה (ירוש' פסח' א ד). מעשה ו ג ז ר ו תענית בחנוכה בלוד (ר"ה יח:). פעם אחד ג ז ר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק (מו"ק טז.). אני ה' ג ז ר ת י ו ואין לך רשות להרהר בהן (יומא סז:). אמר רב אסי ג ו ז ר י גזירות שבירושלם היו נוטלין שכרן תשעים ותשע מנה מתרומת הלשכה (כתוב' קה.). ר' יוסי אומר ג ו ז ר י גזירות שבירושלם אומרים נטיעה בת שנתה שתי כסף (שם). אין ג ו ז ר י ן גזירה על הצבור אלא א"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה (הורי' ג:). א"ל (ר"פ בן יאיר לנהר גינאי) אם אי אתה חולק ג ו ז ר נ י עליך שלא יעברו בך מים לעולם (חולין ז.). הנכנס לבית כל מה ש י ג ז ו ר עליו בעל הבית יעשה (דא"ר ו). וכי מאחר שבקול גבוה היה מדבר (האלהים) למה לא היו שומעין לפי ש ג ז ר הקב"ה על הדבור שיצא וילך אצל משה (תנחומא ויקרא א). — ואמר הפיטן : יועץ וְגוֹזֵר ומי יפירנה, ויחתוף ויפעל ומי ישיבנה (פיוטי"ת ד). — ז) *גזר על, אסר את הדבר : בפולמוס של אספסיינוס ג ז ר ו על עטרות חתנים ועל האירוס (סוט' ט יד). ג ז ר ו על פתן ושמנן (של הגוים) משום יינן ועל יינן משום בנותיהן (שבת יז:). באותה שעה (של מעשה אמנון ותמר) ג ז ר ו על הייחוד ועל הפנוייה (סנה' כא.). ו ג ז ר ו על רובו (של השער המסובך) שאינו מקפיד וכו' ו ג ז ר ו על מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד (נדה סז:).—ח) *בפרט לרעה, מצד המלכות : אימתי שישראל משליכין דברי תורה לארץ המלכות הרשעה הזאת ג ו ז ר ת ומצלחת (ירוש' ר"ה ג נט.). פעם אחת ג ז ר ה מלכות שלא יעסקו ישראל בתורה (ברכ' סא:). מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם ג ו ז ר י ן עלינו גזירות קשות (ר"ה יט.). פתח עוזא שר של מצרים לפני הקב"ה ואמר רבש"ע ג ז ר ת על אומה זו שיהיו משועבדים וכו' וקיים את דבריך (מדר' ויושע, ועתה דבר). — ט) *שפט שהדבר הוא כך וכך : ואינני ג ו ז ר שהיה הענין על הדרך הזה ואולי הוא על דרך יתר עמוק (כוזרי א לא). ואינני ג ו ז ר חלילה שהכונה מהעבודה הזאת הוא הסדר הזה אשר זכרתיו (שם ב כו). ואנחנו מכחישים אותו (את החווה בכוכבים) ו נ ג ו ז ר שאין בשר ודם משיג לזה (שם ד ט). ואם תראה המלה אשר בראשיתה אחת המלות אשר זכרנו ר"ל האלף והנון והמם והיוד והתו בת חמש אותיות ג ו ז ר על המלה הזאת שהיא חמשית

דכי מ ג ז ף בעלמא ולא אתי מטרא (גרסת הערוך ע"ז נה. — כ ש מ ג ז ף בעולם ולא ירד מטר).

[1]) בערב' גַזַר a), שחט.— [2]) גם בערבית משמש פעל זה יוצא ועומד. — [3]) יש מגיהים נ ג ז ר.

---

a) جَزَرَ

(הקדמה י). וצריך שלא יגזור אדם בזה בשקול הדעת ובסברה מבלתי אזון וחקור (מו"נ, פתיחה). וכל אחד מאלה יגזור על מנהגו שהוא הטוב (המעלות לר"ש פלקיירא ג). מפני ששמעו (הטפשים) שיש סברות לפלסופים שמכחישות התורה וכו' על כן גזרו כי כל סברותיהם שקר (שם ג). ולכן גזרו בעלי ידיעת הכרת הפנים וכו' המשפט באדם הזה שהוא נבל (קאנון ג א י). וכיון שהזכיר הכתוב השני החסיד גזרנו שכל מי שאינו מחמיר על עצמו בהזכרת השם אינו נקרא חסיד (הגיון הנפש לבר חייא ג). אין המשורר האמתי גוזר הפלגה על שירו תיכף שילדתהו המחשבה (ר"י בדרשי, פרדס החכמה ח, אוה"ס ג). ונתחיל לגזור כך בדרך ההקש כל מורכב נחלק (תגמ' הנפ' ד:). עמד בישמעאל איש משכיל ומבין וכו' וגזר ואמר כי אין לשום אחד מגלגלי השמים שום מסיבה או מרוצה אלא כלפי המערב בלבד (יסו"ע לר"י יבראלי ב ט). חכמי תורתנו הידועים בחכמה עם חכמי אומות הנקובים בשמות גזרו על קיום השכר והעונש הרוחנים ומציאותם בנפש אחרי הפרידה מן הגוף (שער השמים לאבן לטיף כה). ובאשר ראו הפילוסופים שהפעולות הטבעיות הולכות על דרך הפעולות המלאכותיות גזרו שמאותו השכל בעצמו נתהוו הכחות הטבעיות (ר"ע ספורנו, אור עמים, ידיעה). ומי שהיה כפרי ושב עירוני נגזור עליו שמקריו טובים (אוהב משפט, באור' לאיוב כב). אמנם אני גוזר כי אי אפשר היות ייסוריך בלא דין (שם ה ו). — י) *גזרה ההשגחה: ואם לא יגזור לו (האלהים לאדם) יותר מן המזון אם היו משתדלים כל אשר בשמים ובארץ להוסיף עליו לא היו יכולים בשום פנים (חו"ה, הבטחון ד). והסכל יחשוב כל אשר גזר לו הבורא מן הממון שהוא טרף מזונו (שם). כאשר גזרה החכמה העליונה (עבוה"ק, היחוד יח). — *גזור המקום: וכך הותנו ביניהם שאם גוזר המקום ליתן להם בנים הם יירשו אותם (גוף כתוב' ירוש', מחז' רומ' ל). וכמו כן קנינו אנו העדים מפב"פ החתן הנזכר וכו' שיהא מזומן בגזור המקום את פלוני ולקדש ולישא מרת פלונית הנזכרת (ס' השטרות לר"י ברגלוני 128). — יא) אמר *בהחלטה, לא בפקפוק: לא יגזור ויאמר נגע נראה לי בבית אלא כנגע (נגע' יב ה). — יב) בהשאלה, יחיב, הכריח: שאילו היה עצמם וטבעם (של עצמי העולם) גוזר שיהיו נפרדים לבד לא יתקבצו לעולם (מו"נ א עד). כי העולם מתנהג על פי הוברי השמים וכסיליהם ועל כן בהיות עת הורתם או לידתם גוזרת עליהם טובה גם כי רשעים יהיו לא יבצר מהם כל אשר גזרה עליו עתו (ר"מ אלשיך, איוב כד א). כמו שהוא בדבור השבת כי הוא לבדו אשר נאמר שם ממה שלא יגזרהו ההקש השכלי כי כל המאמרים כולם יגזרם השכל העיוני והמעשי (חזות קשה, ר"י ערמאה). הדת ההיא שהוא מתייחס אליה ידיעה אמיתית כפי מה שיגזור טבע הענין (ר"י אלבו, העקר', הקד'). מצד השגת הנבואה והתורה האלהית המצוה לעשות הדברים הנרצים אצל הש"י אעפ"י שלא יגזרם ההקש (שם א יא). כל זה לא יגזרהו ההקש (ר"א דורן, מעשה אפוד, הקד'). כי האדם יודע דברים הכרחיים לא ישתנו לעולם וכו' והשכל גוזר לעולם על שלילתם או על חיובם (מורה המורה א ב, ד"ה טוב). שהמוסכם אצל הכל יגזור השכל על אמתתו (קול יהודה, כוזרי א ג). — יג) *בדקדוק, עשה, בנה שם מן פעל או פעל מן שם, החליט מקור התיבה[1]: וכשתגזור ממנו (מן השרש) פועל או פעול לא תוסיף מם בתחלתו (ר"י ג'יקטיליה, דקד' ר"י חיוג כח). — יד) *בהגיון, חִיֵּב דבר לדבר, החליטו לו: כאמרך ראובן חכם כל אדם חי כל הווה נפסד וכו' מפני שגוזר החכמה לראובן ובשני החיים לאדם וכו' הוא מאמר גוזר דבר לדבר (ר"ש א"ת, מו"נ, פי' מלות הזרות). המאמר המורכב ממנו גוזר וממנו בלתי גוזר והיה המאמר הגוזר הוא המקבל האמת או השקר (ר"מ חביב, דרכי נעם). — יה) *עבר דרך: כשיתנועעו הריחיים הקפה שלמה הלא תדעו כי החלק אשר יקיפה גזר כל מרחק העגול הגדול בזמן אשר גזר בו החלק הקרוב מנקודתה העגולה הקטנה (ר"י חריזי, מו"נ א עב).

— פעו', *גָּזוּר, גְּזוּרָה, — א) מן גָּזַר משמע' ח: שהיתה גזירה גזורה קודם לק"ב שנה (סעו"ר כח). כל דבר מלכות ועצה בי גזורה (ר"ש הנגיד, הרכבי, אלוה עוז). כל ימי חייו הגזורים והראויים לו כפי טבע יצירתו (ר"א בר חייא הנביה, מגל' המגל', ברא"ש ספ' העבור). הדבר הגזור שאין להשיב עליו (ר"י חריזי, מו"נ, פי' מלות זרות). מיי' יצא הדבר והוא גזור לפניו ואיננו א"כ בבחירתנו (ר"י אברבנאל, חיי שרה). ולא יהיה הרעה הגזורה בימיו (הוא, מ"א כא). — ובמשמ' מחלט: כאשר פתרו אבותיו המצוות

[1]) עפ"י דרך לשון הערב' שמשתמשת למושג זה

הגלויים הגזורים, כי במשל הם אמורים (תפו' תלמי' דוכס 32). — ב) יוצא ממלה אחרת: והפילוסוף שם גזור[1]) מהפילוסופיה והוא בלשונם פילוסופים (המעל' לרס"ט פלקיירה ב).

—נפע', נגזַר, — א) שחתכו אותו מן, ובהשאלה שהפקידו אותו מן, getrennt werden, être séparé de be separated: כי נגזַר מארץ חיים מפשע עמי נגע למו (ישע' נג ח). וישב (עזיהו המלך) בית החפשות מצרע כי נגזַר מבית יי' (דהי"ב כו כא). — ואמר הפלסוף: מנהג העובד אצלנו אינו נגזר מן העולם שלא יהיה למשא עליו (כוזרי ג א). — ב) נשמד, אבד, vertilgt werden; périr; perish: צפו מים על ראשי אמרתי נגזָרתִּי (איכה ג נד). הנה אמרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נִגְזַרְנוּ לנו (יחזק' לז יא). במתים חפשי כמו חללים שכבי קבר אשר לא זכרתם עוד והמה מידך נִגְזָרוּ (תהל' פח ו).—ג) שהחליטו אותו, beschlossen sein; être décidé; be decreed: זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזַר עליה (אסת' ב א). כיון שעלה יהושפט עם אחאב למלחמה ברמות גלעד נגזרה גזירה על יהושפט ליהרג (תוספתא סוט' יב ב). הרי שהיו ישראל כשירין בר"ה ונגזרו להם גשמים וכו' שכבר נגזרה גזירה (ירוש' ר"ה א נז:). שפעם אחת נגזר על ישראל שלא יעסקו בתורה (תענ' יח.). שלא להתאבל כל עיקר א"א שכבר נגזרה גזרה (ב"ב ס:). וכשם שנגזרו על אדם הראשון ג' גזירות כך נגזרו על חוה שלשה גזרות (אדר"נ א). בעבור היות כל דבר נגזר ואם הוא לעתיד כבר נגזר בתחלה (ראב"ע במדב' כג כג). אמת מהלך עולם אפסיו ומדותיו, ונגזר עלי כפות ספירות והם תשעה, ובהם שבע עשרה אלפים מדינותיו (הוא, כסס אל 128). ותשאף להתימר במדע אשר וכבוד אשר נגזר לכל חכם בדרתיו (סס 225). אם האופן לך התנכר, וזמן בוגד לך התאכזר, השקט ובטח כי המגור הוא לא ידחה מה שנגזר (עמנו', מחב' א). כל הדברים נגזרים על היצורים (המעלות לרס"ט פלקיירא). שהוא יתברך ידע הנגזר מפאת המערכת (העקרים ד ב). ויש להתבונן על המתים קודם זווגם מה יהיה מבת זוגם הנגזרת להם (הריקנטי ב, כי תצא). — ד) *בדקדוק, שיצא מן שם בהפעל שַׁקa) שר"ל בקע וגזר מן.—[1]) כמו בערב' מִשְׁתַּקb).

(a شَقَّ (b مُشْتَقّ

או פעל אחד[1]) : ואשר דמית כי יש מהשמות אשר יגזרון מפעלים (תלמי' מנחס, ערך נסתס). כי כל פועל עבר או עתיד או פוֹעֵל לעולם הם נגזרים משם הפועל כי הוא העיקר (ראב"ע רות א א). והשמות הדומים ושאינם דומים והנגזרים ושאינם נגזרים והזרים וכן בתארים ובפעלים (חו"ה, עבוד' האלהים ד). מה שאינו נגזר מלשון המקרא (כוזרי ה כ). השמות המוספים ואשר אינם מוספים הנגזרים ואשר אינם נגזרים (ר"י א"ת, הרקמה י). כי גלגל שם נגזר מענין הגלגול (ר"י חריזי. מו"נ ג ו). והחכמים גבלו הפלוסופיא בג' גבולים ידועים הא' נגזר משמה והב' נלקח מסגולת כחותיה והג' מאותות פעולותיה וחכמותיה (רמב"ע, ערוג' הבשם ב). כל שמותיו יתעלה נגזרים מן הפעולות (מו"נ א ס).

— התפ', *התגַּזֵּר: אין גזירה אלא דבר המתגזר ויורד (יומא סז:).

— פוע', *גּוֹזֵר, גּוֹזְרִים, — א) מי שגוזר חותם בבשר גוף האדם לרפואה, למילה, : אמר רבי הושעיה שאלנו את רבי יהודה הגוזר ואמר לנו וכו' (ירוש' שבת יט יו ד). מפי ר' יעקב הגוזר כתבתי וכו' והגוזר ר' גרשום פי' אחר על ציצין (רש"י שטינשנו, כ"י המבורג, 225). — ב) *הכח העליון השולט בעולם: ואופני היושר בבטחון על האלהים בכל ענין מהם שישליך את נפשו בהם להליכות הגוזר אשר גזר לו הבורא מהם (חו"ה, הבטחון ד).

א.גֶּזֶר, ס"ז, סמי' גְּזַר, מ"ר גְּזָרִים, סמי' גִּזְרֵי, — א) חלק אחד מהדבר הגזור לחלקים, רבים חתיכה, אחת: Teil, Stück; partie, morceau; piece, part ולפיד אש אשר עבר בין הַגְּזָרִים האלה (בראש' יה יז). — ובמליצה: לגזר ים סוף לִגְזָרִים (תהל' קלו יג). —ואמר המשורר: וקשרי כנפך בכנפי שחרים, לנדים ונעים ברות קלעים, ולבות קרועים לאלף גזרים (ר"י הלוי, היוכלו פגרים, כט).— ואמר הפיטן: כורתי בריתך בְּגֶזֶר, כאזור למתנים אוזר, לך הדבקתם מלהנזר, הנה אלהים עוזר (זולת לשבת הפסקה א, אחור וקדם).—ב) *כמו גזרה: עד שיתבאר לך הגזר ותדע הדבר ברור שהוא מן השרש (ר"י א"ת, הרקמה י).— ג) *חלקי ההברה: באותיות ובגזרים וההברות המורכבות מהן (אבר'

[1]) עפ"י הלשון הערב' אִשְׁתַּק a).

(a إِشْتَقَّ

כלמטי, מקנה הכרכס א). האותיות והנקודות המרכיבות את גזרי ההברות אשר מהן תורכבנה התיבות (שם). כי בהרכבת גזרים מן האותיות המונחות יוציא קול הברה זאת (שם ג).

*ב. **גֶּזֶר**[1], ש"ז, — א) מין ירק נאכל, שרשו יתדי, בשרו מתוק, אדֹם הגון, Möhre ; carotte ; carrot נהוג בלשון המדברים עברית בא"י. — ב) גזר לבן, Pastinake ; panais ; parsnip : גזר הוא פשטנאגא בלעז מהותו ידוע (קאנון ב, לוח הסמים). גזאר חם ורטוב וקשה להתעכל ועוזר למשגל (מ' אלדבי, ש"א ס).

***גֶּזֶר**, גוזר, כמו גְּזֵרָה : כי מה שיהיה בנסיון אין גוזרין עליו גוזר גמור כי לא יגזור האדם גוזר גמור שכל אדם לא יניע אזניו כאשר יגזור כי כל אדם מרגיש (כוזרי ה יב).

גְּזֵרָה[2], ת"נ לנק' גְּזֵרָה, מ"ר גְּזֵרִים, גְּזֵרוֹת, — שעם, בלי צמח, שיש בו סלעים, צוקים וכדומה : ונתן אתם (הכהן את העונות) על ראש השעיר (אשר עלה עליו הגורל לעזאזל) ושלח ביד איש עתי המדברה ונשא השעיר עליו את כל עונתם אל ארץ גְּזֵרָה[3] (ויקר' יו כא-כב).

***גֶּזֶר**, ש"ז, —כמו גִּזִּיר : סידר המערכה גדולה מזרחה וחזיתה מזרחה וראשי הגיזרין הפנימים היו נוגעים בתפות וריוח היה בין הגיזרין שהיו מציתין את האליתא משם (תמיד ב ד). האומר הרי עלי עצים מביא דמי שני גיזרי עצים ונותן וכו' אמר הרי עלי שני גיזרי עצים אלו למזבח (תוספתא שקלים ג ד). אמרו לא נסע (טוריינוס) משם עד שבאה עליו דיופלה של רומי ופצעו את מוחו בגיזרין ובבקעת (מגי' תענית יב).

***גְּזַר־דִּין**[1], ש"ז, סמי' גְּזַר, מ"ר גְּזְרֵי־דִינִים, — א) החלטת משפט ופסק של בית דין, Urteil ; sentence : (מצא) גזרי דינין ופרוסבולין הרי זה יחזיר למי שכתובין על שמו (תוספתא ב"מ א ט). גזרי דינין ואיגרות של רשות (ירוש' מו"ק ג פב.).—ובפרט החלטה של ההשגחה העליונה : הכל נידונין בראש השנה וגזר דינם של כל אחד ואחד מתחתם בזמנו (תוספתא ר"ה א יג). וגזר דינו של כל אחד ואחד מתחתם ביום הכיפורים (ירוש' שם א נז.). הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה אלא כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה (שבת לג.). מנין לגזר דין שיש עמו שבועה שאינו מתקרע שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי וכו' (יבמ' קה.). מכאן ואילך היום לווה מן הלילה והלילה מן היום ופורעין זה לזה בפיוסין הכל בלי שטר ובלי גזר דין וכו' אבל למטה כמה שטרות וכמה גזרי דין (מד"ר ויקר' כו). ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן צדקה צעקה שינוי השם ושינוי מעשה (ר"ה יו:). יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין (שם.).—ובפרט לרעה : וכן מצאנו שלא נתחתם גזר דינם של אומות העולם אלא על העורלה בלבד (תוספתא נדרים ב ד). באותה שעה נתחתם גזר דינן של אומות העולם לבאר שחת (שם סוטה ח ו). כל העונה אמן יהא שמיה רבה מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו (שבת קיט:). והיו דמעות (של הבעל שתלמידו גזל את אשתו וכבשו לו לעבד) נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן ועל אותה שעה נתחתם גזר דין (גיט' נח.). בא וראה כמה גדול כחה של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל (סנה' קח.). אף על נח נחתך גזר דין (שם). בקשו עליו (מלה"ש על בנימין) רחמים וקרעו לו גזר דינו והוסיפו לו כ"ב שנה על שנותיו (אדר"נ, סוף ג).—*ובלי דין : לו אדע קצי כתבתיו אך חתום יהיה עד בוא גְּזַר קוני (ר"ע פלנסים, מבוא מתק שפת').

---

[1]) בארמית : גזר בין בחיותיהו ובין כדמבשלין (הל"ג הלד"ה, ברכות). גזר דמבשלין ליה גוים (שם). בערב' ג'זר a). וסוברים שזו מלה מעורבה, ר"ל לקוחה מלשון זרה, והיא מלשון פרסית.

[2]) משקל זָקֵן, זְקֵנָה. — [3]) המדקדקים החליטו מלה זו ש"נ. אך יותר נראה שהיא ת"נ. — ופרשוה המפרשים ממשמ' גזר, חתך, ארץ כרותה מן הישוב, וכדומה. אך ריב"ג אמר וז"ל : והטוב בעיני שתהיה מלה מיוחדת ויהיה בה קצת דמיון ללשון הערב שאומרין לארץ אשר אין בה צמח ארצ' מג'זורה (צ"ל מג'רוזה) והיא הישימון (השרשים ערך זר). — וכן קצת האחרונים גזנ' בול.

---

a) جزر

---

[1]) בארמית : איתעבד ליה גזר דין (ירוש' סנה' י כח ד).

גִּזְרָה, ש"נ, מ"ר גְּזָרוֹת, סמי' גִּזְרוֹת, — א) חתוך האברים, צורתם, Schnitt ; forme , taille : form, figure : זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים ספיר גִּזְרָתָם[1]) (איכה ד ז). — ב) חלק מחלקי בנין המקדש : וְהַגִּזְרָה והבניה וקירותיה ארך מאה אמה (יחזק' מא יג). ורחב פני הבית וְהַגִּזְרָה לקדים מאה אמה (שם יד). ומדד ארך הבנין אל פני הַגִּזְרָה אשר על אחריה (שם טו). הלשכה אשר נגד הַגִּזְרָה (שם מב א). ברחב גדר החצר דרך הקדים אל פני הַגִּזְרָה ואל פני הבנין לשכות (שם י). — ג) *במלאכת הבנין, בנין בולט באורך מהכתל בפני הפתחים או החלונות, Balkon;balcon;-ny: הגיזרה והגבלית בפותח טפח איזהו הזיז שפניו למטה והגיזרה שפניה למעלה (אהל' יד א). — ד) *בדקדוק[2]), ומשמש — א) במשמ' השרש שממנו נגזרה מלה מהמלים[3]), Ableitung, deri- ; dérivation : כלם גזרה אחת הם וכלם לשון רצון (מנחם, מחב' אבה). מסה ומריבה אשר גזרתם מן נסותם (תשו' תלמי' מנחם 80). אבל לא היתה גזרת נח מן ינחמנו (שם). כאשר תמצא בראש המלה שאינך יודע גזרתה (ר"י א"ת, הרקמה י). ויתכן להיות (גרה) מגזרת מים הנגרים (רש"י ויקר' יא ג). — ב) כ"א משלש צורות כל פעל ופעל בעברית, פָּעֵל, פָּעֹל וּפָעַל : וכל אשר הם מגזרת פָּעֵל בצירי ישוב פתח באתנח וסוף פסוק ואשר הם מגזרת פָּעַל בפתח ישוב קמץ באתנח (מכלול דה"פ). — ג) כל אחת משבע ממחלקות הפעלים, גזרת השלמים, החסרים, הכפולים וכו' : הפעלים שהם על מין אחד קראו המדקדקים גזרה אחת להיותם מתמונה אחת והוא מלשון ספיר גזרתם וגזרת הפעלים הם שמנה שלמים חסרי פא כפולים נחי פא נחי פא יוד נחי עין נחי למד אלף נחי למד הא (נהר התיבה, הפעלים). והנה אנכי כתבתי שם בכל גזרה וגזרה מכל הבנינים דרך הנוהג באותיותיה ונקודותיה ובסוף כל גזרה חזרתי וכתבתי דרכי הגזרה ההיא בקצור דברים (הקדמ' מסלול). והנה שורה שלמה כזאת (של כל זמני הפעל) נקראת אצל המדקדקים בשם גִּזְרָה ופירושו חלק (שם הפע' ב). הגזרה הזאת נקראת שלמים דהיינו שאותיות השרש הן בשלמות בכל הזמנים (שם י). כל השרשים השומרים תמונתם ומשתוים בנקודתם ובשנוי תנועתם מצד אותיות השמוש נקראו גִּזְרָה ולכן נאמר כי פָּקַד שָׁמַר זָכַר וכדומה הם גזרה אחת (כ"ז, תל"ע רכח). הגזרות המתחלפות הנמצאות בלשון הם שמונה במספר (שם רל). ולכן נקרא גִּזְרַת השלמים (שם).

***גְּזֵרָה**, ש"נ, מ"ר גְּזֵרוֹת, — א) מצוה שאין לבקש לה טעם אלא ברצון הפשוט של הגוזר [1]) : והלא אין המחיה מטמא בראשי איברין אלא גזרת המלך היא אפילו כל שהוא (תוספתא נגעים ג ז). בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות וכו' הבת ולא הבן אלא גזירת מלך היא (שם סנה' יא ו). שאין אהרן לובש בגדים לגדולתו אלא כמקיים גזרת מלך (ספרא אחרי, פה). רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שסופן לינתק בעריות לכך בא עליהם בגזרה אני ה' אלקיכם דעו מי הגוזר עליכם (שם קלז). אני ה' שקבלתם מלכותי במצרים וכו' קבלתם מלכותי קבלו גזרותי (שם). אמר הקב"ה חוקה חקקתי גזירה גזרתי ואי אתה רשאי לעבור על גזירתי (פסיק' דר"כ, פרה). חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרים אלא גזרתו של מלך מלכי המלכים הוא (שם ד). האומר על קן צפור יגיעו רחמיך וכו' משתקין אותו וכו' מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות (ברכ' לג.). — ובבלל פקודת ומצות השלטון וכדומה : מלך בשר ודם גוזר גזרה ספק מקיימין אותה ספק אין מקיימין אותה וכו' ואילו משה רבינו גזר כמה גזרות ותיקן כמה תקנות וקיימות הן לעולם (שבת ל.). אמר לו הקב"ה (לדוד) הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה (מו"ק טז:). — ובפרט לרעה [2]) : נגזרה גזרה על בתיהן של צדיקים שיחרבו (ברכ' נח:). לא דיין לישראל שחוטאין לפני אלא שמטריחין אותי לידע איזו גזירה קשה אביא עליהן (שבת קמה:).

[1]) הסכמת המפרשים הראשונים והאחרונים שפרושו הוא צורה של האברים. אך הדמיון לספיר אינו עולה יפה. והחכם ביק: הגידים. Löhr הגיה נזרתם, ר"ל השערות, אך מה טעם ספיר ? — [2]) בן זאב (תל"ע רכח) נתן להשם שמשמש במשמעה זו צורה אחרת והיא גְּזָרָה. — [3]) תרגום השם הערבי : אִשְׁתִּקַאק a).

[1]) בארמ' : דילמא גזירת הכתוב הוא דבשדה ניהוי שכחה ובעיר לא ניהוי שכחה (ב"מ יא. — אולי גזרת הכתוב היא (בלי כל טעם) שבשדה יהיה (עמר) שכחה ובעיר לא יהיה שכחה). — [2]) בארמית : גזרה עבידא דבטיל (כתוב' ג. — גזרה עשויה שתבטל).

a) اشتقاق

— והחלטת ההשגחה העליונה להביא רעה על האדם: בזמן שיש שלום יהיה לששון ולשמחה יש גזרת המלכות צום אין גזרת המלכות ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין (ר"ה יח:). אמר לו הקב"ה (למשה עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל שגזרתי עליהם שלש גזירות בעבורך (פסח פז:). פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה (תעני' כח.). הביא עליהם הקב"ה (על ישראל בימי החרבן הראשון) ג' גזרות כנגד ג' עבירות שבידם (יומא ט:). ומיום שפשטה מלכות שגוזרת עלינו גזירות קשות וכו' (ב"ב ס:). שגזרה מלכות גזרה כל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג (ע"ז ח:). בשעת גזרת המלכות אפילו מצוה קלה יהרג, ואל יעבור (סנהד' עד.). שפעם אחת גזרה המלכות גזרה שלא ישמרו את השבת וכו' אמרו מי ילך ויבטל הגזירות ילך ר' שמעון בן יוחאי שהוא מלומד בנסים (מעיל' יז.). לא נגזרה גזירה (שימותו במדבר לא על פחות מבן עשרים ולא על יתר מבן ששים (ב"ב קכא:). דור שבן דוד בא תלמידי חכמים מתמעטים וכו' וגזירות קשות מתחדשות עד שהראשונה קיימת אחרת באה ונסמכה לה (פסיק' דר"כ, החדש). ישראל עמך שמך במו קדש, וגזירות טובות עלימו חדש (סמ"ג, סלי' לאשמ' כפור, יפר"א).—ב) פסק דין של בית דין: ואלו כותבין במועד וכו' שטרי חליצה ומיאונין ושטרי ברורין וגזירות בית דין ואגרות של רשות (מו"ק ג ג). — ובפרט פסק דין של קנסות: שני דייני גזירות היו בירושלם (כתוב' יג א). נחום המדי היה מדייני גזירות (תוספתא ב"ב ט א). גוזרי גזירות שבירושלם היו נוטלין שכרן תשעים ותשע מנה מתרומת הלשכה (כתוב' קה.). — ג) הטלת אסור או חובה על העם עשויה בהסכמת ראשי הדת או ראשי הצבור: שלא להתאבל כל עיקר (על החרבן) אי אפשר שכבר נגזרה גזירה (תוספתא סוט' טו יג). ר' שמעון אומר שלש גזירות בדמאי (שם דמאי ס כד). שאין גוזרין גזירה על הציבור אלא אם כן רוב ציבור יכולין לעמוד בה (ב"ק עט:). הלכה כר' מאיר בגזירותיו (ערוב' מו.). אם נדרו (של אדם) קודם לגזירתינו יבטל נדרו את גזירתינו ואם גזירתינו קודמת לנדרו יבטל גזירתינו את נדרו (תענ' יב.). אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע הרבה גזירות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי וקיימתים (ערוב' כא:). וגזרו (החכמים) גזרות והתקינו תקנות (לשון הרמב"ם בהקדמת הערכ' כלו לס' זרעים).— ד) תוספת חומרה לאסור דבר לבלתי יבואו להתיר דבר אסור מכבר[1]: רבה אמר (מה טעם אסרו להטמין בשבת את הביצה בחול) גזרה שמא יטמין ברמץ (שבת לט.). רב יוסף אמר (מה טעם אסרו ביצה שנולדה ביו"ט) גזרה משום פירות הנושרין (ביצה ב:). רב יוסף אמר (מה טעם אסרו לטבול כלים בשבת ובמועד) גזירה משום סחיטה (שם יח.). לא עולין באילן (בשבת ובמועד) גזירה שמא יתלוש ולא רוכבין על גבי בהמה גזירה שמא יצא חוץ לתחום וכו' ולא שטין על פני המים גזירה שמא יעשה חבית של שייטין (שם לו:). דבר תורה מעות קונות ומה טעם אמרו משיכה קונה גזירה שמא יאמר לו נשרפו חיטיך בעליה (קדוש' כח:). שטרי חוב המוקדמין פסולין וכו' גזירה שמא יגבה מזמן ראשון (ב"מ עב.). מי שהיתה דרך הרבים עוברת לתוך שדהו נטלה ונתן להם מן הצד מה שנתן נתן ושלו לא הגיעו וכו' גזירה שמא יתן להן דרך עקלתון (ב"ב נט:). דבר תורה עור אדם טהור ומה טעם אמרו טמא גזירה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין (חולין קכב.). — ה) גְּזֵרָה שָׁוָה[2], משפט הקשי לדמות שני ענינים זה לזה מפני שהמלים הנמצאות בשניהם שוות או המושגים שוים: שבעה דברים דרש הילל הזקן לפני זקני פתירא

—[1]) בארמית: פירות הנושרין טעמא מאי גזירה שמא יעלה ויתלוש היא גופא גזרה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה (ביצה ג. — פירות הנושרים מה טעם (אסרו לאכול) גזרה שמא יעלה (על האילן) ויתלוש היא בעצמה גזרה ואנו נקום ונגזור גזרה לגזרה).

—[2]) מלבד המחברים הקדמונים כריתות והליכות עולם וקנאת סופרים ופחד יצחק וכו' נשאו ונתנו בפרוש מלה זו ופרטי הגזרה שוה בזמן החדש ה' קצינלנסון בספרו נתיבות עולם, ז' אינהורן בספרו סדר תנאים, י' ריפמן במשיב דבר, ר"מ פלונגיאן בספרו המצוין תלפיות, פרופס' דר' בכר בספרו על המונחים של התלמוד, דר' שורץ בספרו die hermeneutische Analogie in der talmud. Litteratur, והחכם ל' בלוי בבקרת ספר זה בהקבץ הצרפתי REJ 1898, 150. ואין לברר אם הלל הוא יצר בעצמו את השם למדה זו, או נוצרה לפניו, עכ"פ הוא היה הראשון שקבע אותה בתורת מדה ממדות הדרוש, ולפי הדרוש ולפי הכתיב ברוב המקומות גזירה ולא גיזרה ברור הדבר כי זו היא בעצמה המלה שהיתה מצויה כל כך בלשון בזמן ההוא, במשמעת החלטה, וכונתה של גזרה שוה היא: החלטה שוה, ר"ל להחליט מה במקום ההוא כך אף במקום הזה כך.

קל וחומר וגזירה[1]) שוה ובניין אב וכתוב אחד ושני כתובין וכלל ופרט ופרט וכלל וכיוצא בו ממקום אחר ודבר הלמד מעניינו (תוספתא סנה' סוף ז). ר"א בנו של ריה"ג אומר בשלשים ושתים מדות התורה נדרשת ברבוי במעוט וכו' בגזרה שוה בבנין אב וכו' (ל"ב מדות של ר"א בר' יוסי הגלילי). מגזרה שוה כיצד נאמר בשומר שכר אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ונאמר בשומר חנם אם לא שלח ידו וכו' מה בש"ש וכו' פטר את היורשים אף בש"ח וכו' יפטור את היורשים (ספרא, בר' י"ג מדות). אמרו להם בית שמאי גזירה שוה חלה ומתנות מתנה לכהן ותרומה מתנה לכהן כשם שאין מוליכין את התרומה כך אין מוליכין את המתנות (בילס א ו). תלמוד לומר שנה שנה לגזירה שוה מה שנה האמורה בשנת ששים כלמטה ממנה אף שנה האמורה בשנת חמש ושנת עשרים כלמטה ממנה (ערכ' ד ד). היו נבונים והיו נכונים לגזירה שוה מה נכונים כאן לפרוש מן האשה אף והיו נכונים האמור להלן לפרוש מן האשה (מכילתא בחדש ג). ימים ימים נחלים לגזירה שוה מה (ספרא במי' ג ד). לא יטמא לא יטמא לג"ש מה לא יטמא האמור בכ"ג חייב בלא יבוא וחייב בלא יטמא אף לא יטמא האמור בכ"ה חייב בלא יבוא ובלא יטמא (שם אמור ב יא). כאשר תניח התורה תבה אחת שוה בשני ענינים אז נאמר כי אין זה אלא להשוות את שניהם כדי שילמדו זה מזה וזו תקרא גזרה שוה כי מלת גזירה הוא שם נאמר על התיבה כי הושם לה זה השם להיותה גזורה מאותיות אשר מהם הורכבה (תחלת חכמה לר"י חגיז, ג"ש). — ומ"ר: שהיה הדיבור יוצא מפי הקב"ה והיו ישראל מסתכלים בו ויודעים כמה מדרשים יש בו וכמה הלכות יש בו וכמה קלים וחמורים יש בו וכמה גזירות שוות יש בו (ספרי שיג). וכי נתנו גזירות שוות לאברהם (מד"ר ברא' מו). הלכה למשה מסיני ששתי תיבות דומות שנכתבו בתורה בשני מקומות והם מגזרות שוות ללמד זו על זו נכתבו וק"ל ג"ש מופנה משני צדדיו למדים ואין משיבין מופנה מצד אחד למדין ומשיבין (ה"ע ד ב, דיני ג"ש). — ולמעשה הגזרה שוה משמש פעל דין, דן גזרה שוה: אין אדם דן גזירה שוה מעצמו (פסח' סו.). ישב אברהם ודן גזירה שוה נאמרה ערלה באילן ונאמרה ערלה באדם מה ערלה שנאמרה באילן מקום שהוא עושה פירות אף ערלה שנאמרה באדם מקום שהוא עושה פירות (מד"ר ברא' מו). — ז) ימה שנגזר, לפי אמונת ההמון, על פי כח עליון שיארע להכלל או ליחידים, Verhängnis; fatalité; fate, destiny: יש כח במשכיל לבחור הטוב והרע כי אין הגזירות רק כפי המקבל (רא"ע, יסוד מורא ז). ואני סבור שאין לך מנוס מחקור בשאלות הגזרה והבחירה מפני שהיא משאלות החכמה (כוזרי ה יט). ופקח עיניך כי רבים חללי היאוש ועצלות ידים אשר הפילו מחללי הגזרה החרותה אשר היא נחמת הפתאים (ידע' הבדרשי, בחי"ע טו). אין יכולת המשכיל להמלט מן הגזרה כאשר יחשוב להנצל שם יפול שדוד (הוא, פרדס ב, אולה"ס ג). הוברי שמים החוזים בככבים וכו' לצורך אומנותם במשפטי גזרת הככבים (יסו"ע לר"י ישראלי ג יא). כי הלא אנכי מבטלת מערכת וגזירה שמיימית מה שאין כן לדת זולתי (ר"מ אלשיך, מבלי ט יא). כי הגזרה אמת וההריצות שקר (רמב"ן ברא' לז טו). דע כי אמרו החכמים כי הגזרה אשר נגזרה אין עצה לבטלה ולהסירה (ר' קלוני', בן המלך והנזיר כ). אם הגזרה ירדה ממעל אם כן חריצות האנשים הבל (עמנואל, מחב' ה). ראיתי והנה חכם מהמיוחדים בדורו וכו' חבר אגרת הגזרה אמר בה כי אין שם אפשר אך הכל מחוייב ונגזור הכל בגזרה (ר"מ נרבוני, המאמר בבחירה). הכופר בהשגחה או בידיעת השם או שיאמר כי כל הדברים הם בגזרה הנקרא בערבי אל קצה ואל קדר הנה הוא כופר בעקר השכר והעונש (העקרים א יג). הדעת הג' היא דעת חכמי האומות והיא ג"כ לקיים שני השרשים באחד רצוני הגזרה והבחירה (אוהב משפט, ביאור' לאיוב ו). ויש בני אדם מוסרים עצמם בסכנות עצומות ונצולים והכל נמשך אחר הגזירה ואין הפרש בינינו ובין מאמיני הגזרה בזה אלא שהם מחייבים זה למשפטי הכוכבים או לחכמת הש"י בלתי מושגת לנו ואנחנו עדת אנשי התורה נחייב זה למשפטי הש"י אשר דן האדם ביום ר"ה לפי מעשיו (שם ז). מבטח ועלילה נפגשו, בחירה וגזרה נשקו (ר"י סטנוב, אסף ג א). — ז) יבהגיון, משפט מחליט איזה דבר: זאת הגזרה אשר הסכימו עליה ארסטו וכל מי שהתעסק בפלסופיה כי מדבר פשוט אי אפשר שיתחיב להיות ממנה אלא פשוט (ר"י חריזי, מו"נ ב כג). גזרה שנית דע כי לא יתחייב איזה דבר שנזדמן מאיזה דבר שיזדמן (שם). וימצא בחבור ההוא סתירה או הפך להיות אחת מב' הגזרות

—[1]) כך ביוד אחרי ז בכ"י א"פ מהד' צוק"מ.

דעת איש אחד והגזרה האחרת דעת איש אחר (ר"ש א"ת, מו"נ, פתיחה). ואת ההקדמה תכלול ארבע גזרות (רש"ט, באור מו"נ ב, הקד'). ותחלת דברי אודיעך מה הוא ענין הקדמה וגזרה וכו' שההקדמה היא מה שמחייב מציאת הנשוא אל הנושא או מה שישלול הנשוא מן הנושא וכו' ואותם המופתים שיקדמו יקראו גם הקדמות ומהם יבנה מופת מוליד ר"ל שיוליד גזרה אמתית אשר נקראת ארגומינטו והגזרה מורכבת לא פחות משני גבולים וכו' (תגמ' הנפש, פיר' כ"ס הקדמות).—ח) ״החלטה בכלל: אתה רואהו (את המלך) במלחמה בתכשיט אחד ותראהו במדינה בתכשיט אחר ובביתו בתכשיט אחר ותאמר כי הוא המלך בגזירת השכל לא בגזירת החוש (כוזרי ד ג). ועל כן יאמרו במאמר מוחלט זאת הגזרה (ר"י תבון, מו"נ ג י). שלא הגיע שלמות האדם בכל מה שהתפלסף והתחכם להתנהג על גזרת השכל האנושי לבד (ר"י ערמאה, חזות קשה ג). אמרתי אם הגזרה הזאת אמת הנה הפילוסופיא המדינית תכזב ואמנם על דעתך לא תכזב הנה הגזרה אינה אמת (שם ד). גזרה היא מלפני אריסטו (ר"י אבוהב, תרג' שעה"ש לר"א אירילו ג ב). וזו (שיהיה עצם הגלגל מגוף חמישי) גזרה הסכימו עליה הראשונים (רש"ט פלקיירא, מורה המורה ב יט).

*גְּזֵרִית, ש"נ, מ"ר גְּזֵרִיּוֹת, — כמו *גְּזֵרָה: הזוזין והגזריות והשובבות והשקיפים והסלעים (אהל' ח ב).

גַּחַ[1], ש"ז, כנ' גַּחִי, מ"ר גַּחִים,—כמו גוז, משענת, מבטח, Stütze ; support: כי אתה גֹחִי[2] מבטן מבטיחי על שדי אמי (תהל' כב י).—ואמר הפיטן: לפני גוחי אשפוך שיחי (סלית' ג עי"ת, ישמעיני סלחתי). בכרעי עדיך גוחי ומחוללי פל תפן בעקוש געולי (סלית' שחר' יוה"כ, אנא ה'). קראתיך גוחי ודברתי שיחי (סלית' מוס' יוה"כ, אני הוא). שונאיהם בים דורסים, ובגת ראשימו רופסים, כי בגוחם היו חוסים (יולר לפ' החדש, דרשתו מכל). בבינה עשתה, בְּגוּחָה חסתה, שלוש צום פצתה וצר בפלס כסתה (קרוב' לפורים, תמימים כרשו ארץ).

גחה, ממנו *גָּחָה, ואולי גָּחוֹן.

[1]) משקל אחַ. — [2]) יש לחשוב כי גחי נשתבש מן גוזי עי' זה, הויו והזין נתאחדו ונהיו לחית. עכ"פ, לפי הכתיב, ולפי צורת המלה ולפי הענין, יותר יש לחשבו לשם. וכן דעת יוסף הלוי (REJ 12, 154), ומפרשו מקום מנוחה. אך כל המפרשים הקדמונים והאחרונים אמרוהו בינוני פועל מן גוח גיח, ועי' זה.

*גָּחָה[1]), פ"ע, עת' יִגְחֶה, — כמו גָּהָה, נטה על: תנא (הערבות היו) רכות וארוכות וגבוהות אחד עשר אמה כדי שיהו גוחות[2]) על המזבח אמה (סוכה מה.). כותל הגוחה לרשות הרבים סותר ובונה בדרכו מפני הסכנה (מו"ק ז.). כותל הגוחה לרה"ר (רש"י מיכה ד י).

*גִּחוּךְ, ש"ז, — שה"פ מן גחך, צחוק: דבר המביא לידי גיחוך (נדה כג.). — ובמשמ' ״חצי צחוק, השתמשו בו במשמעה זו קצת הסופרים החדשים.

גָּחוֹן[3]), ש"ז, מ"ר גחונים,—א) בטן של השרצים, הרמשים, Bauch d. kriech. Tiere ; ventre des reptiles ; belly of reptiles: כל הולך על גָּחוֹן (ויקר' יא מב). ויאמר יי' אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גְּחֹנְךָ תלך ועפר תאכל כל ימי חייך (ברא' ג יד). — וכנוי ״לנחש: גָּחוֹן גח מבין עכסים, דראונו להזכיר לרקב כעסים (קרוב' לשבת זכור, אזכיר).—ב) ״רחב החזה: וכלי האויר הם כלי הדבור שהראשון שבהם הוא הגחון ואחרון שבהם הם השפתים (ר"י ישראלי, קונט' המסורת, דף ח בהערה). הגחון הוא רחב החזה הנה יקרה לגחון סגירה נפרדת וגם יקרה לו שבר לצד פנים (קאנון ד ה ג ו). והגחון נחלק לשני חלקים מבדיל ביניהם קרום צומח מנכח התיצבות החזה (שם ג יא א). טובת מראה לבנה אדמדמת רחבת הגחון חזקת הצואר (מ' אלדבי, ש"א ה א). אמנם עושה בגרון ובגחון עובי מפני הומצתו ומזיק לבעלי העצב החלש (שם ב).

*גְּחוֹנִי, ת"ז, לנק' גְּחוֹנִית, מ"ר גְּחוֹנִיִּים, גְּחוֹנִיּוֹת, — מה שיוצא מהגחון: וכשידגשו אותה (את ההא הקמוצה) תצא מכלל אותיות המבטא הקלות השלשה ונכנסה בכלל הגרוניות הגחוניות הארבעה שהן אהח"ע (ר"י ישראלי, פי' יצירה, קונט' המסורת מב).

[1]) בערב' גחי a), נטה.—[2]) כך גרסת הספר' וכן גרס רש"י בפרושו, ועי' גהה.

[3]) אמר ריב"ג: נגזר מלשון התרגום בויגהר ארצה וגחין לארעא כלומר נפל על הארץ ובדברי רז"ל גחין לחיש לה כלומר כפף עצמו וכן גחין ושחי. ע"כ. וכבר פקפק ראב"ע (ברא' ג יד) ואמר: ולא נודע אם הנון שרש כאדון או נוסף כזדון. ע"כ. ורא"ב החליט כי לא נקרא גחון אלא בטנם של שרצים (הגהות לשרשי רד"ק, ערך זה).

a) جحى

*גָּחוֹר[1], ש"ז, —אדום הפנים, m. rot: Gesicht aud rouge; red-faced: הכושי והגיהור[2] (בכור' ז ו). הרואה את הכושי ואת הגיחור ואת הלווקן ואת הכיפח ואת הננוס אומר ברוך משנה הבריות (תוספתא ברכ' ז ג). ולא צחור ילא גיהור[3] (גמ' שם לח:).

*גְּחוֹר, גחורים, עי' גחר.

:גְּחִיָה, ש"נ, — שה"פ מן גחה: נמצאו (הערבות) גבוהות יותר משתי אמות ומהן אמה גחיה ולמטה מן הגחיה יותר מאמה שלא יהו נגררות על גבי המזבח (רש"י סוכה מה.).

:גְּחִינָה, ש"נ, — שה"פ מן גחן: געית נאנחים ענותם חזה, גחינת קומתם נא אל תבזה (סליח' ס עי"ת, אזון תחן).

*גָּחִיר[4], ש"ז, מ"ר גחירים, — גבנונית הכותל הגוחר ועקמומיתו: הזיזין והגזריות והשובכות והשקיפים והסלעים והגחירים[5] והשננים (אהל' ח ב). — ועי' גחר.

:גָּחַךְ[6], פ"ע, עת' יגחך, —כמו צחק, והסופרים החדשים החלו להשתמש בו במשמע' צחק בלא קול, בתנועת הפה והעינים בלבד.

— פע', פע', *גחך, מגוחך, —משתמשים בו קצת הספרים החדשים במשמע' דבר שראוי לצחק וללעג עליו.

---

[1]) לא נתברר מקורו. ועי' הערה שלקמן. — [2]) ואמרו שם בגמרא: כושי אוכמא גיחור חיוורא לבקן סומקא והא ההוא דאמר להו מאן בעי לוקיאני ואישתכח חיוורא אלא כושי אוכמא גיחור סומקא כדאמרי אינשי סומקא גיחיא. ע"כ. ולא ידוע מקור מלה זו גיחיא, ועכ"פ קצת רחוק לגזור גיחור מן גיחיא, כי הריש בסוף מה טיבה. ובגמרא ברכות נט: אמרו והאי דגיחורי (בני מחוזא) משום דמשמשי ביממא, ופרש רש"י: לפיכך בניהם אדומין כאדמומית היום. אך יש כאן נוסחאות מתחלפות, דשפירי, במקום דגיחורי ועוד. — [3]) ופרש רש"י: צחור רו"ש בלעז גיחו רשהוא לבן יותר מדי. אך כבר הגיהו שם כי זה מסורס וצ"ל צחור לבן ביותר וגיחור רוש בלעז.

[4]) עי' הערה לקמן. — [5]) כך בהמשנה עם גוף פרוש הערבי של הרמב"ם. והנה רה"ג והערוך ושאר המפרשים פרשו מערות וחורים. אבל, לפי הענין ולפי שאר השמות השנויים פה: זיזין וגיזריות ושובכות ושקיפים וכו' נראה ברור כי כל אלה הם בליטות מהכותל ובפרט מוכח זה ממה שנאמר שם: שהן יכולים לקבל מעזיבה רכה, ולכן פרש הרמב"ם: והגחירים הוא תוספת הכותל, אלא שכנראה הוא גורס והגהירים בהא וגזרו מן יגהר ארצה. עכ"פ, בעצם הדבר פרושו של הרמב"ם מכריע כאן.

[6]) מן ארמית גחך: הביאו רבי ירמיה לרבי זירא לידי גחוך ולא גחיך (נידה כג.).

*גַּחְכָּן, ת"ז, לנק' גחכנית, מ"ר גחכנים, גחכניות, — מי שעושה צחוק, מי שמביא לידי צחוק, לץ, ליצן, Spassmacher; bouffon, farceur; jester: אלהיכם גחכן הוא (סנה' לט.).

גחל[1], ממנו גחל, *גחל, *נגחל, *הגחיל, גחלת.

גַּחַל[2], ש"ז, מ"ר גחלים, כנ' גחלי, גחליך, סמי' גחלי, — מה שנשאר מכל עצם בהשרפו באש ועוד האש בוערת בו, glühende Kohle; charbon ardent; vive coal: פחם לגחלים ועצים לאש ואיש מדונים לחרחר ריב (משלי כו כא). אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוינה (שם ו כח). חציו (של הפסל מעץ) שרפתי במו אש ואף אפיתי על גחליו לחם אצלה בשר ואכל (ישע' מד יט). הרבה העצים הדלק האש התם הבשר והרקח המרקחה והעצמות יחרו והעמידה על גחליה רקה למען תחם (יחזק' כד י-יא). — וסמי': ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח (ויקר' יו יב). מראיהם (של חיות המרכבה) כגחלי אש בערות (יחזק' א יג). בא אל בינות לגלגל אל תחת לכרוב ומלא חפניך גחלי אש מבינות לכרבים (שם י ב). גחלים לוחשות, אוממות (ברכ' נג:). גחלים שעממו (שבת לז.). גחלים של רותם (שם:). —ואמר המשורר: ירחם בך יתום אסיר תקוה ולבו בגחלי העני נכה (ר"י הלוי, יכתם נך). יה, קום לעובדי שקוץ צלמם הולך בצלם וצלם בגחלי צלם (הוא, קורא'ים בלבב). —ובמליצה להברק: עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל גחלים בערו ממנו (ש"ב כב ט). וירעם בשמים יי' ועליון יתן קלו ברד וגחלי אש (תהל' יח יד).

:גַּחַל, ש"ז, — א) כמו גחל: אבל (אין מכבין בשבת) גחל של עץ (ר"י אלפסי, שבת כ:). גחל ושלג השלים במבצר (ר"י בן אביתור, עג דס). ואופנים של גחל (היכלות, ביהמ"ד ילינק ה). בנשוכת הדק פרה כשושן, גחל הובא על סמל כושן, גאה חלצו מאור הכבשן (סתר' יוה"כ, אבן בחן, בס' כב מרס גאון). אימתך

---

[1]) עי' הערה להערך שלקמן.

[2]) משקל פחם, כחש. וז"ל הרד"ק: והאחד מן גחלים גחל. ע"כ. והוא במקום משקל פעל (ריב"ג, רד"ק ואחרים). — והיא מלה עברית, ואין לה אחות ביתר הלשונות השמיות. רק דומה לה יש בערב' גחם a), בער, הדליק את האש, וגאחם, פ'חם גאחם b), פחם בוער, לוהש.

a) جحم b) فحم جاحم

גחל ורצונך נחל חמאה ולי נדך כמו שחל (ר"י הלוי, מפתחי סיכל). בתוך לבי ומעי אש וגחל, לאחי בגדו כלם כמו נחל (תכר' תסדתי, בן המלך והנזיר ג). מגחל אל גחל התהלכתי ולא שרפוני אש בחום תאותי (התמורה יוס כ, סלית' מנהג תויגניון). נהר גחל אש יזהל ושם הדריך מסלותיו (תופן לשבת ור"ח, תכיל הגכיל). — ב) מין מורסה ארסית, Karbunkel anthrax: ויתעוררו בו (בקיץ) הגחלים והם צמחים נקראים בערבי גמר (קתנון ת כ כ ו).

גָּחַל, קל אינו נהוג.

— נפע', *נִגְחַל, — נעשה גַחַל: יקוד אור הנגחל עוד מהפחים, ימנעו מילת חול וניבי שיחים (מחזור ויטרי' הופע' לשבת, תמוני תרן).

— הפע' *הִגְחִיל, — א) בער כגַחַל: חם לבי בהגיגי יגחיל, יסתער בקרבי בעת אתחיל (יקותיתל כר"מ, רשות ת ר"ה, ירתתי כפלותי). — ב) עשה, הפך לגַחַל: סחף מחר הקריה באגחיל, סיפי בראש זה אתחיל (ר"י כר"ש, שבת ת תנכה, תודך כי).

גַּחֶלֶת, ש"נ, — א) שם היחיד מגֶחָלִים: הנה היו כקש אש שרפתם לא יצילו את נפשם מיד להבה אין גַחֶלֶת לחמם אור לשבת נגדו (ישעי' מז יד). כניצוץ מבעיר גחלת (יכמ' סג: כשם כ"ס). בחנו אותו (את משה בבית פרעה) והביאו לפניו בקערה זהוב וגחלת (מד"ר שמות ת).— ושל *מתכת: מכבין גחלת של מתכת בר"ה בשביל שלא יזוקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ (שבת מב.). כאן בגחלת של מתכת כאן בגחלת של עץ (שם קלד.). — ובמליצה, כִּבָּה גחלת האחרונה של פלוני, השמיד שארית האחרונה של זרעו: והנה קמה כל המשפחה על שפחתך ויאמרו תני את מכה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את היורש וכבו את גַחַלְתִּי אשר נשארה לבלתי שום לאישי שם ושארית על פני האדמה (ש"ב יד ז).— ואמר המשורר: מחלת נפשי אל תזכר ושמו אל תשמיעני, גחלתי אשר נשארה לי כבה זמן וגם ירועני (ראב"ע, תבי הבן). — *ובמליצה: והוי זהיר בגחלתן (של החכמים) שלא תכוה (תבות ב י). נשמטו (ארבע מאות איש שהיו עם עשו) כל אחד ואחד הלך לדרכו, אמרו שלא נכוה בגחלתו של יעקב (מד"ר ברתש' עח). — ב) *תולעת מאירה בלילה, Johanniswürmchen ver luisant; glow-worm: למי שהיה רואה תולעת והיה מתיירא ממנו רואה בגחלת נקראת גומרת לילו אמרו לו מזו אתה מתיירא בלילה היא גחלת ויוקדת יבא הבקר ואתה רואה שאינה אלא תולעת (פסיק' רבתי, תנכי תנכי). — ג) בהשאלה, *שחין ארסי, משחיר את המקום אחרי כן, Pestblatter charbon; furoncle: גחלת ואש הפרסי אלו שני השמות החלטו על כל צמח מאכל מבעבע ושורף וכו' והוחלט שם הגחלת על מה שישחיר המקום ויפחם האבר (קתנון ד ג ת ט). יש שחין הנקרא גחלת והוא מתחדש במקום דומה לשריפת אש כמורסא סובבת סביבת המקום (פרקי משה טו). הגחלת הוא מן המורסות החדות אלא שהולדת הגחלת יהיה כשיקרה להם דומה לרתיחה עד ששורף העור ויקדים לשחין אבעבוע דומה לאבעבוע המתחדש משרפת האש (שם כג). השחינים אשר יאמר להם הגחלת יולדו מן הדם חזק החום נוטה לשחרות (שם). האבן יקרה הנקראת צאפירו כי כשתגע במורסא ההיא הארסיית הממיתה הבאה בזמן המגפה הנקראת בלשוננו גחלת ובלעז קארבונו תסיר הארס ממנה ותבריא את האדם (שלטי הגבורים מח). עוד ראיה אחרת הוא מיעוט היראות הדמילי הם קרבוני הנקרא גחלת אשר בעיתות הדבר ובשאר זמנים לא ראינו שום חולה נמלט מהם כי אם מעט מזעיר כמו אחת מני אלף שהחוליים ההם מתהוים מדם נשפך באבר ההוא אשר הוא בו (ר"י בן טודרוס, כתר לחי, דרוש נגד המגפה). הנגעים הידועים בגחלת הם כולם נגעים יתחדשו בה בזמן האויר הדברי הרע (שם). —ועי' אש, השיכים.

***גָּחַן,** פ"ע, עת' יִגְחַן, — נטה, שחה, neigen; s'incliner to bend: קבע (ירמיהו) פניו לארץ וראה פרסות רגלים יונקים ועוללים שהיו מהלכים בשבי היה גוחן לארץ ומנשקן (פסיק' רבתי, ויהי בעת). אתה גרמת לבריות שיהיו מהלכי גחונים על מיתיהם (מד"ר ברתש' כ). אמו (של תינוק) גוחנת עליו ומניקתו (שם ויקר' ז). היו גחונות וכו' אמה אחת גחונה על המזבח (ר"ת סוכה מה.). כדי שלא יעמוד ע"ג הכותל ויגחון ויציל ויראה בחלון (רגמ"ה ב"ב ג.).

— הפע', *הִגְחִין, — כמו קל: ואמר הפיטן: בשפכי חין לפניך אגחין שאני אל ואל תפן לעצבי (סלית' יוה"כ, תלה).

***גַּחַר**[1]**,** ש"ז, מ"ר גְחָרִים, — מערה טבעית עמֻקה

[1] בערב' גַ'חַר, גַ'חַרa).

a) جحر جِحْر

בתוך סלע וכדומה, Grotte; antre; grotto: הזיזין והגזריות וכו' והסלעים והגחרים[1] (אהל' ח ג).

*גט[2]), ש"ז, מ"ר גטים, סמי' גט, גטי, — א) כתב, שטר בכלל, Urkunde; document: — גט חוב, גט שחרור, גט פטורים, גט מיאון: כל גט שיש עליו עד כותי פסול (גיט' א ה). — וגט שחרור של עבד או שפחה: (מצא) גט שחרור בזמן שהרב מודה יחזיר לעבד (שם ז). גופו של גט שחרור הרי אתה בן חורין (קדוש' ו:). עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסיי קנויין לך (גיט' ח:). המוכר עבדו לנכרי יצא לחירות וצריך גט שיחרור מרבו ראשון. (שם פה:). וגט חוב שאין בו אחריות (כ"ק לה.). כותבין גט חליצה אע"פ שאין מכירין וכותבין גט מיאון אע"פ שאין מכירין (יבמ' קו.). — ומ"ר: אחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים שוין למוליך ולמביא (גיט' א ד). — ב) בפרט גט מיתות בין איש ואשתו, כתב שהבעל נותן לאשתו שהיא חפשית ושתוכל להנשא לאחר, ובזה נתק קשר הנשואים שהיה בינו ובינה, Scheidebrief; lettre de divorce; letter of divorce: המביא גט ממדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם (גיט' א א). מעשה שהביאו לפני ר"ג לכפר עותנאי גט אשה (שם ה). האומר תן גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי אם רצה לחזור בשניהן יחזור (שם ו). האומר כתבו גט[3]) ותנו לאשתי וכו' הרי אלו יכתבו ויתנו (שם ו ה). מצא גט אשה בזמן שהאיש מודה יחזיר לאשה (תוספתא ב"מ א ו). האשה שאמרה התקבל לי גיטי צריכה שתי כיתי עדים (שם ג). — ומ"ר: רבי מאיר אומר עכו כארץ ישראל לגיטין (גיט' א ב). שנים שקדשו שתי אחיות זה אינו יודע איזו קדש וזה אינו יודע איזו קדש זה נותן שני גיטין וזה נותן שני גיטין (יבמ' ב ז). — ואמר הפיטן: כמה אהיה ונוחה, למתי אקוה לרוחה, מגורי היה בארץ מליחה, נקראתי בלא גט שלוחה (סמא"ל, ערב' לכפור, כשם אלהי).

—[1]) גרסת הערוך. ובמשנ' בנוסחא' גהרים. וגרסת הרמב"ם בגוף פרוש הערבי גחירים, וכבר העירותי שם כי פרושו של הרמב"ם מכריע שהכונה בזה היא לבליטה מן הכותל. ואעפי"כ אין אנו רשאים לדחות פרושם של רה"ג והערוך ורוב שאר המפרשים, וצריכים אנו לקבל פרושם להצורה גחור וגחר.

[2]) באשור' גטטו, כל כתב עדות ושטר וכדומה (מלון דליטש, מוס ארנולד). — וכן בארמ' וסורית. — [3]) וז"ל רש"י: לשון בני אדם הוא כבר החזיקו בו לקרות לספר כריתות אשה גט.

גי[1]), ש"נ, סמי' גי, (מ"ר אינו נהוג מזה כי אם מן גיא), — רוח צר בין שני הרים, Tal; vallée; valley: ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור (דבר' לד ו). ויגשו (היהודים) ויבאו נגד העיר ויחנו מצפון לעי והגי בינו ובין העי (יהוש' ח יא). ושמתי שמרון לעי השדה למטעי כרם והגרתי לגי אבניה ויסדיה אגלה (מיכה א ו). — וסמי': והראש אחד יפנה דרך הגבול הנשקף על גי הצבעים המדברה (ש"א יג יח). כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לאדני יי' צבאות בגי חזיון (ישע' כב ה).

גיא[2]), ש"נ, בהפס' גיא, סמי' גיא, מ"ר גיאות[3]), גיאיות[4]), גאיות, בכנ' גיאותיך, — כמו גי: ופלשתים עמדים אל ההר מזה וישראל עמדים אל ההר מזה והגיא ביניהם (ש"א יז ג). ונשב בגיא מול בית פעור (דבר' ג כט). גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי (תהל' כג ד). היה מודד והגיע לגיא או לגדר מבליעו וחוזר למדתו (עירו' נג:). — ומ"ר גיאות או גאיות: ילכו נא ויבקשו את אדניך פן נשאו רוח יי' וישלכהו באחד ההרים או באחת הגיאות[5]) (מ"ב ב טז). כה אמר אדני יי' להרים ולגבעות לאפיקים ולגיאות[6]) (יחזק' ו ג). ופלטו פליטיהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות (שם ז טז). ונתתי את בשרך על ההרים ומלאתי

[1]) בערב' ג'ו, ג'וא a), בקעה, רחבה, מן ג'ו b), במשמ' בפנים. והעקר, לפי דעת רוב חכמי הלשון, הוא גיא, ונשמטה האלף אחרי כן.

[2]) משקל שוא. — [3]) כמו לילות מן ליל, עינות מן עין, וזו היתה צורת הרבים הקדומה. — [4]) זו הצורה נתחדשה אחרי כן, עי' הערה שאחרי זו. — [5]) כך הכתיב ברוב הספרים, ובקצתן גאות, בדפוסים אחדים הכתב הגאיות, (מ"ש, וגס גנזב'), ורגלים לדבר כי כתיב זה הוא תקון קצת סופרים לפי הכתיב שביחזקאל, ולפי הקריא שהיה מקובל. והנה אין לבאר איך אמרו בזמן הקדום ההוא את מ"ר זה: גיאות כמו לילות מן ליל וכמו עינות מן עין, או גיאות כמו עינות, כי שתיהן אפשרות ואינן יוצאות מהקש הלשון. — [6]) כך ברוב הספרים. ובקצת ספרים וכ"י ולגאות (K. וגנזב'), ובקצת ספרים גם ולגאיות, ולגיאיות. עכ"פ, אם נניח כי הכתיב של רוב הספרים הוא האמתי, ר"ל שכך באמת כתב יחזקאל, נהיה מוכרחים לאמר, כי במקום הזה כתב לפי הכתיב הקדום, ולא לפי הקריא שהיה כבר נהוג בימיו וכמו שהוא בעצמו

a) جوّ جِوا b) جو

הַגֵּאָיוֹת[1]) רמותך (שם לב ה). כה אמר אדני יי׳ להרים ולגבעות לאפיקים וְלַגֵּאָיוֹת לחרבות השממות (שם לו ד). ואמרת להרים ולגבעות לאפיקים וְלַגֵּאָיוֹת (שם ו). אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים (שביע׳ ג ח). ר׳ נחמיא אומר בונין מדריגות על פי גאיות מערב שביעית בשביעית סומך להן עפר וגותנן על גבי גאיות (תוספתא שם ג ד). היו לפניו וכו׳ הר וגיאיות מודד את הגיאיות (שם ערוכ׳ יב). הן (האֻמות) עובדין לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות לאפיקים ולגאיות (ע״ז נד:). — וככנ׳: ומלאתי את הריו חלליו גבעותיך וְגֵיאוֹתֶיךָ[2]) וכל אפיקיך חללי חרב (יחזק׳ לה ח).—ובלשון הפיטנים, כנוי להארץ: גיא ודריה (א ר״ה). — ומ״ר גיאים: גבוהים וגיאים במאמר ראשון נפרשו (מעריב ב שבוע׳).— גֵיא שְׁמָנִים, עי׳ שמן. — גיא צלמות, עי׳ צלמות.

***גִּיגִית**[1]), ש״נ, מ״ר גִיגִיּוֹת, — מין כד גדול, גבוה, רחב למטה וצר למעלה, של חרס, וגם של מתכיות, יחזיקו בו מים ויעשו בו שכר, grosser Zuber, Böttich; cuve, jarre; tub, tank: אם יש בגיגית פותח טפח (שבת כד ה). שהיו מלקטין אותן (את הערבות להקפת המזבח בסכות) מערב שבת ומניחים אותן בגיגיות של זהב (מלאות מים) כדי שלא יכמושו (סוכה ד ו). מלמד שכפה הקב״ה עליהם (על ישראל) את ההר (סיני) כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם (שבת פח.). כפה עליו גיגית ופרע עליו מעזיבה (סנה׳ עז.). המצרי והישראל בבית אחד והגיגית מלאה מים ממלא הקיתון מתוכה ומוציאה מלא דם (ילמדנו, ויסי חסך). אין עושין כסוי לגיגית לא של כסף ולא של זהב וכו׳ אלא של חרס (פסיק׳ דר״כ, שור או כשב). משל לגיגית שמכסין אותה בכסות של חרש (והזהיר, שמות). תנור שהוא עשוי כגיגית רחב מלמטה וצר מלמעלה (רגמ״ה ב״ב סה:). לכסות בהן גיגית שעושין בהן שכר (רש״י סוכה כ:). כשנותנים הענבים בגיגית גדולה (סמ״ג, קמו). גיגית של אבן או של עץ שחברה בארץ ונתמלאת מי גשמים מהו לטבול בה (שו״ת הרא״ש לא א). וגיגיות גדולות שרגילין לדרוך בהם (הרוקח, סי׳ תלה). פעמים שנותנים בגיגית הרבה בשר למלוח (התרומה, הלכ׳ או״ה נב). אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה אע״פ שהענבים מתבקעין בשבת בגיגית מותר לשתותו בשבת (לבוש או״ח שכ ב).

גיד, ממנו גִּיד, *גֵיִד, *מְגַיֵּד, ״גִּדִּי.

גִּיד[2]), ש״ז, מ״ר גִּידִים, -- א) שם כללי לצנורות הדם שבגוף ולהמיתרים המקשרים בגוף, Ader; nerf; nerve: עור ובשר תלבישני ובעצמות וְגִידִים תשככני

קרא מ״ר של גיא.— [1]) כך הכתיב והקריא כאן ובשאר המקומות ביחזק׳ המובאים פה, וכן הכתיב בכ״מ במשנה, ואין שום ספק בדבר כי כך אמרו באמת בימי המשנה גאיות ולא גיאות, כי בהמקומות שבאה מלה זו במשנה ותוספתא הוא בעניני הלכה בעבודת האדמה, ובכל הדברים של עבודת האדמה לקחו בעלי ההלכות את המלים כמו שהיו שגורות בפי עם הארץ עובדי האדמה. וזו אחת מהמלים שאנו רואים בהן ברור את השנוי שנשתנית צורתן בין הזמן הקדום והזמן המאוחר. והנה על מ״ר זה אמר ריב״ג וז״ל: ונאמר בקבוצם לאפיקים ולגאיות והאלף היא האלף הרפה אשר בכל גיא ינשא ובונשב בגיא והיוד אחריה היא היוד אשר בארבע מלביות אשר היא תמורת תו מלכות כאשר אמרתי בספר הרקמה בשער תמורת קצת האותיות בקצתם ובאלו גיאיות קבוץ גאה כי נוהג אצל העבריים להוסיף הא הנקבה על השמות אשר הם לשון הזכר וכבר הרגילו בזה כמו שאמרו נגד ונגדה ונחל ונחלה וזולת זה הרבה ממה שזכרנוהו בספר הרקמה. אבל הנח הרפה אשר בין הגימל והאלף הוא היוד הרפה אשר בכל גיא ינשא ומשקל גאיות פעליות ועקרו פעלתות כלומר גאתות והמירו התו ביוד כאשר קרה במלכיות אשר עקרו מלכותות העין ממנו נרפית בין הגימל והאלף. ע״כ. וכעין זה רד״ק ושאר המדקדקים הקדמונים. והחדשים ראו בצורה זו סרוס המקום של שתי האותיות יוד ואלף, אפס אולסה׳ גזר עליה גזרת פסול ואמר שנתהותה בזמן שכבר התחיל רגש חקי יצירת הלשון להתרופף: eine Form, die wohl nur durch Entartung und zu einer Zeit entstanden sein kann, wo das Bewußtsein der Gesetze der Sprachbildung bereits zu schwinden begann. (Olsh. §142 f). ויותר קרוב להאמת קֶניג (Kö. II, 58) שראה בזה פעולה טבעית של נטיית הלשון להקל המבטא, ומפני שקריאת שתי אותיות החכיות יחד גְיְ קשה על הלשון, התחילו לאמר גֵאיות במקום גֵיאוֹת. — [2]) אמר ריב״ג וז״ל: וכבר קבצוה בלי תוספת הא הנקבה ואמרו גבעותיך וגיאותיך ויתכן שאומר בוגיאותיך שעקרו וגיאתותיך והסר התו אשר היא תמורת הא הנקבה כאשר נאמר בקבוץ שנה שנות ימין עליון ועקרו שנתות.

[1]) משקל צִיצִית, ולא נתברר מקורה. אך לפי דעת לוי, המלה גיגית נגזרה מן ג ג, ונקודה הוא גגית, ואינו נכון.

[2]) עברית וארמית. בארמ׳ גידא. לפי דעת קצת

(איוב י יא). ונתתי עליכם גידים והעלתי עליכם בשר וקרמתי עליכם עור ונתתי בכם רוח וחייתם (יחזק' לז ו). אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלא גידין (סוט' ג ד). העצמות והגידין הרכין הרי הן כבשר (תוספתא פסחים ח). אכל שני גידין משתי ירכות משתי בהמות סופג שמונים (חולין פג.). אין בגידין בנותן טעם (שם לט:). לנפל שלא נקשרו איבריו בגידין (שם פט:). גידי בשר, גידי צואר (שם ל:). אי אפשר לבשר ולעצמות בלא גידים (נזי' נא.). — ואמר המשורר כחלב להתיכו בשליא להקפיאו ובשר להלבישו בגידיו ועצמותיו (ראב"ע, בשם אל, קסז). — ובמליצה: מדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה (ישע' מח ד). — *גיד הנשה, עי' נשה. — *גיד התרדמה: והגיד המתנענע הנראה אצל הורידים והוא החלק הגדול הנדבק בוריד הנעלם והוא הנקרא גיד התרדמה (מ' אלדבי, ש"א ד, הלג). — *גיד הזהוב, מחלה [1]), חולי הטחורים: מיחוש גיד הזהוב וכו' (ר"י עמדין, מגי' ספר ב כא). ויחלה כל גופו והשלשול התעקש בו וכו' ונפתח לו מקור הגיד הזהוב שהיה מושך כמעין (הוא, התאבקות עם ר"י איבשיץ). — גיד הקזה, עי' הקזה. — ב). *גידים מיבשים, ישתמשו בהם כחוטים לתפירה: לתופרן (את התפלים) בגידין (מגי' ח:). — וככ': אין כותבין ספרים לא על עורות בהמה טמאה ולא על עורות חיה טמאה ולא נתפרין בגידן ולא נכרכין בשערן (מס' סופר' א א). — ג) בהשאלה, *קוים אדמים וכדומה בקצת פירות: האפרסקים משיטילו גידים (מעשר' א ב). — *ובעלי הצמחים: עתה ראה אלה הגידים הנה משערות ראש קור עכביש דקו את פני כל זה העלה מלאו (רמח"ל, ליש' תהלה א, מחקר). — ד) בהשאלה, *חוטי בצק: יוצאין במצה נא כדי שתיפרש ולא תיעשה גידין גידין (ירוש' פסח' כט:). — *וגידין של אדמה: בוקע (הנחש) ויורד עד שהוא מגיע לסלע ושומט גידין של אדמה ואוכל (מד"ר בראש' כ). — ה) *אבר הזכרות, membrum virile:

נסתעף ממושג ההתפשטות שבשם ג'יד a) בערבית, אך זה דחוק. Fränkel מדמה להשם הזה קיד b) בערב' שפרושו הוא כבל ברזל. — [1]) לפי השם הגרמני güldene Ader.

a') جيد b) قيد

איזהו פצוע דכא כל שנפצעו הביצים שלו ואפילו אחת מהן וכרות שפכה כל שנכרת הגיד (יבמ' ח ב). איזהו כרות שפכה כל שנכרת הגיד מן העטרה ולפנים (תוספתא שם י ד). ר' יוסי אומר מעוך וכתות בביצים נתוק וכרות בגיד (שם ה). מירוק גיד, מירוק עטרה (גמ' שם נה:). (בזקן התחתון שיהיה סימן לזמן חיוב מיתה בבן סורר ומורה צריך) הקפת גיד ולא הקפת ביצים (סנהד' סח:).

*גונבים, גידי הכבד.
*דפק.
*ורידים.
*חוטים.
*יתר, יתרות.
*מזרק, גידי הצואר. — *מיתרים.
ניב, *ניבים שבעצם הכף. — נָשֶׁה, גיד הנשה.
*עצב, עצבים. — ערק, ערקים.
*פתילים.
*צמת הגידים.
*שריאן.

*גיד גידים, עי' גַד, גְדִים.

*גִּיֵּד, פ"י, — כרת את הגידים, פתח את גידי הדם: מעשה בשלטון אחד שהיה בקיסרין שהיה מגייד [1]) את הגנבים והורג את הקבלנים (מד"ר ויקר' ו).
— פע', *גֻּיַּד, מְגֻיָּד, מְגוּיָּד, — שכרתו גידיו: ואפילו ראוהו מגוייד וצלוב והחיה אוכלת בו (יבמ' יו ג). אדם אינו מטמא עד שתצא נפשו ואפילו מגוייד ואפילו גוסס (אהל' א ו). היה צלוב או מגוייד ורמז ואמר כתובו גט לאשתו כותבין ונותנין כל זמן שיש בו נשמה (תוספתא גיט' ז א). מעידין על המגוייד ואין מעידין על הצלוב רשב"א אומר אף על המגוייד אין מעידין מפני שיכול לבוות ולחיות (יבמ' קכ:). הרוג שמצאוהו מגוייד לא קנה מקומו (רש"י ב"ב קא:).
— נתפ', *נִתְגַּיֵּד: ניצלב אין מעידין עליו נתגייד מעידין עליו (תוספתא לוק"מ, יבמ' יד ד).

*גִּידִי, ת"ז, לנק' גִּידִית, — שיש בו מטבע הגיד: שהוא ענין זר וקשה לחתך בשר האבר הגידיי ההוא (ר"י אברבנל, נחלת אבות ה, י' נסיונות).

א. *גִּיהַ, ש"ז, מ"ר גִּיהִים, — נגה, זהר האור, Glanz, éclat; brightness: אין לסלאות התבונה בכל

[1]) גרסת הערוך, ובנוסחא' הורג.

פניני הדר ומי ערך יערך לה מן כוכבי ג י ה (רסע"ג, הקד' הגלוי, מהד' הרכבי). דורש להשוות בו גיה ואישון, והפלא מכל עם ולשון (קרוב' לפ' החדש, אדון מקדס). צור ישעך תמהרנה, גיה אורך תנהרנה, לילה ויום תנצרנה (שמעון ב"ר יצחק, אל אל תי זולת שבת ב' אחר פסח). אור לצלמות הושם וג י ה הושת לערפל (אלי' בן שמע', ה' אלהי ישראל, סלית' ד ע"ת). אור כבודו יזרית במקדש קדש, ג י ה נרות נחזה דולקים בקדש (אופ' לשבת א חנוכה, אור כבודו). — וככל': גם במקדש מעט הישירו עפעפי גיהנו (אופ' לשבת תשו', האזינו). — ומ"ר: יש לצורנו אור מאור שהוא מובהק ביתר המונהר מכל המונהרים ומגיה יתר מכל הג י ה י ם (ר' ברכיה הנקדן, הוצ' דר' גולנץ, ד). — ובהרחבה, י ו ם: גדול פלל, גבורותיו נמלל, ג י ה וליל גדלו נסלל (שלמ' הקט', אל נשא, יוצר שבת ברא"ש').

ב. **גיה**, פ"ע, —נתן אור מבהיק: האור ב ג י ה ו כשלמה עטה, הבהיק זיוו מעלה ומטה, הכהות גלגל חמד במבטה (מחזור ויטרי, ברכ' נשוא', אייחד).

ג. **גיה**, ש"נ, —כמו גהה: ובבקשה ממך שמור ושמרת מלהגיה, ואורך יגיה, ולמזורך יעלה ג י ה (תשו' ר"ת, הוצ' מק"נ קו).

גיהה, ש"נ, —כמו א.גיה: בשביל שרוב גיהת כל מאור ונהירת כל מזריח הוא בראש זריחתו (ר' ברכיה הנקדן, הוצ' דר' גולנץ ד).

* **גיהנם**[1], גיהנם, ש"נ, —שאול, המקום שבו, לפי אמונת ההמון, יענו הרשעים החוטאים אחרי מותם, Hölle, enfer; hell: משפט רשעים ב ג י ה נ ם שנים עשר חודש (עדי' ב י). כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה וכו' וסופו יורש ג י ה נ ם (אבות א ה). אמר ר' מריון אמר רבי יהושע בן לוי ואמרי לה תני רבה בר מרי משום רבן יוחנן בן זכאי שתי תמרות יש בגיא בן הנם ועולה עשן

[1]) בסור' גהנא, בערב' ג'הנם a), ונחלקו בה חכמי לשון ערב', יש אומרים שהיא מ ע' ר ב, ר"ל מלה שאולה מלשון אחרת, וי"א שהיא ערב' (גואליקי, מערב מו). — בארמית גהינם: עתידין רשיעיא לאיתדנא לאתמסרא לג ה י נ ם יקידות עלם (ת"י ישע' כו יט, לג יד). והא ג ה י נ ם מסיק תננא וגומרין דאשא ומבעיר שבבין דנור למידן ביה רשיעיא (ת"י ברא"ש' יס יז). ביונית γέεννα. וכמו שכבר העיר דלמן G. Dalman, Realencycl. Herzog (Hawk s. Hölle) זה מוכיח על הברת החירק הקצר לפנים כמו e, בתרגומים בדפוס' שלנו נקודה המלה גהנם, אך הנקוד של התרגומים שלנו הוא מאוחר ואין לסמוך עליו הרבה, בתרגום של התימ' נקודה גהינם, וכן בערב' בנו הנאם a) לאחת משבטי השדים. ואעפ"י שאפשר שהכתיב גיהנם ולא גיהנום שבתלמוד אינו מוכיח שהם קראו גיהנם, כי אפשר שכתבו כך גיהנם מפני שכן כתובה מלה זו הרבה פעמים במקרא, אעפי"כ יותר מסתבר שבאמת כבר שבה וגברה בזמן ההוא ההברה הקדומה ־נם במקום ההברה המאוחרת קצת ־נ'ם. וכן ההברה הרגילה של הספרדים עתה גיהנם, והיהודים האשכנזים אומרים בדבור גהנם. וסוברים רוב החכמים שהשם גיהנם מצמצם מן השם גי בן הנ'ם, שזה היה שם גיא בדרומית מזרחית לירושלם ששם היו עובדי המ'לך והבעל לפנים מעבירים את בניהם באש, ולכן נהיה למשל לתועבה נוראה, לזעוה ושערוריה: וטמא (יאשיהו המלך) את התפת אשר בגי בני הנ'ם לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למלך (מ"ב כג י). ובנו במות התפת אשר בגיא בן הנ'ם לשרף את בניהם ואת בנתיהם באש (ירמ' ז לא). והוא (מנשה) העביר את בניו באש בגי בן הנ'ם (דהי"ב לג ו). — ובלי בן, גי־הנם (יהוש' יח ח לפי רוב הספרים, ושם יח יו לפי כל הספרים, וכן נחמ' יא ו), וקצת החוקרים החדשים אמרו כי השם בן הנם נשתבש מן בן נעמן, והכונה לעבודת התמוז. ובגלל התועבות של עבודת המ'לך בגיא נבא ירמיהו עליה כי תהיה ג י ה ה ר ג ה, ושם יהיו פגרי העם מושלכים למאכל לעוף השמים ולחית הארץ. ובדרך דרוש דרשו חכמי התלמוד את השם הנ'ם, ואמרו: ב ג י ה נ ם שהכל יורד לה על עסקי הנם (ערוב' יט.), עי' ערך הנם. ודרשו עוד: ולמה נקרא שמו תפת והנם שהיו (הכומרים של המ'לך) מתופפים ומנהמים בתופים שלא ישמע אביו (של התינוק) קול הנער וירחם עליו ד"א הנם שהיה תינוק מנהם וקול נהמותיו עולות ד"א הנם שהיו הכומרים אומרין יהנה לך יערב לך יתבסם לך (ערוך, בשם ילמדנו, פרש' קדוש' ומד"ר איכה בקלת שנויים), ובזמן מאוחר דרשו שם זה שהוא ראשי תבות: ויהיה פירושו בנוטריקון גיא הישן כלומר שבר הישן וכו' ודמהו לשינה בהיותו הפסד כחות הנפש (תגמ' הנפש ל:). מקום אבדן נפשות הרשעים כנוהו בשם ג י ה נ ם והוא נוטריקון גי הישן ר"ל שבר הישן (מ' אלדבי, ש"א ט). — והנה לא נמצאה מלה זו במשמעת שאול במקורות הספרות העברית קודם המשנה. בבן סירא העברי לא באה מלה זו, גם בספר חנוך, שנתחבר כנראה בזמן מלכות החשמונאים האחרונים, לא נזכר השם גיהנם בפרוש, אעפ"י שהוא מדבר שם על גיא אחת שתהיה מקום המשפט של הרשעים. בעזרא הרביעי ובאגרת ברוך נזכר

a) جهنّم

a) هِنَام

מביניהם [1]) וזהו ששנינו ציני הר הברזל כשרות וזו היא פתחה של ג י ה נ ם (סוכה לב:). ולא עוד אלא שיש לפני (עתה במותי) שני דרכים אחת של ג"ע ואחת של ג י ה נ ם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי (ברכ' כח:). כל המנבל את פיו מעמיקין לו ג י ה נ ם (שבת לג.). איש אחד משישים ל ג י ה נ ם (שם נז:). אמר ג י ה נ ם לפני הקב"ה רבש"ע עיף אנכי (שם קד.). בשעה שירד אותו רשע (נבוכדנאצר) ל ג י ה נ ם רעשו כל יורדי ג י ה נ ם אמרו שמא למשול עליהם הוא בא (שם קמט:). תקנת ג י ה נ ם לרשעים גן עדן לצדיקים (ערוב' יט.). רשעים אפילו על פתחו של ג י ה נ ם אינם חוזרין בתשובה (שם). פושעי ישראל אין אור ג י ה נ ם שולטת בהן (שם). שלשה פתחים יש ל ג י ה נ ם אחד במדבר ואחד בים ואחד בירושלם (שם). א"ר יהושע בן לוי ז' שמות יש ל ג י ה נ ם ואלו הן שאול ואבדון ובאר שחת ובור שאון וטיט היון וצלמות וארץ התחתית (שם). ג' אין רואין פני ג י ה נ ם אלו הן דקדוקי עניות וחולי מעיין והרשות וי"א אף מי שיש לו אשה רעה (שם מא:). שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וגן עדן וג י ה נ ם וכו' מפני מה לא נאמר כי טוב בשני בשבת מפני שנברא בו אור של ג י ה נ ם (פסח' נד.). פושעי ישראל בגופן ופושעי עכו"ם בגופן יורדין ל ג י ה נ ם ונידונין בה י"ב חדש וכו' ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין ל ג י ה נ ם ונידונין בה לדורי דורות וכו' ג י ה נ ם כלה והן אינן כלין (ר"ה יז.). נהר דינור וכו' (שפוך) על ראש רשעים ב ג י ה נ ם (חגי' יג:). נתחייב רשע נטל חלקו וחלק חברו ב ג י ה נ ם (שם יה.). ת"ח אין אור של ג י ה נ ם שולטת בהן (שם כז.). כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכו' כדי שלא יהא הוא ב ג י ה נ ם ותלמידיו בגן עדן (יומא פז.). לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וג י ה נ ם פתוחה לו מתחתיו (יבמ' קט:). הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצל מדינה של ג י ה נ ם (גיט' ז.). כל הכועס כל מיני ג י ה נ ם שולטין בו (נדר' כב.). כל אדם שיש בו חנופה נופל ב ג י ה נ ם (סוט' מא:). כל היורדין ל ג י ה נ ם עולים חוץ מג' שיורדין ואין עולין ואלו הן הבא על אשת איש והמלבין פני חבירו ברבים והמכנה שם רע לחבירו (ב"מ נח:). בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עיסקי

השם גיהנם במשמעה זו, וכן בספרי הברית החדשה. וקשה לקבוע פחות או יותר בדיוק אימתי התחיל העם להשתמש ב ג י ה נ ם במשמעה מיוחדה זו. עכ"פ, בימי סדור המשנה היתה מלת גיהנם כבר שגורה בפי כל במשמעת עולם התחתון, ורגלים לדבר כי כבר פשט השמוש בה במשמעה זו בימי החשמונאים ואולי עוד קודם. ועי' הערה שאחרי זו.— [1]) אעפ"י שספורי ר' יהושע בן לוי חשודים קצת, מפני שהוא ידע לספר הרבה ענינים נפלאים על הגן עדן ועל הגיהנם, מ"מ כל סגנונו של מאמר זה מעיד עליו כי אין זה דבר בדוי והגדה בעולם, אלא שרב מריון בשם ר' יהושע בן לוי, או רבה בר מרי בשם ר' יוחנן בן זכאי ספר דבר שהיה במציאות, וצריך לקבל עדות זו כמשמעה, שהיו באמת במקום מן המקומות בהגיא שקראו גי בן הנם שתי תמרות, אולי נמוכות, והם הנקראים צ י נ י ם, ומבין שתי התמרות האלה היה באמת יוצא עשן. ואם כך הדבר, זה יאיר אולי אור בהיר על השם ג י ה נ ם, וגם אולי על עצם עבודת המֹלך במקום הזה להעביר את הילדים באש. כי כל הגי הזאת מזרחית דרומית לירושלם היתה קרע באדמה שנתהוה אולי ע"י רעש, וכמו שאנו רואים שהיה מקום זה עלול לזעזועים של זועה, כמו שנבא הנביא: ונבקע הר הזתים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד ומש חצי ההר צפונה וחציו נגבה וגו' ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיהו מלך יהודה. ואפשר כי במקום אחד מהגיא שנתהוית ע"י הזועה נשאר סדק והיה עוד זמן מה עשן יוצא משם, כמו מפי הרי אש שלא כבו לגמרה, ומשני עברי הסדק הזה היו עומדות שתי תמרות נמוכות, והיה נשמע משם גם מעת לעת קצת קול הברת נהימה כמו מתוך פי הרי אש. ואפשר לשער כי אולי על שם שתי התמרות שמשני עברי הסדק הזה וזה קול הנהימה הנסתר נקראה לפנים הגי הזאת גי הנֹם, כי הנמ a) בערבית הוא מין ממיני התמרים, והינמה b) הוא קול נ ה י מ ה בלחש (לסאן אלערב). ואחרי כן אולי נעלם מדעת ההמון מקור השם הזה הנם, ויחסוהו לאיש ששמו היה בן הנם, כמו שהיה רגיל בזמנים הקדומים, כי השם של מקום מן המקומות היה הסבה להולדת הגדה שלמה וליצירת אנשים ומעשים שלא היו כלל במציאות. ודבר טבעי הוא שהמקום הזה בהגי שהיה עולה משם עשן מתוך האדמה נחשב גם בעיני היהודים הקדמונים לפתחו של שאול, כמו שכך חשבו והאמינו גם היונים כי פי הרי האש הוא פתחו של העולם התחתון שלהם שקראו לו הדס, וכמו שנחשב גם מקום אחר כעין זה לפתח השאול, כמו שספר רבה בר בר חנא: זימנא חדא הוה קאזילנא באורחא אמר לי ההוא טייעא תא ואחוי לך בלועי דקרח אזיל חזא תרי בזעי דהוה קא נפק קוטרא מינייהו שקל גבבא דעמרא אמשייה מיא ואותביה בריש רומחיה ואחלפיה התם איחרך א"ל אצית מה שמעת ושמעית דהוו קאמרי הכי משה ותורתו אמת והן בדאים אמר ליה כל תלתין יומין מהדרא להו גיהנם כבשר בתוך קלחת ואמרי הכי

a) هنم b) هينمة

לגימה חרק עליהם שר של גיהנם שניו (סנה׳ נג.). בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים נשמתן קשה להם בגיהנם (פס קח.). מגיהנם שפיה צר שעשנה צבור בתוכה ושמא תאמר כשם שפיה צר כך כולה צרה ת"ל העמיק הרחיב מדורתה (מנח׳ לט:). אומר הקב"ה לשר של גיהנם אני עליו מלמעלה ואתה עליו מלמטה (ערכין טו:). גיהנם למעלה מן הרקיע וי"א לאחרי הרי חשך (תמיד לב:). לעתיד לבא הקב"ה נוטל את אה"ע ומורידם לגיהנם ואומר להם למה הייתם קונסין את בני (מד"ר כרלב׳ כ). וארכו של עולם ת"ק שנה מהלך ורחבו מהלך ת"ק שנה והוא אחד מארבע מאות שנה לגיהנם ומוצא הילוכה של גיהנם שני אלפים מאה שנה מצינו שכל העולם כלו ככיסוי קדירה לגיהנם (פס כה"ב, אחת היא). באותה שעה פותחת גיהנם את פיה ואומרת לפני הקב"ה רבש"ע מלא אותי פושעי ישראל (אליהו זוטא, כ). ומאירה החמה כנגדה במערב ומאדמת מכת גיהנם [1]) שבמערב

לפי שעמוד של אור החמה מכה כנגד גיהנם ומאדים החמה מכחו (רב"י ב"ב פד.). ויקבר (הרשע) בקברות התאוה הוא הקבר הנקרא תפתה וגיהנם ויענש הגוף בעונש הראוי לו והנפש בעונש הראוי לה (מלמד התלמי׳, בהעלותך). קבלה היא ביד חכמי התורה ונתפרסם בכל האומות כי נפש הרשע כדי רשעתה נדונית ונענשת ע"פ מעשיה ומקום העונש נקרא גיהנם וכו׳ כי כלם מסכימים כי יש גיהנם עליון ותחתון (האמונות לרס"ט פלקיירא ו ח). נגירסיאל שרו של גיהנם עומד לפני נשמת הצדיקים שלא יתפללו על הרשעים לפני הקב"ה (הריקנטי, אכן יקרה א, לך לך). והשר של גיהנם שמו ערסיאל שערסו של נחש הוא ונותן להם לשתות כוס התרעלה (עמה"מ, קרית ארבע קלד). ואמרו חכמים הוקף גן עדן במאוסים והוקף גיהנם בתענוגים (מאני לדק, אלגזלי 71).— ואמר הפיטן: עזוב נא בן אדם עזוב נחת ושמחה, בטרם נוד רוחך בכל פאה ורוחה, ועיניך יראו גֵהִנָם פתוחה, ושם תהיה נפשך שרופה באש כסוחה (סלי׳ שבת תובה, יעזוב רשע נתיבו).

אֲבַדוֹן, והוא שם אחד ממדורי גיהנם, והלוכו ש׳ שנה, ולשם אובדות נשמות הרשעים. — *אוניאל, הממונה על הבית החמשי. — **אור**, *כנוי לגיהנם. — **ארץ תחתית**, *ובה טובעים בחשך החולקים על ת"ח.

באר שחת, *הלוכה ש׳ שנה, ושם נדונים הגזלנים והגנבים ועושקי שכר שכיר. — **בּוֹר שָׁאוֹן**, *כנוי לגיהנם. — **בָּכָה, עֵמֶק הַבָּכָה**, *כנוי לגיהנם.— *בְּעִי, מלאך הממונה על חבוט הקבר.

דוּמָה, ובה נידונים המלשינים תלויים בלשונותם. יורדי דומה, *מלאך דומה.

הַב הַב, בנות עלוקה, *וקולה של גיהנם. — *הדרניאל, הממונה על הבית הששי.

חִבּוּט הקבר.—**חַבָּלָה**, *מלאכי חבלה.

טיט היון, ושם נידונים מגלי עריות.

כַּף, *כף הקלע, שקולעים בה את הרשעים בגיהנם מקצה העולם ועד קצהו.

*מדור, שבעה מדורי גיהנם.—**מות**, מלאך המות. —*מתניאל, ממונה על הבית הרביעי.

*נגירסיאל, אחד משרי גיהנם. — *נהר דינור׳ העובר בגיהנם.

*סמאל, אחד ממלאכי חבלה של גיהנם.

עֶבְרָה, *כנוי לגיהנם. — **עֲלוּקָה**, *עֲלֶק, כנוים לגיהנם. — **ערסיאל**, אחד משרי גיהנם.

משה ותורתו אמת והן בדאים (סנה׳ קי. — פעם אחת הלכתי בדרך ואמר לי טיע בוא ואראך בלועי קרח הלך וראה שני סדקים שהיה יוצא עשן מביניהם לקח גבב של צמר והטבילו במים ושמו בראש הרמח והכניסו שמה ונחרך אמר לו (הטיע) הקשיבה מה שהם אומרים שמע (רבה בר בר חנא) שהם אומרים משה ותורתו אמת ואנו בדאים אמר לו (הטיע) כל שלשים יום מנערת אותם הגיהנם כבשר בקלחת וכו׳). וכמו שחשב הטיע את המקום הזה שהוא בלועי קרח מפני שהיה יוצא עשן מהאדמה והיה נשמע משם קצת קול הומה מפני שהיה המקום שארית של זועה ופעולת הרעש, כן היה נחשב המקום בהגיא שהיה יוצא משם העשן לפתח השאול, וזו היתה אולי הסבה לכל עבודת המֹלך במקום ההוא כדי לרצות את זעם האלהות. ואם כן היה השם גיהנם לפחות אצל ההמון נרדף עם השם שאול עוד בזמן קדום מאד, מפני שבאמת חשבו כי במקום הזה הוא פתח להשאול, ומעט מעט דחה השם גיהנם ההמוני את השם שאול היותר קדום ו מהשמוש הרגיל. ואעפי"כ, לפי דעת דר׳ דלמן, אין שום יסוד לעדותו של ר׳ מריון אדות העשן שהיה יוצא מבין שתי התמרות, כי האדמה במקום הזה אינה מטבע של הר אש, ואי אפשר שבזמן מן הזמנים היה כאן פה של הר אש. ולכן לפי דעתו צריך להחזיק בסברה המקובלה כי ע"י נבואת ירמיהו על המקום הזה קבל אח"כ בדמיון העם מושג של מקום המשפט לרשעים. הערבים בימינו קוראים לחלק מגיא זו ואד אלנאר [a]), ואומרים כי ביום המשפט הגדול תמלא כלה אש וידונו בה הכופרים. — [1]) בגמ׳ שם בארמית: בפניא (החמה אדומה) דחלפא אפיתחא דגיהנם.

---

[a]) وَادِ النَّار

פֶּה, פי הגיהנם. — פּוּקָה, *כנוי לגיהנם.

צַלְמָוֶת, *כנוי לגיהנם. — צַר, *כנוי לגיהנם.

*קושיאל, מלאך הממונה על הבית השני של גיהנם ומכה את הרשעים בשבט של אש. — *קיפוד, שר של גיהנם.

*רוגזיאל, הממונה על הבית השביעי. — רְפָאִים, *כנוי לגיהנם.

שְׁאוֹל, שאול תחתית. — *שפטיאל, מלאך הממונה על הבית השלישי.

תַּנּוּר, *פתח הגיהנם. — תֹּפֶת, תָּפְתֶּה, כנוים לגיהנם.

גִּיּוּר, ש״ז, — שה״פ מן גַּיֵּר, כמו גֵּר: ולפיכך לא קבלו גרים בימי דוד ושלמה שמא מתוך הפחד חזרו ובימי שלמה שמא מפני המלכות והטובה שהיו בה ישראל חזרו שכל ג י ו ר שיש לו טענה בענין אחד מהבלי העולם אין הגירות שלמה (ר׳ בחיי הדין, כד הקמח ג).

***גִּיּוֹרֶת**, ש״נ, מ״ר גִּיּוֹרוֹת, — אשה לא יהודיה שנתגירה ונכנסה לדת יהודית, Proselytin; femme convertie au judaïsme; proselite: אין זונה אלא ג י ו ר ת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות (יבמ׳ ו ה). ה ג י ו ר ת שנתגיירו בניה עמה (שם יא ב). ה ג י ו ר ת והשבויה והשפחה שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו (כתוב׳ א ב). הבא על ה ג י ו ר ת ועל השבויה (שם ג א). ישראל שנשא ג י ו ר ת בתו כשרה לכהונה וכו׳ אבל גר שנשא ג י ו ר ת בת פסולה לכהונה (קדוש׳ ד ו). מפני מה הכל קופצין לישא את ה ג י ו ר ת וכו׳ מפני שה ג י ו ר ת היא היתה בחזקת המשתמרת (תוספתא הוריות ב יא). שאין מטבילין את ה ג י ו ר ת בלילה (ירוש׳ יבמ׳ ח ד). אני גר מצרי נשוי לג י ו ר ת מצרית בני בן גר מצרי ואני משיאו לג י ו ר ת מצרית (שם ח ט:) בת ג י ו ר ת עמונית (שם ד). ובאת (הזונה) לבית מדרשו של רבי חייא אמרה לו ר׳ צוה עלי ויעשוני ג י ו ר ת (מנח׳ מד.). לאדם א׳ שנשא את ה ג י ו ר ת היה יושב מפקדה וכו׳ אל תחללי שבתות ואל תפרצי בנדרים (אדר״נ א).

גַּיּוֹת, — קהל הגוים: בשהעדים החתומים בו (בהשטר) הם שמות מובהקים ב ג י ו ת ואין דרך ישראל לקרות באותן שמות (לבוש חו״מ, עטרות סח ב).

א. **גִּיחַ**[1], פ״ע, עבר גַּחְתָּ, גַּחְתִּי, עת׳ אָגִיחַ, יָגִיחַ, עם ו המהפך וַתָּגַח, תְּגַחְנָה, לווי גִּיחַ, גִּיחִיו, גֹּחְנָה, — א) יצא בעֹז ממקומו, hervorbrechen; s'élancer; to burst fort: ויסך בדלתים ים בְּגִיחוֹ מרחם יצא (איוב לח ח). הן יעשק (הבהמות) נהר לא יחפוז יבטח כי יָגִיחַ ירדן אל פיהו (שם מ כג). — ואמר הפיטן: גחון גָּח מבין עכסים, דראונו להזכיר לרקב בעסים (אזכיר סלה, קרובות לפ׳ זכור). ותנין כזמם בו ביום זָמַם, ב ג י ח ו עמם באצבע הזומם (יוצר לפורים, אזרח כט). — ומצוי בספרות המאוחרת: בני האליל בראמא הם אשר ג ח ו מראשו בראשית היצירה (שבי״ע ג, הודו). — ובהשאלה להאור בשחר: עד נשף נשפה וצפירה עלתה ומחשבת לילה גָּח אור זרות (יל״ג, דו״מ י). — ב) עשה תנועות חזקות בכל אבריו, zappeln; se débattre; to struggle: ואתה כתנים בימים וַתָּגַח[1] בנהרותיך ותדלח מים ברגליך ותרפש נהרותם (יחזק׳ לב ב). חולי וָגֹחִי בת ציון כיולדה (מיכה ד י).

— הִפע׳, הֵגִיחַ, מֵגִיחַ, — כמו הקל: וכל איש ישראל קמו ממקומו ויערכו בבעל תמר וארב ישראל מֵגִיחַ ממקמו ממערה גבע (שופט׳ כ לג). — ב) *יוצא, גרף, הגיחו הזרם, גרפו: כצודד מ ג י ח אליהם ישגיח וכולם י ג י ח אל פיו כנהרות (רסב״ג, ס׳ר הספד, והומר אל תתבה, האסיף תרכ״ד). ננעלו דלתות ידיעה, מסוגרות שמה בריחים, מפתוח בם מניעה, ובמנעולם מזיחים, מחקר שכל פשיעה, נהרות לבות מ ג י ח י ם, והכמים משמועה, ולפי חכמה משיחים (ר״י בן יוסף אבן מגיר, פעמון הס׳ר). יבטח כי י ג י ח נ ו שבלת הזמן (ארבע כוסות א).

ב. **גִּיחַ**, פ״ע[2], עב׳ גָּח, מקור גּוּחַ, בכנ׳ גּוּחֵנוּ, — יצא, התפרץ בכח מן: כמוני היום סגולת מאהביך מעת ג ו ח י ג ו מבטן הילדות (הקדמ׳ שבי״ע).

גִּיל[3], ממנו א. גִּיל, ב. גִּיל, גִּילָה, גִּילַת.

---

[1]) שרש שמי, אך במשמעה שמשמש בלשוננו אין לו אח אלא בסורית, ובערב׳ דומה לו ממש ה י ג׳, א ה ת א ג׳ a). — [1]) אמר ריב״ג וז״ל: ופרושו ותתחלחל כמו חולי וגחי בת ציון אשר פירושו הבאבי ו ה ת ח ל ח לי וכו׳ ובהיות ותגח בנהרתיך מענין חולי וגחי גם הוא כל כמוהו כמו ותנח התבה ינע לבבו ואין צריך שימנה מן הכבד באשר שמו ר׳ יהודה. — ויש גורסים בנחרתיך במקום בנהרתיך, ור״ל התנין מגיח המים דרך נ ח י ר י ו, ואומרים ותגח הפעיל.

[2]) לפי פרוש המפרשים הקדמונים כי גחי שבתהלים (כב י). הוא בינוני מן גוח במשמע׳ מוציאי.

[3]) דעת החכמים שמקורו במשמעת סביב שיש לשרש

a) هيج اهتاج

א. **גיל**[1], ש"ז, — קול קריאת שמחה גדולה, **Jubel Frohlocken ; jubilation, cri d'alegresse rejoicing** : מבית אלהינו (נכרת) שמחה וגיל (יואל א יו). ונאסף שמחה וגיל מן הכרמל ובכרמים לא ירנן ולא ירעע (ישע' יו י). תובלנה (הבתולות) בשמחת וגיל תבאינה בהיכל מלך (תהל' מה יו). עטרת שנת טובתך ומעגליך ירעפון דשן ירעפו נאות מדבר וגיל גבעות תחגרנה (שם סה יב-יג). — ודרך הדבור שמח אל גיל : אל תשמח ישראל אל גיל כעמים כי זנית מעל אלהיך (הוש' ט א). המחכים למות ואיננו ויחפרהו ממטמונים השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר (איוב ג כא-כב). — ואמר המשורר : עוד לא אפחד לכל יגון ולא אשמחה אל גיל ולו ירקדו נגדי הרריה (ר"י הלוי, זאת התלאה). — ומ"ר : אי ישן מחדש גילים, אי שירת עגבים, כל דם נאסר לאצילים, בלתי דם ענבים (ראב"ע, אי ישן). — וגם קריאה של יגון : דחי גיל מפני גיל כי מתי גיל[2] סכלים הם ואין בהם תבונה (ר"י הלוי, יחידה). ושתי יין בגיל כי בו הוריכם נחפזו לצאת מתוך יגון וגיל (סמא"ל, פזמ' לפסח, ליל שמורים).

ב. **גיל**, פ"ע, עב' גלתי, גלנו, עתי' אגיל, תגיל, יגל, ויגל, נגיל, נגילה, תגלנה, צווי גיל, גילי, גילו, גלנה, — השמיע קול תרועת שמחה, הראה אותות שמחה, (וישמש עם ב, הדבר שעליו ישמח) : וגלתי בירושלם וששתי בעמי ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה (ישע' סה יט). ואני ביי' אעלוזה אגילה באלהי ישעי (חבק' ג יח). אגילה ואשמחה בחסדך (תהל' לא ח). תזרם (את האויבים) ורוח תשאם וסערה תפיץ אתם ואתה תגיל ביי' בקדוש ישראל תתהלל (ישע' מא יו). גיל יגיל[3] אבי צדיק (משלי כג כד). כלה בחכה העלה יגרהו בחרמו ויאספהו במכמרתו על כן ישמח ויגיל (חבק' א יה). ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך (תהל' יג ו). בנפל אויביך אל תשמח ובכשלו

גיל, ג'אל a) בערב'.

[1]) עי' הערה להשרש. ואמר ריב"ג ז"ל : ועניננו תנועה שתהיה בשמחה וברעדה ובאבל, כמו שנאמר וגילו ברעדה וכמריו עליו יגילו, וזאת השמחה תארע לשמח ולנאנח. — [2]) במשמע' ג.גיל.

[3]) כך הקרי. והכתיב גול יגול, עי' ערך גול.

a) جول جال

אל יגל לבך (משלי כד יז). לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכן לבטח (תהל' יו ט). יששום מדבר וציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת (ישע' לה א). זה יי' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו (שם כה ט). שמחו לפניך כשמחת בקציר כאשר יגילו בחלקם שלל (שם ט ב). ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה (תהל' מח יב). — ועם על : ישיש עליך בשמחה יחריש באהבתו יגיל עליך ברנה (צפנ' ג יז). — ועם נוספה : בשמך יגילון כל היום ובצדקתך ירומו (תהל' פט יז). — ואמר הפיטן : וזרים בנוהו יאהילון, ונכרים באוצרותיו יגילון (רשב"ג, אנוש' מחז' מוסף'). — וצווי : אל תראי אדמה גילי ושמחי (יואל ב כא). רנו שמים וגילי ארץ יפצחו הרים רנה כי נחם יי' עמו (ישע' מט יג). שמחו את ירושלם וגילו בה כל אהביה (שם סו י). — ואמר המשורר : מפארן וישימון כל עץ יער ירן, ממדבר צן עד רחב עד הים האחרון, יגיל ולא יחיל קדש להדרתו, הנה נוהל ומנהיל העז ומשרתו (ר"י הלוי, פעמון זהב). — ולצער : כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו[1] (הוש' י ה).

— הפ', הגיל, — א) פ"י, שמח : חיל וכח יגילו[2] לב (כ"ס גני' כו). ועוד יש מהם (מבעלי מרה שחורה) שיצחק ובש"כ אותו שהמלנכוליה שלו היא דמיית כי הוא ידמה דבר ישמחהו ויגילהו (קאנון ג א ד ט). מה שישמח ויגיל לבנו כאשר נשיג הנפשות וסגולותיהם וטבעם (שעה"ש לאריסטו ז ו). — ב) כמו קל : ובראותנו אותך שמח ומגיל ופניך מצהילות שבה רוחנו (אגר' בר חסדאי, ספר התפוח).

ג. **גיל**[3], ש"ז, — שנות האדם, פרקו, **Alter; age** : פניכם זעפים מן הילדים אשר כגילכם (דני' א י). — ונתיחד לשעת הלדה, *בן גילו של פלוני, שנולד בשעה אחת עמו : שומא מצויה בבן גילו[4] (יבמ' קכ.). בן גילו (של חולה) נוטל אחד מששים בחליו (נ"מ ל:). — ובמשמ'

— [1]) עי' דברי ריב"ג בהערה להשם א.גיל. — ויש מגיהים יילילו. — [2]) בגוף הכ"י קצת נמחק, ויש גורסים במקום יגילו יגוללו ואומרים כי זה פולל (Smend). אך אין לסמוך על הספק ולהחליט בנין פולל לפעל זה.

[3]) בערב' ג'ילa), וסוברים שהוא מן ג'ול ג'אלb) במשמע' סבב סביב. — [4]) ופירש"י : בבן גילו הנולד בשעתו שנולדו במזל אחד.

a) جيل b) جول جال

דומה לו בטבעו, במדות, במעשים: בן גילו של ראש הוא הרג הוא ביקש להרגו הוא החריב הוא ביקש להחריב (מגי' יח.). — *ושם כללי לכל בני הגיל: מת אחד מן הגיל ידאג כל הגיל חבר אחד מן החבורה תדאג כל החבורה (מד"ר רות, וימת אלימלך). — ובהרחבה, במשמ' *כדומה לו: ונקל לעשות כזה וכזה לפרוד דוד אשר אין דוד כגילו (ר"י הלוי, ככה על מחרת). חכם אתה מאליך, חי מעצמך ואין כְּגִילֶךָ (ביוס"ת ג).

ד.*גִּיל[1]), ש"ז, — הלשון המכה בתוך הפעמון, Klöppel: battant d'une cloche; clapper (of a bell) למה הדבר דומה לפעמון זהב והגיל שלו מן מרגליות (מד"ר ויקר' כז ותנחו' בוב' אמור ז).

א.גִּילָה, ש"נ, — כמו גִּיל: כי אם שישו וגילו עדי עד אשר אני בורא כי הנני בורא את ירושלם גִּילָה ועמה משוש (ישע' סה יח). — ומ"ר: ורגלי היגונות נדחפו וצבאות השמחות גברו ופזורי הגילות נחברו בהגיע הבשורות המאירות כמאורות (מכת' ר"י בן תנחום הירוש' לר"ד בנו של הרמב"ם).

ב.*גִּילָה[2]), ש"נ, — קש של חטה, של חלפה, וכדומה, Stoppel; chaume, éteule; stubble, straw: המרכיב מטה של גילה חייב משום בונה (ירוש' שבת יב יג ג).

גִּילַת[3]), ש"נ, — כמו א.גִּילָה: פרח תפרח (הערבה) ותגל אף גִּילַת ורנן (ישע' לה ב).

*גִּין[4]), — עם בְּ, בְּגִין, ככנ' בְּגִינִי, בְּגִינָךְ, בְּגִינָהּ וכו', — בגלל, בשביל, למען: עשה בגיני ואם אין אתה עושה בגיני עשה בגין אשתך ואם לאו עשה בגין בניה (מכי' יתרו, מס' דעמלק א). שמא תאמרו בגיני תלמוד לומר למענכם בגינכם ולא בגיני אתם גרמתם לי שלא אכנס לארץ (שם, בשלח ג). ויורשה ומיטמא לה ואוכלת בגינו תרומה (יבמ' פט:). עם שבגינו נברא הארץ (רש"י ויקר'

[1]) לא ידוע מקורו.

[2]) בארמ' גילא: לקושש קש לתבן (שמות ה יא) ת"א לגבבא גילי לתבנא. ומצוי בתלמוד: גילא דהיטתא (חול' נו:). והנה יש סוברים שנגזרה מלה זו מן גלל במשמ' עגול, אך זה דחוק.

[3]) משקל שבורת והיא הצורה הקדומה של שמות הנק' וסוברים שהשתמש בה כאן המליץ כדי למנע קושי הברת הנחה לפני ו השואית, וכמו שבורת ולא מיין.

[4]) בארמ' גין, בגין, כמו בגלל, למען.

כ ב). — ואמר הפיטן: דלם מכשל תגרתך, ותסוככם בְּגִין אברתך (יוצר ב סוכות, אנא תרב).

גים,

ממנו *גִּיס, *גִּיסָה.

*גִּיס[1]), ש"ז, מ"ר גִּיסִים, — בעל אחות אשתו, Schwager; beau-frère; brother-in-law: ואלו הן הקרובין אביו ואחיו ואחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אמו וחמיו וגיסו (סנה' ג ד). שני גיסין שירשו את חמיהן (ירוש' שקל' א מו:). נשואין שתי אחיות והן גיסין זה לזה (מגול' כ"ר קלוני', תשו' גאו' קדמ' קמב). בפנינו עדים ה"מ באו היקרה וכו' והגיסים היקרים הר' שמואל לוי וכו' (שו"ת תורת חסד רכב). היתה אחות אשתו נשואה והלכה אשתו ובעל אחות אשתו למדינה אחרת ובאו ואמרו לו מתה אשתך וגיסך בעל אחותה (הלכות, איסות טו כח). — וככנ': חתמו ותנו ביד גיסיי כמ"ר יעקב וכמ"ר שמואל בני ר' גרשון (שו"ת הר"י מינץ והר"מ פאדוה נו).

*גַּיִס[2]), גייס, ש"ז, מ"ר גְּיָסוֹת, גייסות, — חיל, גדוד של צבא, Schar; bande, troupe; troop: להציל מן הגייס[3]) ומן הנהר ומן הדליקה ומן המפולת (פסח' ג ז). עיר שהקיפוה גייס או נהר וכן ספינה המיטרפת בים (תוספתא תעני' ב יב). מעשה בשנים שהיו רצין אחר הגייס נתלה אחד מהם בזית ופשחו ורדף אחר הגייס וחזר ואמר לו חבירו יישר כחך אריה (שם יבמ' יד ט). שיירא שהיתה באה במדבר ונפל עליה גייס ועמד אחד מהם והציל (שם ב"מ ח כה). והבא להציל מן הגייס ומן הנהר (עירו' מה.). על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה גייס או נהר (תעני' יד.). למי שהושיב שומרים לשומרו מן הגייס והיה בטוח עליהן שהיו גבורים עבר הגייס והרגן והיה מרתת על עצמו (תנחומא

[1]) בסור' גיסא. ולא נתברר מקור מלה זו. יש סוברים שהוא מן גים בארמ' במשמע' צד, וגים ר"ל הצד.

[2]) כך נקוד בתוספתא מהד' צוק"מ (יבמ' יד ט), והוא משקל חַיִל, תַּיִשׁ, עַיִן, ומ"ר גְּיָסוֹת, כמו חֲיָלוֹת. בסור' גַּיְסָא, בערב' גַ'יְשׁ a), וסובר פרנקל כי היא שאולה מן ארמ' ונשענה עפ"י מדרש מלים המוני על השרש גיש הערבי (Fränkel, 238). — [3]) גרסת הערוך וקצת ספרים, ובנוסחא' הנכרים.

a) جَيْش

בלק כ). — ומ"ר : אתם יודעים שהמדינה הזאת משובשת בגייסות (יבמ' יו ז) תקלה הן לנו מפני גייסות שהן באות עלינו (תוספתא סוט' י ו). באו הגייסות לעירו (ירוש' תענ' ג סו.). גדול יום הגשמים שאפילו גייסות פוסקות בו (בבלי שם ת:). שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומפיל עצמו לגייסות ומפקיע עצמו מיד רבו (גיט' לז:). ד' מאות ילדים היו לו לדוד וכולם בני יפת תואר היו וכו' והיו מהלכים בראשי גייסות (קדוש' עו:). א"ר אבהו הללו ראשי גייסות הן (סנה' לה:). הלך ונפל בין הגייסות ותפשוהו ואחזו אותו בקולר ועשו בו מלאכה בשבת (תדר"ב יח).

***גַּיֵּם**, פ"י, קל אינו נהוג.

— פִּע', *גַּיֵּס, — קבץ הגייסות, החל להעבירם ממקום למקום מזינים למלחמה, **mobilisieren ; mobiliser ; to mobilise** : כיון ששמע איוב מיד התחיל מגיים חיילותיו למלחמה (מד"ר ויקר' יז). כמה חיילות אני יכול לחייל כמה גייסות אני יכול לגיים (שם רות, וימותו).

— הִתפ', *הִתְגַּיֵּם : צבאיו לו אֲגַיְּסָה ואתם אֶתְגַּיְּסָה (ר"א קליר, תפילת טל לפסח, אדסה). ללחום מלחמותיו ולהתגיים בחיילותיו (רסב"ל דורהן, מגלת ספר קיו:).

גִּיסָה, ש"נ, מ"ר גִּיסוֹת, — אחות בעלה, וגם אשת הגיס, וגם יבמה, אשת אח, **Schwägerin ; belle soeur ; sister-in-law** : ראיתי שטר המתנה שעשה ראובן זה ואחיו ר' יצחק לגיסתם (שו"ת רשב"א תקלד). על אשר טען שמעון שמה שנתן לגיסתו אשת אחיו יתר על כתובתה (שו"ת ר"י קולון קפו). והיושר דמאיזה טעם תתחייב גיסתי הנז' לסייע עמכם (שם קכד). יעלה על לבם לחייב גיסתי מרת רחל (שם). כשראה כה"ר מנחם כץ נתפיים ליקח בת אחיו כדי שלא תנשא גיסתו וכו' גם נשבעה גיסתו שלא להנשא (שו"ת מהרשד"ם, יו"ד קס). — ומ"ר : לכן בקול מכאיב יקרא לבבי בואו צאנה גיסות אל כאבי (הבר' די פיזה, קנה, REJ 31,68).

א. ***גִּיף**[1], ש"ז, — נאוף : אמר הקב"ה את"ם בט"ע גי"ף אני הם עליהם מפני שבעטו בגיף (שבת קד.).

ב. ***גִּיף**[2], פ"י, לווי גִּיף[3]), — כמו ב. *גּוּף, עי"ש.

---

[1]) בארמ' גַּיֵּף, כמו נאף.

[2]) לפי דעת ר"י חיוג השרש הוא גיף ולא גוף.

— [3]) כך ר"י חיוג (דקדוק, עג).

גִּיפָן, עי' גֹּפֶן.

גִּיפְתָּן, עי' גִּפְתָּן.

א. ***גִּיר**[1]), גִּר, ש"ז, — סיד החי טרם יכבוהו, **ungelöschter Kalk ; chaux vive ; quicklime** : לכן בזאת יכפר עון יעקב וזה כל פרי הסר חטאתו בשומו כל אבני מזבח כאבני גִר מנפצות (ישע' כז ט). — *בֵּיצַת הַגִּיר, ללבן נעלים וכדומה : ר' יהודה מתיר בשחור (לשלה מנעל שחור במועד) ואוסר בלבן מפני שצריך ביצת הגיר[2]) (כילה טו.).

ב. ***גִּיר**, ש"ז, — א) השקע הלבן מהיין הצף על גבי השמרים : כיצד בודק הגזבר (היין למנחות) יושב וקנה בידו כיון שזורק גיר של שמרים אומר ומעבירין אותה מפניו ומביאין אחרת תחתיה (תוספתא מנח' ט יח). הגזבר יושב והקנה בידו זרק הגיר[3]) והקיש בקנה (גמ' שם פז.). — ב) כעין חוט של נוזלים היוצא מהנקב שבצד החבית[4]) : הגיר הוא הסילון הניצוק (ערוך, ערך זה).

***גַּיֵּר**[5]), פ"י, הכניסו בדת יהודית, **z. Judent. überführen ; convertir au judaïsm ; make a proselite** : מעשה בעכו"ם א' שבא לפני שמאי אמר לו גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת (שבת לא.). אלו הגרים שגיירו וכו' אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירה את הנשים (מד"ר ברא' לט). לא גיירום ולא הטבילו אותם (שם רות, ויסאו).

— הִתפ', *הִתְגַּיֵּר, — נתיהד : גר שנתגייר בערב פסח (פסח' ח ז). ילדה עודה שפחה ונשתחררה עודה נכרית ונתגיירה וכו' נתגיירה מעוברת (בכור' ח א). האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר או לאחר שתתגיירי (קדוש' ג ה). הגיורת שנתגיירו

---

[1]) כן בארמ'. בערב' גַיַּאר a) וגִיר b), וסובר פרנקל כי מקורה בארמ' וממנה באה גם לעברית וגם לערבית (Fränkel, 9). — [2]) אמר ר"ח : הגיר הוא הסיד הלבן הנשרף הנקרא אספידאג (שבת פ.), והביא זה גם הערוך, והביא עוד פרוש אחד : דבר שמשחירין בו, וכן רש"י. אבל יותר נכון הפרוש הראשון של הערוך שהכונה בביצת הגיר ללבן.

[3]) רש"י ופרוש אחד של הערוך. — [4]) כמו גְ'רִי c) בערבית (קוהוט כעס"ב).

[5]) עי' גֵּר.

---

a) جيّار (b جير (c جرى

בניה עמה (יבמ׳ יא ב). רבי יוסי אומר לעתיד לבא באין עכו״ם ומתגיירין (ע״ז ג:). גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים דחופים סחופים ומטורפין ויסורין באין עליהם (יבמ׳ מז.).

*גֵּירוּת, ש״נ, — מעמד אדם שנתגייר: שאינו קרובו לא בגיותו ולא בגירותו (תשו׳ ר״ת, מק״נ 107).

גִּישׁ, ש״ז, — כמו גוּשׁ: לבש בשרי רמה וגיש[1] עפר (איוב ז ה).

גִּישָׁה, עי׳ גִּשָּׁה.

א. גַּל[2], ש״נ, כהפס׳ גָל, מ״ר גַּלִּים, — צבור של אבנים צבורות ומונחות זו על גב זו, Steinhaufen; tas de pierres; heap of stones: ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו גָל ויאכלו שם על הַגָּל וכו׳ ויאמר לבן הַגַּל הזה עד ביני ובינך (בראש׳ לא מו-מח). ויקימו עליו (ישראל על עכן) גַל אבנים גדול עד היום הזה (יהוש׳ ז כו). רטב הוא לפני שמש ועל גנתו יונקתו תצא על גַל שרשיו יסבכו (איוב ח יו-יז). המסקל את שדהו נוטל את העליונות וכו׳ וכן גרגר של צרורות או גל שלאבנים נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ (שביע׳ ג ז). ומעשה בצידן באילן שהיו עובדין אותו ומצאו תחתיו גל אמר להן רבי שמעון בדקו את הגל הזה ובדקוהו ומצאו בו צורה (ע״ז ג ז). כרי של תבואה או גל של צרורות אפילו כגלו של עכן (אהל׳ יח ז). גל של אגוזים (אדר״נ יח).—ומ״ר: גם מזבחותם כַּגַּלִּים[3] על תלמי שדי (הושע יב יב). — ובפרט גל של אבני מפלת מבית שנחרב וכדומה: כי שמת מעיר לַגָּל קריה בצורה למפלה (ישע׳ כה ב). נמצא (החלל) טמון בגל או תלוי באילן או צף על פני המים לא היו עורפין (סוטה ט ב). לפקח עליו (על מי שנפלו עליו אבנים) את הגל (כתוב׳ יה:).— ומ״ר: להשאות גַּלִּים נצים ערים בצרות (ישע׳ לז כו). ונתתי את ירושלם לְגַלִּים מעון תנים ואת ערי יהודה אתן שממה מבלי יושב (ירמ׳ ט י). וישכון ערים נכחדות בתים לא ישבו למו אשר התעתדו לְגַלִּים (איוב יה כח). — ובמשמע׳ גל שעל הקבר, ואמר המשורר: כי אחרי שיבה בתבל אין חלק

[1]) כך הכתיב, והנקיד והקרי גוש.
[2]) מן שרש גָּלַל, עי״ש. — [3]) השבעים תרגמו גלים זה במשמע׳ ה.*גַל, עי״ש.

והתעתד לך אל גַל (רמב״ע, תרשיש ה).— *וצבור של עצמות: נתן בו עיניו ועשהו גל של עצמות (שבת לד.). —*וצבור של דברים אחרים יבשים, של ענבים וכדומה: ומחזירין (את המסורות) לגל של ענבים שלא יתפרד הגל (תשו׳ גא׳ קדמ׳, דוד קסל לט:).

ב. גַּל[1], ש״ז, מ״ר גַּלִּים, סמי׳ גַּלֵּי, — ערמת מים שיערמו על פני הים מפני רוח, Welle; vague; wave: ויהי כנהר שלומך וצדקתך כְּגַלֵּי הים (ישע׳ מח יח). ואמר עד פה תבוא ולא תסיף ופא ישית בגאון גַּלֶּיךָ (איוב לח יא). ותשליכני מצולה בלבב ימים ונהר יסבבני כל משבריך וְגַלֶּיךָ עלי עברו (יונה ב ד). האותי לא תיראו נאם יי׳ אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו ויתגעשו ולא יוכלו והמו גַלָּיו ולא יעברנהו (ירמ׳ ה כב). ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גַּלָּיו יעלו שמים ירדו תהומות (תהל׳ קז כה-כו). משביח שאון ימים שאון גַּלֵּיהֶם (שם כה ח).—*והיחיד: גל שנתלש ובו ארבעים סאה ונפל על האדם (מקוא׳ ה ו). גל שנתלש מן הים ומן הנהר אין מטבילין בו (תוספתא שם ד ה). הים הזה בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים (ירוש׳ שקל׳ ו מט ד). אר״ג פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה והייתי מצער על ת״ח שבה ומנו ר״ע וכשעליתי ביבשה בא וישב ודן לפני בהלכה אמרתי לו בני מי העלך אמר לי דף של ספינה נזדמן לי וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי (יבמ׳ קכא.). אמר ר״ע פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שמטרפת בים והייתי מצטער על ת״ח שבה ומנו ר״מ כשעליתי למדינת קפוטקיא בא וישב ודן לפני בהלכה אמרתי לו בני מי העלך אמר לי גל טרדני לחבירו וחבירו להבירו עד שהקיאני ליבשה (שם). כשירדתי למעמקי מצולה שמעתי קול רעש גדול מגלי הים שזו אומר לזו וזו אומר לזו רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים שעשה צדקה כל ימיו (אדר״נ ג). — ואמר המשורר: המו גלים ברוץ גלגלים ועבים וקלים על פני הים (ר״י הלוי, יועץ ומקים). — ובמליצה, גַּלֵּי המון עם: כי שדד יי׳ את בבל ואבד ממנה קול[2] גדול והמו גַּלֵּיהֶם כמים רבים (ירמ׳ נא נה).—*ומקרים רעים וקשים להתגבר עליהם: כך ישראל נגלה עליהם הקב״ה לגאלם וכמה גלים קשים עברו עליהם ועשה להם תשועה (מד״ר שמות יט). — *גלי הלב, התרגשות:

[1]) מן שרש גָּלַל, עי״ש.— [2]) י״ם קהל.

שניהם אז שני ימים חבושים, ובינותם לבבי ים שלישי בשוא ג ל י שבחי החדשים (ר"י הלוי, התרדף).

ג. **גַּל**[1]), ש"ז, מ"ר גַּלִּים -- נרדף עם מעין: גן נעול אחתי כלה גַל [2]) נעול מעין חתום (שה"ש ד יב). — ואמר המשורר: גַל יהלוך בגן כמותו לא עבר בתוך תרצה ולא בצר, חולו כברקת ועת יגר ידמה למי כסף עלי בצר (רמב"ע, תרשיש ג).

ד. ***גַּל**[3]), ש"ז, מ"ר גַּלִּים, — מין בריח, נגר של עץ שיש בו נקבים מכונים נגד חפים שבבית הנגר והחפים נכנסים אל הנקבים ובזה הדלת נסגרת, Art Riegel; espèce de verrou; kind of bolt: חפי פותחת טהורין קבען בפותחת טמאין ושל ג ל אף על פי שחיברן בדלת וקבען במסמרים טהורין (שבת פא.). — ועי' נגר, סגר.

ה. ***גֹּל**[1]), ש"ז, מ"ר גלים, —מין ממיני הצב: ה ג ל י ם [2]) והצפרדעים הגדלים בים והגדלים ביבשה (ספרא שמיני ג).

גַּלָּב[3]), ש"ז, מ"ר גַּלָּבִים, — סַפָּר, מְגַלֵּחַ, Barbier; coiffeur; barber: ואתה בן אדם קח לך חרב חדה תער הַגַּלָּבִים תקחנה לך והעברת על ראשך ועל זקנך (יחזק' ה א).

***גָּלַב**, פ"י, —כמו גלח, שגלבו אותו: ובשפתות בעין האגוז צבועות, ובזקנים מגולחות ג ל ו ב ו ת (ריב"ג, סה"ש ערך גלב, בשם מפייט מחרף הנשים).

***גִּלְבּוֹן**[4]), ש"ז, — מין ממיני האפונים, Platterbse; gesse; chickling (pea) (Lathyrus satyvus): ה ג ל ב ו ן קר מעורר את הרוחות (אסף הרופא, כ"י מינכן לב). פול הלבן ופול המצרי ופול העב ו ה ג ו ל ב ו ן והאפונים והעדשים (פי' מיוחס לרסע"ג, דני' א יב). — ועי' א פ ו ן, ועי' קטניות.

***גִּלְגּוּל**, ש"ז, מ"ר גלגולים, — א) שה"פ מן גלגל: ג ל ג ו ל (הגוף דרך מחלות) לצדיקים צער הוא (כתוב' קיא.). שבעלי החיים מוסיפים עליהם (על הצומחים)

---

[1]) אין לו אח, במשמעה זו, ביתר לשונות השמיות. — [2]) ריב"ג: כמו שקת מים, והראיה ע"ז אמרו מעין חתום. ע"כ. וכן כל המפרשים, כמו מעין. ואעפ"י שיש מקום לשער כי במקום גל צ"ל גן, כמו בתחלת הפסוק, בכ"ז לפי ה כ ת י ב צריך לפרש מלה זו באותה המשמעה שיחסו לו רבי הלשון.

[3]) בארמ' גַּלָּא: טרוקו ג ל י דלא ליתו עבדי דר' גמליאל (ברכ' כח.). טרק ג ל י באפיה דר' ירמיה (ב"ק קיב.). טרוק ג ל י דלא ניתו אינשי דניטריד (ע"ז נח.). לגברא דטרקיה ל ג ל י ה ואבדיה למפתחיה (סנה' קיג.). — ופרש הערוך כל זה בדלת, וכן רש"י ושאר המפרשים, וכן בעלי המלונים: בוקשד', לוי, בעל עה"ש ויסטרוב. אך פרוש זה אינו מניח את הדעת, כי יש מקום לתמוה למה דוקא במקום זה השתמשו בשם ג ל במקום דלת, ועוד הלא ברוב הנוסחאות כתוב כאן אחרי השם גל השם דלת, משמע שיש הבדל ביניהם, ואפילו אם תמצא לאמר שהגרסה האמתית היא כמו בהערוך: אעפ"י שחיברן וקבען, בלי השם דלת, ואפילו אם נניח כדעת רש"י שהכונה בהמלה גל לדלת של בנין ביחוד, משא"כ השם דלת הוא כללי ומשותף גם לכלים, כמו ארון וביוצא בו, מ"מ קשה, שלא השתמשו בהשם ג ל בשום מקום אחר שעסקו שם בדלתות של בנין, וזולתי בהמקומות בארמ' המובאים למעלה שגם שם מדובר אדות נ ע י ל ת הדלת לפני אנשים. ואולם, הפרוש האמתי להמלה ג ל נתן ר"ח כאן שאמר וז"ל: חפים בנגר שהן תלויין ועומדין כקבורים בתוך העץ שהוא בית הנגר ונקרא אל קפי' ובעץ שהוא הנגר נקבים מוכנים (כך בערוך ערך חף במקום מ כ נ י ם שבפרוש ר"ח בש"ס וילנה) להן שמתכוונין (כך בערוך שם במקום כשמתקנין) נגדן נופלין ונכנסין להן ו א ל ה ה ן של ג ל ובהן נסגר והמפתח יש בו חפין בולטין מכוונין כנגדן מכניסין אותו בחלל שבנגר וחפין מעלין את החפין של גל והוא נפתח. ע"כ. דברים הללו של ר"ח אומרים בברור כי ה ג ל אינו ה ד ל ת אלא ה נ ג ר ש נ ו ע ל הדלת על ידי החפים הנכנסים בו. וגם בכל מקום שאמרו בארמ' טרוקו גלי, טרק גלא, הכונה האמתית היא לא סתם סגרו הדלת, אלא לנעילת הדלת ע"י ה ג ל, הבריח, והפעל ט ר ק נתיחד בארמ' לפעולה זו, ועי' ערך טָרַק. וקצת תמוה, שהערוך בעצמו הביא בערך חף את דברי ר"ח אלו כהויתם, ואעפי"כ פרש כאן ג ל דלת.

[1]) בסורית ג'ל, תרגם בר עלי אלרק אלשחפא, והוא הצב, הצב הגדול. — [2]) הראב"ד שם כתב: איני יודע מה הוא וכמדומה אני שהוא אותו המין שנקרא טרטוגא על שם שהוא עגול ומגלגל. וקוהוט הביא לו דמיון מערבית ע'ילם a), אך זה משרש אחר לגמרה, מן ע'לם.

[3]) באשורית גַּלָּב, התך, בפרט חתך את השערות לאות אבל או לענש. גַּלָּבְ, גַּלָּב, סַפָּר. ובכנענ': גלבם פעלם (כתב כנענ' שנמצאה בקפריסים אצל לרנקה, ויוסף הלוי REJ 1881, 197 סבר כי פרושו הוא ק צ ב י ם). בערב' יצא השרש הזה למשמעה אחרת.— ואמר מנחם: אין למלה זו דמיון בתורה אבל ענינה יורה עליה הוא תער הגלחים. ע"כ. וכן ריב"ג: הגלבים הם הספרים. ורש"י פרש גלב רצען.

[4]) בארמית גולבא, גולבינה, גולבונא (ירוש' כלא' א כז. לתרגום המלה פורקדן). בערב' ג'לבאן b).

---

a) غيلم b) جلبان

ההליכה והגילגול הנמצא בהם ובתוספת הזו נפרשים מהן (הגיון הנפש לבר חייא א).—ב) גִלְגּוּל בֵּיצָה, במקום חם לעשותה מגלגלת: ר"ע אומר (שעור הזמן הוא) כדי גילגול ביצה (ירוש' סוט' א יו ג).—ד) גִלְגּוּל עִיסָה, גמר לישתה: קודם לגילגולה (ירוש' פסח' ג ל). גלגול הנכרי פוטר (מנח' סז.). אם מפריש חלה קודם גלגול הרי הוא כמפריש מן הקמח (ר"ש חלה ג ב). שאין חיוב העיסה משניתן הקמח בעריסה אלא החיוב הוא משעת גלגול כלומר משיערב הקמח והמים (ספ' החנוך, שסה). תקנו למהר הפרשת חלה בכל היכולת לאחר גלגול גרידא תערובת קמח ומים שעדין מחוסרת הרבה לישה ושיפה ובעיטה (התרומה, הלכ' חלה פז). — ג) גִלְגּוּל שְׁבוּעָה, הטלת שבועה על הנטען אעפ"י שאינו חיב בה מעיקרו מגלגלין אותה עליו על ידי שבועה אחרת שנשבע: מנין לגלגול שבועה מן התורה שנאמר ואמרה האשה אמן אמן וכו' (קדוש' כז:). אין איש מנוקה מעון אין המים בודקים את אשתו אלא על ידי גלגול (שם). עד היכן גלגול שבועה א"ר יהודה אמר רב דא"ל (טוען לנטען) השבע לי שאין עבדי אתה (שם כח.). זה אומר שאולה וזה אומר שבורה ישבע השוכר ששבורה מתה וכו' ע"י גלגול (ב"מ לח:). וזה הענין קורין לו גלגול שבועה (בעלי צדק, תשו' הגאו' ד יב).—ומ"כ: שהרי אתה חייב לו שבועת היסת אף על הגלגולים כמו על הטענה הראשונה וכו' ואם אמר הנתבע על הגלגולין אני נשבע ונפטר ועל הטענה הראשונה השבע וטול הרשות בידו (ראב"ד השגות, רמב"ם טו"נ א יג). בין על הגלגולים בין על עיקר השבועה (מגיד משנה, שם א יב). יכול לומר לו (נתבע לתובע) שבועה דאוריתא אשבע לך והגלגולים תשבע ותטול (טור, ה' שבוע' לד, בשם הרא"ש אכיו). אם רוצה הנתבע לשלם תביעה ראשונה כדי שלא לישבע הגלגולים (פחד יצחק, גלגול שבועה אם רוצה). — ובכלל °דבר שבא ע"י דבר אחר: אם יש לו עליו (המוכר על בעל חובו) שום גלגול דברים לחשוב חוב כנגד חוב (רש"י כתוב' לב:).—ד) °גרם, סבה: וכבר הוזהרנו שלא להמית שום אדם בשום גלגול (חו"ה, הבטחון ד). ואחר כן גלגלו בסייג ההוא גלגול להרוחה כדי שלא תחשב השתדלותם בתורה (כוזרי ג נא). שכל הסבות והגלגולים מתגלגלים לפניך (הקד' אור החי' לר"י יעבץ).—°גלגול הדברים, המשכם והשתלשלותם זה מזה: אבל שוב אל גלגול דבריך והאיך התחזק בנפשכם הדבר הגדול הזה שיהיה לבורא הגופות והרוחות וכו' (כוזרי א סח). ונשוב אל גלגול דברינו ונאמר וכו' (קול יהודה, שם א א). ודי בזכרונו פעם אחת דרך גלגול דבריו (שם).—וכמו"כ גלגול הדורות וזה יתבאר מפתיחת התורה בחדוש העולם שבארה באריכות גלגול הדורות ומבחר היחס והמשפחות (נוה שלום לאברבנאל א ג). — ה) °שם להעתק הנפשות אחרי המות מבע"ח לבע"ח, מאדם לבהמה וכדומה, לפי אמונת ההמון, Seelenwanderung : transmigration (des âmes) ; — (of souls) בטול מה שהאמינוהו קצת הקדמונים כפי מה שנזכר בספרי הנפש בגלגול הנפשות והוא דעת אמרו בו שהנפש תתגלגל מגוף אל גוף קצתם השבו אפילו מגוף מין אחד אל גוף מין אחר ואמרו שנפש הסוס עד"מ אפשר שתחול אחר זמן בגוף הכלב וכו' (ידעי' הבדרשי, אגרת התנצלות). רבים תמהים על סברת הגלגול ונראה לי ליישבה ולתת טעם לדבריהם וכו' ודבר הגלגול הכל הוא במעשה האלקימיא משתדלים להעלות הדבר מן הגרוע אל החשוב (ר' יהודה בן הרא"ש, טעם זקנים כו.). שאין שום נשמה נמלטת מגלגול פעמים או שלש וכו' היא חוזרת פעם שנית בגוף (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ט). ואם תעתק נפש האדם או תאצל והוא שיקראוהו כת מחכמים גלגול (אור ה' לר"ח קרשקש ד ז). שצריך לפשפש במעשיו כדי שלא תפסד הנפש או תענש ומכאן יצא לקצת חכמים דעת הגלגול וכו' אבל אין זה נכון (העקרים ד כט). מימים ראשונים היו סבורים מבני אדם כי יש גלגול לנפשות וכו' אפילו מגוף אדם לגוף בהמה וחיה והפלוסופים האחרונים כלם הרחיקוה בשתי ידים (האמונות לרש"ט פלקיירא ז א). אמנם בטול הגלגול אומר אמנם אם היה לאיש הנפש הראוי במזגו המחודשת עם חדוש מזגו ועוד זאת הנפש אשר כבר נפרדה מגשם היה לאיש אחד שתי נפשות וזה הדבר לא ישער בו אחד מעצמו לעולם (אמונה רמה א ז). כי ידע (אונן) בודאי ענין הגלגול ושהבן הילוד אינו זרעו ר"ל בנו כי אם אחיו (ר"י אברבנאל, ויצא). שגלגול נפש הישראלי אצל המקובלים הוא בחסד האל על ברואיו (שם). ובענין השאלה הג' ששאלת אם אמונת הגלגול הוא דבר הכרחי להאמין בו הכל (רלב"ח, תשו' ח). ולמה לקיתי לא אדע נפשי אם היא חייבת מן הגלגול

הקודם (ר"מ אלשיך, איוב ט כא). כי היה (איוב) משכיל על דבר ה ג ל ג ו ל והיה מהרהר בלבו אולי זאת היתה כי נפשו לא מטוהרה היא מ ה ג ל ג ו ל הראשון (שם יג כה). וחכמי האמת למדונו ענין ה ג ל ג ו ל י ם כי הקטנים הנכרתים באו להכרת קטנים מעת לידתם לסיבות ובחינות שונות (הוא, משלי לא י). סודות ה ג ל ג ו ל אני עתיד לגלות בע"ה אם תטיב לפני ואגלה ג ל ג ו ל כל קרוביך ואוהביך (מגיד מישרים לר"י קארו, דברי המגיד, אזהרות וסייגים). ובהקדמה זו יתורצו כמה גמגומים שיש באמונת ה ג ל ג ו ל וכו' שכבר ספו תמו כל ה ג ל ג ו ל י ם (רדב"ז, מצודת דוד קכט). אחרי מותו יחזיר לעולם ב ג ל ג ו ל בדמותם וצלמם של בהמות (ס' חרדים ז). שוב אין לו תקנה וכו' שלא יבא עוד ב ג ל ג ו ל בני אדם עד שילך נע ונד בארץ (עמה"מ, תיק' התשו' א). על ידי נביא כגון האר"י זלה"ה שאמר ברוח הקודש כל הסודות של ה ג ל ג ו ל י ם אחד מהם לא נעדר ממנו (שם, קרית ארבע נה). וכל אלו ה ג ל ג ו ל י ם הם כדי שיקבלו הרשעים עונש הראוי להם (שם, כיסא דו"א כט). שגלה מורינו ורבינו וכו' עונשם ג י ל ג ו ל י ם שלהם בעצים ואבנים ומים (שם מח). ואם יודע בנפשו שהוא משרש קין שהרג את הנפש או שחטא ב ג ל ג ו ל אחר או ב ג ל ג ו ל זה בחטא כזה לא יהרגם (את הכנים) וכן לא יהרוג שום בעל חי (מבנ' חסידים, הבכיכה יא א). ואם רואה בחלומו מקומות או בריות שלא ראה מעולם והוא בחלום מכירם וידע שמם לא יתמה על זה או מכל כיוצא בזה כי כל הדברים האלה היו ידועים לו כבר ב ג ל ג ו ל שעבר ומפני זה הוא מכירם עתה בחלומו (שם יא יג). מזמן רב ושנים קדמוניות נפל טעות בפי רוב בני עמנו ונטה דעתם להאמין בגלגול הנפש (כבוד אלהים להרופא ר' אברהם בן מיגאש). ב ג ל ג ו ל הנפשות וכו' והביא ראיות על בטולו אין צריך לומר מב"ח במין ב"ח אחר או הנפש ב"ח במין האדם או ממין האדם בב"ח אלא אפילו מנפש האדם במין האדם עצמו ואמר כי ענין ג ל ג ו ל הנפשות הוא דבר מזיק באמונה (ר"י מפיסא, מנח' קנא' ל-לא). והקדוש הזה היה מכיר בבני אדם אם נולד מן הנשמות חדשות או מן הישנות הבאים לאדם דרך ה ג ל ג ו ל (יוס' סמברי, סדר החכ' וקור' העת' א 125). והנה מצאתי בספר אחד קדום מיוחס לחכם אחד ושמו צותאסס"ה שאמר בזה הלשון ג ל ג ו ל הנשמות קבלוהו אנשי דורו מאנשי פרס ואנשי פרס מהמצריים ומצריים מהכשדים והכשדים קבלוהו מאברהם (אליהו בן חיים, אגר' תמורות). אמונת ג ל ג ו ל הנפשות לדעתי חדשה ולא ישנה היא באומתנו (ר"י מודינא, ספר בן דוד). אלו ה ג ל ג ו ל י ם שתתגלגל נפש החוטאת וכו' שמתגלגלים בבהמות טמאות ובחיות ועופות טמאים (דרך ישרה, סע' התשובה). הוא (האליל פויא) היה הראשון שהמציא דעת ג ל ג ו ל הנפשות (שבי"ע ג, תינא). וזאת הוא מקור מבוע אמונת ג ל ג ו ל הנפשות אשר נזכיר (שם, הודו).

גְּלְגּוֹלֶת, עי' **גֻּלְגֹּלֶת**.

***גִּלְגִּילוֹן**[1], ש"ז, מ"ר גִּלְגִּילוֹנִים, — אזור קלוע כמו סבכה: כל הקליעות טהורות חוץ משל ג ל ג י ל ו ן[2] (עדי' ג ז). קלע של ספינה ווילון ושבים של סבכה ומטפחות של ספרים וג ל ג י ל ו ן[3] ורצועות מנעל וסנדל שיש בהן רוחב כגרים (נגע' יא יא).

גַּלְגַּל[4], ש"ז, בכנ' גַּלְגַּלִּי[5], גַּלְגְּלִי[6], מ"ר גַּלְגַּלִּים, גַּלְגְּלִים[6], — בכלל דבר עגול מתגלגל וסובב, אופן, Rad, roue, wheel — א) אופן שעל הבור להוריד ולהעלות הדלי: עד אשר לא ירתק חבל הכסף ותרץ גלת הזהב ותשבר כד על המבוע ונרץ הַגַּלְגַּל אל הבור (קהל' יב ו). לשכת הגולה שם היה בור הגולה קבוע וה ג ל ג ל נתון עליו ומשם מספיקין מים לכל העזרה (מדות ה ד). וממלאין מבור הגולה ב ג ל ג ל בשבת (ערוב' קד.). —*ואופן של עגלה: המוריד את ה ג ל ג ל י ם ואת כלי הבקר בשעת הקדים למים (מכשי' ג ח). —

---

[1]) אין אח לזה בשאר הלשונות השמיות. ומשקלו פעפילון. — [2]) כך גרסת כל נוסחא', וכן בפרוש הראב"ד שם הרבה פעמים, וכן ברע"ב. ומפרוש הרמב"ם שם נראה כי לפניו היתה גרסה פתיגילון. והנה אין לעמד על פרושו המדיק של השם הזה לא לפי הענין ולא לפי איזו מלה בשאר לשונות שנוכל לגזר השם שלנו ממנו בברור, וכל מה שאמרו המפרשים וחוקרי הלשון בזה, מן הקדמונים ועד האחרונים, אינו אלא השערות בעולם, והשערותיו החדשות של ק ר ו י ם כבר דחה לֵו. Lehw. ולכן, עלינו לקבל השם במשמעה שיחסו לו המפרשים הקדמונים שלנו, שכלם תרגמוהו, א ז ו ר. — [3]) כך במשנה עם גוף פרוש הערבי של הרמב"ם, וכן בתוך הפרוש. ובערוך גלגילון, ובנוסחא' גלגלון, ובספרא נוסחאות אחרות.

[4]) כן גם בסורית. וגם בערב' יש מלה זו, רק שלא בכל משמעותיו נשתוה עם העברית. — [5]) משקל סנסן סנסִנּיו וכמו מן פת פִּתּוֹ פִּתִּים. — [6]) קריאה הרגילה,

ובמליצה: גלגל הוא שחוזר בעולם (שבת קנא:). — ב) מרכבת מלחמה קלה בעלת אופנים: ובאו עליך (בני אשור) הצן רכב וְגַלְגַּל[1]) ובקהל עמים (יחזק' כג כד). מקול פרש וְגַלְגַּל ורכב תרעשנה חומותיך בבואו (חיל אשור) בשעריך כמבואי עיר מבקעה (שם כו י). אשר חציו (של האויב) שנונים וכל קשתתיו דרכות פרסות סוסיו כצר נחשבו וְגַלְגִּלָּיו כסופה (ישע' ה כח). מקול שעטת פרסות אביריו מרעש לרכבו המון גַּלְגִּלָּיו לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים (ירמ' מז ג). — וכמו"כ המרכבה בחזיונו של יחזקאל: בא אל בינות לַגַּלְגַּל אל תחת לכרוב ומלא חפניך גחלי אש (יחזק' י ב). קח אש מבינות לַגַּלְגַּל מבינות לכרבים (שם ו). — ג) קש, גבב[2]): ורדף כמץ הרים לפני רוח וּכְגַלְגַּל לפני סופה (ישע' יז יג). אלהי שיתמו כַּגַּלְגַּל כקש לפני רוח (תהל' פג יד). — ד) ענן טעון מטר ורעם[3]): זרמו מים עבות קול נתנו שחקים אף חציצך יתהלכו קול רעמך בַּגַּלְגַּל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ (תהל' עז יח-יט). — ה) *אבן עגלה בבית הבד: המוכר את בית הבד מכר את הים ואת הממל ואת הבתולות אבל לא מכר את העבירין ואת הגלגל[4]) ואת הקורה (ב"ב ד ה). — ו) *גלגל העין, כל גוף העין, Augapfel; prunelle; eye-ball: שגלגל עינו (של בכור בהמה) עגול כשל אדם (בכור' ו ח). שגלגלי עיני בהמה דומין לגלגלי עיני אדם (תוספתא נדה ד ה). גלגלי אדם עגולין וגלגלי בהמה ארוכין (ירוש' שם ג כ ג). דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין שדומה למים (סנה' קח.). אבא שאול אומר קובר מתים הייתי פעם אחת נפתחה מערה תחתי ועמדתי בגלגל עינו של מת עד חוטמי (נדה כד:). העולם הזה דומה לגלגל עינו של אדם (דא"ז ט). — ז) *כדור השמש, הלבנה: מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה מפני גלגל חמה שמנסר ברקיע כחרש המנסר בארזים (יומא כ:). א"ר בנאה נסתכלתי בשני עקיביו (של אדה"ר) ודומים לשני גלגלי חמה (ב"ב נח.). כשחלה ר"א נכנסו ד' זקנים לבקרו וכו' נענה ר' יהושע ואמר טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה שגלגל חמה בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא (סנה' קא.). היה מזריח לו הקב"ה (לקין) גלגל חמה (מד"ר ברא' כב). יהושע שהוא מדמים גלגל חמה ולבנה (שם נז). — ובהתול: ראו פרושים מטבילין גלגל חמה (ירוש' חגי' ג עט ד). — ח) *העגול השמימי שלפי דעת הקדמונים בו קבועים הכוכבים, ובפרט עגול של שנים עשר המזלות: ת"ר חכמי ישראל אומרים גלגל קבוע ומזלות חוזרין וחכמי אומות העולם אומרים גלגל חוזר ומזלות קבועין (פסח' צד:). והרקיע שלמעלה מראשי החיות אינו גלגל כשאר הגלגלים אלא הוא כסא כבודו (ילירה, ברצלוני 16). תתהלך בצבאך, ואת על ראש מהללם, גלגל לא ישאך, אף כי חדרי אולם (ר"י הלוי, יה אנה). אם החדש עד סב הלבנה גלגל המזלות, שהם שבעה ועשרים יום ושעות מוגבלות, ואם עד שוב גבה הגלגל התלי כדעת החכמים, כי מהלך הגלגל הקטן הפך זה באמת ובתמים, ואם נסמוך על עת התחברות המאורות, גם הנה שלש מחברות, מחברת בגלגליהם תיכונה, ומחברת כנגד העליון באמונה (ראב"ע, הקד' א לפיר' על התורה). הגלגלים הם הנקראים שמים ורקיע וזבול וערבות והם תשעה גלגלים גלגל הקרוב ממנו הוא גלגל הירח והשני שלמעלה ממנו הוא גלגל שבו הכוכב הנקרא כוכב וכו' וגלגל תשיעי הוא גלגל החוזר בכל יום מן המזרח למערב והוא המקיף ומסבב את הכל וזה שתראה כל הכוכבים כאילו הם כולם בגלגל אחד ואעפ"י שיש בהן זה למעלה מזה מפני שהגלגלים טהורים וזכים כזכוכית וכספיר (רמב"ם, יסודי התורה ג א). גלגל התשיעי שהוא מקיף את הכל חלקוהו החכמים הקדמונים לשנים עשר חלקים כל חלק וחלק העלו לו שם על שם צורה זו שתראה בו מן הכוכבים שלמטה ממנו שהם מכוונים תחתיו והם המזלות (שם ו). צריך אתה לידע שהגלגלים עשרה

וכן בפיוטים. משקל זלזל וזלזלים, קשקש קשקשים, וכמו כף כפו. — [1]) גלגל הוא כנראה מרכבה שאין בה אלא הגלגל, אלא מקום מרכב אחד (W. M. Müller Europa und Asien 301). — [2]) ריב"ג ורד"ק, וכן רוב האחרונים. ורש"י יחדה לראשי קצת קוצים, ואמר וז"ל: ומהו גלגל הוא ראשי קוצי השדה הקרוים קרדנ"ש בלעז וכשמגיעין ימי החורף נתקים ונשחתים מאליהם ופורחין מעט מעט ודומה אותו הניתק מהם כמין גלגלי אופן עגלה והרוח מוליכתן. ע"כ. וכן בישע' יז יג: הוא מפרח של קוצים שקורין קרדינש בלעז הדומים לאותו שגוררין בהן בגדי צמר ואינן קשין ובהגיע סמוך לסוף הקיץ הם מתנפצין מאליהן והרוח מפזרן ואותו הנפוץ עשוי כמין גלגל עגולה כמין העין באמצע וחמש זרועותיו סביב לה. ע"כ. — [3]) בערבית ג'לג'לה a) קול הרעם, מג'לג'ל b) ענן רועד וטעון מים. — [4]) ופרשו שם בגמ' גלגל חומרתא. —

---

a) جلجلة b) مجلجل

זה בתוך זה גלגל הראשון שאנו רואין הוא גלגל הירח שני לו גלגל כבב שלישי לו שלמעלה הימנו גלגל נגה רביעי גלגל חמה חמשי גלגל מאדים ששי גלגל צדק שביעי גלגל שבתאי שמיני גלגל הכבבים הקבועים כגון כימה ועש וכסיל גלגל תשיעי הוא שבו שנים עשר מזלות גלגל עשירי הוא גלגל החוזר שמהלך בכולן והוא סובב בכ"ד שעה הילוך שוה עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע (הוא, פי' על מס' ר"ה, הול' כריל). שהחכמים הקדומים היו מיחסים כחות כל הנמצאים לשבע כוכבי לכת ולשבע גלגליהם (מלמד התלמיד', מתן תורה). וראוי שנחקור אם יש למעלה מגלגל המזלות גלגל בלתי מכוכב יתנועע בתנועה היומית (רלב"ג, מלחמ' ה ד). גלגל המישור והוא כנגד קו השוה אשר בארץ וכו' מן הגלגל הזה נחלק לשני חלקים שוים בכל מקומות העולם הציו נראה על הארץ וחציו מסתתר תחת הארץ וכו' נמצא הגלגל כלו (גלגל המזלות) נחלק לש"ם חלקים והחמה סובבת ברקיע כנגד גלגל המזלות והיא נוטה מגלגל המישור לפאת צפון ולפאת דרום כ"ד חלקים וחילק את גלגל המישור לשני חלקים שוים (ר"א בר חייא הנשיא, ס' העבור ב). וכל עגול אשר ברקיע סובב ומתגלגל אנו קורין אותו גלגל וכל עגול שאנו זוכרין מדרך הקפתו וסבובו אנו קוראין אותו אופן (שם). העגולות הגדולות החקוקות ברקיע השמים במחשבה הוא שאקרא אותם בכל מקום מהספר הזה גלגל המישור והוא שאחרים קראו אותו גלגל משוה היום (יסו"ע לר"י ישראלי א ד מב). גלגל יוצא מרכז וכו' ומהגלגלים יוצאי מרכז האלה יש שהכוכב הוא תקוע בו כדי לנסוע בו סביב מרכז היוצא ההוא ולהקיף בו את העולם (שם ב א). והעגולה הקוית שחוקק מרכז החמה במחשבה בשטח התגורה ע"י המהלך האמצעי הוא שאקרא אותו מסלול החמה וכו' והמסלול הזה הוא שיקראו אותו רבים מחכמי התכונה בשם גלגל היוצא מרכז הואיל ומרכזו וקוטביו הם מרכז הגלגל היוצא וקוטביו (שם ג א). הגלגלים מקיפין זה את זה כגלדי בצלים וכלם מקיפים יסוד האש (מ' הלדני, ב"א ב ב). הגלגל התשיעי הוא הגדול והעליון שבגלגלים ונקרא שמי השמים וכו' חכמי התכונה קראוהו גלגל היומי לפי שעל פיו יהיה היום והלילה כי הוא מקיף העולם פעם בכל יום (שם ב ג). שכתבו התכוניים שגלגל היומי בכחו הגדול שנתן לו האל יתברך הוא מושך ומכריע את השמנה גלגלים עמו ומסבבין בכל יום את הארץ פעם א' (נחמ' וגנס א טו). הגלגל התשיעי הזה אשר דברנו בו נקרא בפי החכמים גלגל היומי מפני שזה הגלגל מביא היום לעולם שע"י סבובו השמש יעלה על הארץ ויאיר היום (שם יז). —ט) *עגול בחלל האויר שבו לפי דעת הקדמונים מקום כל אחד מארבעה היסודות: והקפת על המים גלגל הרוח וכו' והקפת על הרוח גלגל האש (רשב"ג, כתר מלכות). לשחקים ארקיע, הים נס הארץ נחבאה הפעם, גלגל הרוח מסביב יריע, תחתי חדרי ברק, סתר הרעם, פה גלגל האש (יל"ג, בירה בלילה).— י) *כמו גרגר: בפילפל ובגלגל[1]) מלח (שבת ו ה). פלפל לריח הפה גלגל מלח לדורשיני (גמ' שם סה.). אלו הן עדשים המצריות כל שגלגליהם חדים (ירוש' סוף מעשרות).

גלגל[2]), ש"ז, סמי' גלגל, — כמו גלגל, אופן של עגלת הדישה: לחם יודק כי לא לנצח אדוש ידושנו והמם גלגל עגלתו ופרשיו לא ידקנו (ישע' כח כח).

א *****גלגל**, פ"י,—א) גלל, הניע דבר באופן שיסב סביב עצמו, rollen; rouler; to roll: אמר רב יוסף גילגל (את הביצה בשבת) חייב חטאת (שבת לח:). מגלגלין ביצה על גבי גג רותח ואין מגלגלין ביצה על גבי סיד רותח (שם לט.). — ובבצק, גלגל אותו בידיו לגמר לישתו: נדמעה עיסתה (של האשה) עד שלא גלגלה פטורה ומשגלגלה חייבת (חלה ג ב). הקדישה עיסתה עד שלא גלגלה ופדאתה וכו' הקדישתה עד שלא גלגלה וגלגלה הגזבר (שם ג). גלגל עיסה מערב י"ט מפריש ממנה חלתה בי"ט (ביצה ט.). הלש משנתן המים וגילגל נתחייב בחלה (רש"י ב"מ פט.).—ובגד וכיוצא בזה, יכרך אותו: אמץ (אברהם) את זרועותיו וגלגל את בגדיו ונתן שתי ארכבותיו עליו (מדר' ויושע א).—ב) בהשאלה, הביא, גרם שיבוא: מגלגלין זכות ע"י זכאי והובה ע"י חייב (תוספתא יומ"כ ה יב). ר' יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב (ערכ' יא:). בניך הם בני חנוניך הם בני אברהם יצחק ויעקב גלגל רחמיך עליהן (פסח' פז.). וקרה להם מקרה כי הלשינו זה את זה והוציאו הרבה כספים לגויים גלגל העון שגרשו את אדונינו וכו' וכל זה גלגל כי פסקו אח"ז כל

[1]) גרסת הנוסחאות שלנו במשנה שבגמ'. וגרסת הע' יד גרגר, וכן במשנה שבמשניות.

[2]) כמו בנין, יצהר, כבשן.

הצדקות (מכתב לנתן עזתי, REJ 1893, 213). ואם נגזר שיהיה בלי רופא הקב"ה מגלגל גלגולים ומביא לו רפואתו (פלא יועץ, ערך רפואה). גלגלנו דברים להכשיל רעינו גמלנו רע למי שהטיב אלינו (כף אחת יט, וידוי). — ג) הטיל חובה על אדם על ידי חובה אחרת: המקיף את חבירו משלש רוחותיו גדר את הראשונה וכו' אם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל (ב"ב א ג). המקבל שדה מחבירו ליטע הרי זה מקבל עליו עשר בוראות לבית סאה יותר על כן מגלגלין עליו את הכל (תוספתא ב"מ ט יז). היתה חורבתו בצד גינתו של חבירו ועמד וגדרה מגלגלין עליו יציאתו של כותל (שם יא ד). היה בידו (של העני) סלע ונתן הימנו שלש דינרין ולא הספיק ליתן דינר האחרון עד שהעשיר מגלגלין עליו את הכל (שם ערכ' א ה). — ובשבועות, הטיל שבועה על נטען אף על פי שעל פי הדין אינו חיב בה, ע"י שבועה אחרת שהוא חיב בה עפ"י הדין: נתגלגלה לו שבועה ממקום אחר מגלגלין עליו את הכל (שבוע' ז ח). עד כמה מגלגלין עליו עד כדי שיאמר לו עבדי אתה (ירוש' שם ז לח.). שלא יאמר (מי שנושה בחבירו מנה) אטעננו במאתים כדי שיודה לי במנה ויתחייב לי שבועה ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר (בבלי שם לא.). לוה הימנו ערב שביעית ולמוצאי שביעית נעשה לו שותף או ארים אין מגלגלין (שם מח:). לכל מגלגלין (שבועה) חוץ משכיר שאין מגלגלין (שם מט.). סוטה שלא ניתנה להתבע בעד אחד מגלגלין (עליה שבועה) ממון שניתן להתבע בעד אחד אינו דין שמגלגלין (קדוש' כח.). הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהן שמגלגלין עליה את הישן אף פורטני בכל שבועות שבתורה שמגלגלין עליה את הישן (ספרי, נשא יז). כל מי שנתחייב שבועה בין של תורה בין של דבריהם מגלגל עליו המשביע כל מה שירצה מדברים שאם יודה בהן יתחייב ממון (רמב"ם טו"נ א יב). אומרים לנתבע או תן לו כל מה שגלגל עליך מטענות הודאיות או השבע והפטר (שם יג). — ד) בכלל, הטיל חובה על אדם שלא משורת הדין וכדומה: אמר להם (רבן גמליאל) על החדשים אנו בושין אלא שאתם מגלגלין עלינו את הישנים (כתוב' ח א). לא דייכם כל הברכות הבאות לעולם בשבילנו ואי אתם אומרים לנו בואו וטלו לכם מן הברכות הללו ולא עוד אלא שאתם מגלגלים עלינו פיסים וזימיות

גולגליות וארנוניות (ירוש' שביע' ז לה:).

— פעֹ', *גִּלְגֵּל, מְגֻלְגָּל, מְגֻלְגֶּלֶת, — א) בֵּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת, שגלגלו אותה ברותח, ובכלל ביצה חצי שלוקה, weich gesot. Ei; oeuf à la coque; soft boiled egg: ביצה מגולגלת[1] (אינה הבור) עד שיגום ושלוקה עד שירסם (עוקצ' ב ו). אמר ר' יהודה פעם אחת היינו יושבין לפני ר"ע וט' באדם שחל להיות בע"ש היה והביאו לו ביצה מגולגלת[2] וגמעה בלא מלח (ערוב' מא.). חמשה דברים משכחים את הלימוד וכו' והאוכל ביצה מגולגלת בלא מלח (הורי' יג:). וגמיעת הביצה המגולגלת בריקות נפש (קתון ג יט ב יב). — ומ"ר: כדי לגמוע ג' ביצים מגולגלות זו אחר זו (ירוש' סוטה א ג). — ב) עִסָּה מְגֻלְגֶּלֶת[3], שנלושה כל צרכה: בתלמיד יושב לפני רבו וכו' ונזכר שיש עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומתיירא שמא תחמיץ (פסח' ז.). — ג) זֵיתִים מְגֻלְגָּלִים, כבושים ונתונים במלח[4]: הבית של זיתים מגולגלים[5] ב"ש אומרים אינו צריך לנקב (עדי' ד ו). אלו מותרין באכילה וכו' ועלה של חלתית וזתים גלוסקאות המגולגלין[6]) (ע"ז ב ז). — ד) שיש לו' צורת גלגל, פחות או יתר עגיל: מה עדשה זו מגולגלת אף אבילות מגלגלת ומחזרת על באי העולם (ב"ב יו:). — ה) בכלל, מטולטל, משלך, מונח בלי סדר: כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון עד שעמד משה ובקש עליו רחמים (סוטה ז:). — ו) ימי שהוא בגלגול, שבאה נשמתו אחרי מותו אל תוך גוף אחר: ואל יאמר איך אעשה תשובה על העבירה שלא עשיתי מעולם הלוא יקרה לפעמים שהוא מן המגולגלים אשר היו כבר כמה

---

[1]) רה"ג פרש וז"ל: חציו שלוק. ע"כ. והרמב"ם בגוף פי' הערבי וז"ל: ביצה מגולגלת נימברשת. ע"ב, והוא נמברשת בערב' חצי שלוקה, רכה. —[2]) ופרש רש"י וז"ל: צלויה רכה. — [3]) וז"ל הערוך: עיסה שנגמרה לישתה נקראה מגולגלת. — [4]) הערוך: וז"ל פי' זיתים הנמתקין לאבילה נקראים מגולגלים. ע"כ. ומהר"מ לונזאנו במעריך שם: הזיתים הירוקין השלוחין הניתנין במים ומלח הן הנקראין מגולגלים. — [5]) פירוש רמב"ם: ובשוורקין מלח על הזיתים ונותנים אותם בחבית כדי לכבשם ולרכך אותם. ורש"י (יבמ' טו:): דחוקין ועומדין בחבית. — [6]) ופרש"י: שנתחממו ונרפו מחמת שמנן.

(a غبرشت

פעמים בזה העולם (הקדמ' עמה"מ א). האדם המגולגל אם יעשה כל המצות שבעולם ולא יתקן החטא ההוא שעשה וכו' מחויב הוא להתגלגל עד שיתקן מה שהעוה (סס, או"א לה). ודע לך כי אין שום אחד מאלו המגולגלים או שום אדם שנענש בבית דין של מעלה שאין יוצא לפניו כרוז שמכריז עונשו ועונו בכל אותו הגלגול (סס, רישא דז"א מה). כמה וכמה מגולגלים מתגלגלים כן בכל עת (סס). שהאר"י ז"ל היה מכיר בנשמות מגולגלות בעצים ובאבנים ובהמות ורמש האדמה (ארי נוסס יד). ולידע נשמת אדם אשר בקרבו אם מגולגלת ומבטן מי היתה פעם אחרת לשעבר בעולם (סס כד). מאד יתעצם בכונתו בברכה זו (בברכת האילנות) שהיא לתיקון הנשמות שהם מגולגלות בעצי השדה והעשבים (מורה באצבע ז קלט). כששותה מים ישפוך מעט מים קודם שישתה כדי שלא יזיקוהו המגולגלים (הנהגות אדס ג). והיודעים חכמות הקבלה יכולים להעלות אפילו מדומם לאדם באופן כי על ידי האדם יכולין לתקן כל אלו ואם יפגע אדם המגולגל במי שאינו יכול לתקן כגון המגולגל בב"ח פוגע בע"ה או מגולגל בצומח בת"ח שאינו יודע קבלה יזיק לו מאוד (סס, בסוף הפרק). שועלים אשר יאמינו כי נפשות רוחות ושדים בהם מגולגלים (סכי"ע ג, יפן).

— נִתְפ', נִתְגַּלְגֵּל, — א) התנועע בתנועת הגלגל, סביב לעצמו, sich rollen; se rouler; be rolled: כפרץ רחב יאתיו (בני נבל) תחת שאה הִתְגַּלְגָּלוּ (איוב ל יד). זרק לתוך ארבע אמות ונתגלגל חוץ לארבע אמות פטור חוץ לארבע אמות ונתגלגל לתוך ארבע אמות חייב (סבת יא ג). נתגלגל (ערובו) חוץ לתחום ונפל עליו גל (ערוב' ג ד). היה קורא על האסקופה ונתגלגל הספר מידו (סס י ג). ודחפו (את העזאזל) לאחוריו והוא מתגלגל ויורד ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברים (יומא ו ו). ושתי שרשרות היו בה אחת שהוא מושך בה ויורד ואחת שהוא אוחז בה מלמעלן בשביל שלא תתגלגל (תמיד ה ה). התורם את הבור ונתנה (את התרומה) במקום שתתגלגל והגיע לבור ולשפכה (תוספתא טבו"י ב יה). האלהים עושה להם (להצדיקים שבחו"ל) מחילות בארץ והם מתגלגלים בנאדות ובאין לא"י (פסיק' רבתי א). — ובמשמ' *הברה מהירה בפה: נקרא השוא בפתח ואינה נמשכת כדי שתסבול טעם אלא מתגלגלת בפה ודולגת למלה הסמוכה לה (הור' הקורא 64). — ב) *נתגלגלה העיסה, נלושה היטב: אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים (חלה ג א). — ג) *נתגלגלה הביצה, נתבשלה חצי בשולה: אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל (סבת ג ג). — ד) *בשבועות: נתגלגלה לו שבועה ממקום אחר מגלגלין עליו את הכל (סבוע' ז ח). — ה) בהשאלה, *נתגלגל הדבר, קרה על פי גלגולים רבים, ע"י מקרים מתחלפים: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים (סבת י:). ותכף נתגלגל כי פקרו בכיבוד רבינו ברשעותם (מכת' לנתן עזתי, REJ 1893, 213). ועדיין בימים ההם היו (בעלי התוספות האחרונים) בקיאים בכל התלמוד והיו יודעים המצות מתוך התלמוד עד שנתגלגל שנתגרשו בצרפת (אורח' לדיק', בער התורה). שכל הסיבות והגלגולים מתגלגלים לפניך (הקד' ר"י יעבץ אור החיים). — ובמשמע' *בא לידו: ואחר שהתגלגל המאמר הזה בדברינו נשלים לבארו וכו' (מלמד התלמי', עקב). ואחר שהתגלגל פסוק בקרבך קדוש וגומר אומר בו מה שהוא פשוטו אצלי (סס, תכא). — ובמליצה, *נתגלגלו רחמיו, נתקבצו, נתרגשו: נתגלגלו רחמיו של הקב"ה (תדב"א א). מדת הרחמים עלינו התגלגל (פיוט נעי' יוה"כ). — *השבון מתגלגל, עי' השבון. — ו) *פלוני נתגלגל בפלוני, נכנסה נשמתו בגופו של פלוני, בא בגלגול בפלוני: דעת האומרים שתתגלגל הנפש מן האדם הרשע בגוף הכלב ושאר בע"ה בלתי מדברים (ר"י אברבנאל, ויקא). שפעמים תתגלגל הנפש החוטאת לא להוסיף השלמות כ"א בעבור שלא זכתה אל שלמות כלל מהכרח החמר (סס). שהנולד בנפש המתגלגלת יאמר עליו שאינו המת מפאת חמרו וגופו שאין חמר הנולד ומזגו כחמר המת ומזגו שוה בשוה (סס). קבלנו כי תרח נתגלגל באיוב כי ע"כ אמר ונחמתי על עפר ואפר וכו' (ר"מ אלשיך, איוב לח יט). הבא על זכר יתגלגל בשפן וארנבת הבא על בהמה יתגלגל בעטלף הבא על חיה ועוף יתגלגל בעורב הבא על אשת איש יתגלגל בחמור וכו' ולפעמים יתגלגל בעל לשון הרע בכלב ודע שאמרו המקובלים שאף על פי כשמתגלגל בצורת אדם אינו יודע בגלגולו

ראשון מכל מקום כשמתגלגל בצורת חיה או עוף הוא יודע בגלגולו ראשון ומצר ומצטער (ר"ה אזקרי, חרדים ז). ואם הרוחות לא תתקיימנה בלי הגויות איך הנפשות תתגלגלנה בכלבים ובנמלים בדגים ובעופות ובחיות (אגר' אחוז לר"י מקנדיה, כס' מלא חפניס). הגלגולים שתתגלגל נפש החוטאת וכו' הבא על אשת אביו יתגלגל בחמור וכ"ז שאמרנו הוא כי לא שב בתשובה שלימה אז יתגלגל באלו הגלגולים האמורים (דרך ישרה, התשובה). אם נתגלגל בפירות או בעשבים ויאכל אותם בלא ברכה יקלקל עוד לאותה הנפש המגולגלת (שם).

ב. *גִּלְגֵּל, פ"ע,—א) סָבַב והתהפך, sich drehen ; tourner to turn : מה עדשה זו מגולגלת אף אבילות מגלגלת ומחזרת על באי העולם (ב"ב יו:). — ב) גִּלְגֵּל בְּ, עִם, עסק בו, טפל בו : (שם) הוא אמר אין רחיצה חיי נפש (וכאן) הוא אמר הכביסה חיי נפש אמר ר' מנא אדם מגלגל ברחיצה ואין אדם מגלגל בכביסה (ירוש' שביע' ח לח:). מה בין לינה מה בין שביתה אדם מגלגל בלינה ואין אדם מגלגל בשביתה בכל מקום אדם לן ואין אדם שובת בכל מקום (שם מעשרות ג מט ד). ואפילו במדירה (את אשתו) לעולם מגלגלת עמו שלשים יום שמא ימצא פתח לנדרו (שם כתוב' ז לא:). ההולך ממקום למקום אם יכול למעט בעסקו ימעט ואם לאו יגלגל עמהן (מו"ק כז.). הלוקח עבד מן העכו"ם ולא רצה למול מגלגל עמו עד שנים עשר חדש לא מל חוזר ומוכרו לעכו"ם (יבמו' מח:). עיר אחת היתה בארץ ישראל ולא רצו עבדיה למול וגלגלו עמהם עד שנים עשר חדש וחזרו ומכרום לנכרים (שם). לבעל הבית שהיה לו כרם נתנו לארים וכו' אמר מה אעשה אגלגל בכרם הזה עד שיבא בעל הכרם ויעשה בכרמו מה שירצה (תנחומא ברכה א). אלו מל אברהם בן נ' אולי לא היה יכול להתגייר פחות מל' לפיכך גלגל הקב"ה עמו עד שהגיע לצ"ט שנה (מדר' תהל' יז). לא גלגל הקב"ה והביא את אברהם וכו' (סד' אליהו רבא כ). לעולם ירחיק אדם עצמו מן הצדקה ויגלגל עצמו בצער כדי שלא יצטרך לבריות (לידה לדרך א ד יא). עד שהגיע ענינם לפני המלך וגלגל עמהם באופן שיבטחו בעצמם (חזות קשה, ר"י ערמאה ה). צריכים בני העיר לגלגל עמו עפ"י מדותיו (פלא יועץ, ערך משפט). לפי דעתו של בן ולפי שניו יגלגל עמו (שם, אות תגון). — ובדבר אבילה, גלגל עמו בעדשים וכיוצא בזה, אכל אתו, סעד אתו : אמר לו (רבי נחמיה לאורחו) במה אתה סועד אמר לו בבשר שמן ויין ישן רצונך שתגלגל עמי בעדשים גילגל עמו בעדשים ומת (כתוב' סז:). למלך שעשר סעודה שבעה ימים וזימן כל בני המדינה בשבעת ימי המשתה כיון שעברו שבעת ימי המשתה אמר לאוהבו כבר יצאנו ידי בני המדינה נגלגל אני ואתה במה שתמצא ליטרא בשר או דג או ירק (תנחו' פנחס טו). — ובכלל גלגל עם פלוני, שהה אתו, עסק אתו : בא אחד מהם נשתטח לו וא"ל אדוני המלך אם רצונך גלגל עמי היום מיד הלך עמו והעלהו לעלייתו וזבח לו שור והביא לפניו מיני מטעמים וכו' למחר פגע בו חברו התחיל משתטח לפניו וא"ל אדוני המלך רצונך שתגלגל עמי היום א"ל שמא את מבקש לעשות לי כשם שעשה לי חברך אתמול א"ל אדוני המלך איש עני אני אלא אם רצונך גלגל עמי היום במעט ירק שיש לי באותה שעה הלך לביתו ורחץ לו ידיו ורגליו והביא לפניו מעט ירק (מדר' משלי טו). — התפ', *הִתְגַּלְגֵּל עם פלוני, עסק בו, טפל בו : באושא התקינו שיהא אדם מתגלגל עם בנו עד שתים עשרה שנה מכאן ואילך יורד עמו לחייו (כתוב' נ.). אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמה (רש"י קהל' ב ג). בבעל הבית המתגלגל עם האורח ביום א' בבשר יום שני בדגים ומתמעט והולך (ספ' החיים למהר"ח מפראג ד ה). ועם בירור אמונתו כי ענינו מסור אל גזרות הבורא יתברך ושבחירת הבורא לו היא הבחירה הטובה הוא חייב להתגלגל בסיבות תועלותיו ולבחור הטוב בנראה לו מן העני, (חו"ה, הבטחון ד). ולא (ידענו) באיזו סחורה ובאיזו מעשה מן המעשים העולמיים נצליח כשנתגלגל בהם (שם).

*גַּלְגַּלּוֹן, עי' *גַּלְגִּילוֹן.

גַּלְגַּלּוּת, ש"נ, — צורת הגלגל : והגרתם (של המים) היא בצורת הקשת כדי שתשאר הארץ בדוריתה וגלגלותה (השמים והעולם לאבן סיני, כ"י ברלין). בענין זוהר ונוגה העין אשר נישג בסתימותו בגלגלותו (עבוה"ק לר"מ גבאי, סתרי תורה יט).

גַּלְגַּלִּי, ת"ז לנק' גַּלְגַּלִּית, מ"ר גלגליים, גַּלְגַּלִּיּוֹת. — שיש לו צורת גלגל, דומה לגלגל, שיך לגלגל, sphärisch ; sphérique ; spherical : כי

התנועה הגלגלית הסבובית והעגולית מה שאליו יתנועע ממנו ויתנועע (מכת' כ"מ גילני לר"ד הבבלי, לקוטי קדמ', נספח' 49). והם מעט מהרבה מחכמות הטבעיות והאלהיות והמוסריות והגלגליות[1] (כוזרי ג לט). והגרמים הגלגליים והגרמים היסודיים (שם ה יב). ואחר כן אדבר עמו בערכים ההם הגלגליים והם עד אין תכלית מרוב (שם ה ז). הם סבות ההויה וההפסד אחר הכחות הגלגליות (מלמד התלמידים, כוה). אמנם עניני התכונה הגלגלית והחכמה הטבעית וכו' (מו"נ א לד). האם היה שוה הזמן הגלגלי השלם לזמן בלתי שלם (ר"י אברבנאל, כראש' א, במ"ע). כי בני האדם יש להם רוחות גלגליות ונפשות מדברות מלאכיות (ר' קלוני', אגר' בע"ח ב א). ישתבח שמו הממשיך מהמשך השכל הנפש הכוללה הגלגלית בעלת כח ותנועות (שם ג ז). והנפש הכללית הגלגלית היא רוח העולם והסבה בשמירת צורות הגופים והמינים בחמר הוא קיום סבותיהם הגלגליות (רמ"ע פלקיירא המבקש) אם לא שתגיע ההשפעה על הנפש הגלגליר (קרשקש, מו"נ ב ד). ושמו (האמות) כבר כל בטחונם ויחולם בכחות הגלגליות והסירו תקותם מהשגחת הבורא (תגמ' הנפ' כח:). וכל כוכב מקבל בייחוד שפע ממדרגה מלאכיית מיוחדת שמאותו השפע יחון על החלק שלו וישמרהו באמצעות הכחות הגלגליות והיא שמירה פרטית והשגחה אלהית (מ' אלדבי, ש"א ב ב). ואלו שני הדברים (החמר והצורה) היו שרש ומקור לכל הנבראים אשר נבראו בג' עולמות שהם עולם הרוחני ועולם הגלגלי ועולם ההפסדי (שם). ונמצא קיומו (של עצם השכל) והתמדתו על פי מציאות מעלת נבדל בעצם מהתמדת הגופים הגלגליים וקיומם (שער השמ' לאבן לטי' כד). שכיון בו אל החכמה האלהית שהמלאכיית נכללת עמה והגלגלית והטבעית (קול יהודה להכוזרי ב סו).

גַלְגַלִיאֵל, — שם מלאך: גלגליאל שהוא ממונה על גלגל החמה (היכלות, ילינק ה).

גֻּלְגֹּלֶת[2]**,** ש"נ, כנ' גלגלתו, מ"ר גלגלות, וגם *גלגליות ככנ' גלגלותם, — א) כלל עצמות הראש שהן כמו בית להמוח, skull ; crâne ; Schädel : וילכו לקברה (את איזבל) ולא מצאו בה כי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים (מ"ב ט לה). השדרה והגלגולת (אהל' ב א). אף הוא ראה גולגולת אחת שצפה על פני המים (אב' ב ו). נפתחה הגלגולת ולא ניקב קרום של מוח (חול' ג ב). מעשה באחד שחרש וניער את המחרישה ונמצאת גולגלת שלמה דבוקה במחרשה (תוספתא אהיל' יב יג). ואחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגולגולת וכו' והנשאל בגולגולת עולה כדרכו ועולה בשבת (שם סנהד ז ז). — וככנ': ותשלך אשה אחת פלח רכב על ראש אבימלך ותרץ את גלגלתו (שופט' ט נג). ואת גלגלתו (של שאול ההרוג) תקעו בית דגון (דהי"א י י). ולא ישיה לפניו (היהודי לפני הגוי) שמא ירוץ את גולגלתו (תוספתא ע"ז ג ד). מעשה בעין בול אחד שנחתכה גלגלתו וטלה עליו הרופא מטלית של קרויה וחיה (שם אהיל' ב ו). — לגלגלת, לאיש אחד: לקטו ממנו (מן המן) איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשתיכם (שמות יו יו). ויהי זהב התנופה תשע ועשרים ככר וכו' בקע לגלגלת וכו' לכל העבר על הפקדים מבן עשרים שנה ומעלה (שם לח כד-כו). ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת בשקל הקדש (במד' ג מז). — ומ"ר בכנ': שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם במספר שמות כל זכר לגלגלתם (במד' א ב), ר"ל לפי מספר הגלגלות, האנשים והנשים. תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות לגלגלתם כל זכר מבן עשרים שנה ומעלה (שם כ). ויהי מספרם לגלגלתם לגברים שלשים ושמנה אלף (דהי"א כג ג). — ומ"ר *גלגליות במשמ' העקרית: ירדה הבאר לתוך המערה והוציאה גולגליות וזרועות ורגלים (תנחו' בוב', חקת מז). — ב) *מדת המלכות, סכום קצוב שחיב כל אחד ואחד לשלם מס להמדינה[2], capitation ; Kopfsteuer :

---

[1]) בגוףהערבי: ואלפ' לכיה (יהד' הרשפלד).

[2]) יחיד במשקלי השמות שבמקרא. בסור' גגולתא, בארמ' גולגולתא. בערב' גמגמה[a]). וסוברים החכמים כי נגזר השם גלגלת מן גלגל במשמ' דבר המתגלגל, מפני צורתה העגולה של הגלגלת. אך קצת יש לפקפק בדבר, ע"א"כ מהו מקור המלה הערב' גמגמה, הואיל ואין להצרוף גמגם בערב' שום דבר ממשמעת גלגול, אם לא שנניח כי זו אינה מלה ערב' מקורית אלא שאולה מעבר' ונתחלפה למד במם. — [2]) ברומ' census capitum, ר"ל מס הגלגלת. ל' גולדשמיט במאמרו בהקבץ REJ 34 , 202 רצה להוכיח כי הכונה בהשם גלגלת לא היתה להמס census capitum, שהיה כללי לכל שוכני מלכות רומא, אלא להמס המיוחד שהטיל אספסיונוס על

---

[a]) جمجمة

אין לך נתפס על חבירו וחייב ליתן לו אלא באר:ין ובגולגולת (ירוש' כתוב' יג לס ד). הנהיג רבי בארנונא ובגולגולת ובאנפרות (שס י לד.). אם נתת מכיסך צדקה הקב"ה משמרך מן הפיסין ומן הזימיות ומן הגולגליות ומן הארנוניות (בס פסה ח יה:). יהיו בניך משתעבדין בארבע מלכיות בעולם הזה במסים ובהוניות ובזמיות ובגולגליות (פסיק' דר"כ, כחדש השביעי). שאם ח"ו יתבקש עוד מפי המלך יר"ה והשרים לגבות גלגולת מבני ישראל שלא ישתדלו עוד לשכור מהמלך יר"ה והשרים רק יניחו הדבר על הגלגולת (תקנות גס ישנים, פנק' פוזנא, הסכמ' יריד, ש' שנ"ה). — *וכסף גלגלת[1]: שאין תלמידי חכמים פטורין ממעשר תבואתה ומכסף גולגלתן אלא כשהצבור נותנים ביחד כך וכך לפטור את כולן והם פוסקים ביניהם אבל אם אמר המלך שיתן כל אחד כסף גולגלתו אין עמי הארץ פורעין בשביל ת"ח (טור שכנים קסג, בשם הרמב"ן).

גלד, ממנו גֶּלֶד, *גָּלַד, גָּלִיד, *הַגְלָדָה.

גֶּלֶד[2], ש"ז, כנ' גִּלְדִּי, מ"ר גְּלָדִים, סמי' גִּלְדֵי, — א) עור, ובפרט מקמט, קשה, Haut; peau; skin: שק תפרתי עלי גלדי (איוב יו יה). — ואמר המליץ: עד נברא הגוף ותלבש אותו כבגד, והפיצה חום יקודה בבשר ובגלד, ויחם בשר הילד (הקד' כ"י חריזי, תחכמוני). — וגלדי בצלים, *הקלפות שבבצל: והמשל בזה גלדי הבצלים שהם זה על זה (תגמ' הנפש, פי' כ"ה הקד' א). הגלגלים מקיפין זה את זה כגלדי בצלים (מ' אלדכי, ב"א ב ב). שכל גלגלי הרקיע הם סמוכים ודבוקים זה בתוך זה כגלדי הבצלים ואין שום מקים פנוי וריקות ביניהם כלל (נחמד ונעים, דוד גנז ג ב). — ב) *מה שנתקשה על פני דבר אחד, לפלוף: Kruste, Schorf; croûte; crust שחוץ לעין וגלד שחוץ למכה וכו' וגלדי צואה שעל בשרו (מקוא' ט ב). מרחיקין את הנבילות וכו' עד מקום שעושה גלד (ירוש' ב"ב ב יג ג). מגרר אדם גלדי צואה וגלדי מכה שעל בשרו (שבת נ:). מנהגו של עולם מי שהיה לו מכה ונתרפאה מעט והעלתה גלד נותן בה דברים רכים (רה"ג, טהר' ט ב). — ג) *כל דבר דק חופה על דבר אחר: גרדו (את השופר) והעמידו על גלדו (ר"ה כז:). שהוא (הקרח) מגליד גלד דק מלמעלה (רמב"ן שמות יו יד). — ד) *דפנות של כלי: קערה גילדה עב מזרק גילדו דק (מד"ר במדב' יג).

***גָּלַד,** פ"ע, עת' יִגְלַד, — א) נתקשה, נקפא, המים וכדומה, gefrieren; geler; to congeal: יחזק הרקיע יקרש הרקיע יגלד הרקיע (ירוש' ברכ' א ב ג). בשעה שאמר הקב"ה יהי רקיע בתוך המים גלדה טיפה האמצעית ונעשו השמים (מד"ר ברא' ד). — הפע', *הִגְלִיד, — א) כמו קל, נעשה גליד: מי המאת שהגלידו והזרו ונימוחו (תוספתא פרה ח ה). לכלובי שמרים וכו' והטיט והבצק שעל ידי הקורדום ושעל ידי המגריפה הרי אלו אין חוצצין הגלידו הרי אלו חוצצין (שס מקוא' ו יח). מקוה שאוב שהגליד טהור (שס טהר' ב ו). הגליד[1] פי המכה (שס חול' ג יא). אם הגליד פי המכה בידוע שזו נטרפה קודם שחיטה לפיכך אם הגליד פי המכה בידוע שזו נטרפה שלשה ימים קודם שחיטה לא הגליד פי המכה הרי הדבר ספק (רמב"ם, מכירה כ טו). — ויוצא: *עשה שיגלד: ועל הרוב סבת היסורין יהיו או מאש המקדיה או מקרה המגליד השפע ומעכבו (מעבר יבק, שפתי לדק ו). — ב) נתדבק כגלד: (הדם) שלפני הכיבוס מגליד שלאחר הכיבוס מקדיר (תוספתא ניד' ו יג). אינו דומה כתם שלאחר הכבוס לכתם שלפני הכבוס שזה מקדיר וזה מגליד (גמ' שס נו:). — הפע', הֻגְלַד, *הוּגְלַד, — עלה עליו גֶּלֶד: הוגלד פי המכה בידוע ששלשה ימים קודם שחיטה (כתוב' עו:). כגון שניקבו בית הכוסות והוגלד פי המכה (טוש"ע חו"מ רלג יא). כי כל מעין ונחל נקפא, הוגלדה טפה (מעש' הכ' דון ש"ט אלדוטיל, כספ' ד"ח).

***גַּלְדִּי,** ת"ז, נק' גַּלְדִּית, — מטבע הגלד: הליחות הגלדיית והבציית והזכוכיית וכן הכתונת הקרניית אין העורקים בהם כלל בשום פנים ואמנם

היהודים, fiscus judaicus, שהיה שנוא מאד ליהודים וכנוהו בהשם גולגולת מפני פחד הרומאים. אך אין זה מכרה. — [1]) בארמ': כסף גולגלתא (נדר' סו:).

[2]) בערב' ג'לד a) עור. בארמ' וסור' גלדא. וכן באשור' גִלְדֻ.

a) جلد

[1]) כך גם בגמ' שם נא. וגרסת רגמ"ה ורש"י הוגלד. וכן בגמ' כתוב' עו: הוגלד.

נזונת הליהה ה ג ל ד י ת בדיות הלהיש הזכביית (פרקי מ"ד ג)

גלה[1], ממנו גלה, *גלוי, יהתגלות.

גלה, גליתי, לנק' גלתה, גלת, עת' אגלה, יגלה, יגל לווי גל, גלה, מק' גלה, גלות.

א. פ"י, הסיר הדבר המכסה, **entblössen ; découvrir , uncover** : ושמושו בהשאלה, גלה סוד, גלה אזן : ויי' גלה את אזן שמואל יום אחד לפני בוא שאול לאמר כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן (ש"א ט יה-יו). כי אחקר את אבי וכו' אשלה אליך וגליתי את אזניך (שם כ יב). כי קשרתם כלכם עלי ואין גלה את אזני בכרת בני עם בן ישי (שם כב ח). גם ידם עם דוד וכי ידעו כי ברח הוא ולא גלו את אזנו (שם יז). כי אתה יי' צבאות אלהי ישראל גליתה את אזן עבדך לאמר בית אבנה לך (ש"ב ז כז). ואני אמרתי אגלה אזנך לאמר קנה נגד הישבים (רות ד ד). הנה לו-עשה אבי דבר גדול או דבר קטן ולא יגלה את אזני (ש"א כ ב). בחלום חזיון לילה בנפל תרדמה על אנשים בתנומות עלי משכב אז יגלה אזן אנשים (איוב לג יה-יו). ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון (שם לו י). כי לא יעשה אדני יי' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג ז). גולה סוד הולך רכיל (משלי כ יט). — וכינו', עי' גלוי.

ב. פ"ע, — א) יצא ונראה, **erscheinen ; apparaître , to appear** : גלה חציר ונראה דשא (משלי כז כה).—ב) יצא ממקומו, מן ארץ מושבו, **auswandern ; émigrer , emigrate** : כי כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם וישראל גלה יגלה מעל אדמתו (עמוס ז יא). לכן עתה יגלו בראש גלים (שם ו ז). וגלו עם ארם קירה (שם א ה). וידעו הגוים כי בעונם גלו בית ישראל (יחזק' לט כג). קרחי וגזי על בני תענוגיך וכו' כי גלו ממך (מיכה א יו). עשה לך כלי גולה וגלה יומם לעיניהם וגלית ממקומך אל מקום אחר (יחזק' יב ג). ויגל יהודה מעל אדמתו (ירמ' נב כז). רוצח ש ג ל ה לעיר מקלטו (מכות ב ח). האב ג ו ל ה על ידי הבן והבן ג ו ל ה על ידי האב הכל ג ו ל י ן על ידי ישראל (שם ג). הוי ג ו ל ה למקום תורה (אבות ד יד). מיום שחרב בית המקדש וג ל י נ ו מארצינו ניטלה עצה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות (מגי' יב:). אמרו יהודה שעילה (את המלכות) יתעלה יוסי

[1]) בערב' גלא a) ובארמ' גלי כמו בעברית

a) جلا

ששתק י ג ל ה לציפורי (שבת לג:). — ובהרחבה, גלה הארץ, ר"ל גלו ממנה יושביה : כי הגלגל גלה יגלה (עמוס ה ה). גלתה יהודה מעני ומרב עבדה (איכה א ג). עד גלות ירושלם (ירמ' א ג). הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ (שופט' יח ל). — *וגלת : בכל מקום שגלה ישראל ג ל ת השכינה עמהם (ירוש' תעני' א סד:). — ב) בהשאלה לדברים לא בע"ח, במשמע' עבר וחלף וכלה : גלה כבוד מישראל (ש"א ד כא). כי אבל עליו עמו וכו' על כבודו כי גלה ממנו (הושע י ה). ערבה כל שמחה גלה משוש הארץ (ישע' כד יא). — ואמר המשורר : המון רחמי נכמר כי אזכרה קדם כבודך אשר גלה ונוך אשר חרב (ר"י הלוי, יפה נוף). — ועתיד מקוצר : יגל[1]) יבול ביתו נגרות ביום אפו (איוב כ כח).

— נפע', נגלה, נגליתי, נגלינו, עת' יגלה, יגל, תגל, לווי הגלו, מקור נגלה, נגלות, הגלות, — א) הסיר מעל עצמו מה שמכסהו, **sich entblössen; se découvrir, to denude one self** : ותאמר (מיכל לדוד) מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הרקים (ש"ב ו כ). — ב) הראה את עצמו : כי שם נגלו אליו האלהים (בראש' לה ז). כי נגלה יי' אל שמואל בשלו (ש"א ג כא). כה אמר יי' הנגלה נגליתי אל בית אביך (שם ב כז). ויאמר יהונתן הנה אנחנו עברים אל האנשים ונגלינו אליהם (שם יד ח). לאמר לאסורים צאו לאשר בחשך הגלו (ישע' מט ט).—ג) הוסר מעל הדבר מה שמכסהו : ולא תעלה במעלת על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו (שמות כ כו). והרסתי את הקיר אשר טחתם תפל והגעתיהו אל הארץ ונגלה יסדו (יחזק' יג יד). ונגלה ערות זנוניך (שם כג כט). תגל ערותך גם תראה חרפתך (ישע' מז ג). יגלו מוסדות תבל (ש"ב כב יו). — וגם על הדבר המכסה, הורם ונגלה מה שתחתיו : ברב עונך נגלו שוליך (ירמ' יג כב). — ד) נראה ונודע מה שהיה נסתר עד כה : ושמואל טרם ידע את יי' וטרם יגלה אליו דבר יי' (ש"א ג ז). כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים ורעות שמרון (הוש' ז א). ונגלה כבוד יי' וראו כל בשר יחדו כי פי יי' דבר (ישע' מ ה). מי האמין לשמעתנו וזרוע יי' על מי נגלתה (שם נג א). הנגלו לך שערי מות ושערי צלמות תראה (איוב לח יז). תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל (משלי כו כו). — *ונגלית : וממה שיורה הוראה

[1]) ויש סוברים כי זה מן גלל יגל

נגלית על בטול זה הדעת (רלב"ג, מלחמות ה' 7 ג). כי אין חי שישיג עצמותו אלא הוא יתברך עם היות מציאותו בגלית מצד מעשיו תכלית ההגלות (העקר כ ל). — נגלה, דבר נגלה, עי' נגלה. — נגלה ונסתר, עי' נגלה.

— פע', גלה, גליתי, עת' תגלה, יגלה, יגל, ויגל, תגל, צווי גל, גלי, לגלות, — א) הסיר מעל דבר את הדבר המכסהו, והניחו לא מכסה, entblössen; découvrir to uncover: ובאת וגלית מרגלתיו ושכבתי (רות ג 7). ותבא (רות) בלט ותגל מרגלתיו ותשכב (שס ז). והגרתי לגי אבניה ויסדיה אגלה (מיכה א ו). גלי שוק עברי נהרות (ישע' מז ב). הנני מקבץ את כל מאהביך וכו' וגליתי ערותך אלהם וראו את כל ערותך (יחזק יו לז). ותגל את ערותה (שס כג יח). היא (הסוטה) גלתה את עצמה לעבירה (סוטה א ז). ושותה (השכור) ושוגה ורואה את כל העולם כספינה וכו' והוא אינו יודע ואינו מתבייש ומגלה את עצמו (תנחומא שמיני ז). — וגלה הדרכים, *הראה איך ללכת: אמר לו (הקב"ה למשה) טול המטה וכו' ואמור לו (לים) אני שלוחו של יוצר בראשית גלה דרכיך לבני שיעברו בך (מדר' ויושע, ועתה). — ב) הרים והסיר את הדבר המכסה: הנני אליך נאם יי' צבאות וגליתי שוליך על פניך (נחום ג ה). ויגל את מסך יהודה ותבט (ישע' כב ח). גלי צמתך חשפי שבל (שס מז ב). אמר רבי יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי וכו' (סוט' ה ב). גילה הפאים ומצא אבק על גבי כלים (תוספתא פרה ה ב). היודע מספרכם הוא יעורר אתכם (מהמות) הוא יגלה העפר מעל עיניכם (ירוש' ברכ' ט יג ד).—גלה כנף פלוני, גלה ערות פלוני, עי' כנף, ערוה. — גלה עין: ויגל יי' את עיני בלעם וירא את מלאך יי' נצב בדרך (במדב כב לא). גל עיני ואביטה נפלאות (תהל' קיט יח). — וכבר גנה רמב"ע את המשורר שהשתמש בפעל גם ביחס לאזן ואמר: שיגל אזן אנוש לו היתה קשבת (כתב אלתנ'רה, REJ 22, 239).— ג) בהשאלה, הראה הודיע מה שהיה נסתר קדם: סתרי נדחים נודד אל תגלי (ישע' יו ג). כי אני חשפתי את עשו גליתי את מסתריו ונחבה לא יוכל (ירמ' מט י). הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר (משלי יא יג). ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל (שס כה ט). מגלה עמקות מני חשך (איוב יב כב). יגלו שמים עונו (שס כ כז). התורה כיסתו ואתה מגלה אותו (שבת לו:). — וצווי יגל: שמך עוזר וסומך ומושיע ואת אב ליתומים, תשועתך לעמך תקרב וגל קצים סתומים והתומים (סמא"ל, פזמ' לפסח, תמיס דעיס). — ועם אל, ל, של האיש שמראים לו: אליך גליתי את ריבי (ירמ' יא כ). מי גילה לבני רז זה (שבת פח.). מי הוא זה שגילה סתריו לבני אדם (מגי' ג.). מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והושיבם בשבעים ושנים בתים ולא גלה להם על מה כנסם (סופר' א ח).—ועם על, הדבר שמגלים: נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא גלו על עונך (איכה ב יד). פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך (שס ד כב). — וגלה לעיני פלוני: הודיע יי' ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו (תהל' צח ב). — *גלה משפחות, גלה סודן, שאינן מיוחסות: הריני נזיר אם לא אגלה משפחות יהא נזיר ואל יגלה משפחות (תוספתא נז'ר' א ג). עוד (משפחה) אחרת היתה (שנטמעה) ולא רצו חכמים לגלותה (קדוש' עא.). — מגלה פנים, עי' פנים.

— פע', גלה גלתה, מגלה, — שגלו אותו, שאינו מכסה: טובה תוכחת מגלה מאהבה מסתרת (משלי כז ה). והצב גלתה[1]) העלתה ואמהתיה מנהגות בקול יונים מתפפות על לבביהן (נחום ב ח). צלוחית שהניחה מגולה ובא ומצאה מכוסה (פרה יא א). הקוסם והמזיג והמגולה ושל שמרים (תוספתא מנח' ט ט). וחררה שטמנה בגחלים אם מגולה מקצתה (שבת קכג.).

— הפע', הגלה, הגלה, עת' אגלה, אגל. תגלה, תגל, יגלה, יגל, ויגל, ויגלם, מקור הגלות, בכנ' הגלותך, — עשה, הכרית שיגלה מן הארץ, verbannen exiler; to banish: כל העם אשר הגלה נבוכדנאצר מירושלם בבלה (ירמ' כט א). ואת יתר העם הנשארים הגלה נבוזראדן רב טבחים בבל (שס לט ט). זה העם אשר הגלה נבוכדראצר (שס נב כח). והגלה (נבוכדנאצר) את כל ירושלם ואת כל השרים ואת כל גבורי החיל (מ"ב כד יד). והגלתי[2]) אתכם מהלאה לדמשק (עמוס ה כז). הגולה אשר הגליתי מירושלם בבלה (ירמ' כט 7). הגוים אשר הגלית ותושב בערי שמרון (מ"ב יז כו). הגוים אשר הגלו אתם משם (שס לג). אחד מהכהנים אשר הגליתם משם (שס כז). ואת כל יהודה אתן ביד מלך בבל והגלם בבלה (ירמ' כ 7). ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם (דהי"א ח ז). ויגל (מלך אשור) את ישראל אשורה (מ"ב יז ו). ויגל את יהויכין

1) המליצה קשה, וי"מ גלתה במשמ' ש"נ, אבל גם זה דחוק. — 2) חסר בכל הספרים.

בבלה (שם כד יה). ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה (שם יו ט). ויקח (תגלת פלאסר) את עיון ואת אבל וכו' ויגלם אשורה (שם יה כט). ראשי אבות ליושבי גבע ויגלום אל מנחת (דהי"א ח ו). אחרי הגלות נבוכדראצר מלך בבל את יכניה (ירמ' כד א). להמית אתנו ולהגלות אתנו בבל (שם מג ג). בהגלות יי' את יהודה (דהי"א ה מא). על הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום (עמוס א ו). תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך (איכה ד כב). בהגלותי אתם אל הגוים (יחזק' לט כח).—ובהשמטת ה: אשר לא לקחם נבוכדנאצר מלך בבל בגלותו את יכוניה (ירמ' כז כ). א"ר יוחנן ענוותנותו של ר' זכריה בן אבקולס החריבה את בתינו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו (גיט נו.). המלכות שהחריבה את בתינו ושרפה את היכלינו והגליתנו מארצנו (שם נו:).

— הפ', הגלה, הגלתה, הגלת, בינ' מגלים,—שהגלו אותו, verbannt ; éxilé ; exiled : אנשים ונשים וטף ומדלת הארץ מאשר לא הגלו בבלה (ירמ' מ ז). איש יהודי היה בשושן הבירה וכו' אשר הגלה מירושלים עם הגלה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה (אסת ב ה-ו). גלות ירושלם ויהודה המגלים בבלה (ירמ' מ א). הגלת יהודה כלה הגלת שלומים (שם יג יט). — יאמר המשורר: ובנות עדינות, הגלו ממדינות, ממטות רעננות, ומנוחות שאננות (ר"י הלוי, יונה נבחתה).

- התפ' התגלה, נתגלה, עת' אתגלה, אתגל, יתגלה, יתגל, ויתגל, מקור התגלה, התגלות, — גלה את עצמו, הראה את עצמו: וישת (נח) מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה (ברא' ט כא). אבנים שזועתן המחרישה או שהיו מכוסות ונתגלו (שביע' ג ז). חבית שנתגלתה ושתו הימנה עשרה בני אדם (תוספתא תרומ' ז יז). יהא זהיר (פוחח) על עצמו שלא יתגלה (שם מגי' ד כז). שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחת נתגלה לקרח ואחת נתגלה לאנטונינוס בן אסוירוס ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא (פסח קיט.).—*ובהשאלה: זה לוט וכו' שנתגלה קלונו (נזי' כג:). כמה שנים נשנית משנה זו בביהמ"ד ולא נתגלה טעמה עד שבא ר' חנינא וכו' (שבת פג:). ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קצם אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קצם (יומא ט:). —ונתגלית במקום נתגלתה, להקל על המבטא: ובעוד שלא נתגלית היבשה נקראת הארץ בשם חשך לתשבתה (ר"י אברבנל, ברא' א, והכוזרי ביתה)

בחצות הלילה הוא עת רצון שמתגלית העת רצון של נועם ה' (עמה"מ, קרית ארבע קה). ועל כי הקדושה מתגלית ומתעלית בהתקדש החדש הזה (חדש ניסן) צריך כל אדם להכין עצמו לכך ולהוסיף ביראת ה' (חמה"י, ר"ת ניסן א). — ובמשמע' *גרם לעצמו גלות: ויגל אין כתיב כאן אלא ויתגל גרם גלות לו ולדורות (מד"ר ברא' לו).

א.גֻּלָּה[1], ש"נ, מ"ר גלות, גלת, — כל גוף או כלי בצורה פחות או יתר כדורית, Kugel ; globe, ובפרט, — א) כעין כדור על ראשי העמודים: עמדים שנים וגלת הכתרת אשר על ראש העמודים שתים והשבכות שתים לכסות את שתי גלת הכתרת (מ"א ז מא). — ואמר המשורר: וציצים בראשם (של הפרחים) עליהם לגלות (רמב"ע, תרבים ג). — ב) כעין קערה עגלה: ראיתי והנה מנורת זהב כלה וגלה[2]) על ראשה וכו' ושנים זיתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה (זכר' ד ב-ג). ועל גביהם (של הנרות) גולה ועל שפת הגולה שנים זיתים וכו' ויגר (השמן) על פי הצנתרות ואל הגולה ומהגולה אל המוצקות (מנח' בן סרוק, גל). — ובהשאלה, גלת הזהב, קדרת המוח: עד אשר לא ירחק חבל הכסף ותרץ גלת הזהב ותשבר כד על המבוע (קהל' יב ו).

ב.גֻּלָּה, ש"נ, מ"ר גלות, גלת, — א) מעין, Quelle ; fontaine ; spring: ותאמר (בת כלב) תנה

---

[1]) לפי דעת קצת החכמים, באשור' גלת, כעין זה. בערב' דומה לזה גלה a) כדור. — [2]) יונתן תרגם פה אגני, מנחם חברה עם גלילי ופרש אופן. ריב"ג פרשה כמו התרגום, קערה, אמר וז"ל: כי כצורת קערה היתה על ראש כל עמוד והיתה הכותרת על הקערה. וכן רד"ק: והוא כלי עגול כמו מזרק. ע"כ. והנה בכל הספרים גלה במפיק ה, וכן נמסר במסורה, וכן ת"י גולתה. ולכן סברו קצת החדשים כי זה בנוי נק' מן ג"ל. ואף כי אפשר שיהיו שני המשקלים כמו חק חקה, סך סכה, אך הקדמונים לא הזכירו אלא משקל הנקבה גלה ולא ג"ל, וכן תרגום השבעים, לא בכנוי. ואמר רד"ק בפרושו: וגלה במפיק ואיננו לנקבה וכמוהו כבכורה בטרם קיץ ותעלומה יוציא לאור לא גשמה ביום זעם. ע"כ. ובסה"ש פקפק ואמר: או יהיה משקל אחר בלא הא הנקבה גול בפלס חוק או יהיה המפיק לתפארת הקריאה כמו ותעלומה וכו', וכן הסכימו רוב החדשים. ורש"י פרש: גולה עפל גדול עגול וכן שאר המפרשים

a) جُلَّة

לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ונתתה לי גֻלֹּת מים ויתן לה את גֻלֹּת עליות ואת גֻלֹּת תחתיות (יהוש' יה יט). לשכת הגולה שם היה בור הגולה קבוע והגלגל נתון עליו ומשם מספיקין מים לכל העזרה (מדות ה 7). — ב) *ברכה מלאכותית תזרק מימיה באויר: להבין דרך בנין בית מרובע או מעוגל או לעשות ריחים או לחפור גלות מים או למדוד קרקעות (ר"י ברצלוני, יצירה 65). ובראות הזמן נִמשך כעבד לבבות בעבות אהב משכתם, והלך על נתיב מרי כאישיו וגֻלּוֹת תוך בתֹך לבב כמסתם, ויום דמה ירה חצי יגונים אזי השתם ואת קשתו דרכתם (רמב"ע, מזכיר עון רעיו הבוגדים, הללמוד). — *ובהשאלה: גם גֻלּוֹת עיניו לה הטו קרנים, כי יפי ותם לא יוכלו יסתרו, וכהתוך אור יום בפני משקע מים, כן הֻתכו לבביהם יחד חברו (יל"ג, אדו"מ ג). מסבה נשו על שפת הברכה ונשים גבול מפרחים לגלות (רמב"ע, תרשיש ג). ראה אדוני גולות המים החמודים, וראה האריות עליהם עומדים, ומפיהם נוזלים מים עולים ויורדים (ר"י חריזי, תחכמוני לד).

ג.*גֻּלָּה, ש"נ, — כלי מכלי השמוש של החנות, כעין בד של עץ או של מתכת קבועים בו הרבה מסמרים יתלו עליהם הסחורות: גולת[1]) חנווני שכולה מסמרים אפילו כולה של עץ ואחת של מתכת טמאה ושל בעלי בתים אפילו כולה של מתכת ואחת של עץ טהורה וכו' שלא נעשית אלא לשמש עם הקרקע (תוספתא כלי' ב"מ ב יא).

---

[1]) לא הביא מלה זו הרמב"ם בהלכ' כלים, וכמו"כ לא הערוך ולא לוי ולא יסטרוב. וגם המפרשים לא פרשוה. בבאור הגר"א שבש"ס וילנה מועתק תחלת המאמר, אך לא נוסף בו שום פרוש, וכמו"כ לא פרש מלה זו גם הר"ש שהביאה בפרושו למשנה כלים יב ג, ולא בעל זר זהב ומנחת בכורים, שהוא דולג עליה ואינו מזכירה כלל. והנה הרמב"ם נראה שהוא כולל הלכה זו בתוך דבריו בפרק י' הלכה א: וכן המסמרות שתוקעין אותם בכותלים לתלות בהם ואם התקינו להיות כלים בפני עצמן מקבל טומאה. ע"כ. ולפי הנראה מהענין, הגולה היה דבר שהיו בו הרבה מסמרים, ושמש לתלות עליו, ונראה שלהחנונים היתה הגולה לא קבועה ומחוברת להכותל, אלא היה החנוני קובע אותה בכל פעם במקום הנצרך, ואלו בעלי הבתים היו קובעים הגולה בכותל או במקום מן המקומות והיתה נשארה קבועה, ולכן ההבדל בין גולת החנוני לגולת בעל הבית, שגולת החנוני, שאינה קבועה, היא כלי בפני עצמו. ואולי היתה גולה זו כדורית. אך עתה יש בחנויות הערביות מעל להדלת כעין בד של עץ קבועים בו מסמרים הרבה

*גְּלוֹב, ש"ז, — בה"פ מן גָּלַב, כמו גְּלוֹף: תור שם המפורש בתווי גלובים[1]), שמה בתוך לפני מאזין מאשנבים (רס"י, סליח' לו"ג, אז טרס).

*גְּלוּד[2]), ת"ז, לנק' גְּלוּדָה, מ"ר גְּלוּדִים, גְּלוּדוֹת, — שלקה העור, שנפשט העור מחמת מכה וכדומה, enthäutet ; écorché ; skinned: הגלודה[3]) ר"מ מכשיר וחכמים פוסלין (חול' ג ב). לא נחלקו ר' מאיר וחכמים על הגלודה שהיא פסולה וכו' איזו היא הגלודה כל שהפשיט את העור ולא שייר בה כדי להעלות ארוכה (תוספתא שם ג ז). כל העור כלו מציל בגלודה (גמ' שם נה:). בהמה שנפשט העור שעליה כולו בין שנקרע ביד או בחולי ונמצא בשר בלא עור הרי זו טרפה וזו היא שנקראת גלודה (רמב"ם שחי' טו ז)

*גִּלּוּחַ, ש"ז, — בה"פ מן גִּלַּח: גילוח שיש בו השחתה (מכות כא.). ואין דרך גילוח בכך (רש"י קדוש' לה:). ואין בזה משום גילוח (מרדכי, ריש מו"ק). שאמרו הרופאים שהגלוח קשה לחולי זה (פחד יצחק, ערך גלוח בחוה"מ). אם יעברו עליו שמנה ימים בלא גלוח באים לו אבעבועות (לקט הקמח, יו"ד כט). בענין גלוח בחוה"מ נטה קו (רי"ד הזולתי, בה"ג מעל' ספ' ג). — ובהשאלה, *גִּלּוּחַ מטבעות, קציצת זהב מהמטבע: עוד הוסיף ר"ת בצירוף שאר רבנים וכו' חרם שלא יעשה שקרנות ולא גילוח מעות (סוף תשו' מהר"מ). מוחזק הוא כגוזל את הרבים ומסכן את ישראל בעסק גלוח מעות בשגם הוא אסור קדמון (ר"י יעבץ, מגלת ספר, 171). החלפנים שקלקלו מעשיהם בשנים הללו וכו' העוסקים בגלוח מעות (שם 173).

גָּלוּי, סמי' גְּלוּי, לנק' גְּלוּיָה, מ"ר גְּלוּיִם, גְּלוּיוֹת, — א) ש"ז, לפנים אחד משלשת שטרי מקנה הנתנים

---

[1]) עפ"י פרוש רש"י גָּלַב במשמע' חתוך ופתוח.

[2]) נגזור מן גָּלַד, ובערב' גַ'לַד a), פשט העור. —

[3]) רש"י פרש: שניטל עורה או מחמת שחין או מחמת מלאכה. אבל ריב"ג פרש וז"ל: הגלודה וכו' שהר עור גבה מהשלג שנפל עליה או מזולתו. ע"כ. והפרחון, שהוא מביא עפי"ר דברי ריב"ג, הביא פרוש זה בקצת שנוי לשון: בהמה שירד עליה ברד בשדה עד שנתקלף עורה. ע"כ. ונראה כי כונתו לפרש גלודה מלשון גליד. וכבר העיר מו"ל הפרחון על חדוש פרוש זה.

a) جَلَد

לקונה קרקע, Kaufbrief; lettre d'achat; purchase-deed: ואקח את ספר המקנה את החתום המצוה והחקים ואת הגלוי [1] (ירמ' לב יא). לקוח את הספרים האלה את ספר המקנה הזה ואת החתום ואת ספר הגלוי הזה ונתתם בכלי חרש (שם יד). — ב) ת"ז, שאינו מכסה, ובהשאלה שאינו נסתר, מה שנראה לעין כל: אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים (במדב' כד ד). הנסתרות והנגלות לפניך גלויות (מד"ר במדב' כ). — ואמר המשורר: הלנצח תמה, תהי גלוית צמה, בוזה ושמה, למוזה ושמה (ר"י הלוי, יונה נשאתה). —וכמו תה"פ: להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים להיות עתדים ליום הזה (אסתר ג יד). גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שסופן לינתק בעריות לכך בא עליהם בגזרה (ספרא אחרי קלז). בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה אמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה (כתו' קד.). גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מכבד את אמו יותר מאביו (קדוש' ל:). גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי (ב"מ נט:). — ובפרט עם ב השמוש, בגלוי, ר"ל בדרך שהוא גלוי וידוע לכל: כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי (אבות ד ד). בזמן שבסתר (בישו את האשה) לה שני חלקים ולו חלק אחד ובזמן שבגלוי לו שני חלקים ולה אחד (כתוב' ו א). ועכשיו בגלוי הן רוצחין (תוספתא סוטה יד א). אדם עובר עבירה בסתר והקב"ה מכריז עליו בגלוי (גמ' שם ג.). היא (הסוטה) עשתה בסתר המקום פירסמה בגלוי (שם ט.). — ג) *מה שהוא גלוי ונראה: שרה גברתי אין סיתרה כגלויה (מד"ר בראש' מה), ר"ל המעשים שהיא עושה בגלוי. לאה זו אין סתרה כגלויה (שם). אמר הקב"ה לישראל בני כשם שאני תופס אתכם על האונסין כך אני תופס אתכם על הגלויין (ר"י ברצלוני, הלכ' ס"ת 39). — ואמר המשורר: בכל לבי אמת ובכל מאדי אהבתיך ובגלויי וסודי שמך עמי ואיך אלך לבדי (ר"י הלוי, בכל לבי). ויאסף בעולם הנפשים תבואותיו, ויובא במשפט על גלויו ונעלמיו, ושמה

[1]) לא נתברר היטב מה היתה מהותו של הגלוי. בעלי התלמוד (ב"ב קס:) אמרו שזהו גט פשוט. רש"י: אשרתא דדינא, הוא קיום השטרות. ר"י קמחי: ספר שכתב בו שגלה אזן הגואלים אם ירצו לקנות. — וגם החוקרים החדשים לא עמדו על מהותו ותכניתו.

ישלם לו אלהים פעולותיו (רמב"ע, כתר מל, 282).

*גִּלּוּי, ש"ז, מ"ר גלויים, — שה"פ מן גִּלָּה: שלשה משקין אסורים משום גלוי (תרומ' ח ד), ר"ל שהיה הכלי מגלה. משמרת אסורה משום גלוי וכו' מי תורמוסין אין בהן משום גלוי (תוספתא שם ו יג). יין תוסס כל זמן תוסס אין בו משום גילוי (שם יה). — גלוי עריות: גלות בא לעולם על עובדי אלילים ועל גלוי עריות (אבות ה ט). ועי' ערוה, עריות. ארבע אמות בגילוי הראש (שבת קיח:). — *גלוי דעת, מה שאדם אומר או עושה למען ידעו מה דעתו בענין פלוני: גלוי דעת בגטין אפילו בעת נתינת הגט לא כלום הוא (מהר"מ אלשיך עת:). במוכר מטלטלין לא מהני גילוי דעתו עד שיתנה (טור ח"מ רז), והשתמשו בו בזמן האחרון בפרט במשמ' מעשה שעושה צבור בפרסום, בתהלוכות וכדומה כדי להראות הסכמתו או לא רצונו על דבר. — גלוי פנים, עזות וחוצפה: מומר וגילוי פנים הרי זה אינו מבטל רשות (ערוב' סט.). שעמד (גלית) בגילוי פנים לפני הקב"ה (סוטה מב:). — *גלוי אזן, הודעה לאדם דבר מהדברים הנסתרים ממנו: ולפעמים ביותר בירור כבר הגיע לאדם הודעה וגילוי אזן ע"י אמצעי הזה (החלום) ממה שעתיד לבוא עליו (דרך ה' לרמח"ל ג א). —*גלוי נבואה: ומשתדלים באותם הענינים שעל ידיהם נמשך גילוי הנבואה (דרך ה' לרמח"ל ג ד). — *גלוי אור: שאנו רואים בגילוי אור שפע המדות דחו"ג שבלב (מאמ' יקרים, גביע הכסף ה).

גִּלּוּל[1], ש"ז מ"ר גלולים, גללים, — שם של גנאי לפסלי האלילים, ובהרחבה גם למקדשיהם, Götzenbilder, idols: כה אמר אדני יי' והאבדתי גלולים והשבתי אלילים מנף (יחזק' ל יג). ויסר (המלך אסא) את כל הגללים אשר עשו אבתיו (מ"א יה יב). ויתעב (אחאב) מאד ללכת אחרי הגלולים ככל אשר עשו האמרי (שם כא כו). ויעבדו הגללים אשר אמר יי' להם לא תעשו את הדבר הזה (מ"ב יז יב). ואת התרפים ואת הגללים ואת כל השקצים אשר נראו בארץ

[1]) עוד לא נתברר היטב מקור מלה זו. כל הקדמונים אמרו כי נגזרה מן גללים, לזלזול ומאוס, ואמרו בעלי התלמוד: גלולים על שם שהם מגועלים (ספרא קדוש' ז), וכן ריב"ג והבאים אחריו. קצת החדשים חשבו כי מקורו בהשם גלל במשמע' אבן. ורוב החדשים סוברים כי גלול דומה לגליל, והכונה בו דבר עגול. אבל כל זה אינו מחור.

יהודה ובירושלם בער יאשיהו (שם כג כד). וארא והנה כל הגלולים נשא עיניו (יחזק' יח יב). ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר (שם ח י). את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו (שם כ ח). והשמדתי את במתיכם והכרתי את חמניכם ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם (ויקר' כו ל). והפלתי חלליכם לפני גלוליכם (יחזק' ו ד). וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם (שם לו כה). ויחטא (מנשה) גם את יהודה בגלוליו (מ"ב כא יא). איש גלוליו לכו עבדו (יחזק' כ לט). נלכדה בבל הביש בל חת מרדך הבישו עצביה חתו גלוליה (ירמ' נ ב). ותראו את שקוציהם ואת גלליהם עץ ואבן (דבר' כט טז). עיניהם הזנות אחרי גלוליהם (יחזק' ו ט). ואת גלוליהן נאפו (שם כג לז). — ואמר בן סירא: טובה שפוכה על פה סתום תנופה מצגת לפני גלול (ב"ס גני' ל יח). מה יערבו לגלולי הגוים אשר לא יאכלון ולא יריחון (שם יט). — ובמשמ' ידבר מאום בכלל: ולפי שהיה פחיתות וגלול גדול שאנשים בעלי שכל יעבדו את בעלי חיים בלתי מדברים (ר"י הכרכבל, מ"ב יז). והוא ישימנו מכת אוהביו ויזרוק עלינו מים טהורים לטהרינו מן האדום ללבנינו לטהרינו מכל גלולינו (מאמ' השכל לראב"ן סוף ב).

°גְּלוּלָה, ש"נ, מ"ר גְּלוּלוֹת, — גרגר, כעין כדור קטן של רפואה, Pille; pillule; pill: ויולשו במי כרישים או בדבש ועשה מהם גלולות כאפונים (אסף הרופא 91).

א. גְּלוֹם[1], ש"ז, מ"ר גְּלוֹמִים, — בגד רחב להתעטף בו, Mantel; manteau; mantle: המה רכליך במכללים בגלומי[2] תכלת ורקמה (יחזק' כג כד). — ובהשאלה, °גלומי גוש, גוף האדם, האדם: ואביתה תהלה מגלומי גוש מגרי גיא מדלולי פועל מדלי מעש (ר"א קליר, מוס' יוה"כ, אשר אימתך). שצריך האדם להיות נכסף אל ה' תמיד הוא שיתענג מעבודת בוראו שזכה להיות ממשרתיו עושי רצונו שהרי יש לו שרפים וחיות ואופנים ומלאכים המשמשים לפניו במרום ובחר בגלומי גוש אין לך תענוג גדול מזה (קדושת לוי, דרוש לפסח).

ב. *גְּלוֹם[1], ש"ז, מ"ר גְּלוֹמִים, — חמר קשה מאד: מגבילה אחוי דר' אבא בר כהן א"ר הונא בן אבון גלומי[2] היו (האלמוגים) וכיון שהיו מראים אותם לשמיר היו כמוג הזה (פסיק' רבתי, אנכי אנכי).

***גְּלוּעַ**, ש"ז, — שם"פ מן גָּלַע: הרי גילועו בידו (ירוש' יבמ' ח ט ד).

°גְּלוּף, ש"ז, מ"ר גְּלוּפִים, — שם"פ מן גִּלֵּף: או לעשות גילוף חותם (ר' ברכיה הנקדן, הוס' דר' גלגן ב).

***גָּלוּף**, ת"ז, לנק' גְּלוּפָה, — פעול ותאר מן גָּלַף, שגלפו אותו, engraven; gravé; eingegraben: הציץ ששמו של הקב"ה גלוף עליו (מד"ר במדב' כ). לא יעשה לו גלופה אבל יעשה לו אטומה (מכילתא יתרו ו).

גָּלוּת, גָּלֻת, ש"נ, מ"ר גָּלֻיוֹת, — א) יציאת אדם מארץ מושבו באנס והכרח והובלת אדם בגולה, Exil; exile: ויהי בשלשים ושבע שנים לגלות יהויכן מלך יהודה (ירמ' נב לא). בעשרים וחמש שנה לגלותנו (יחזק' מ א). בעשרי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלם (שם לג כא). מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו (מכות ב ו). אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים (אבות א יא). גלות מכפרת עון (ברכ' נו.). בעון גילוי עריות וכו' גלות בא לעולם (שבת לג.). גלינו גלותינו מכפרת עלינו (תעני' יז.). כל המשכח דבר מתלמודו גורם גלות לבניו (יומא לח:). חייב בארבעה דברים ופטור מגלות (ב"ק לב:). — ואמר המשורר: אל חי לך אתחננה, עזר לבן עזרא תנה, נפשו בגלות נענה, על רחמיך נשענה (ראב"ע, אל חי). והבט רב תלאותי ודלותי בגלותי, ואל נא תעלם אזנך לרוחתי לשועתי (הוא, לך אלי 63). — *ומ"ר: החובל בחייבי גליות (תוספתא ב"ק ט יח). חייבי גליות בית דין מחזירין אותן לזכות (שם סנה' ז ג). — ב) כלל

---

[1]) בארמ' וסורית גלימא. וסוברים כי זו מלה זרה. ועי' גלם. — [2]) ת"י גוזזין (גרסת הערוך גודיזין) דתיכלא, ור"ל פקעת של צמר תכלת. ריב"ג פרש כרכים וקשרים של בגדים. אבל רש"י פרש טליתות, וכן רד"ק: מלבוש שיתכסה ויתעטף האדם בה קורין לו בלעז זקפא וכן בדברי רז"ל ומיכסי גלימא. ע"כ. וכן דעת רוב המפרשים החדשים.

[1]) לא נתברר מקורה האמתי של מלה זו, ועי' הערה שלקמן. — [2]) כך בקוסימן ר"ת בד"פ, והיא איפוא מ"ר גלומים, וכן בפרוש ז"א. ותחלת המאמר עפ"י הגהת יסטרוב והא' מנדלס, (REJ 39,309). והנה מהענין נראה ברור מה היא הכונה בהמלה גלומים, אך לא נתברר מקורה. ודחוק הוא לגזרו מן גֹּלֶם.

הגולים, כלל האנשים שהובאו בגולה, שנמצאים בגולה: על הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום (עמוס א ו). על הסגירם גלות שלמה לאדום ולא זכרו ברית אחים (שם ט). כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף (ישע' כ ד). כתאנים הטבות האלה כן אכיר את גלות יהודה אשר שלחתי מן המקום הזה ארץ כשדים (ירמ' כד ה). ואת כל גלות יהודה הבאים בבלה אני משיב אל המקום הזה (שם כח ד). הוא (כרש) יבנה עירי וגלותי ישלח (ישע' מה יג). וגלת ירושלם אשר בספרד (עובד' א כ). — *ומ"ר: מעברין אותה (את השנה) וכו' ומפני הגליות שלא יצאו ממקומן (תוספתא סנה' ב יב). גדול קבוץ גליות כיום שנבראו בו שמים וארץ (פסח' פח.). גדול יום הגשמים כיום קבוץ גליות (תענ' ח:). אלו גליות של בבל שדעתן מיושבת עליהן (מנח' קי.). עתידה ירושלם להיותה מתרחבת בכל צדדיה וגליות באות ונינוחות תחתיה (מד"ר שה"ש, גוהלך). עתידות הגליות מגיעות עד טיורוס מונוס ואומרים שירה (שם שה"ש, אתי מלבנון). אמרו חכמים למחר כשיעלו הגליות אף הם יהיו צריכין להביא (קרבן עצים) התקינו להם את יום ט"ו באב (מגי' תענית ה). הנשיא הגדול ראש גליות כל ישראל (כתב הנגידות, גנזי מלכים מט). היתה סבה מן השמים שאסבב בארצות להוכיח גליות ישראל (הקדמ' סמ"ג). ואני דרשתי לגליות ישראל כי המשקרים לגויים וגונבים להם הם בכלל מחללי השם (שם, ל"ת ב). כבר דרשתי לגלות ירושלם אשר בספרד ולשאר הגליות אשר באדום (שם, עשין עד). — ג) *הגולה, מקום הגלות: נחום המדי אומר יום אחד בגליות לפני עידיהן אסור (תוספתא ע"ז א א). וכן בגליות נוהגין אחד מעובר (שם ערכ' א ח). שני ימים טובים של גליות (ביצה ד:), ר"ל שעושים בארצות הגולה.—ואמר המשורר: אקרא כראש הומיות, צאינה בנות גליות, ללקוט מרגליות (ר"י הלוי, אגר' לר"ד נרבוני). — וככ': ישראל בכל מקומות גלותיהם משתדלין שיהיו להם חלונות לצד ירושלם (סמ"ג, מ"ע יט). — ד) *הזמן של הישיבה בגולה ומעמד של אנשים יושבים בגולה: עתה שהאריך הגלות יותר מדאי (סמ"ג, עשין עד), ולא גזר עלינו מלכנו גלות רק אלף שנה וכו' נתארכו ימי גלותנו עוד (ר"א אזקרי, הקד' חרדים). — ה) *נגישות ורדיפות וגזרות רעות, כמו שסובלים היהודים כל זמן נדודיהם בגולה: צאן אבדות בגלות להו' תניה, ותנהלם באליהו, ומשיח (ר"י הלוי, צאן אבדות). נא הקשב שאון קולם בשכרם כי שתה שני גלות ארכים, נא הורד למקנה נהלאים ודכים ולמחניהם אור (הוא, ידך אל). אנחנו עם דלות, וקלות עם סבלות, בגלות תוך גלות, בכל עת מעתיקים (ראב"ע, גדוד הסיר, יט). שבכל יום ויום הגלות מתגברת עלינו וכו' (תוספ' קדוש' מא.). גברה עלי גלות, בחסר כל ודלות, בראתי כרום זלות (זולת שבת ב אחר פסח, אל אל חי). וראה (רב אשי) שבזמנו כבדה יד האומות על ישראל והגלות הולך ומתחזק ולכן היו הישיבות הולכות ודלות ומתמעטות (מ' אלדבי, ש"א ח). כי ארכו לנו הימים בגלותנו ותשש כחנו ושמם לבנו ורפו ידינו (טור, הקדמתו לאו"ח). משום שאנחנו עכשיו בגלות המר הזה וכל יום קללותיו מרובה מיום שלפניו (ספר החיים למהר"ח מפראג ב א). אנחנו עייפי הגלות המר הזה אנו מוצאים מרגוע לנפשינו ביום הקודש (שם ג ו). ומה נדבר ומה נצטדק על זה הגלות המר והארוך (אמרי נועם, סדר משמרה לר"א גריאני). מסיבת הגלות אשר היו עושין הגוים (שו"ת מוהר"א מזרחי ל). —ומ"ר: שקצרה ידי חכמי ישראל מלעסוק במשנה על פה מרוב דוחק הצרות מטלטול הגליות והשמדות (מ' אלדבי, ש"א לח). אף על פי שבאו גליות וצרות על ישראל האל הרחמן הוא מרחם תמיד עליהם (מנוה"מ, שי ט). — ומ"ר *גלותים ככנ' גלותיה [1]: עורה לקול צביה נגפה קבורה בחיה נרדפה בורחת מפני אריה נשקפה על גיא הצבועים אובדת בכלאי גלותיה באה להתודות עונותיה (רמב"ע, שפתי רננות 22). — ו) *חיים של נע ונד ושל סגופים ובזיון שמקבל עליו אדם כדי לכפר בזה על עונו: ואם יחרפהו אדם (את הרוצח) ישתוק ואותם ג' שנים לא ילך בטיולים ובשחוק ובגלותו ישכיב עצמו לפני פתח בה"כ ויעברו עליו כל עוברים ושבים אך לא ידרכוהו (רקח יפה, התשובה).

***גָּלוּתִי**, ת"ז לנק' גָּלוּתִית, — מטבע הגלות, נהוג בדבור העברי בא"י ומצוי בספרות החדשה.

גלח[2], ממנו גִּלֵּחַ, *גַּלָּח, *גַּלָּחוּת, *גִּלַּחַת, תִּגְלַחַת.

---

[1]) כמו שנותים, עי"ש.

[2]) בערב' ג'לח a) כמו גבח בעברית. בארמ' דומה לעברית. ואולי העקר מה שבערב' חלק b).

---

a) جلح b) حلق

גלח, פ"י, קל אינו נהוג.

— פע', גלח, גלחו, עת' יגלח, ויגלח, יגלח, גלחו, — התך השערות בפרט בתער, shave ; raser ; rasieren: וגלח את כל שערו (ויקר' יד ח). וגלח ראשו ביום טהרתו (במדב' ו ט). וגלחה את ראשה (דבר' כא יב). ואת הנתק לא יגלח (ויקר' יג לג). ביום השביעי יגלח את כל שערו וכו' ואת כל שערו יגלח (שם יד ט). ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה וכו' את הראש ושער הרגלים (ישע' ז כ). ויגלח ויחלף שמלתיו (בראש' מא יד). ויגלח את חצי זקנם (ש"ב י ד). ותגלח את שבע מחלפות ראשו (שופט' יו יט). ופאת זקנם לא יגלחו (ויקר' כא ה). וראשם לא יגלחו (יחזק' מד כ). ובגלחו את ראשו וכו' וגלחו ושקל את שער ראשו (ש"ב יד כו). ביום השביעי יגלחנו (במדב' ו ט). ויקח חנון את עבדי דויד ויגלחם (דהי"א יט ד). שנזיר סתם מגלח ליום שלשים ואחד (תוספתא מגי' א ט). יכול גילחו (את הזקן) במספריים יהיה חייב (קדוש' לה:). המגלח ראשו בחלום סימן יפה לו (ברכ' נז.). העבודה שאגלחך לשמים (נדר' ט:). — ובהשאלה, גלח מטבע, קצץ הזהב מעט סביב סביב: כסף של בעלי רבית וצרי עין וכו' ומגלח מעות וביוצא בהן ביד מי שיגעו ירד מנכסיו לכך יזהר אדם מהם (ס' חסידים, הוצ' מק"נ, תתתל"א).

— פע', גלח, מגלח, — שגלחו אותו: ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח (שופט' יו כב). אם גלחתי וסר ממני כחי (שם יז). שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים (ירמ' מא ה).

— התפ', התגלח, — גלח את עצמו, sich rasieren; se raser; shave o.s.: וראה הכהן את הנגע וכו' והתגלח (הנגוע) ואת הנתק לא יגלח (ויקר' יג לב-לג). אחר התגלחו את נזרו (במדב' ו יט). ועשה בו את המגלח כמתגלח וכו' בין שנתגלח הוא ובין שגילחוהו אחרים (תוספתא נזי' ד ד).

גלח[1], ש"ז, מ"ר גלחים, — כומר קתולי, kathol. Geistlicher; prêtre catholique; cathol. clergyman: וכשטען אחד מגלחיהם בטענותיו אלו אמרתי לו כן וכו' (ר"א הנשיא, העבור ג ה). וכאשר הביאוהו (את פגר ישו) משכוהו ועקרו בו שערות ראשו וע"כ הגלחים עתה יגלחו שערותם באמצע ראשם לזכרון (תולדות ישו). כמו שיש לגלחים בעין לשונות לכאן ולכאן (רש"י שבת קיח:). בלשון אשכנז של איזה אומות הם הגלחים (הוא, סוכה יז). הפינקס פתוחה ומזומנת לכתוב וכו' היא טבלאות של גלחים (מחז' ויטרי 515). הלך אל גלח אחד עצור בעצרה אחת שהיה המוודה שלו ויתודה על חטאותיו (מלך ארטוש, שנת לט, הו"ט ברלינר 1885). הייתי נכבד מן השרים והפרשים וההגמונים והכומרים והגלחים (אגרת ר"י א"ת, דרך טובים). וכבר נהגו הכל להעלות מס קרקעות לגלחים וכומרים (שו"ת רשב"א קסד). על עסק המשומדים שעוברים עליהם ומוציאים הוצאות רבות וגורמין שהגלחים שבעיר רוצין למחות (שם, אלף נא). ומתו כל הגלחים כי בסרגיסא נפלו כל הבתים ובתי תפילתם (יוחס' ו, שנת רפ"ד). גלח אחד היה חיב ליהודי כסף וכו' (ס' חסידים, מק"נ, תתתקס"ב). אם יש פיוט שעשה גלח או כומר לשבח לע"ז וכו' אם בספרי גלחים וכו' (שם, תתתקמ"א). והיה גלח יושב שם וכו' אם ישאלך הגלח את הרפואה אל תגיד לו מפני כיעשה הרפואה לגלחים וכו' (שם תתתקס"ח). מעשה היה והביא גוי חלוק וכו' השליך החלוק באש ולא נשרף אמרו הגלחים והכומרים ליהודים הרי תדעו כי יש קדושות בחלוק (שם, תתר"ע). באותם מעות שנותנים לגלח אינן קרויין תקרובת (התרומה, הלכ' ע"ז קלד). איך קמו עליהם הגלחים והכומרים (אגר' ילחק הצרפתי לקה' אשכנז). שני לוחי פנקס של חנוני בעין של גלחין שיש לוחין הרבה דבוקין וטוחין בשעוה (ר"נ על הרי"ף, שבת לז:). ואדוני האמונה פיפיור וההגמונים חכמים גלחים וכומרים (מכת' ריכלין, גרץ גרמני 529,9) מעיל שלובשים הגלחים שהולכים לתרפותם (שערי תשו' מהר"מ מרוט' יח). ושם מצאתי עם המשנה ב' עירונים וגלח ההגמון (שו"ת מהר"י קולון קס). בכמה עיירות נוהגים היהודים לשלוח דורונות לגלחים ולשילטונים וכו' (שו"ת תרומ' הדשן קלה). ונכנסתי בגוף כהן אחד יהודי ותכף אותו הכהן שלח אחרי הקדישים והגלחים של הישמעאלים וכו' ויצאתי משם (עמה"מ, תיקוני התשו' ג). ושיחות טפלות אשר הגלחים הבטלנים צברום בספריהם חמרים (יש"ר מקנדיה, מצרף לחכמה ט.). וחטא יסלח למודים לו כגלח (ר"י פרנסיס, צבי מודח 105).

גלחות ש"נ, — כהונת הגלח: וכל ראשי גלחות אשר בעיר פריישא (פריז) והנה ארונימוס הגלה ידע כל תורתנו וכל התלמוד כאשר נודע לכל הגלחות וכו' (וכוח ר' יחיאל, מפריז). אז צוה

[1] על שם הגלחת אשר בקדקדם.

הדוכוס שישימו כובע שורף בראש כל אחד ואחד (מהכומרים) וקמו כל העם להצילם מפני עטרת גלחות אשר להם (שבט יהודה, שמד לח). עד שהרעיש עליהם כל הגלחות ואז נתחדשו הגזירות הגדולות (אגר׳ הלל השסר לילתק רופא). וכותבי חשבונות בלשון גלחות אין כותבים אות ג׳ במלת גילדין (שו״ת חות יאיר א יד). מה שהפקיעו הפורצים לומר בשם רמב״ן וכו׳ בכתב גלחות טעו וכו׳ כתב גלחות כתב גמור הוא (שו״ת חתם סופר, חו״מ קלה).

*גַּלַּחַת, ש״נ, — מקום הגלוח: גלח ושייר שתי שערות בגלחתו הראשונה (תוספתא נגע׳ ח ד).

**גַּלִּי, גַּלִּיִי, ת״ז, לנק׳ גַּלִּיִית, מ״ר גַּלִּיִּים, גַּלִּיּוֹת, — בצורת גלי הים: ואחר ראוי שיעיין (הרופא) הדפק ואם יהיה גליי וגדול ויתחדש בו שעול וכו׳ (קאנון ג ט ה). ולפעמים יהיה זה מן הליחה לתנועה גליית נופלת (שם ג א ה ד).

*גְּלִיד[1], ש״ז, — מים שנקפאו ונגלדו מהקֹר ונהיו גוש, Eis; glace; ice: וכיפת הברד והשלג והכפור והגליד (אהל׳ ח ה). השלג והברד והכפור והגליד והמלח (מקוא׳ ז א). שהיה (המן) יורד כגליד על הארץ (מכיל׳ בשלח ד ג). המים כשקפה שם אותו הקיפוי גליד (רה״ג אהל׳ ח ה). מיני כפור וגלידים (ר״י אברבנאל בשלח, ענין המן).

**גְּלִידָה[2], ש״נ, — יקראו בא״י המדברים עברית ממתק עשוי מסכר וביצים ונקפא וקר כגליד.

גִּלָּיוֹן[3], ש״ז, מ״ר גִּלְיוֹנִים, גִּלְיוֹנִים, — א) לוח דק של עץ, מתכת או מחמר אחר לכתֹב עליו, Tafel; plaque; tablet: קח לך גִּלָּיוֹן גדול וכתב עליו בחרט אנוש (ישע׳ ח א). — **ומ״ר: וקרא באזניהם תנואות קצרו מהם דברינו וענינינו, ואף ארכי ספרינו וגליונינו (רמב״ע לר״י הלוי, כתר מעט, או״כ א). בכמה רמזים שונים, אשר בימי חורפי רשמתים לי בהרחבת לשונים, והצעתים על גליונים, למען היותם לי למשמרת ולזכרונים (הריקנטי, ראה דבר מהמבאר). — ב) מין תכשיט, חלוק דק מאד: הַגִּלְיֹנִים[1] והסדינים והצניפות והרדידים (ישע׳ ג כג). — ואמר המליץ: איה עוטי הגליונים והסדינים, איה לובשי המעילים וקושרי הפתילים (ר״י חריזי, תחכמוני ב). — ג) *בדף כתוב, החֵלֶק, הריק והפנוי מלמעלה ומלמטה, בין פרק לפרק וכו׳: גליון[2] שבספר שמלמעלן ושמלמטן שבתחלה ושבסוף (ידים ג ד). הגליון שבתחלת הספר וכדי הקיף כולן (תוספתא שם ב יא). הגליונין של מעלה ושל מטה שבין פרשה לפרשה שבין דף לדף (שבת קיו.). שיעור גיליון מלמטה טפח מלמעלה שלש אצבעות ובין דף לדף כמלא ריוח רוחב שתי אצבעות וכו׳ ובין שיטה לשיטה כמלא שיטה (מנח׳ ל.). ותשרטט שיעור ד׳ אצבעות למטה וג׳ למעלה גליון והשאר שהוא י״ז אצבעות לכתיבה (תשו׳ הרמב״ם עד). — ד) *ספר תורת הנוצרים: הגיליונים[3] וספרי מינין (תוספתא שבת יג ה). הגליונים וספרי הצדוקים אין מצילין אותם מפני הדליקה (גמ׳ שם קיו.). — און גליון, עי׳ און. עון גליון, עי׳ עון. — ה) **יריעה אחת של עתון וכדומה.

**גִּלְיוֹנָה, ש״נ, — כמו גִּלָּיוֹן: וכתב (רבנו הקדוש) הכל בכתב אמת על גליונתו את רוב פירוש ומסורת התורה במסורתו (הקדמת הלבוש).

**גַּלְיוּת, ש״נ, — תבונת דבר דומה לגלי הים: ובהיות הקול סבתו גליות יקרה באויר ויובל אל החוש (קאנון ג ד ה). המקיף על האויר הנח שישמע הקול

---

[1]) כן בערב׳ ג׳ליד a).

[2]) משקל לְבִיבָה.

[3]) מן גלה, ור״ל דבר מגלה. אך רוב השמות של משקל זה הדגוש הם יותר לדברים מפשטים, כמו בזיון, בטחון, בצרון, כשלון וכו׳. — [1]) ת״י מחזייתא. וכן ולג׳. השבעים חלוק דק מאד. וכן בערב׳ ג׳לוה a). ריב״ג: פרשו בו האזורים ופרשו בו ג״ב החלוקים הדקים. רש״י כמו התרגום: הן המראות. רד״ק: הם החלוקים הדקים וכן בערב׳ אלגלילה (צ״ל אלגלוה) ונקראו כן לפי שנגלה הבשר מתחתיהן מרוב דקותם ויש מפרשים גליונים מראות. ע״כ. ואין ספק כי לפי שאר החפצים המנויים שם יותר נראה שזה מין בגד. והשתמש במשמעה זו ר״י חריזי. — [2]) פרש רה״ג: שלמעלה מן הדף ושלמטה מן הדף שמו גיליון. — [3]) פרידלנדר (der vorchristlichen Jud. Gnosticismus) כפר במשמ׳ זו להשם גליונים, ואמר כי זה פרוש חדש, אך דחה פרופ׳ בכר את דעתו והוכיח כי כך פרש מלה זו ר׳ מאיר באון גליון ור׳ יוחנן בעון גליון (REJ XXXVIII, 40).

---

a) جليد

a) جلوة

בגליות (שם ג ד ג). ואמנם הסוג הרטוב הנח יחשב אחריו הגליות (בדפק) וההתרחבות (שם א כ ג ח).

גָּלִיל[1], נְקֵ׳ גְּלִילָה, מ״ר גְּלִילִים, גְּלִילוֹת.

א. ת״ז, שמתגולל וסובב, drehbar; tournant; turning: שני צלעים הדלת האחת גְּלִילִים (מ״א ו לד).

ב. ש״ז, מ״ר גְּלִילִים, — א) חלק אחד מוגבל ממדינה, Bezirk; district: דרך הים עבר הירדן גְּלִיל הגוים (ישע׳ ח כג). — ונהוג הרבה במשמעה זו בספרות: ולבני קהלתו או הגליל שלו (פנקס המדינה דליטא, האסיף תרנ״ד). כי כן קבלנו עלינו בגליל הזה שלא להשיב על שאלת דיני ממונות לבעלי הריב (שו״ת הר״מ פדואה מה). סופר סתם שקלקל ומכר תפילין בתים יוקניות בלי פרשיות ונפסל מרב הגליל (שו״ת חתם סופר או״ח ו). היות בגליל פלוני הרב המופלא פלוני רוצה לישב על כסא הרבנות (שם יג). ישוב אחד חוץ לגליל שלו (שם, יו״ד רכ״ז). — ועי׳ גלילה. — ובכתיבת הארץ *כמו אזור, כ״א משבעה הרצועות על פני כדור הארץ שיושבים עליו בני אדם: ושאין בעולם שגעון דומה לשגעון האדם שהוא חלוש הנפש ודל ההרכבה והוא נוסע מתחלת הגליל השני משבעה גְלילות הישוב עד סוף הששי (חכיזי, הקד׳ הרמב״ם לזרעים). — ב) דבר עגול ארוך, Walze; cylindre; der: ידיו גְּלִילֵי זהב ממלאים בתרשיש (שה״ש ה יד). אחוז בחבלי בוץ וארגמן על גלילי כסף ועמודי שש (אסת׳ א ו). — ואמר המשורר: מעטרים מפארים כתבנית גליל זהב בתרשישים ממלא (ר״י הלוי, אשר כמך). — ג) *אדם נע ונד, שאין לו מקום קבוע: אם חוזר בו (ישראל) מוטב ואם לאו אני אעשה אותו גליל[2] בגוים (סנה׳ לד:). — ד) *כמו גַּלְגַּל, גלגלי השמים: עז ותהלה לאל אבי, שית עזר גלילין (ר״ת שבת, סוף פרק יט). רוץ הגלילים בעזו הרב, פעם גליל עת ופעם יקרב, אלה למזרח ואלה למערב (ראב״ע, מתנות עליונים, קונט׳ הפיוט׳ כב). התרוצצו הגלילים, ברוחך יורדים ועולים, ויבאו בני אלים, להתיצב על יי׳ (הוא, המונתך). והוא אל אשר יסב גליליו ביום פעם למערב ולמזרח ועליו תשובותיו (הוא, בשם אל). — ה) *העגולים הדמיוניים שעל כדור הארץ: והמון העגולות הקטנות החקוקות לשם מב׳ צידי גלגל המישור המקבילות לו בשטחיהן וגם זו לזו הן שאקרא אותם בכל מקום מהספר גלילים או גלילי המסיבה ואחרים יקראו אותן עגולות הזמן או עגולות המקבילות (יסו״ע לר״י ישראלי ב א). וכל א׳ מגלילי המסיבה שמב׳ צידיו (של גלגל המישור) ניצבים בשטחיהם וכו׳ בל אופק מהם חותך לגלגל המישור ולכל א׳ מהגלילים וחולק אותו לב׳ חצאין (שם יא). וכן משפטה (של השמש) כל הימים שמיום ליום היא ממירה את גלילה עד שהיא נראית לפי זה כמדלגת לה מיום ליום ומקפצת מגליל אחד לגליל שני והעגולים הנזכרים הם הנקראים בפי התוכניים גלילי השמש (נחמ׳ וגע׳, דוד גנז קלב). דע מגלילי השמש אין כל אחד ואחד גליל בפני עצמו ליום אחד בלבד רק רוב ראשי הגלילים הם משותפים לשני ימים ויש מן הגלילים המשתתפים בכל מעלה ומעלה וכו׳ השמש תסובב כל גליל וגליל כל שנה פעמיים (שם קלג). — ובכלל *מסלול: כפי מה שהחמה עולה בדרכה על גלילה כן ועל הסדר ההוא הולכת לה וזורחת על מקומות הישוב (יסו״ע לר״י ישראלי ב טז).

גְּלִילָה, ש״נ, מ״ר גְּלִילוֹת, — כמו גָּלִיל א: זאת הארץ הנשארת כל גְּלִילוֹת הפלשתים (יהוש׳ יג ב). ויבאו אל גְּלִילוֹת הירדן אשר בארץ כנען (שם כב י). צר וצידון וכל גְּלִילוֹת פלשת (יואל ד ד). — ומצוי בספרות: הארז האדיר יפה ענף וחרש מצל במקומותינו כרוב ממשח הסוכך בגלילותינו (הקד׳ רמב״ן למלחמ׳ ה׳). כל גלילות הארץ נוהגין עפ״י הרב ר׳ משה (שו״ת רשב״א קכה). וקצתם ביד חכמי הגליל מהמחבר ההוא אשר לא נתפשטו ביתר הגלילות (הקז׳ שלב׳ הקבלה). בית דין הגדול שהחרים דבר אחד על כל אנשי גלילותיו עליהם ועל זרעם יקבלוהו (שו״ת הר״נ גירונדי נג). ולכך נהגו בברצלונ״ה וגלילותיה להשכים באשמורות הבוקר בכ״ה באלול (ר״נ על הרי״ף ר״ה ג.). ולפיכך נהגו בגירונ״ה וגלילותיה שלא לקום עד ר״ה (שם). עוד נמצא שנוי במין החטה כי בגלילות קרקשיש נמצא מין אחד שאין זורעין אותו סמוך לקציר וכו׳ (בעל המאור ג ב). בגירוש כללי וחשש גרוש או גרוש פרטי קהלות או גלילות (פנקס ליטא, האסיף, שנת תרנ״ד). ועיניבו רואות קבוצי גייסות וכלי מלחמה נאספים בגלילות האלה מערכה לקראת מערכה (מעבר יבק, תפי׳ על

---

[1]) מן גָּלַל, עי״ש. — [2]) בקצת נוסחאות אעשה לו במקום אותו, ברש״י אותו. ובמקום גליל בערוך גלילא. ופרש הערוך גלילא שיגלה בגוים. פ״א כמו ללים. ורש״י פרש: שמגלגל בחרפה בכל הגוים.

הקנר׳, שלוס עליכס). פה בקהלתינו. ובגלילות האלו שכיחים למאוד באילים ששוחטים למאות שיהיה התליע הכבד (שו״ת חתס סופר, יו״ד מד). — ב) שס״פ מן גָּלַל, ובפרט ˚גלילת ספר התורה: ואחר שגמר הגלילה יהדק סוף המטפחת (רמ״ש, סוף פ׳ בני סעיל). למי שוכה בשבת ההיא בגלילה או בהגבהה (ספ׳ המנה׳ בל ורמייזא, מ׳ אפשטיין). אדם שהיה רגיל בשום מצוה כגון בגלילה או בס״ת שניה (מרדכי ב״ב תקל״ג). והגדול מן אותם שקראו לתורה היה לו דין הגלילה לכבודו אלא שנהגו עכשיו בכל הארצות לקנות הגלילה מי שירצה בדמים כדי לחבב המצוה (הלבוש או״ת קמז מ). וטורח גלילת ספרים שונים (שלטי הגבורים, לבוגות העמים ע:). — ג) ˚במשמ׳ סבוב: כאשר אנו רואין אותה (את השמש) צומחת בבקר מאופק המזרחי מנקודה ידועה ועושה עגול או גלילה אחת סביב כדור העולם למחר אנו רואין אותה צומחת מנקודה אחרת סמוכה לנקודה הראשונה קרוב למעלה אחת (נחמד ונעים ו קלב).

˚גְּלִימָה[1], ש״נ, מ״ר גְּלִימוֹת, — כמו גְּלוֹם, מעיל רחב: ואחד מן החסידים שקבל בגלימתו מאותם העלים והגלימה קלטה מאותו הריח הטוב (תגמ׳ הנפ׳ כו:). ולא כאשר יעשו העדים הסכלים המפשיטים גלימות ב״א ונכסיהם וקניינם בזנב גלימתם (ספ׳ התיכון, תקע״ע). ללבוש בגדים נאים וישימו הצניף הטהור או כובע ישועה על ראשם וגלימתם לצאת לקראת כלה (חמדת הימים ב ה).

***גְּלִיפָה**, ש״נ, — שס״פ מן גלף: קשה גליפת שפתים שהוא שקול כנגד ברייתו של עולם (פסיק׳ רבתי, מנכי מנכי). גליפת כתב צוה לשבח ולגנאי (סלי׳ ב ע״ת, כין כסה).

***גַּלִיצוּר**, ש״ז, — שם מלאך, כנוי לרזיאל המלאך: פגע בו (במשה) גליצור וכו׳ גליצור עומד ואומר שנה זו היטין יצליחו ויין יזול (פסיק׳ רבתי, מתן תורה). אמרו עליו על גליצור שהוא עומד לפני הכסא וכנפיו פרושות לקבל הבל פיהם של חיות (מעין חכמה, היכל׳ ילינק מ). אני ראיתי גליצור המכונה רזיאל העומד אחורי הפרגוד ושומע מה שנגזר ומכריז (הגד׳ שמע, שס ה). ביום הרביעי ברא, זבול וברא גליצור ומיום שחרב ביהמ״ק לא דבר הקב״ה אלא עם גליצור המלאך בלבד ולמה נקרא שמו גליצור מפני שהוא מגלה טעמי תורה (כתב תמיס של משה תקו, או״נ ג).

[1]) בארמ׳ גלימא: גלימא שנעשה כגולם (שבת עז.). שפולי גלימא (סנה׳ קכ:).

גלל[1]), ממנו גַּל, גַּלְגַּל, *גִּלְגֵּל, גִּלְגֹּלֶת, גִּלּוּל, גָּלִיל, ˚גְּלִילָה, גֵּלֶל, גָּלָל בִּגְלַל, גַּלָּל, מְגִלָּה.

גֵּלֶל[2]), ש״ז, מ״ר גְּלָלִים, — סמי׳ גֶּלְלֵי, — גוף שטות ועגול, של צואה, וכנוי לצואה, Kot; crotte; dung: ועגת שערים תאכלנה והיא בְּגֶלְלֵי צאת האדם תעגנה לעיניהם (יחזק׳ ד יב). ראה נתתי לך את צפועי הבקר תחת גֶּלְלֵי האדם (שס יה). — וככנ׳ גֶּלְלוֹ, גֶּלְלוֹ: אם יעלה לשמים שיאו (של הרשע) וראשו לעב יגיע כְּגֶלְלוֹ[3]) לנצח יאבד (איוב כ ו-ז).

א.**גָּלָל**[4]), ש״ז מ״ר גְּלָלִים, — צואת הבהמות בפרט Mist, Kot; fiente; dung: ובערתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הַגָּלָל עד תמו (מ״א יד י). ושפך דמם כעפר ולחמם כַּגְּלָלִים (צפנ׳ א יז). ההופך את הגלל ברשות הרבים והוזק בהן אחר חייב בנזקו (ב״ק ג ג). חבית שנתרועעה וטפלה בגללים אף על פי שהוא נוטל את הגללים והחרסים נופלים (כלים ג ד). אין בודקין את הזרעים בגללים ובעציץ (תוספתא שביע׳ א יב). להשתין מים ולהטיל גללים (שבת קנג:). ראשו (של הפר) לדרום ופניו למערב וכו׳ שמא ירביץ גללים (יומא לו.). הכנים שורו להצר בעה״ב שלא ברשות וכו׳ שהרביץ גללים ונטנפו כליו של בעל הבית (ב״ק מח.). מה גללים הללו מזוהמין כך הוא מזוהם (מד״ר אסת׳ ג א). — *וסמי׳: ראה (ריב״ז) ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים (כתוב׳ סו:). ראה (ר״א בן הורקנוס) אבן שדימה ונטלה ונתנה לתוך פיו וי״א גללי הבקר היה (אדר״נ ו). שנתחייבו ישראל לאומה שפלה שבעכו״ם ולא באומה שפלה בלבד אלא לגללי בהמתן (שס יז). — ובכלל *כמו

[1]) משתף גם באשור׳, ערב׳, ארמ׳ וסור׳ במשמעות קצת מתחלפות.

[2]) בערבית אֲלגַ׳לַּה a). — והנה דעת קניג (ב 506), כי הברת אות ג ואחריו ל כפולה פעלה על המבטא שבמקום חירק תחת הגמל אמרו גֶלְלוֹ בסגול. — [2]) כך ל בשוא לבד ברוב הספרים, ובקצת ספרים ל בחטף פתח.

[3]) עי׳ למעלה ערך גֵּלֶל.

a) أَجَلَّة

זבל: מפני שעושה אותו (הגורן את הניר) ג ל ל (כ"כ כה.). — *כלי גללים, כלי עשוי מגללים מערב בעפר: כלי ג ל ל י ם [1]) כלי אבנים כלי אדמה (כלים י, א, אהל׳ ה ה). בכל הכלים מקדשים אפילו ב כ ל י ג ל ל י ם בכלי אבנים ובכלי אדמה (פרה ה ה).

ב. גָּלָל [2]), סמי׳ גלל, עם ב בִּגְלַל, ככי׳ בִּגְלָלִי, בִּגְלָלְךָ, -לֵךְ, בִּגְלָלֵךְ, בִּגְלָלוֹ, בִּגְלָלָהּ, בִּגְלָלֵנוּ, בִּגְלַלְכֶם, -כֶן, בִּגְלָלָם, -לָן, — מלת הסבה, מבארת הסבה שגרמה שנעשה דבר פלוני, wegen ; à cause de, pour ; because of: ויברך יי׳ את בית המצרי בִּגְלַל יוסף (בראש׳ לט ה). נתון התן לו (להעני) ולא ירע לבבך בתתך לו כי בִּגְלַל הדבר הזה יברכך יי׳ אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך (דבר׳ יה י). כי תועבת יי׳ כל עשה אלה וּבִגְלַל התועבת האלה יי׳ אלהיך מוריש אותם מפניך (שם יח יב). ויתן את ישראל בִּגְלַל חטאות ירבעם אשר חטא (מ"א יד יו). ויי׳ צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה בִּגְלַל רעת בית ישראל ובית יהודה אשר עשו להם להכעסני לקטר לבעל (ירמ׳ יא יז). ונתתים לזועה לכל ממלכות הארץ בִּגְלַל מנשה בן יחזקיהו מלך יהודה על אשר עשה בירושלם (שם יה ד).—וכנ׳: נחשתי ויברכני יי׳ בִּגְלָלֶךָ (בראש׳ ל כז). אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בִּגְלָלֵךְ (שם יב יג). גם בי התאנף יי׳ בִּגְלַלְכֶם לאמר גם אתה לא תבא שם (דבר׳ א לז). לכן בִּגְלַלְכֶם ציון שדה תחרש וירושלם עיין תהיה (מיכה ג יב). — וגם *בלי ב השמוש: לחם ג ל ל תודה ואין תודה ג ל ל לחם (פסח׳ יג:). — ואמר הפיטן: דמי שירים יסוד הדרום, וטעון הפשט וכליל למרום, גְּלַל הנתיחה מרבה בדבור, שתיקה יפה ואימת צבור (סליח׳ ער"ה, תפלה תקח). — ופשט מנהג שמוש זה בספרות: יען ראינו וכו׳ ג ל ל כן נתנו רשות (פנק׳ קראקא, ע׳ שלח). והאשה הזאת בוכה וכו׳ ג ל ל כן אמרתי אין לך מצוה גדולה מזו וכו׳ (שו"ת גבעת שאול א). שהפצירה בי האשה אמה של העגונה בדברי בקשה ותחנונים ג ל ל כן פניתי עצמי בכל יום וזמן מה לעיין בה מחדש (שם יד). הנה ימי הסתיו יקרבו ויאתיון וירבה ההפסד וכו׳ ג ל ל כן שחרו פנינו להמציא להם היתר (שו"ת חתם סופר, או"ח ס). ולהיותי אתמול ביום א׳ טרוד מאוד בעסקי הצבור כנהוג פה ג ל ל כן אחרתי מלהשיבו (שם, יו"ד שכו). — ובמשמ׳ יֵשׁ: וידרוש ג ל ל להושיעם מזה המצור (תולדה בומרונית, REJ Juillet 1902, 87). ומה ה ג ל ל לדבר הזה קוי ממך לא תכסי את ה ג ל ל מעלי (שם 95).

גָּלַל, פ"י, עב׳ גַּלֹּתִי, גָּלַלְתִּי, גָּלְלוּ, גֹּלֵל, עת׳ אָגֹל, יָגֹל, יָגֵל, אֶגְלֹל, צווי גֹּל, גַּל, גֹּלּוּ, — א) העתיק דבר ממקום למקום באופן שהדבר יתהפך ויסבוב סביב עצמו, walzen ; rouler ; to roll: ונאספו שמה כל העדרים וְגָלְלוּ את האבן מעל פי הבאר (בראש׳ כט ג). ויגש יעקב וַיָּגֶל [1]) את האבן מעל פי הבאר (שם י). ויאמר יהושע גֹּלּוּ אבנים גדולות אל פי המערה (יהוש׳ י יח). גֹּלּוּ אלי היום אבן גדולה (ש"א יד לג). כרה שחת בה יפול וְגֹלֵל אבן אליו תשוב (משלי כו כז). כל זמן ש ג ו ל ל ה (את הצואה) ואינה נפרכת (ברכ׳ כה.). והנהר ההוא (סמבטיון) ג ו ל ל אבנים וחול בלי מים ברעש גדול (אלדד הדני, שאל׳ אנשי קירואן מר׳ צמח גאון). — ובהשאלה, גַּלּוֹתִי החרפה וכדומה מעל, הסירותיה מעל: היום גַּלּוֹתִי חרפת מצרים מעליכם (יהוש׳ ה ט). גַּל מעלי חרפה ובוז כי עדתיך נצרתי (תהל׳ קיט כב). — והמעשים אל פלוני, שם אותם בידו, ברשותו, תחת מחסהו: גֹּל אל יי׳ מעשיך ויכנו מחשבתיך (משלי יו ג). כל ראי ילעיגו לי יפטירו בשפה יניעו ראש גֹּל [2]) אל יי׳ יפלטהו יצילהו כי חפץ בו (תהל׳ כב ח-ט). — ב) *כרך, קפל דבר ארוך כמו מְגִלָּה: (אם נפל מידו ספר עשוי כמו מגלה) עד שלא הגיע לעשרה טפחים ג ו ל ל ו אצלו (ערוב׳ י ג). וקורא (הכה"ג לפני העם מתוך הס"ת) אחרי מות ואך בעשור ו ג ו ל ל את התורה ומניחה בחיקו (סוטה ז ז). ואם אינו יודע לקרות (בהספרים שמצא) ג ו ל ל ן אבל לא ילמוד בהן בתחלה (ב"מ ב ח). פותח (את

— [1]) רה"ג: פיר׳ כלים מצפיעי בקר. וכן הערוך. ורש"י פרש כלי שיש מלשון אבן ג ל ל, וכבר השיגו על זה בעלי התוספות. והרמב"ם אמר וז"ל: יש אומרים שכלי גללין הן כלי השיש והמרמר מאומרו אבן גלל וזה מאמר בטל לפי שהן נכנסין תחת כלי אבנים וכן השהם וכו׳ ואמנם כלי גללים הן כלים עשוין מרפת בקר והעפר ורבים מהן יעשו אצלנו בארץ מערב.

[2]) בערב׳ גַ׳לַל a), פעלה מן גַ׳לָלִב b) עשה בגללך, למענך.

a) جَلَل b) جَلَالِك

---

[1]) לפי דעת Barth הוא קל מעתיד יִפְעַל הקדום שלא נשאר ממנו בלשון אלא שארית מעט. —[2]) יש מגיהים

הס"ת) ורואה גולל ומברך וחוזר ופותח וקורא (מגי' לב.). הגולל ספר תורה גוללו מבחוץ ואין גוללו מבפנים (שם). המפקיד ס"ת אצל חביר גוללו כל שנים עשר חדש פותחו וקורא בו (ב"מ כט:). שגוללין נביא ברבים ואין גוללין ספר תורה ברבים (סופרים יא ב). מיד גולל (המפטיר) ספר תורה עד שלשה דפין ומגביהו ומראה פני כתיבתו לעם (שם יד יד). כשגוללין ספר תורה והכתב מכוסה (רש"י סנה' סח.).

— נִפע', נָגֹל, *נִגֹּלַל, — א) נהיה מקֻפל וכרוך כמו מגִלָּה: ונמקו כל צבא השמים ונגֹלּו כספר השמים (ישע' לד ד). — *ונגֹלַל: מחצלות הפרוסות (לר"ה) מערבין ומטלטלין מזו לזו נגללו נאסרו (שבת קא:). אמר רב אחא בר יעקב ספר עזרא לתחלתו הוא נגלל (ב"ב יד:). אין לו אלא עמוד אחד ונגלל מתחילתו לסופו (רש"י שם). נטל (ר"א) שתי זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם שתי זרועותיי שהן כשני ספרי תורה שנגללין (סנה' סח.). אמר רבי יהושע בר נחמיה (לוחות הברית) מעשה נסים היו ונגללין היו (מד"ר שה"ש, ידיו גלילי). — ב) נִגַּל, עת' יִגַּל, יִגַּלּוּ המים, יזלו בשפע וע"ז: וְיִגַּל[1]) כמים משפט וצדקה כנחל איתן (עמוס ה כד). — ג) בהשאלה, *שגרמו והסבו אותו: לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ואין דבר רע ולא היזק נגלל בשביל הצדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום (רמב"ם, מתנ' עניים י א). — *ועומד: יה"ר מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין (ברכ' ז.).

— פִּע', *גִּלֵּל: א"ל (ר' ינאי להרוכל) איזהו סם של חיים שאתה מוכר וכו' א"ל הבא לי ספר תלים הביאו לו וגיללו והוא מראה לו מה שאמר דוד מי האיש החפץ חיים (תנחומא מצורע ה).

— פֻּע', גֻּלַּל, גֹּלַל, מְגֹלָל, מגולל: כי כל סאון סאן ברעש ושמלה מְגוֹלָלָה[2]) בדמים (ישע' ט ד).

יָגֹ׳ל. אך אולי כך היו המלגלגים מכנים אותו „ג׳ל אל יי" בכנוי של לצנות על שם שהיה סומך על ה'. — [1]) כך דעת המדקדקים והמפרשים שהוא נפעל מן גלל. אך אולי הוא קל מן נגל, ובמשמע' נגל a) בערב' שפרושו מים היוצאים ונובעים מהאדמה, ונוזלים ועוברים. — [2]) בקצת ספרים מג׳ללה חסר.

---

a) نجل

— הָפע', הופע', *הוּגַּלַל: הוגללו הפרוכת הותרו ובין והמצורעים ליכנס שם (תענ' כא:).

— הִתפ', הִתְגֹּלֵל, — נעתק ממקום למקום ע"י גלילה, ובהרחבה היה מֻשלך, מונח במקרה פה ושם: ועמשא (אשר הרגהו יואב) מִתְגֹּלֵל בדם בתוך המסלה (ש"ב כ יב). — ואמר בן סירא: בן חובר אל איש זדון ומתגלל בעונתיו (ב"ס גני' יב יד). — ובהשאלה, הִתְגֹּלֵל על פלוני, בא עליו בעלילות דברים: וייראו האנשים (אחי יוסף) כי הובאו בית יוסף ויאמרו על דבר הכסף השב באמתחתינו בתחלה אנחנו מובאים לְהִתְגֹּלֵל עלינו ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו לעבדים ואת חמרינו (ברא' מג יח).

גֹּלֶם[1]), ממנו גֹּלֶם, גָּלַם, ולפי דעת קצת גְּלוֹם, *גְּלִימָה.

גֹּלֶם[2]), ש"ז, כנ' גָּלְמִי, מ"ר גְּלָמִים, סמי' גָּלְמֵי, — בכלל דבר בלי צורה, שעוד לא נשלמה צורתו, Ungestaltetes; masse informe; shapeless substance, וכן העבר במעי אמו בתחלתו, קודם שנכרו בו האברים, Embryo: לא נכחד עצמי ממך אשר עשיתי בסתר רקמתי בתחתיות ארץ גָּלְמִי ראו עיניך (תהל' קלט יה-יו). רואין שתי זרועותיו (של העובר) כמין שני חוטין של זהורית ושאר כל איבריו כמין גולם מצומתים (ירוש' נדה ג ב ד). שעה ראשונה הוצבר עפרו (של אדם הראשון) שנייה נעשה גולם שלישית נמתחו אבריו (סנהד' לח:). גלימא (נקראת כך משום) שנעשה בו כגולם (שבת עז:). גם כשהיה (דוד) גולם בלי צורה היתה הידיעה האלהית מקפת בו (העקרים ב כה). — ובהרחבה, *גוף האדם בכלל, ואמר המשורר: שלום אין בעצמי, מפני חטאתי, ובבשרי וּגְלָמִי, אין מתום ממעותי (רמב"ע, שפתי רננות 19). קום ועלה אל הר העברים, וטמון גוֹלֶם בעפרים, בך לעתיד עם במהים יגידו פועל אלהים (סמא"ל, פיוט' לש"ת, על משה). — ובכלים, *החמר שלא קבל צורה: וגולמי כלי מתכות (עדי' ג ט). גולמי כלי עץ (כלים יב ח). ואלו הן גולמי כלי מתכות שהן טהורין כל שהוא עתיד לשוף ולגרר ולכרכב לשבץ ולהקיש בקורנוס (תוספתא כל' ב"מ ב י). כלים ולא גולמין[3]) (ספרי, קנח). וקודם שיהדדנה (את המחט) ויוקבנה נקראת אותה החתיכה גולם (ר"ח שבת קכג:). גולם

---

[1]) עברית לבד, בערב' משמש שרש זה במשמ' החתיכה וכריתה. בסור' במשמ' קושי.

[2]) עברית בלבד. — [3]) בנוסחא' גלומין, אך בילקוט

שנקצצה מן החוט (של ברזל) ועומדת לינקב (רמב"י שבת נב:). ליטול אחד מן הגולמין של יוצר ולתחוב אגרופו בתוכו ולחקוק נר (תוספ' ביצה לב.). — *וכנ"ל: וכולן (השפופרת, הקרן והקרויה) שמצאן חתוכין ומנוקבין טמאין מצא גולמיהן[1] (ר"ל שלמים כברייתן) טהורין בידוע שאינן כלים (תוספתא כלים ב"מ, סוף ז). פשוטי כלי עץ טהורין וגולמיהן טמאין פשוטי כלי מתכות טמאין וגולמיהן טהורין (שם חול' א כא). — ב) בהשאלה, *אדם שאין לו דעת, שאינו בעל דרך ארץ, Ungebildeter ; homme sans éducation ; inaducated: שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם חכם אינו מדבר לפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמניין ואינו נכנס לתוך דברי חבירו וכו' וחלופיהן בגולם (אבות ה ז). כהגון מדות ובתפלה שלם, כזקן ורגיל ולא כגולם (סלית' שחר' יוה"כ, אין מי יקרא). וגולם הוא איש שיש לו מעלות שכליות ומעלות המדות אמנם אינם שלמות ולא הולכות על סדר כראוי אבל יש בהם ערבובים ובלבולים (רמב"ם בפרושו לאבות). אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע (רמב"ם, הלכ' תשו' ה ב). קנאו ליודעים ובזו בלבבכם הגולמים (הות, אגר' לבנו, דרך טובים). כי יפול זה החבור בלא ספק ביד אנשים רעים וכו' ולכסיל הגולם אשר לא ידע ערך מה שנעשה בו ויחשבהו מעט התועלת (הות, על חבורו מו"נ, קוב' אגר' בוקסטורף). אותם הדברים שעשה הגולם שאינו משגיח בעולם הבא כולם ראו עיניך שעיינת בהם וכו' א"ר יצחק אין אדם עושה עבירה אלא מי שהוא גולם ולא אדם (זוהר, מדרש הנעלם, חיי שרה). אף שבאמת בדור הזה אין אחד יכול את חבירו להוכיח אבל האדם מחוייב להטריח פן יכול לתקן את הגולם (דרך טוב, יואל שן ב ע). — ג) *בכלל, בלשון המחקר, כמו גוף, גשם, כל דבר מהנמצאים שיש לו שלשה רחקים, Körper ; corps: והוא בורא כל גוף וכל גולם וכל מאורע וכל עסק שבעולם (ר"י ברצלוני, פי' יצירה). כל מה שברא הקב"ה בעולמו נחלק לשלשה חלקים מהן ברואים שהן מחוברים מגולם וצורה וכו' (רמב"ם, הלכ' יסוה"ת ב ג). ואין גולמם (של הגלגלים) כשאר גולמים (שם). ברא האל למטה מגלגל הירח גולם אחד שאינו כגולם הגלגלים (שם ג י). והאל נותן לכל גולם וגולם צורה ראויה לו (שם ד ו). לעולם אין אתה רואה גולם בלא צורה או צורה בלא גולם (שם ז). ברא לה (הקב"ה להארץ) ארבע צורות וקבע כל צורה מהן במקצת גלמה עד שנעשית ארבעה גלמים בארבע צורות (מדר' הגד', בראש', והארץ היתה). הורדת רוחניות על הצלמים העשויים מגולם ידוע בשעות ידועות (ידעי' הבדרשי לרשב"א תיח). עין רואה כי גְלָמִים יתחברו איש את אחיו יעזור יתן לו כח (נפתלי ויזל, שיר בראש ספ' ראב"ע למודים א). — ד) *צלם בצורת אדם: ויעש לו המלך גולם זהב ויתנהו בתוכו (יוסיפון ב). — ה) *צלם בצורת אדם מתנועע ועושה מה שמצוים לו בכח שם הקדש ששמו על מצחו: האמת יעידו, אשר אב לבן דר לדר יגידו, כי על פנת הגג בטמון ינוה, גולֶם[1] תבנית אדם לפנים בו רוח (לטריס, נשיא בישראל). מגור אריה וגלמו רבות שמענו, כי נפלאות עשה בו רבות ידענו (שם). ומלבד זה נודע בקרב עדת חסידי ארצות פולניא הגולם של בעל שם ואיך רבים מצדיקיהם וקדושיהם בראו להם בקבלה מעשיית ע"י שמות קדושים גולמי אדם לשמשם (רובין, מעשי תעתועים).

א. **גָּלַם**, פ"י, עת' יִגְלֹם, — א) גלם את הבגד, כפל אותו, קפל וכרך אותו, zusammenwickeln ; plier ensemble; to roll together: ויקח אליהו את אדרתו ויִגְלֹם ויכה את המים ויחצו הנה והנה (מ"ב ב ח). — ב) *גָלַם על פלוני בחשבון, הטעהו, שלם לו פחות מהמגיע לו, betrügen ; tromper; cheat: ויצא שלא ימשכנו (את עבד העברי שנמכר לנכרי) יכול יגלום עליו (על הנכרי הקונה) ת"ל וחשב עם קונהו ידקדק עם קונהו (ספרא בהר ו ט, ב"ק קיג:). יכול יגלום החשבון ויטעהו (ערוך, ערך זה).

— נפע', *נִגְלַם, — נתלבש כמו בגלימה: משם והלאה מדור הצדיקים שהם הרוחות וכשנכנסות שם מיד נגלמות מאויר העליון הנושב בגן ומתלבשות בו במלבוש זך וקדוש (סדר ג"ע ב ג, ילינק ג).

— הפע', *הָגְלַם, יֻגְלַם, — יגלם החשבון, יהיה מוטעה, ההפך מן מדקדק: היך לדקדק חשבון לכל דבר, לכל

גולמי. — [1]) במהד' צוק"מ גלמי.

— [1]) אעפ"י שעצם הענין של יצירת ג'לם נזכר במקורות יותר קדומים (בפי' יצירה, מיוחס לרסע"ג, ובשם הגדולים לחיד"א ערך ר' אליהו אב"ד דק"ק חלם), מכל מקום השם גלם לדבר זה לא מצאתי בספרים קודם. אבל אין ספק בדבר כי בפי העם היתה מלה זו נהוגה במשמעה זו כבר בימי מהר"ל מפראג, ובודאי עוד קודם.

יְגַלֵּם חשבון וישטף ויעבר (אז כאית, פ׳ בקליס).

ב. ״גָּלַם, פ״י, — עשה גֹּלֶם, גוף, ופעול גָּלוּם, גְּלוּמָה: אצלות אמן בצרוף זקוקה, בנבכיה זאת בלט פקוקה, גְּלוּמָה עלומה ונקוקה, דבורה על אפן חקוקה (קרוב׳ לפ׳ פרה).

— נִפע׳, ״נִגְלַם, — נעשה גֹּלֶם, נעשה גוף: כי באשר נגלמו המים ברצונו וקבלו המדה הראויה להם כך נגלם האויר וקבל צורות האותיות והדברים הנשמעים לאזן הנביא או הקהל השומעים אותו בלי טורח (האמונות לרס״ע ת יב). בריאת השדים שנבראו בע״ש כמאמרם זכרונם לברכה ולפי שקדש עליהם היום ולא נגמרה עשייתם מכל וכל נשארו פורחים באויר ולא נגלמו בגולם גמור ונשארו חסרים (צרור המור, ברא׳, סוף דבר). ודע כי מפריחת נשמתו של יצחק נגלם האיל שנברא בכח בלבד ע״ש בין השמשות (רמ״ע מפאנו, אמר׳ טהור׳, חקור דין ב ח). ולסוף ק״ל שנה כתיב שת לי אלקים זרע אחר תחת הבל כי הוצרך (שת) להגלם בפועל דרך שיתה בחסד גמור שלא מטבע המחצב (שם ג ד). שמהיוד של שם ס״ג של המלבוש נתקן ונגלם עולם האין סוף ועולם האצילות (עמה״מ, עולם הבריאה ג).

— הִפע׳, ״הִגְלִים, — עשאו גלם, במשמ׳ בסיל ובער: תובעי חפצם שפתם תפתח אל תאלימם, אל יהיו מוכשלים לפניך כבוערים להגלימם (סליח׳ שחר׳ יוה״כ, אנא תעא).

— הָפע׳, ״הָגְלַם, הוּגְלַם, יָגְלַם, — כמו נפעל: אשר בעלי אשמה חקרת מקדם, בטרם יָגְלַם ויוצר פרצוף אדם (סלי׳ ב עי״ת). עולם דמות סלם, לא בית וטרקלין, אם בו אנוש מוּגְלָם, לא בו בבן ילין (כנף רעננים, פזמ׳ לסכות, הכל). כי העולם נברא בדין ומרע״ה בחסד פשוט שלא הוגלם לעצמו זולתי למשיתו של עולם שלא יאבד (רמ״ע מפאנו, אמר׳ טהור׳, חקור דין ג ד). גוונים בלתי מוגלמים נובעים מן ההעלם הגמור (עמה״מ, כדור הטה׳ ה). השברי כלים שרשמו שם רושם של גג״ת נהי״ם מן הכלים הנשברים היה כח בספירות אלו דמלכות דאצילות לעשות בבריאה גג״ת נהי״ם חזקים ומוגלמים (שם, עולם הבריאה ד).

— נִתפ׳, ״נִתְגַּלֵּם, — כמו נִגְלַם: היה רצונו שיתגלמו השמים ונגלמו כן הלוחות התגלמו ברצונו ונכתבו בחפצו (האמונות לרס״ע ת יב). וכענין זה היה התפשטות המלאכים והיו מתגלמים באויר לאברהם ויראו בצורת אנשים (אילימה לרמ״ק א א כב). ונתפשט ונתגלם ונתגלה לאברהם מציאותם (של המלאכים) בהתלבשות הרוח בנפש ונפש בגוף (שם). ואחרי שהטאו (עזא ועזאל) נתגלמו כיון שהמלאך הוא ז׳ ימים בארץ נעשה עב כמו גוף שלנו ואי אפשר לכל עשרה כתות המלאכים להתגלם ולהתעבות כל כך כמו כתות האישים ובני אלהים ואחרי שנתגלמו באופ ששלט בהם יצר הרע וכו׳ ולא היו עוד כמלאכים (עמה״מ, קרית ארבע קט). ואחר שנתפשטו (הספירות) בבינה נתגלמו ונצטיירו ציור יותר נגלה (של״ה, בית נאמן). כי בזמן המגפה מצד הדין הגדול מתגלמים שלוחי הדין שיוכלו לראותם (ראש׳ חכמה, האהבה ו).

גַּלְמוּד[1], ת״ז, לנק׳ גַּלְמוּדָה, — נוגה ועצוב ושמם, מצער, מבדידות, וכיוצא בזה, düster ; morne ; mournfull: הנה הלילה ההוא יהי גַלְמוּד אל תבוא רננה בו (איוב ג ז). ואמרת בלבבך (כאשר תראי קבוץ גליות) מי ילד לי את אלה ואני שכולה וְגַלְמוּדָה גלה וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם (ישע׳ מט כא). — וכמו תה״פ: כי עדת חנף גַלְמוּד ואש אכלה אהלי שחד (איוב יט לד). בחסר ובכפן גַלְמוּד הערקים ציה אמש שואה ומשאה (שם ל ג). — והשתמשו במלה זו בקצת מקומות במשמ׳ *כנוי לאשה נדה: שבן בכרכי הים קורין לנידה גלמודה[2] (סוט׳ מב.). אם ראית חוסר בא לעולם וכפן וכו׳ הוי רואה את אשתך כאלו גלמודה (מד״ר בראש׳ לד). — ופשט השמוש בספרות יותר במשמע׳ בדידות, einsam ; solitaire ; loneley: על ידי שאיית גלמוד שיהיו הבתים שואין מאין יושב יוכתו השערים (רש״י ישע׳ כד יב). פתאם קם שאון בין הפרדות הגלמודות ויהי ביניהן שיג ושיח (יל״ג ד, משלים יג). אחרי כן כי זקנתי ושבתי, במקצעת

[1]) בערב׳ ג׳למוד a) אבן קשה, ואדם חזק, קשה. וסוברים כי מזה הסתעף מושג העצב והיגון, או הבדידות. — [2]) אין לעמוד על ברור הדבר באיזה מקום מכרכי הים קראו כך, ומי היו קוראים כך, אם יהודים ובלשון עברית, או אולי אחרים וזו מלה זרה. בירוש׳ (ברכ׳ ט ב) נאמר: באפריקא קורין לנידה גלמודה. ובמדרש ספרו שר״ל שמע אשה ערביה שקראו אותה ללכת למרחץ ענתה גלמודה אני. אך בלשון ערבית אין מלה זו משמשת במשמעה זו כלל ועקר, גם לא בהשאלה, ולא נזכרה משמעה זו בשום אחד מהמלונים הערבים. ובגמ׳ שם דרשו מלה זו במדרש מלים המוני: מאי גלמודה גמולה (דה) מבעלה.

a) جلمود

רפת גלמודה העמדתי, מבקר עד ערב צמאתי רעבתי (הוח, מ֗של כס). לא גלמוד בתבל שלחתי ואַאת (הוח, ה֗אמונה והדעת). עתה בת שוע על דרך חיה גלמודה עומדת אין בא לישועתה (הוח, קולו של יוד ד). ואנכי הולך ערירי גלמוד ובדד על עיי משפת ציון (הוח, א֗גר׳ ה֗ יג). בפעם הזאת ישב גלמוד כי המשגיח יצא לקנות דגים (פרץ בן משה, גמול וסרים ז).

גלע[1]), ממנו גָּלַע, *גִּלּוּעַ.

גָּלַע, קל אינו נהוג.

— התפ׳, הִתְגַּלַּע, — נתלהב, נרתח דמו מכעס, מריב, sich entzünden; s'enflammer; become inflamed: כבוד לאיש שבת מריב וכל אויל יִתְגַּלָּע[2]) (משלי כ ג), ר״ל כל אויל יתלהב וירתח ויתקוטט. לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יִתְגַּלָּע[2]) (שם יח א).—והריב בעצמו: פוטר מים ראשית מדון ולפני הִתְגַּלַּע[2]) הריב נטוש (שם יז יד).—ומצוי שמוש פעל זה בספרות במשמעות מתחלפות, במשמעת נתלהב במריבה: שיהיה חכם ונבון ולא יהיה מתגלע ומתאונן (לקוטי קדמ׳, נספח

[1]) בערב׳ גַ׳לַע a) משמש במשמ׳ גלה המוצנע ופרץ גדר הצניעות ודבר נבול פה, וגם גַאלַעַ אלקום d), התוכחו זע״ז בדברים מגונים בעת משחק או שתיה וכיוצא בזה. וכבר העיר על דמיון זה שבין גלע העברי לג׳לע הערבי ר׳ זרחיה מברצלונה וכתב בפרושו למשלי (יז יד) וז״ל: התגלע נגזר מן הערבי שאומר מגאלעה למי שחולק על הדבר ויהיה פירושו כפוטר מים הוא תחלת המריבה. ועי׳ הערה להפעל.

[2]) אמר מנחם: ענינו יורה עליו ופתרונו לפני הלבט והתחיב הריב נטוש. ע״כ. והפעל הלבט נרדף עם התחיב, לפי פרושו של מנחם למלה זו. ריב״ג כתרגום ר״י בן תבון: ענינו הירטה. והנה ריב״ג בערך ירט אינו נותן שום פרוש לשרש ירט, רק נושא ונותן בדקדוקו, וכמו״כ בספר ההשגה, ואין בידי גוף הערבי של השרשים של ריב״ג, ולא ידעתי במה תרגם בערב׳ את השרש גלע, אפס יש לשער כי ר״י בן תבון נהג גם כאן כמו בהרבה מקומות שמצא בגוף הערבי מלה דומה למלה עברית, שהעתיק המלה כהויתה ולא תרגמה באחרת, וגם כאן בודאי תרגם ריב״ג את הפעל גלע בהפעל ורט הערבי והעתיקה ר״י בן תבון בירטה מפני שידע בודאי כי כך היתה דעת ריב״ג שהפעל (ירט הדרך) הוא הוא הפעל ורט הערבי, כמו שתרגם גם רסע״ג ירט בורט בהערבי, וריב״ג פרש א״ב התגלע במשמ׳ התנפל, הטיל א״ע לתוך הדבר, ועי׳ ירט. ויש שפרשו גלע כמו גלה, וביחוד גלוי דבר מבוער (מלבים, משלי יז יד).

a) جَلَع b) جالَع القوم

יב).—ובמשמ׳ יהיה פרוץ לעבר גדר הצניעות ולהסתכל במקום מוצנע: וזר לא יתגלע ראות קדש כבלע (רסב״ג, אזהר׳ יוס כ).—וכמו נפעל שלקמן, ביחס למכה: היתה בה מכה אע״פ שחיתה אם יכולה להתגלע ולהוציא דם ונמצא דם על בשרה תולה במכה (רמב״ם, איסו׳ ביאה ט כב). ואפילו נתרפאת (המכה) אם אפשר לה להתגלע ולהוציא דם על ידי חיכוך תולה בה (שו״ע יו״ד קצ יח).—ובמשמ׳ נראה לעיני כל במעמד של בזיון: שמור פיך ממותר המאכל ומשתה היין ואכלת כנפשך שבעך, ואל תתגלע[1]) ואל תתגנה על בלעך (שלמה אלעמי, אגרת מוסר). אל תתרומם במהלל פיך פן תפול ולעיני כל תִּתְגַּלַּע (כ״ז, תרגום כ״ס א לא).—ועצם החרפה: קודם שתתגלע חרפתך נטוש את הריב (רס״י משלי יז יד).

— נפע׳, *נִגְלַע, הִגָּלַע, להגלע,—נגלעה המכה, נתחדשה בה דלקת: אם יש בה (בהאשה ברחמה) מכה והיא יכולה להגלע ולהוציא דם הרי זו תולה בה (נדה ס ב). אמר לה (ר״ע להאשה שראתה כתם) שמא מכה היתה ביך אמרה לו הן וחייתה אמר לה שמא יכולה להגלע ולהוציא דם אמרה לו הן (שם ג).

— פע׳, *גִּלַּע,—גִּלַּע בו, לְגַלֵּעַ בדבר, התוכח בדבר עם

[1]) ודומה לזה פסוק בבן סירא בגוף העברי: אכול כאיש נכח ואל תעט פן תגלו (כ״ס גני׳ לד יו), והגהה על הגליון פן תגלע במקום פן תגלו. ושם בפסוק שלאחריו נאמר: חדל... ון... ע... ר... ואל.. ל.... ן.. מאס. והנה בחלק הראשון של הפסוק אין ספק, ויפה שפצוהו החוקרים לפי הנוסח של הולגטה: חדל ראשון בעבור מוסר. ובחלקו השני יש מקום של ספק בהאותיות שאחרי המלה ואל, קודם ואחרי האות ל. יש מי שאמרו כי בגוף הכ״י נכרת רק בבואה של אות ת לפני הלמד ואות ע אחריה, וא״כ צריך לקרוא ואל תלע, ויש מי שראו שם רשומה של עוד אות אחת לפני הלמד, כעין אות יוד, ולכן צריך לקרוא תילע, ונוסחת כל הפסוק תהיה: ואל תילע פן תמאס. וכך Smend, ופרש תילע מן ולע׳ a) בערב׳ שיש במשמ׳ לקק כמו כלב. והנה לפי הנוסחה הרומית צריך לקרוא: ואל תרבה לאכול יותר מדי (et nolli nimius esse), ואפשר שבמקום תילע היה כתוב תגלע, והכונה היתה: אל תעבור גבול הנאות באכילה, והוא הוא הפסוק של שלמה אלעמי, והכונה בואל תתגלע היא מה שאמר בחלק הראשון מהפסוק שמור פיך ממותר המאכל וכו׳ והוא כפל הענין במלות שונות, ואולי היתה לו לשלמה אלעמי נוסחה מבן סירא העברי.

a) ولَغ

חברו בדברים גסים או קשים: א"ר ביקשתי ולא מצאתי דברי בן שמוע באנדרוגינוס וחברה עליו חבורה ולמה משום שלא ל ג ל ע [1]) בו או משום שאינו כדיי וכו' היה דרכו ל ג ל ע (אם תאמר) משום שלא ל ג ל ע בו הרי גילועו בידו וכו' מה היה לו ל ג ל ע בו יורש וכו' (ירוש' יבמ', סוף ח).— וגִּלֵּע את פלוני, פרסם את ק ל ו נ ו: פעל שטומת בכורה לעבור, צמיתות צאן קדשים למכור, קלונו (של עמלק) החרט בעט לזכור, ראשית גוים לְגַלֵּע בזכור (קרוב' פ' זכור, תזכיר).— הספע' *הִגְלִיעַ, עשה ש י ג ל ע: יוקש למישור וחטא ועון להקליע, יקר לזולל בכל תושיה לְהַגְלִיעַ (סלי' מנח' יוה"כ, תורת צדקה).

*גָּלַע, ס"ז, — קטטה ש נ ת ג ל ע ה בדברים מגונים וכיוצא בזה: לאיד הכינו צלע, נטוש מדני ג ל ע [2]),

---

[1]) בנוסחאותינו שלא לגרוע בו, אך כבר הגיה בעל קרבן העדה כי צ"ל לגלע, כמו שנאמר לקמן בפרוש אין תימר שלא ל ג ל ע וכו', הרי שהיה כתוב למעלה לגלע ולא לגרוע. והנה פרשו המפרשים לגלע זה במשמ' גלה פשוט, ואמר בעל ק"ע וז"ל: וה"פ משום מאי חברו עליו אי משום שלא יגלה לו ר"א דעתו או משום שחשבו שאין ר' כדאי ללמוד תורה מר"א וכו' היה דרכו של ר"א ל ג ל ו ת דין זה וכו' אין תימר משום שלא לגלות הרי כבר גילה ר"א דעתו לענין קדשים וכו' ומה היה לו לגלות עוד באנדרוגינוס וכו'. ועיין זה גם בעל פני משה. אך קשה למה דוקא במקום זה בא הפעל המצוי גלה בצורה זרה זו גלע, ועוד מה טעם לא רצו תלמידי ר"א בן שמוע שלא יגלה רבם שאר הלכות אנדרוגינוס לרבי? וכבר הרגיש יסטרוב בקושיה זו, ולכן פרש הוא גלע לא גלה סתם אלא במשמ' הלק עליו ולגלג עליו וגלה לו ידיעתו. ואף שמכל סגנון ספור המעשה פה וגם בבבלי יבמ' סוף פרק זה לא נראה שהיה לו לרבי להלוק וללגלג על ר"א בן שמוע, אלא להפך שהצטער שתלמידיו של בן שמוע לא הניחו אותו, את רבי, לשמוע דברי בן שמוע בהלכות אנדרוגינוס, וז"ל התלמוד בבלי שם: א"ר כשהלכתי ללמוד תורה אצל ר' אלעזר בן שמוע הכרו עלי תלמידיו כתרנגולים של בית בוקיא ולא הניחוני ללמוד אלא דבר אחד במשנתינו רבי אלעזר אומר אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כזכר. ע"כ, — מ"מ צריך להניח שרבי היה טבעו להתוכח בדברים קשים ולכן עלה על הדעת שמפני זה לא הניחוהו תלמידי ר"א בן שמוע ללמוד לפני רבם, ואמרו אחרי כן: שהיה דרכו (של ר"א) ל ג ל ע, ר"ל שגם דרכו ומדתו היה להתוכח כך ואם כן הרי ג ל ו ע ו בידו. ויפה פרש יסטרוב את הפעל גלע, אעפ"י שלא מטעמו.

[2]) כך נראה לפי החרוז עם צלע, והמלה מדני היא א"כ מ"ר סמיכות מִדְיָנֵי ולא כמו שנקדו בקצת סדורים מדני גֶּלַע.

בשר קדש קלע, מעם משול תולע (זולת שבת א' חנוכה, אין צור).

*גִּלְעָד [1]), ס"ז, — מקום גבוה, הר, שמשם מכריזים ומפרסמים דבר למרחקים: הר שגלשתם מתוכו עשיתיו ג ל ע ד לאוה"ע (מד"ר שה"ש, פסוק שגלשו).

*גַּלְעִין [2]), ס"ז, מ"ר גַּלְעִינִים, סמי' גַּלְעִינֵי, — כמו אבן או עצם שיש בפנים של הרבה פֵּרוֹת, כמו זיתים, תמרים, אחונים, וכיוצא בזה, Kern; noyau; kernel: קליפי רימון והנץ שלו קליפי אגוזים וה ג ל ע י נ י ן (שביע' ז ג). ג ל ע י נ י אגסין (ירוש' תרומ' יא מז ד). מדורת ג ל ע י נ י ם כל שהן (שם שבת א' ד:). ג ל ע י נ י ם לנטיעה שתים (שם ח יא:). במה אכלן ב ג ל ע י נ י ה ן (שם סנה' יב כב ד). שהיו חולצין את ג ל ע י נ י ה ן (שם ע"ז ב מב.).

*גַּלְעִינָה, ס"נ, — גלעין אחד: ג ל ע י נ ה של רוטב (עוקצ' ב ב). ג ל ע י נ ה שמקצתה יוצאה (שם). מפני ש ג ל ע י נ ת ו (של הזית) ממעטתו (ירוש' ברכ' ו י.).

*גַּלְעַן, ס"ז, מ"ר גַּלְעֲנִים, — כמו גלעין: קליפי אגוזים וה ג ל ע נ י ם [3]) (שביע' ז ג).

*גִּלְעֶנָה, ס"נ, ככי' גִּלְעֶנְתּוֹ, — כמו גלען: זיתים פצועים ותמרים רטובות כל שהוא רוצה למוץ את גִּלְעֶנְתּוֹ [4]) (טבו"י ג ו).

*גלף, ממנו *גֹּלֶף, *גָּלַף.

*גֹּלֶף, ס"ז, — דבר ג ל ו ף, צורה, פסל, Bild; figure: אין צור חלף, תבנית כל גֹּלֶף, לכושל חיל חולף, למכשל חית שולף (זולת שבת א' חנוכה, אין צור).

א. *גָּלַף [5]), פ"י, עת' יִגְלֹף, — חתך וחרת ופתח באבן וכיוצא בזה לעשות צורה, eingraben formen; graver

---

[1]) את השם הפרטי גִּלְעָד פרש המקרא במדרש מלים המוני שהוא מרכב מן גל ומן עד ור"ל הגל הזה עד ביני ובינך (בראש' לא מח), והשתמשו בעלי המדרש במלה זו במשמ' מקום שממנו מפרסם דבר לזכרון וכיוצא בזה, ועי' הערה לערך ג. גלש.

[2]) כמו גרעין, עי"ש.

[3]) כך במדב"מ, וכך במשנ' מנק' כ"י פרמה: וְהַגַּלְעֲנִים, וכן בהלכ' גדול' מהד' הלד' תרמ"ג.

[4]) כך במשנה מנק' כ"י פרמה, ובנוסח' גרעינתו. וכן במשנ' עם גוף פרוש הערבי של הרמב"ם.

[5]) החליטו רוב חוקרי הלשון שפעל זה נסתעף מן המלה היונית γλύφω, אעפי"כ כבר העיר J. Löw

former; engrave, shape : עיקר מטרון לא היה לה ו ג ל ף לה הקב"ה עיקר מטרון (מד"ר ברא' מח). — יועשה צלם : גוי בנואש מלהגאל, גוזר אם אין לאיש גואל, גָּלַף מישפה תבנית הגואל, גש כאח לצרה לצחצת הגאל (קרוב' לפורים, את אסתר). — יג ל ף את הכבד, עשה בו חתוכים לנחש וקסם : בחי ללבי יעלוף, בחרבו צרי ישלוף, כבדו עלי יג ל ו ף [1]), בסופו בגנב לחלוף (שלמה ב"ר יוסף, קכן פיוט', כ"י המבורג). — פע' *גִּלֵּף : עם שהוא מפרש בים הגדול שקעה ספינתו בים וירד לעמקי תהום והאיר הקב"ה את עיניו וראה מלאכי השרת מסתתין בו מ ג ל פ י ן בו מסרגין בו א"ל למי הוא זה א"ל זה שער מזרחי של ביהמ"ק (פסיק' דר"כ, עניה סוערה).

ב.*גָּלַף, פ"י, — כמו קלף, קלף קלפה דקה מעל העור, מעל הגויל, abschälen; peler; to peel of : ספר שנפסק או שנקד ראשי פסוקים אל יקרא בו ג ל פ ו [2]) או שעירב אותיותיו אל יקרא בו (מס' ספר תורה ג 7).

א.גלש [3]), ממנו א. גָּלַשׁ.

א.גָּלַשׁ [4]), פ"ע, — הלך קצת קודם עלות השחר, בשהכסיפו פני רקיע : הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים מבעד לצמתך שערך כעדר העזים שֶׁגָּלְשׁוּ [5]) מהר גלעד (שה"ש ד א). הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבני שערך כעדר העזים שֶׁגָּלְשׁוּ מן הגלעד (שם ו ה). — יולב"א : הריקים שביך חביבים עלי כיעקב ובניו ש ג ל ש ו [1]) לרדת מהר הגלעד כשהשיגם לבן שם (רש"י שה"ש ד א).

ב.גלש, ממנו *גָּלָשׁ, ב.*גָּלַשׁ.

*גָּלָשׁ [2]), ש"ז, מ"ר גְּלָשִׁים, — מים רותחים, שעולים ויורדים בתוך הקדרה ועושים כמו אבעבועות גדולות או גלים קטנים, ומשמיעים קול ברתיחתם, עלייתם וירידתם, siedendes Wasser; eau bouillante boiling water : המעיסה קמח שעל גבי מי ג ל ש י ם [3]) החליטה מי ג ל ש י ם שעל גבי קמח (פסח' לז:).

בהערותיו לקרוים בערך גלף, כי מציאות השרש גלב גם באשור' נתן מקום לפקפק ב ז ר ו ת ו של השרש ג ל ף, ורגלים לדבר שהוא שרש שמי טהור. בסור' כמו בעברית.

[1]) לפי מה שנאמר ביחזק' (כא כו) : כי עמד מלך בבל אל אם הדרך בראש שני הדרכים לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים ראה ב כ ב ד.

[2]) כך הגרסה במס' ס"ת מז' מסכתות קטנ' ירוש' הוצ' ר' קירכ'. ובמס' סופרים ג ז הגרסה גורפו, והגהות מיימונ' (הלכ' ס"ת י) הביא הלכה זו וכתב ש ג ל ע ו במקום שגלפו או שגרפו. והרי"ט בדברי המודות על הלכ' ספר תורה להרא"ש סי' עג, כתב : ופירוש שתיהן (ר"ל של גורפו ושל גלפו) לא אדע. ע"כ, והגיה גרעו, ר"ל מחק קצת מהאות. אך הכנוי גלפו מוסב כנראה על הספר ולא על האות, ויש לפרש פעל זה במשמעת הפעל גַ'לַף a) בלשון ערבית, שר"ל קלף העור, שרט מלמעלה.

[3]) בערב' עַ'לַשׁ b), במשמ' הנשף לפנות הבקר, וממנו הפעל, ועי' הערה שלקמן.

[4]) בערב' עַ'לַּשׁ c), אַעְ'לַשׁ d), עלה, הלך בנשף לפנות בקר. — [5]) אין לברר מה שמעו בעלי התלמוד בפעל זה, כי מה שהשתמשו בו במדרש סובל פרושים מתחלפים. התרגומים הקדמונים, השבעים והירונימוס תרגמו במשמ' עלה. וקצת כעין זה מנחם, אמר וז"ל : אין למלה זאת דמיון בתורה ופתרונו לפי ענינו שגלשו כמו ש נ ר א ו ש ע ל ו מן הגלעד. ע"כ. רש"י פרש במשמ' גלש בארמ' נ ק ר ח ו. ראב"ע כמו מנחם שנשקפו. קצת החדשים פרשו כמו גַ'לַשׁ a) בערב' במשמ' ישיבה, אף על פי שבדבור הטבעי אין אדם אומר ישב מן, אלא ישב על. וקצת החדשים פרשו כמו ב.*גלש שלקמן, במשמ' רתיחה, ופרשו שגלשו שירדו כמו מים רותחים, כמו גלים וכדומה. אבל כל זה דחוק ואינו נותן הצורה המקומית והדברית להמליצה, שהמדבר פה הוא ר ו ע ה ולפני עיניו תמיד דברים מחיי הרועים. וכמו שהעיר על זה בטוב טעם דר' א"ש יהודה במחברת Hapax legomena, ובאר שם כי הפרוש האמתי של מלה זו כבר הרגיש ריב"ג שאמר : אפשר שיהיה ענינו השכימו בשחר מלשון הערב שקורין לשחר גַ'לַס. ע"כ. והכונה היא להשם עַ'לַשׁ b) בערב', שפרושו הוא הנשף באחרית הלילה לפני עלות השחר, ועַ'לַשׁ אלמא c), הלך לפני עלות השחר לשתות מים, והרועה דמה את השערות השחורות של רעיתו לשערות עדרי העזים, שהם בארץ ישראל כלם שחורי השערות, ה ג ו ל ש י ם בבקר, כשמתחילים פני הרקיע מכסיפים, אל מקום המים. — [1]) חוש הלשון של רש"י הניעו להשתמש בפעל זה כך אף שלפי פרושו הוא אין השמוש הזה עולה יפה.

[2]) נראה כי זו מלת חקוי ע"ש הקול שהמים עושים בשעת הרתיחה והעלייה והירידה. ודר' א"ש יהודה במקום המובא בהערה הקודמת שער כי משמעה זו נסתעפה בטעות מהפעל ש ג ל ש ו הקודם, כשנשכח פרושו האמתי. אך בהמקומות שבאה מלה זו בעבר' וארמ' היא עושה רושם לא של מלה מ ל א כ ו ת י ת, אלא של מלה טבעית עקרית בלשון. — [3]) כך גרסת הערוך, ובנוסח' מוגלשים.

---

a) جلف b) غلش c) غلّش d) أغلش

a) جلس b) غلس c) غلس الماء

ב.*גָּלַשׁ[1]), קל לא נמצא.

— הִפע', הִגְלִשׁ, *מֻגְלָשׁ,—מים מוגלשים, רתוחים, שהעלו גלשים בכח האש: המעיסה קמח שעל גבי מוגלשין[2]) החליטה מ׳גלשין שעל גבי קמח (פסח' לז:).

— הִפע', ˚הִגְלִישׁ,—עשה שיגלשו, הרתיח: פוטים במפוח, אגליש כסיר נפוח (הדבר מסרים, פסח, מחז' רומני).

ג.*גָּלַשׁ[3]), פ"י, עב' גָּלַשְׁתִּי, גְּלַשְׁתֶּם, עת' אֶגְלֹשׁ, — קבץ וצבר יחד, :anhäufen: ramasser; heap uf הר שגלשתי[4]) מתוכו עשיתי אותו גלעד לאומות העולם (מד"ר שה"ש, הנך יפה). — ˚והאשה, השערות מאחורי הראש, צמתה אותן יחד: שגלשו שכל שערן הוא באחורי הראש[5]) והוא נאות ויקר (ספורנו, שה"ש ד א).

— הִפע', *הִגְלִישׁ, — כמו קל: ומה גלשה הגלשתי מתוכה (רש"י שם).

— נִפע', ˚נִגְלַשׁ, — נצבר ונתקבץ במקום אחד: והדברים בצאתם מקרבי, אז ימשלו בי, וכו' ואם בלב נמצאו להם שרשים, הסעיפים על הלשונות נגלשים, ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים (משא גי חזיון, הסתיקה).

ד.˚˚גָּלַשׁ, פ"י, — הוציא, גָּלַשׁ דברים, הוציא מפיו דברים, :aussprechen; prononcer; pronounce

[1]) בארמית: היכמא דקומקומא גליש על גיסיה שפיך (מד"ר קהל' ז).

[2]) כך בנוסח' ובאלפסי, וכן בפירוש ר"ח, — ואין לברר איזו גרסה היא הראשנה והעקרית ואיזו נשתבשה קצת אחרי כן, כי מן מי גלשים נשתבש על נקלה למוגלשים, ומוגלשים היה יכול להשתבש כמו"כ למי גלשים. אעפי"כ נראה יותר להכריע כי עקר הגרסה היא של הערוך, כי בנוסח' חסר עב"פ השם מים להפעל מוגלשים.

[3]) עי' הערה שלקמן. — [4]) כך גרסת המ"כ, ובקצת ספרים גלשתן ונשנה דבור זה שם הרבה פעמים. ופרש מ"כ מלשון קריחה, כמו בארמ' במקום גבח. אך ממה שנאמר שם גלשתי גלשתם גם ביחס להמקדש ולהמשמרות והסנהדרין, קשה לפרש במשמ' קריחה אפילו בהשאלה, וכן לא תאות שם משמעת בריחה ומליטה מסכנה, כמו שפרש יסטרוב. והיותר נכון הוא משמעת צבירה וקבוץ, וכמו שהוא הולך ומונה שם בתשובה על השאלה מה גלשה הגלשתי: בזת מצרים ובזת הים, בזת סיחון ועוג, תרי"ג מצות, כ"ד משמרות וכיוצא בהם. — [5]) עפ"י פרושו של ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי שם: הדא אתתא כד שערה סגין היא עבדה לה גלשין גלשין. והנה פרש מ"כ אמנם גם זה במשמ' היא עושה אותם קרחים קרחים, אך קשה לחשוב שיש נשים שעושות כזאת ושלזה נתכון ר' יהושע, ויותר נראה כמו שמפרש שם בעל יפה קול: תלתלים תלתלים, וכמו שאמרו שם: האשה הזאת כשמצמתת שערה לאחוריה והוא תכשיט לה.

כל תתחבר ללצים, גולשים דברים נמרצים (יוצר א שבוע', אטוס ספתיך).

— סופע', ˚הוּגְלַשׁ, — הוּצָא: דרשתו מכל חדשים, והנחלתו לקדושים, היות בנ מקודשים, הזמנתו לשלישים, לאפרתים מוגלשים, למנות בו עד שלשים (ר"א קליר, יוצר לפ' החדש).

ה.˚˚גָּלַשׁ, פ"י, — גָּלַשׁ את האשה, אנס אותה ובעל אותה על כרחה, vergewaltigen; violer une femme; violate (a woman): גלש[1]) בעילת אשה בעל כרחה (ספ' המליצ' לר' שלמה בר"ש, דר' בכר 21).

*גְּלָשָׁה, ש"נ, — צבור וקבוץ יחד: ומה גלשה[2]) הגלשתי וכו' בזת מצרים ובזת הים (מד"ר שה"ש ד א).

א.גַּם[3]), — מלת החבור להוסיף על הקודם, ותשמש: א) כמו אַף, במשמ' כמו זה כן זה, :auch; aussi; also ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכו' ותקח מפריו ותאכל ותתן גַּם לאישה עמה ויאכל (בראש' ג ו). ויאמר יי' אלהים הן האדם היה (אחר שאכל מעץ הדעת) כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גַּם מעץ החיים ואכל וחי לעלם (שם כב). מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה וכו' גַּם מעוף השמים שבעה שבעה (שם ז ב-ג). הנה נשאתי פניך גַּם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר אשר דברת (שם יט כא). ותאמר הבכירה אל הצעירה הן שכבתי אמש את אבי נשקנו יין גַּם הלילה ובאי שכבי עמו (שם לד). ויעש (עשו) גַּם הוא מטעמים (שם

[1]) המחבר אומר שם שהוא ההפך מן שגל. וכבר העיר שם דר' בכר כי נעלם ממנו המקור איה מצא המחבר מלה זו במשמעה זאת. עב"פ אין לחשב כי ר"ש בדא מלה זו מדעתו, כמו שאר המלים הרבות שהביא המחבר הזה ושבודאי, כמו שהעיר דר' בכר, מצא בספרים שאינם מצויים עתה אצלינו. ואעפי"כ, אולי מלה זו היא אחת מהיצירות שיצר המחבר עפ"י הכלל שלו כי סרוס אותיות השרש שבכל מלה נותן גון אחר למשמעתה העקרית.

[2]) ויש גורסים הגלשה.

[3]) עבר' בלבד, וכמו"כ במוא' באבן מישע, ובקצת כתבות ארמיות של זינגרלי. וסוברים קצת החכמים שנגזרה מלה זו מן השרש ג'מם[a]) שמשמש בערב' במשמע' רבוי ומלוי וקבוץ, ומזה בערב' גַ'ם[b]) צבור, המון רב, וגַ'מַּא[c]) בהמון רב. אך יותר יש לחשב כי זו מלה קדומה יסודית, שהונחה בתחלה לכונה שהיא משמשת בעבר', ואולי להפך מזה נסתעפה המשמעה האחרת.

a) جمم b) جَمّ c) جَمّاء

כז לא). ותאמר לה המילדת אל תיראי כי גם זה לך בן (שם לה יז). רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף (תהל' קז ה). אלהי בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו אויבי לי גם כל קויך לא יבשו יבשו הבוגדים ריקם (שם כה ב-ג). ציה גם חם יגזלו מימי שלג (איוב כד יט). הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך (שה"ש ז יד). נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם (תהל' לז כה).— גם שניהם, שתיהן, ר"ל האחד כמו השני, האחת כמו השניה: ותהיין גם שתיהן לו לנשים (ש"א כה מג). יי' עשה גם שניהם (משלי כ יב). מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת יי' גם שניהם (שם יז טו). וימתו גם שניהם (רות א ה). — ב) הוספה מגברה, במדרגה קצת יותר חזקה, כמו אפילו, במשמ' לא זה בלבד אלא אף זה: נפתלתי עם אחתי גם יכלתי (בראש' ל ח). ותאמר לה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני (שם טו). ויאמר לו המלך (למפיבשת) למה תדבר עוד דבריך אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה ויאמר מפיבשת אל המלך גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדני המלך בשלום אל ביתו (ש"ב יט ל-לא). גם ברושים שמחו לך ארזי לבנון מאז שכבת לא יעלה הכרת עלינו (ישעי' יד ח). גם אתה חלית כמונו אלינו נמשלת (שם י). גם שם לא ינוח לך (שם כג יב). והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם זקניכם חלמות יחלמון בחוריכם חזינות יראו וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי (יואל ג א-ב). וגם עתה נאם יי' שבו עדי בכל לבבכם (שם ב יב). התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך הן על כפים חקתיך (ישע' מט טו-טז). מי שמע כזאת מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום אחד אם יולד גוי פעם אחת כי חלה גם ילדה ציון את בניה (שם סו ח). וגם אלנתן ודליהו וגמריהו הפגעו במלך לבלתי שרף את המגלה ולא שמע אליהם (ירמ' לו כה). מדוע רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל (איוב כא ז). על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון (תהל' קלז א). אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי (שם צה ט). ויאמר גם אשר הם בונים אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם (נחמ' ג לה). אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא (קהל' ח יז).—ואחרי השם או הפעל במקום לפניהם: הגוי גם צדיק תהרג (בראש' כ ד), ר"ל האם גם גוי צדיק תהרג. ויאהב גם את רחל מלאה (שם כט ל), ר"ל וגם אהב את רחל מלאה. ויאכל גם אכול את כספנו (שם לא טו), ר"ל ולא זה בלבד אלא גם את כספנו אכל. המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי תשתרר עלינו גם השתרר (במד' טז יג), ר"ל כי גם השתרר תשתרר עלינו. וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעמה (ש"א א ו), ר"ל וגם כעסתה צרתה כעס. — ויש שיאמר גם במשמ' אפילו זה אעשה: אולי נטתה (האתון) מפני כי עתה גם (גם זה עשיתי) אתכה הרגתי ואותה החייתי (במדב' כב לג).—ובמשמ' ועוד זאת: גם ענוש לצדיק לא טוב (משלי יז כו). גם בלא דעת נפש לא טוב (שם יט ב). גם הנה העץ אשר עשה המן (אסתר ז ט). — ולגזמה: ויאמר שאול לעבדיו הנצבים עליו שמעו נא בני ימיני גם לכלכם יתן בן ישי שדות וכרמים לכלכם ישים שרי אלפים ושרי מאות כי קשרתם כלכם עלי ואין גלה את אזני בכרת בני עם בן ישי (ש"א כב ז-ח). — ולתמה ושאלה במשמ' האם גם זה נעשה?: ויאמר אליה (איוב אל אשתו) כדבר אחת הנבלות תדברי גם את הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל (איוב ב י).—ולפני כי: ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע ידיכם דמים מלאו (ישע' א טו). הכה אפרים שרשם יבש פרי בל יעשון גם כי ילדון והמתי מחמדי בטנם (הוש' ט טז). גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי (תהל' כג ד). ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין (רות ב כא). — ולשלילה: ולא נותר בו ובכל האנשים אשר אתו גם אחד (ש"ב יז יב). עד אשר לא נמצא שם גם צרור (שם יג). הכל סר יחדו נאלחו אין עשה טוב אין גם אחד (תהל' יד ג).—ג) לפני מלות הגוף, להבליט יותר את הגוף: והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו (בראש' ד ד). וצלה גם היא ילדה (שם כב). ולשת גם הוא ילד בן (שם כו). ולשם ילד גם הוא (שם י כא). והצעירה גם הוא ילדה בן (שם יט לח). הלא הוא אמר לי אחתי הוא והיא גם הוא אמרה אחי הוא (שם כ ה). הנה ילדה מלכה גם הוא (שם כב כ). והכיתי אתכם גם אני (ויקרא כו כד). ונאספת אל עמיך גם אתה (במדב' כז יג). ואעשה כן גם אני (דבר' יב ל). ותהי עליו גם הוא רוח אלהים (ש"א יט כג). ונשמעה מה בפיו גם הוא (ש"ב יז ה). ארצה נא גם אני (שם יח כב). ותלך ותזן גם היא (ירמ',

ג ח). בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני (משלי כג יס). — ובפעול, עם מלת הגוף אני, אתה, וכו׳: ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי (בראש׳ כז לד), ר״ל גם אותי. במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך גם אתה (מ״א כא יט), ר״ל גם שלך. — ד) קצת כמו לכן, מדה כנגד מדה: deshalb ; par cette raison ; therefore: ולא שמעתם בקולי מה זאת עשיתם וגם אמרתי לא אגרש אותם מפניכם והיו לכם לצדים (שופט׳ ב ב-ג). ויאמר דוד אל נתן חטאתי ליי׳ ויאמר נתן אל דוד גם יי׳ העביר חטאתך לא תמות אפס כי נאץ נאצת את איבי יי׳ בדבר הזה גם הבן הילוד לך מות ימות (ש״ב יב יג-יד). באו בית אל ופשעו הגלגל הרבו לפשע וכו׳ וגם אני נתתי לכם נקיון שנים בכל עריכם וכו׳ וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר (עמוס ד ד-ז). אשר שכחת אותי ותבטחי בשקר וגם אני חשפתי שוליך על פניך ונראה קלונך (ירמ׳ יג כה-כו). וגם אני אגרע ולא תחוס עיני וגם אני לא אחמול (יחזק׳ ה יא). וגם נפשם בחלה בי (זכר׳ יא ח). ואתם סרתם מן הדרך הכשלתם רבים בתורה שחתם ברית הלוי אמר יי׳ צבאות וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים לכל העם כפי אשר אינכם שמרים את דרכי ונשאים פנים בתורה (מלאכי ב ח-ט). אהבת כל דברי בלע לשון מרמה גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך מאהל (תהל׳ נב ו). — ה) במשמ׳ הואיל וכך הוא יהי כן: ויאמר (יצחק) מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה (בראש׳ כז לג). ויאמר (אשר על בית יוסף לאחיו) גם עתה (כיון שדברתם) כדבריכם כן הוא (שם מד י). — ו) כמו אף על פי כן, בכל זאת, doch ; tout de même ; yet: (אעפ״י שלכאורה הרשעים מצליחים בחייהם) גם אור רשעים ידעך ולא יגה שביב אשו (איוב יח ה). — ובשלילה: ותזני אל בני אשור מבלתי שבעתך ותזנים וגם לא שבעת (יחזק׳ טז כח), ר״ל ואעפי״כ לא שבעת. — ז) אחרי אם לתשובת התנאי, כמו אז, dann; dans ce cas; in this case: ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה (בראש׳ יג טז). היהפך כושי עורו ונמר חברבורתיו גם אתם תוכלו להיטיב למדי הרע (ירמ׳ יג כג). אם ימשו החקים האלה מלפני נאם יי׳ גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים (שם לא לו). כה אמר יי׳ אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו (שם לז). — ח) אחרי כי, כמו אף על פי ש: כי מבית הסורים יצא למלך כי גם במלכותו נולד רש (קהל׳ ד יד). אשר חטא עשה רע מאת ומאריך לו כי גם יודע אני אשר יהיה טוב ליראי האלהים אשר ייראו מלפניו (שם ח יב). — וגם בלי כי: כי בניתי את החומה ולא נותר בה פרץ גם עד העת ההיא דלתות לא העמדתי בשערים (נחמ׳ ו א). גם ישבו שרים בי נדברו עבדך ישיח בחקיך (תהל׳ קיט כג). — ובכפילת המלה גם פעמים אחדות, במשמע׳ כמו זה כן זה, כמו כן, וכיוצא בזה: ותאמר אליו (רבקה לאליעזר) גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון (בראש׳ כד כה). ואמרה אלי גם אתה שתה וגם לגמלך אשאב (שם מד). למה נמות לעיניך גם אנחנו גם אדמתנו (שם מז יט). ויעל עמו גם רכב גם פרשים (שם נ ט). גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך (שמות ד י). גם צאנכם גם בקרכם קחו וכו׳ וברכתם גם אתי (שם יב לב). ולא ימתו גם הם גם אתם (במד׳ יח ג), ר״ל לא הם ולא אתם. גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו (שם כג כה). גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך (ש״א יז לו). יי׳ בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים (שופט׳ ה ד). — גם וגם: והנער שמואל הלך וגדל וטוב גם עם יי׳ וגם עם אנשים (ש״א ב כו). — ובהגברה: ויען המבשר ויאמר נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם וגם שני בניך מתו חפני ופינחס (ש״א ד יז). — ובשלילה: לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום (בראש׳ כא כו). ותאמר (האשה האחת) בי אדני תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתהו וזאת אמרת גם לי גם לך לא יהיה גזרו (מ״א ג כו). הובישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו גם הכלים לא ידעו (ירמ׳ ו יס). גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם ביום עברת יי׳ (צפנ׳ א יח). כי גם חרבי וגם כלי לא לקחתי בידי (ש״א כא ט). ולא ענני עוד גם ביד הנביאים וגם בחלמות (שם כח יס). — ואחרי ומה: ומה גם-עתה (מ״א יד יד), ופשט שמוש של ומה גם בספרות במשמ׳ בפרט, על אחת כמה וכמה, ועי׳ מה. — הגם: הגם הלם ראיתי אחרי ראי (בראש׳ טז יג). הגם שאול בנביאים (ש״א י יא). הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה (מ״א יז כ). הגם לחם יוכל תת (תהל׳ עח

כ). הן תחלתו נכזבה הֲגַם אל מראיו יטל (איוב מא ה). הֲגַם לכבוש את המלכה עמי בבית (אסתר ז ח).— ובמשמ' יאעפ"י שֶׁ: הנה בנדון דידן הגם כי הגאון מהר"ל יצ"ו היושב בשבת תחכמוני בק"ק פרנקפורט ראוי שכל התורה תהיה נפסקה על ידו מ"מ יש לחוש לצערן של ת"ח וראוי לנו לומר שיסלק הגאון מדינים הנוגעים בבי"ד הגאון הישיש (שו"ת רמ"א לא). הגם כי מובטחים אנו במעלות גאוני אשכנז יצ"ו באם ישמעו דברי המשדר הגט כהוויתו יחושו לגזירת הקדמונים וכו' מ"מ הקדמנו עצמנו למצוה רבה זו (שם). אורח שבא לבעה"ב מחויב לעשות רצונו הגם שאינו רגיל בכך (מפת' הזוהר, ערך אורח). — שֶׁגַם: ידעתי שֶׁגַם זה הוא רעיון רוח (קהל' א יז). ודברתי בלבי שֶׁגַם זה הבל (שם ב יח).—בְּשַׁגַּם, מפני שֶׁגַם: ויאמר יי' לא ידון רוחי באדם לעלם בְּשַׁגַּם [1]) הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה (בראש' ו ג).

ב.*גַּם[2]), ש"ז, מ"ר גַּמִּים, — א) שם האות השלישית בא"ב העברית: שלא יכתוב אלפין עיינין עיינין אלפין ביתין כפין כפין ביתין גמין[3]) צדין צדין גמין דלתין רישין רישין דלתין היהין חיתין חיתין היהין ווין יודין יודין ווין זיינין נונין נונין זיינין טיתין פיפין פיפין טיתין (שבת קג:). — ב) צורה דומה להאות ג בכתב העברי הקדום, והיא שני קוים מחוברים זה לזה בזוית פחות או יותר נצבת, ולכן צורת זוית נצבת, Rechteck rectangle: מפתח של ארכובה שנשבר מתוך ארכובתו וכו' ושל גם [1]) שנשבר מתוך גומו (כליס יד ח). וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן הדרום וארבע אמות מן המערב כמין גם (מדות ג א). היתה (העיר) עשויה כמין קשת או כמין גם (ערוב' נה.). שתי שורות (חביות) שאמרו מן הארץ ועד שמי קורה ורבי יוחנן אמר שורה אחת כמין גם (פסח' ח:). מתנה אחת כמין גם (זבח' נג:). — מדת גַּמּוֹ שלדבר, מדת הארך והרחב יחד: (מי שאומר סימנים בבגד שמצא) מידת ארכו ומידת רחבו ומידת גמיו ינתן למידת ארכו ורחבו (ב"מ כח.). — ג) בתפירת בגדים, חסימת השפה הכפופה מגוף הבגד, Saum;ourlet;hem האורג שני חוטין על גבי הגם[2]) ועל גבי האימרא (תוספתא שבת יב א).

גמא[3]), ממנו גַּמֵּא.

גֹּמֶא[4]), ש"ז, — צמח שגדל במצרים במקום מים והיו עושים בו בגדים, נעלים, פותלים חבלים, מתקנים אניות

[1]) כך ברוב הספרים. אך בהללי ובהרבה כ"י בְּשַׁגָּם, ואמרו קצת החדשים שהוא שַׁג מן שגג עם כנוי נסת' רבים, והכונה מפני שהם שוגגים. אך אין פרוש זה מוסיף שום טעם למליצת הכתוב, ואעפ"י שגם לפי פרוש המפרשים הקדמונים שזו היא המלה גם עם הוספת בְּשֶׁ המליצה קשה, מ"מ כבר נתקבל שמוש זה בהספרות. ועי' עוד בערך דון.

[2]) דעת הקדמ' והאחרונ' שזו מלה זרה, והיא שם האות היונית גמא. אך אין זה מוכרח, ואפשר שזהו שם עברי קדום של האות השלישית בא"ב העברי, שקראוהו ע"ש המלה הקצרה גם שהיא מתחלת באות זו. ועי' הערה שלקמן. — [3]) מכל שמות האותיות המנויות פה, שכולם עכ"פ שמיים, יש ללמוד שהשם גמים, בצורתו העברית, הוא שם עברי להאות השלישית, ולא השם היוני, כי אין שום טעם וסבה למה השתמש בעל המאמר במקום הזה בשם זר בתוך כל השמות שנושאים עליהם הותם העבריות. ויש להניח כי גם הוא השם היותר קדום לאות זו, ונשמר עוד בפרט במ"ר, ואדרבה ממנו לקחו היונים את השם גמא שלהם כמו שלקחו מהשמיים את שמות שאר אותיותיהם, וכמו השם פיף להאות שיש לה עוד שמה הרגיל פה. וטעם השם אולי מפני שבה מתחלת המלה הקטנה גם. ואולי היתה המלה גם שם לאיזה כלי או כלי מלאכה, כעין קרדום, והיתה צורתו דומה קצת לצורה הקדומה של האות בכתב הכנעני והעברי.— [1]) אמר רה"ג: ואות יונית היא וזו צורתו כמין ד הפוך, ע"כ. וכן רש"י בכל מקום שנזכרה המלה גם. אך לפי המבואר בהערה שלמעלה, אין זה מוכרח.— [2]) כך בפרוש בערוך דפוס ישן, וכן מוכרח מפרוש ר"ח, שהביאו הערוך בשם רה"ג: שהוא מקום מעוקם כמין גמא יונית. ע"כ. ובנוסח' הגס, ולפי זה פרש רש"י ארוג הרבה. אך זה דחוק. ופרושו של רה"ג ור"ח הוא לפי הגרסה גם, במם בסוף, אפס אינו מבואר בדיוק מה היתה כונתם, רק המלה אִמרה העומדת אצלה מלמדת עליה שמשמעתה כמו"כ דבר הדומה לאִמרה, והואיל ואִמרה היא הוספה חיצונית על התפר, וכמו שתרגם פה ר"ח בעצמו אימרה באל טראו, שהוא אלטראז (המלה השניה רעלס לא נתבררה לי), והוא חפוי על השפה בסרט וכיוצא בזה, וכן הערוך ערך אמרה: בני אדם חשובים כשתופרים את הבגד מחפים את התפר בבגד נאה כארגמן, ע"כ, רגלים לדבר כי הגם הוא כעין חסימה של התפר מעצם הבגד. וכן נראה כי הרמב"ם גרס הגם ולא הגס, מפני שכתב ביד החזקה (הלכ' גזל' ואבדה יג ז) בסימני מציאה, אמרותיו במקום גמיו שבתלמוד, משמע שהוא פרש גמיו באמרותיו, בודאי מפני שסמך על המאמר על הגם ועל האמרה.

[3]) כמו גמע, בערב' במשמ' זו גרע a).

[4]) אולי מצרית.

a) جرع

קטנות, וכיוצא בזה, Papyrus nilotica: היגאה ג'מא[1]) בלא בצה ישגה אחו בלי מים (איוב ח יא). בנוה תנים רבצה חציר לקנה וג'מא (ישע' לה ז). — וכלי ג'מא: ותקח לו תבת ג'מא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאר (שמות ב ג). השלח בים צירים ובכלי גמא על פני מים (ישע' יח ב). — ועי' גמי.

א. גמא, קל לא נמצא.

— פע', גמא, פ"י, — שתה ובלע משקה בשאיפת רוח, schlürfen; hemer ; to quaff, -- ובמליצה להסוס כשהוא רץ במהירות גדולה וכמו בולע את הארץ: ברעש ורגז יגמא[2]) ארץ (איוב לט כד). — ואמר המליץ: הסוסים בהפכותם פניהם אל פאת קדים יגמאו הדרך כנשר חש לאכול (מנחם, גמא). רץ (הסוס) במרוצה לשעה קלה כברת ארץ כאילו גמא ושתה הארץ שלפניו (רש"י חבק' א ט). — *ובמשמעתו העקרית: חחושש בשיניו לא יגמא[3]) בהן את החומץ (שבת יד ד). לא יהא מגמא חומץ ופולט אבל מגמא הוא ומבליע (ירוש' שביע' ח לח.). מגמא חומץ של תרומה אחר טיבולו (שם שבת יד יד ד). — ואמר המליץ: גמאתי את כוס התרעלה (מא"ג, קרית ספר עג). — ובמשמ' יוצא לשלישי, כמו הגמיא שלקמן: ובברותו לענה ישים לצמאו רוש אותו יגמא (לוחת ר"י אבן תכון).

— הפע', הגמיא, — עשה שיגמא, השקה: ותרד (רבקה) העינה ותמלא כדה ותעל וירץ העבד לקראתה ויאמר הגמיאיני נא מעט מים מכדך (בראש' כד יו-יז). — ואמר המשורר: נודה לצור הפר עצת בדים ואם קצרו לשונינו ומבטאינו, המה לפנינו נהר שלום בעת עצר ואין מים להגמיאנו (רמב"ע, מגיד רשעת סוגאיו, דוקס 95,1).

ב. *גמא[4]), ש"ז, מ"ר גמאים, — דברים ערבים לחך, מיני מגדים, delicacies ;Leckerbissen;délicatesse: מיני גמאין[5]) האכילה אותן (ושתי את אורחותיה) ר' יצחק אומר מיני מתוקים האכילה אותן (מד"ר אסתר, גס ושתי).

גמגום, ש"ז, מ"ר גמגומים, — שה"פ מן גמגם, פקפוק וספק בדבר מן הדברים, בדעה מהדעות: ולא פירשו רבותי כן שהם פירשו קרנות אלו גבולין ויש לי גמגומים בה הרבה (רש"י שבת פה:). אל נא אדוני יבאו הדברים סתומים יאירו דבריך ויגיעו בלי ספקות וגמגומים (חזות קשה לר"י ערמאה, פתיחה). הוי יודע שכל הגמגומים האלה שאמרו הם התול ואין בם מועיל (יסו"ע לר"י ישראלי ב א). לפי שראיתי גמגומים במ"ש מרן וכו' אבאר דעתי ואח"כ ארדה נא לאותה תשובה (גינת ורדים, או"ח א כ). כי ישקיט בזה המיית לבו מן הגמגומים בהתברר אצלי שאין בפי הפלוסוף תוכחות מספיקות וכו' (קול יהודה, כוזרי א א). — ודבר שיש בו מקום לפקפק, שבוש הדפוס וכיוצא בזה: טעיות הדפוס אשר רבו מן הנהוג וכו' וגמגומים ושבושים היו לאין מספר (הלבוש או"ח, הקד' המגיה). — ובמשמע' דבר דברים קטועים, לא ברורים, כמו ילד: ראוי מדרך הטבע שהוא (הילד אשר גודל בין אלמים) ידבר או יגמגם גמגום שרובו יהיו מלות מדוברות (ר' זרחיה הלוי, או"כ ב).

***גמגם**[1]), פ"י, — א) דבר בעכובים, בהפסקות, בחזרת קצת אותיות, ובכלל דבר בפקפוק, כמו איש שאינו יודע הדבר, שאין הדבר שגור בפיו, stottern, stammer ; bégayer: מעשה באחד שעמד לקרות בתורה בנציבין כיון שהגיע להזכרה התחיל מגמגם בה אמר לו ר' יהודה בן בתירה פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה (ירוש' ברכ' ג ו ג). שיהיו דברי תורה מחודדים בפיך שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד (קדוש' ל.). שאינו מגמגם בדברי תורה אלא חותכן בלשון ומוציאן בפה (רש"י אבות ו ס). — ובמשמע' דבר או קרא

---

[1]) — אמר ריב"ג: היא בלשון ערבי ברדי a).

[2]) אמר מנחם: כי הסוס לעת מרוצתו ישתה ארץ בלשון בני אדם. — [3]) כך בערוך, וכן בגמ' ירוש' יד יד ד. ובנוסח' יגמע.

[4]) אולי מן גמא הקודם. ועי' הערה שלקמן. — [5]) אומרים המפרשים כי המדרש דורש במשמעה זו המלה גם שבכתוב גם ושתי, ולא נתברר הדבר אם זה רק בעין סמך רחוק על הפעל גמא הקודם, או היה לו להמדרש איזה סמך אחר למשמעה זו להשם גמא. בלשונות האחיות אין לו חבר.

[1]) בארמ': ההוא ינוקא הוה מגמגם בלישניה (חגי' טו:). — בערב' ג'מג'מ a) הוציא מפיו מלים באופן לא מובן.

---

a) بردى

a) جمجم

בחטיפה, במרוצה, באופן שאי אפשר לשמוע את הדברים מחותכים והבורם היטב: היה קורא בתורה ונזכר שהוא בעל קרי אינו מפסיק ועולה אלא מ ג מ ג ם וקורא (ברכ' כב:). היתה רוצה לומר בואי ואוכליך חלב ואינה מפרשת להתוך תיבות זו מזו ולהשמיע כל תיבה ותיבה ומצטרפות שתי תיבות כאחת ו מ ג מ ג מ ת התיבות ואומרת תאכליך לביא (רש"י ערוכ' נג:). — ב) *גִּמְגֵּם בדבר, פקפק בו, היה לו ספק בו, היה קשה לו להסכים לדבר, Bedenken tragen; hésiter ; hesitate: כך לשון רבותי ולבי מ ג מ ג ם (רש"י שבת לב:). ור"י מסומפונ"ט ג י מ ג ם בזה (תוספ' יומא מג.). על הלכה זו ראיתי מגמגמים בפי' ר"ח ובדברי רב האי גאון ובאלפס (מרדכי כתוב' רל"ה). אך לבי מ ג מ ג ם מה שכתב בה"ג (תשו' מהר"י קולון עד). ומחותני מהרר"ז מ ג מ ג ם קצת מכח התוספתא (שות הר"י מינץ לט). כדעת קצת מ ג מ ג מ י ם בקבלת רבותינו זכרונם לברכה (האמונות לרס"ט ד יט). — וגִמְגֵּם על, קצת במשמ' קרא תגר עליו, זלזל בו, גנה אותו: שקידשוהו (בי"ד את החדש) כהילכתו ולא י ג מ ג ם לב אדם עליו (רש"י סוכה נד:). והמפרשים האלה ה מ ג מ ג מ י ם נגדו (נגד הרמב"ם) היו בנים לא אמון בם כי הפכו דבריו (ר"י אברבנאל, מפע' אלה' ד א). וכמה מהרבנים ראיתי מ ג מ ג מ י ם על המאמר הזה ומגנים אותו מאד (שם ב). חביריך חברו עליך כתרנגולת של בית בוקיא ו ג מ ג מ ו עליך על אשר הורית להתר (שו"ת הר"י מינץ פח). אכן אני הצעיר ג מ ג מ ת י על תירוץ זה (שו"ת פרי הארץ, אה"ע א). — וקצת במשמ' קלקל הדבר: משקל וערך חלקי היופי המצטרף לפנינים וכמו כן הדברים ה מ ג מ ג מ י ם אותם (שלטי הגבור' ס.). — פע', *גֻּמְגַּם, — דברים מגומגמים, לא מובנים, שיש מקום לגמגם בהם: הלשון מ ג ו מ ג ם וכו' (תוספ' יבמ' יח.). כך פירשו רבותי ו מ ג ו מ ג ם הוא (רע"ב מעי' ג ו). לא כחביריך שרצו להמלט מהויכוח בדברים מ ג ו מ ג מ י ם (חושב משפט, ביאור' לאיוב לג ג). וכן הסברא נותנת אבל צריך ראיה כי ראייתם מ ג ו מ ג מ ת (שו"ת פרי הארץ, או"ח ד).

גמד[1], ממנו גֹּמֶד, ואולי גָּמָד, *גִּמֵּד, *גֻּמַּד.

---

[1]) בערב' ג'מד a), בארמ' גמד, במשמע' הצטמצמות

a) جمد

גֹּמֶד[1], ש"ז, מ"ר גְּמָדִים, גֹּמְדִים, — א) מדת הארך, וי"א כמו זרת, וי"א קרוב לאמה: ויעש לו אהוד חרב ולה שני פיות גֹּמֶד[2]) ארכה ויחגר אותה מתחת למדיו (שופט' ג יו). דייני גולה (אומרים כי שעור דרך היחיד הוא) שני ג מ ד י ם ומחצה (כ"כ ק.). שיורדין בים עד התהום ומשערין ג ו מ ד י אמות עמקה (רש"י יחזק' כז יא). — ב) *מטלית שנותנים בני אדם על פיהם מפני הקֹר או האבק: כפה של זקנה ו ה ג ו מ ד י ן[3]) של ערביין (כלים כט א). — ג) *המרפק: מקום גבשושית ועוקץ הבולט כשהזרועות נוטים לאמצעים נקרא בל"ה ג ו מ ד וכו' ו מ ה ג ו מ ד ועד הכתפיים למעלה נקרא האבר בל"ה זרוע (עמודי השמים, תפאר' אדם א).

גַּמָּד[4]), ש"ז, מ"ר גַּמָּדִים, — א) שם עם: בני ארוד וחילך על חומותיך סביב וְגַמָּדִים[5]) במגדלותיך היו שלטיהם תלו על חומותיך (יחזק' כז יא). — ב) *קצר הקומה מאד[6]), Zwerg ; nain ; dwarf: ואותם הארוכים ביותר ממדה הנזכרת יקראו בשם ענקים והקצרים פחות ממדה הנזכרת יקראו בשם ג מ ד י ם ואינם נמצאים המונים המונים מדינות מיוחדות לבני

וקמוט. בעברית בעצמה דומה לו השרש קמט.

[1]) אין בשאר הלשונות שם דומה לזה למדת הארך. בארמ' ג ר מ י ד, אמה. — [2]) השבעים תרגמו במשמ' זרת. וכתב רה"ג (כלים כט א): וגומד פירוש אמה. והביא הערוך וז"ל: וי"א גמד הוא שיעור אמה בלא אצבעות. וכן הרמב"ם כלים שם. — [3]) פרש רה"ג וז"ל: בגד שהוא אמה על אמה ונותנים אותו הערבים על פיהם ועל אפיהם יש לו איתקה והן לא יהיה אלא במדברות ובארץ אדום מרוב הקור. ע"כ. ואמר הרמב"ם: הוא מסוה שמשימים על הפנים. ובערב' גַ'מַאד וגִמַאד a) מין ממיני הבגדים. — ובקצת כ"י מנקדים: ווּמְדִין.

[4]) עי' הערה שלקמן. — [5]) ת"י קפוטקאי. וכן רוב החדשים הסכימו, לפי משמעת כל הענין, כי הכונה פה לעם מן העמים. י"א כי הכונה להעם גַמָּד שנזכר במכתבי תל אלעמרנה, ויש מגיהים במקום גמדים גמרים, מן גֹמֶר, ויש מגיהים צמרים. ורוב המפרשים הקדמונים פרשו גמדים במשמ' בני אדם קצרי הקומה, מן השם גמד, ר"ל שקומתם אינו אלא גֹמד. כן רש"י ואחרים. וקצת דומה לזה קראו היונים לעם הגדי אחד פיגמאיו, ר"ל א ג ר ו פ י, כמו אצבעי, ר"ל מלא האגרוף. ובמשמעה זו פשט השמוש במלה זו בלשוננו. — [6]) עי' סוף הערה שלפני זו.

a) جَمَاد b) جِمَاد

ענקים או לגמדים כפי אשר יאמינו הרכי לב (ראב' למוד' א, ט א). כי בוז יבוזו לו כל רואיו בחוץ ויתקלסו בו הנערים לאמר ראו זה הגמד ראו זה הגמד (כה"ע תקפב, הגמד הענקי, 109). כי באמת כגמדים מול ענקים המה (החינים) נגד אנשי אירופא לכל תכונה (הבי"ע ג, תיגא). מה ראיתי לבוא ולעמוד במקום גדולים אשר קטנם עבה ממתני וכגמד על גבי ענק אחשוב לפניהם (ה' דרנבורג, הקד' יוסבי תבל).

*גֹּמֶד[1]), ס"ז, — גבהו של גוף מהגופים, Höhe hauteur; heigth: היא (המגריפה שהיתה במקדש) אמה וגמדה[2]) אמה וקאתא יוצא הימנה (ערכ' יא.).

*גָּמַד[3]), פ"י, —א) מדד בג·מד, ובכלל מדד, messen mesurer ; to measure: ואח"כ ברא הקב"ה את השמים ואת הארץ ואת כל אשר בם וכללן וררדן; ויסדן וטפחן וגמדן ומתחן (תד"א לא).—ב) *צמצם והקפיא ועשה קשה, steifen ; figer ; to stiffen: בגלגל כוכבי אש גמד וינהגם וידגל (רסע"ג, פכודס). גומדי לך רצפת פשפש (הוא, תרי"ג מלות). — ובמשמ' פ"ע: שהעור (של הצבי) כווץ וגומד לאחר הפשטו (רס"י כתוב' קיב.). — ופעול, בהשאלה: גמודי יד ימינם לא היו שולטים בה כאלו היתה אטומה (הוא, שופט' כ טז).

— נפע', *נִגְמַד, — נתכוץ ונצטמצם: שהחבל לה בימות הגשמים ומתפשט כל צרכו ובימות החמה מתוך יובשו הוא נגמד (רס"י ב"מ סא:). איש קטן נגמד סכל שמו וסכלות עמו קנא מאד באחיו הגדולים ממנו במדה וקומת איש (כה"ע תקפ"ב, הגמד הענקי 109).

*גָּמָה[4]), פ"י, עכ' ככ' גְּמָיו, מקור לגמות,—כמו גמא: המחה את החלב וגמייו (ירוש' יומא ח מה.). כמה אדם צריך לגמות בכוס (הס מעשר' ג

[1]) לא נתברר מקורו. — [2]) כך נוסחת הערוך. ובנוסח' וגבוה, והגיה שיטה מקובצת וגמדה, כמו בערוך. ופרש הערוך וגמדה וגבהה. ואולי קצת דומה לזה בערב' גַמַד a), מקום גבוה ותלול באדמה, אעפ"י שכנראה שם העקר הוא מושג הקושי.

[3]) בערב' גַ'מַד a), בארמ' גְּמַד: וגמוד מסאניה (פסח' קיא.). — ובהשאלה, גמיד בידיה דימינא (ת"י שופט' כ טז).

[4]) עי' הערה לערך גָּמָא.

a) جَمَدَ

ד). עלי קולקסייא שאסור לגמות בהן מים מפני שהצבאין אוכלין אותן (הס שביע' ב לד:). סתירה כדי טומאה כדי להקיף דקל וכו' בן עזאי אומר כדי לצלות ביצה ר' עקיבא אומר כדי לגמותה רבי יהודה בן בתירה אומר כדי לגמות שלשה ביצים זו אחר זו (ספרי, נשא ז). — ואמר הפיטן: צמאים גמות הדותיה, גלה להם עדותיה (שבת פרה, קפלון ח״ק).

*גַּמָּה, ס"נ, —כמו מִגְמָה: גמת פניו יצר לו (השכ' י.).

*גִּמָּה[1]), פ"ע, עכ' גִּמָּה, גִּמִּית[2]), עת' יְגַמֶּה, מק' לְגַמּוֹת, — הִתְכַּוֵּן, היתה לו כונה לדבר, beabsichtigen avoir l'intention ; to intend: באופן הפירוד באשר יגמה אותו (ספר היסר, (העריות) יהושע קלאי 62). וזה החפץ יתכן לגמותו בזו ובביוצא בה (הס). כי חוש הריח מתפעל ולא תבוא אזהרה עליו אלא כאשר יגמה ואולם במקום שיש לו רשות לטלטל יש לו לגמות להריח בבשמים אך במקום שאין לו רשות לטלטל אסור לגמות בריח אך אם הוא על ברחו אפשר שיריח בלי שיגמה בריח (ר"א הקרלאי, ג"ע, ענין שבת יט).

— פֻּע', *גֻּמָּה בו, עת' יְגֻמֶּה, — היתה הכונה לְ: אבל הוא עקר גדול (הקריבה אל האשה) באשר יגומה בנישואים (ספר היסר, (העריות) יהושע קלאי 43).

— הופ', *הוּגְמָה, יוּגְמֶה, מוּגְמֶה, — כמו יְגֻמֶּה: וחוב שיהיו הם המוגמים בו (הס, 42).

*גִּמּוּז[3]), ס"ז, — יציאת נצרים רכים: הביא מועד במלאתו לשבור בחורי גִמּוּז, ורבה בו פעמים במסמוס ומזמוז (סלי' י"ז בתמוז, אמרר בבכי).

*גִּמּוּי, ס"ז, — כַּוָּנָה: נוגף בגמוי ובלא גמוי בכונה ובלא כונה (ספ' המליצה לר' שלמה בר"ש, בכר יא).

א. גָּמוּל, גָּמֻל, סת"ז, לנק' גְּמוּלָה, — פעול מן א. גָּמַל, ילד שגמלוהו מיניקה: ושעשע יונק על חר פתן ועל מאורת צפעוני גָמוּל ידו הדה (ישע' יא ח). אם לא שויתי ודוממתי נפשי כְּגָמֻל עלי אמו (תהל' קלא ב). את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גְּמוּלֵי מחלב עתיקי משדים (ישע' כח ט).

ב. *גָּמוּל, ת"ז, — פעול מן ב. גָּמַל, אדם שגמל אדם עליו טובה: כי יש לי שם כפר נחמד, יפיו לא ימד,

[1]) פעל גזרוהו הקראים מן השם מִגְמָה, עי' זה. — [2]) רד"ק שרש גמא.

[3]) עי' גמז, גמזית.

וכל אנשיו הם עבדיו, וגמולי חסדי (ר"י חריזי, תחכמ' י).

גְּמוּל, ש"ז, מ"ר גְּמוּלִים, ככנ' גְּמֻלְךָ, גְּמֻלְכֶם, גְּמֻלוֹ, גְּמוּלָיו (נוהגים לכתוב הכל מלא), — א) מעשה טוב שאדם עושה לחברו מבלי שחברו זה הקדים לעשות לו דבר טוב, Gunst; grâce, faveur; favour: וגם מה אתם לי צר וצידון וכל גלילות פלשת הַגְּמוּל אתם משלמים עלי וכו' קל מהרה אשיב גְּמֻלְכֶם בראשכם (יואל ד ד). ברכי נפשי את יי' ואל תשכחי כל גְּמוּלָיו (תהל' קג ב). ולא כִגְמוּל [1]) עליו השיב יחזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף (דהי"ב לב כה). אמר יוסף (גמליאל) גמל אל עמי גמולים טובים (תנחו' נשא לג).—וכמו"כ גמול של ממון, הלואה של גמילות חסד: מלוה יי' חונן דל וּגְמֻלוֹ ישלם לו (משלי יט יז). מעשר עני אין פורעין הימנו מלוה וחוב ואין משלמין הימנו גמולים אין פודין בו שבויים ואין עושין ממנו שושבינות (תוספתא פאה ד יו, שביע' ז ט). — ובחבור עם השם יד, גְּמוּל יָדָיו: ועתה אם באמת ובתמים עשיתם ותמליכו את אבימלך ואם טובה עשיתם עם ירבעל ועם ביתו ואם כִּגְמוּל יָדָיו עשיתם לו אשר נלחם אבי עליכם וישלך את נפשו מנגד ויצל אתכם מיד מדין ואתם קמתם על בית אבי היום ותהרגו את בניו (שופט' ט יו-יח). מפרי פי איש ישבע טוב וּגְמוּל ידי אדם ישוב לו (משלי יב יד). — ולהפך, מעשה רע שעשה אדם לחברו מבלי שעשה לו חברו זה רעה: אוי לרשע רע כי גְמוּל ידיו יעשה לו (ישע' ג יא). כי קרוב יום יי' על כל הגוים כאשר עשית יעשה לך גְּמֻלְךָ ישוב בראשך (עוב' א יה). אשרי שישלם לך את גְּמוּלֵךְ שגמלת לנו אשרי שיאחז ונפץ את עלליך אל הסלע (תהל' קלז ח-ט). תן להם כפעלם וכרע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גְּמוּלָם להם (שם כח ד).—ואמר בן סירא: עד יוריש שבט זדון ומטה רשע גדוע יגדע עד ישיב לאנוש פעלו וגמול אדם כמזמתו (ב"ס גני' לב כג-כד). —ב) המעשה טוב או רע שעושה אדם לחברו בשביל הגמול שגמל חברו עליו, Vergeltung; rétribution; reward: חמה לצריו גְּמוּל לאיביו לאיים גְּמוּל ישלם (ישע' נט יח). נסו מתוך בבל ומלטו איש נפשו אל תדמו בעונה כי עת נקמה היא ליי' גְּמוּל הוא משלם לה (ירמ' נא ו). תשיב להם גְּמוּל יי' כמעשה ידיהם (איכה ג סד). בעל הגמול ישלם לכם גמולכם ברוך אתה משלם הגמול (כתוב' ח:).— וביחוד "הטוב והרע שמגיע לאדם בעולם הבא אחרי המות בעד המעשים הטובים והרעים שעשה בחייו: כי בראשו ובסופו (של ספר קהלת) גלה דעתו באמונת הגמול בראשו הודיע לנבונים שהגמול הוא לפי תלמוד תורה והחכמה וכו' (הקד' מלמד התלמידים). שענין השכר הטוב והעונש הוא הגמול ושניהם משתתפים בענין הגמול והשלום ויש הפרש בין השכר שהוא גמול לטוב על העבודה והעונש שהוא גמול לרע (ר"י בן לטיף, עולם הקטן ד ב). המאמין שעקר הגמול בעולם הבא לגוף ולנשמה ביחד ושאין לנפש לבדה גמול בזולת הגוף וכו' אין זה כופר בשכר והעונש הרוחני חלילה (העקרים ד ב). כשיעורבו יחד טובות העולם הזה המגיעות לרשע עם הרעות והעונשים המגיעות לו בעולם הבא וכן הרעות המגיעות לצדיק בעולם הזה עם הטובות המגיעות לו בעולם הבא נמצא שני הגמולים צודקים יחד (שם ח).

[1]) בקצת ספרים כִּגְמֻל חסר.

***גְּמוּל**[1]), גִּימוּל, ש"ז, — כעין שרתוע קטן של עץ שנותנים בפי העגל כדי למנוע אותו מלינק: ואין העגל יוצא בגימול[2]) (שבת ה ד).

גְּמוּלָה, ש"נ,—כמו גְּמוּל: ולמה יגמלני המלך הַגְּמוּלָה הזאת (ש"ב יט לז). כבעל גְּמֻלוֹת כבעל ישלם חמה לצריו גמול לאיביו (ישע' נט יח). כי בא עליה על בבל שודד ונלכדו גבוריה חתתה קשתותם כי אל גְּמֻלוֹת יי' שלם ישלם (ירמ' נא נו). וכיון שבאו (ישראל) להר שעיר אמר הקב"ה למשה פורע גמולות אני מי שהוא עושה טובה אני פורע לו (לקוט' מדר' דבר', בובר, בית תלמ' ד). גם כי רעיך אלה עשו גם הם כמעשיך עכ"ז אתה בפרט אני צריך לגמלך גמולה מיוחדת וכו' ואמר הטוב בעיניך ולא אמר הטוב בעיני כפי מאמר ברזילי לומר שכל כך הוא מחוייב לו בגמולה הזאת לפי קדימת טובתו אליו עד שהזרה הגמולה ההיא כאלו היא מאת ברזילי עצמו ודוד

[1]) משקל צִבּוּר, משרש א.גמל, עי"ש, ועי' הערה לקמן. — [2]) כך תנה תנא אחד במשנתנו, ואמרו בגמ' ירוש' שם (ז ג): אית תניי תני גימול וכו' מאן דמר גימול (מפרש אותו עפ"י הכתוב) ותעלהו עמה כאשר גמלתהו וכו' מאן דמר גימול מסייע לאבא בר רב הונא (שפרש שם שמשמעתו הוא שרתוע), ע"כ. ואולי יש איזה יחס בין מלה זו והמלה הערב' לג'אם a) שמשמשת בלשון זו גם במשמעה זו של גִּמּוּל שלנו. — ועי' יָנַק.

a) لِجَام

הוא השלית לבד (רמב"ל דורהן, תפהר' ישרהל ה).

א.***גִּמּוֹן**[1]), גִּימוֹן, ס"ז,—ע"ל קטן ישימוהו על העגל ללמדו לכוף ראשו: ואין העגל יוצא ב ג י מ ו ן[2]) (שבת ה ד). — ואמר הפיטן: אם אומרה אעפיל, אטה לצור קדמון, כמי אשר השפיל, אבקע ללי ארמון, וקול ממרום יפיל, שוב חיש אלי ג י מ ו ן, נרדה לבן עמון, שבטי ואיש צורי (כנף רעננים, פזמ' ליוס ב, נהי והוי).

ב.***גִּמּוֹן**, ס"ז, — כמו גִּמּוֹנִית, ואמר הפיטן: ארחץ בנקיון כפות, בלי חמס קחת סנסון בפות, גִּמּוֹנֵי פז לאגוד ולכפות, דשאי אשלים בם אף לכפות (יוצר ב' סוכות, הרחץ בנקיון).

***גִּמּוֹנִית**[3]), גִּימוֹנִית, ס"נ, מ"ר גִּמּוֹנִיּוֹת,—אגד צר לאגוד בו דבר, Bändchen ; bandelette ; ribbon:

אמר רבי מאיר מעשה באנשי ירושלם שהיו אוגדין את לולביהן ב ג י מ ו נ י ו ת[4]) של זהב (סוכה ג ח).

---

[1]) משקל צפּוֹר, ולא נתברר מקורו, ועי' הערה שלקמן. —[2]) כך הנוסחה שבמשנה לפי אחד התנאים: אית תניי תני ג י מ ו ן וכו' (ירוש' שס ז ג), ואמרו שם: מאן דמר גימון מסייע לרב חישדא, (שהוא פרש גימון פ י נ ק ס ה). וסוברים רוב המפרשים כי פינקסה זו היא המלה פנקס הרגילה, שהיא מלה יונית ושמשמעתה הוא ל ו ח קטן, וכן פרש הערוך ז"ל: תולין ל ו ח בפיו שלא יוכל לשתות החלב. והביא הערוך פ"א: עץ קטן כמו ע'ל, ע"כ, והן דברי ר"ח מלה במלה. וכן רש"י: עול קטן שמניחין לעגל בצוארו שיהיה למוד לכוף ראשו לכשיגדל. וכעין זה הרמב"ם, אלא שהלשון בנוסח' הנדפס קצת מגומגם. עכ"פ, רב הונא, שפירש גימון בבר נירא, שהוא בן ע'ל, ר"ל ע'ל קטן, ור"ח ורש"י מכריעים את הכף להחליט משמעה זו לגימון. ואעפ"י שגזרת ר' אלעזר שגזר מלה זו מן אגמון אינו אלא דרוש בעולם, אעפי"כ רגלים לדבר שזו מלה שמית, ולא יונית, כדעת קצת החדשים וקוהוט שראה בה המלה היונית קימוס שפרושה הוא סל שנותנים על פי הבהמה. אך לא נתברר מקורה האמתי של מלה זו. בערב' יש אמנם מלה ג'מאן a), שאעפ"י שמקורה בלשון פרסית, אך כבר השתמשו בה הערבים בזמן קדום (גוהליקי, כהמערב), אפס אין במלה זו שום משמעה קרובה למשמעה שמלה זו משמשת בה בלשוננו. [3]) לא נתברר מקורו, ועי' הערה שלקמן. — [4]) כך הצורה במשנה שבש"ס בבלי, וכך בפי' ר"ח וכן בערוך. ובמשנה שבגמ' ירוש' הצורה גימונו', והוא גימונות. והנה בפרוש המלה אין ספק, שהוא מוכרח לפי הענין שהיו הגימוניות פתילים או אטונים של זהב, וכך רש"י: חוטי זהב. והנה רש"י מדמה גימונית להשם ג י מ ו ן, וגוזר גם

a) جمان

***גִּמּוּעַ**, — שס"פ מן גָּמַע: טמא טומאת מת ע"י ה ג י מ ו ע אעפ"י שאינו מיוחד לכך וכו' דחשיב כלי ע"י ג י מ ו ע מים (תוספ' שבת נט.).

***גמז**, ממנו *גִּמֵּז.

***גִּמֵּז**[1]), פ"י,—קבץ וצבר העפר והחציץ מעל פני השדה ועשה מהם גלים גלים קטנים: מסלקין מקווצין מקטפין מסתתין ו מ ג מ ז י ן[2]) עד ראש השנה (תוספתא שביע' א יא).

ג י מ ו נ י ת מן אגמון, אך קשה למצוא דמיון ושיכות בין גימון הקודם וגימונית שלנו, והגזרה מן אגמון אין לה רגלים. וכבר הזכרתי למעלה המלה הערבית ג'מאן a), שפרושה הוא כעין מזח או אזור מעור וכדומה מקשט בחרוזי הוליות מתחלפות הגונים, תחגור אותו האשה לנוי, אך אינו נראה, שהמלה ההיא, ששמשה במשמע' אזור פחות או יותר רחב, שמשה גם לאגד דק כמו לאגוד בו הלולב.

[1]) עי' הערה שלקמן. —[2]) כך בתוספתא בנוסחאות, ובמהד' צוק"מ חסר זה. והנה פרשו המפרשים כמו לו היה כתוב מ ג ז מ י ן, וכמו בגמ' בבלי (ע"ז נ:), ובירוש' פה, ועי' ערך ב.*גִּזֵּם. אבל יסטרוב פרש: מהר את בשול התאנים על ידי מה שתולים על התאנה ענפים מתאנה מדברית שיש בהפרי שלה זבובים קטנים, והם עוקצים את התאנה ופותחים אותה להשמש, Caprification. אך מהתוספתא בעצמה שם מוכח שלא היה נהוג בלשון האכרים היהודים פעל מיוחד לפעולה זו, אעפ"י שעצם הפעולה היתה ידועה להם, והוא מה שאמרה שם התוספתא בהלכה שקודם זו: אין תולין תחובין בתאנה, ובירוש' הגרסה תוכין והגיה שם רא"פ תובין והוא טובא בסורי, שהיא התאנה המדברית, והיא הפעולה הנזכרת (J. Löw, Pfln. § 335), ולא השתמשה בפעל מיוחד לזה אלא בהפעל תולין, וכן אין בלשון הערב' פעל מיוחד לזה, אעפ"י שבקצת מקומות בסביבות בגדד נהוגה פעולה זו (Prof. G. Dalman, שהגיד לי זאת על פה), ועוד, שאחרי שכבר הזכירה התוספתא מלאכה זו לא היה צריך להזכירה שוב. וכבר נתלבטו המפרשים בפרוש תוספתא זו, ואמר רד"פ בעל חסדי דוד: נראה שיש שבושים בכאן וכו', וכעין זה בעל מנח' בכור' והאחרון דר' שורץ בעל הגיון אהרן, שהגיה והוסיף לפני ומגזמין המלים: מזהמין ומתליעין, לפי המשנה. ומצין הדבר, כי הגר"א, שהיה מגיה על נקלה עפ"י הש"ס ירוש' ובבלי, לא הגיה כאן כלום, והניח הנוסחה כמו שהיא, מוכח שראה בה באמת ענין אחר, ל א אותו הדבר שבמשנה ובגמ' ירוש' כאן ובגמ' בבלי ע"ז (נ:). ובאמת העקר הוא כמו שפרש בעל מנחת בכורים כי הלכה זו של התוספתא אינה מדברת במלאכות עבודת האילן אלא במלאכות נקוי קרקע בהשדה, וכן פרש גם בעל הגיון אהרן עד מצדדין, ובכדי שיהיה

a) جمان

***גַּמְזִית**[1], ש"נ, מ"ר גַּמְזִיּוֹת, — א) כמו *גזיה, נצרים פרים מן השרשים, ובפרט ענפים של חרוב ושקמה, Zweig ; branche : מתירין גמזיות[2] של הקדש (פסח' ד ח). ומתירין גמזיות של הקדש של חרוב ושל שקמה (גמ' שס נו.). אמרו (אנשי יריחו) אבותינו לא הקדישו אלא קורות ואנו נתיר גמזיות של הקדש של חרוב ושל שקמה (שס:). והקדישו (אנשי יריחו את האלנות) מתחילה כשהן מקוצצין וניתוסף לאחר מיכן גמזיות (רש"י שס נה:). — ב) פרי השקמה : ר' ישמעאל ורבי שמעון שזורי אומרים כל תרומה שאין הכהנים מקפידין עליה וכו' הקצח והכליסין והחרובין וגמזיות[1]) ותורמסין ושעורין אדומיות (תוספתא תרומ' ה ו=ז).

גמח[2], ממנו אולי *גַּמְחוֹן.

***גַּמְחוֹן**[3], ש"ז, — אדם עקש, שעושה הכל רק על פי צביונו, בעקשות, בלי טעם, מפני שכך עלה לרצון לפניו : כלם (כל השמות של בני בנימין) לשון מרדות הם טבח טבחון, גחם גמחון[4] (מד"ר בראש' נז).

***גַּמִי**, ש"ז, — כמו גֹּמֶא : גמי כדי לעשות תלאי לנפה ולכברה (שבת ח ג). וקשרו את המקידה בגמי (שס כד ה). כלי בית הבד ושל גת והעקל בזמן שהם של עץ מנגבן והם טהורים בזמן שהן של גמי מיישנן (טהר' י ח). נותן אדם מוך יבש וספוג יבש על גבי מכתו אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבשין (תוספתא שבת יג יח). ר' יוסי מטמא בגמי מפני שהרופא נותנו על גבי המכה שהוא מוצץ את הליחה (שס כליס ב"ק ו יט). נעץ ארבע קנים בארבע זויות של כרם וקשר גמי מלמעלה (ירוש'

אפשר להסב את הפעל מגמזין, או מגזמין, לעבודת האילן הוכרח להכנים מדעת עצמו שני פעלים אחרים מזהמין ומתליעין ולאמר כי מן מלת מזהמין התוספתא שיכת למשנה ד'. וכל זה מפני שראו במגזמין מלאכה ממלאכות עבודת האילן, ובאמת אינו כן, כי גם מגמזין היא אחת ממלאכות נקוי הקרקע של השדה, ומהות מלאכה זו אנו למדין מלשון ערב'. כי הנה בלשון זו משמש שרש גמז a) קצת דומה לשמושו בעבר' במשמ' נצר של אילן, עי' הערה לקמן לערך גמזית, ובמשמעות אחרות גמז בערב' דומה לקמז b) והשם ג'מְזָה c) והשם קֻמְזָה d) שניהם משמשים במשמ' גביע שהזרע בתוכו. ומלבד זה יש עוד להפעל קמז משמ' קבץ וצבר, וקֻמְזָה מן אלחצי ואלתראב e), ר"ל קמזה של חצץ ועפר, פרשו המלונים הערבים באלצֻוַּה f), והוא צבור ותלולית של עפר והצץ. ולכן ברור הדבר, כי הכונה במגמזין בהתוספתא היא דומה להכונה מסקלין, והוא : מקבצין וצוברים את העפר והחצץ שעל פני הקרקע ועושין מזה גלים גלים, כמו שנהוג גם עתה אצל הערבים, שהם מקבצים את החצץ אשר על פני השדה ועושים מהם גלים גלים קטנים, כדי שלא יכאיב החצץ את כל פני השדה.

[1]) אולי דומה לגמז g) בערב', ועי' הערה שלקמן. — [2]) כך הגרסה בנוסח' וכמו"כ בכ"י ובתוספתא וכו'. רק להר"ח היתה גרסה גואזיות, ועי' גזיה. ופרש ר"ח הן נצרים הפרים משרשי אילנות, וכעין זה רש"י : גידולין, ענפים שגדלו בחרובין ושיקמין. והוסיף שם לבאר טיב הגידולים הללו ואמר : דרך חרוב ושקמה לקוצצו לשבע שנים והן חוזרין וגדילין ומיתוספין וקודם קציצתן קרי ליה בתולת שקמה ומשנקצץ קרי ליה סדן שקמה, והקדישו מתחילה כשהן מקוצצין וניתוסף לאחר מיכן גמזיות. ע"כ. נראה מדבריו שדעתו של רש"י שהגמזיות הן מה שצומח מהגזע אחרי שנקצץ חלק העליון. וכן נראה מכל הטענות שהיו בין אנשי יריחו והחכמים, כמו שמבואר בירושלמי שם : אמרו להם חכמים אי אתם מודים לנו בגידולי הקדש שהן אסורין ? וע"ז ענו אנשי יריחו אבותינו וכו'. עכ"פ, לא נתברר מקור מלה זו. בערב' משמשת מלת ג'מוז h) במשמ' גביע שהזרע בו, וברור הוא שאינו ענין לכאן. אבל קצת דומה לגמזית שלנו משמעה אחרת שיש לגמז a) בערב' והוא מה שנשאר בדקל הזכר מעקר הענף של התמר. — [1]) כאן מנויים אותם הזרעים והפירות שאינם חשובים בעיני הכהנים, ולכן ברור הדבר שגם בהשם גמזיות נתכונו לאחת הפרות לא החשובות, כמו הכליסים והחרובים וכיוצא בהם.

[2]) בערב' גַ'מַח b) פרשוהו חכמי הלשון הערבית : רכב ראשה, רכב הואה, שר"ל עשה לפי צביונו, לפי דמיונו בעקשות בלי טעם, והשם גַאמִח c) אדם שיש לו טבע זה.

[3]) עי' הערה להשרש גמח, ועי' הערה שלקמן. — [4]) כך הגרסה במד"ר. ובילקוט גחמון, לפי השם גחם, וראו בו קצת החכמים את השרש הערבי גחם d) במשמ' שרפה. ואעפי"כ, אין גרסת הילקוט מכרעת נגד גרסת המדרש במקום זה, ואפשר שגרסת הילקוט היא תקנן בכונה כדי להשוות את הדרש להשם גחם ממש, ודוקא מפני הגרסה גמחון שאינו דומה ממש להשם גחם יש קצת יותר רגלים לדבר לחשב שהדרש הזה מיוסד על מלה שהיתה במציאות וידועה להדורש. והשרש הערבי גמח מכיע להדבר, ונהוגה מלה זו במשמעה זו בין המדברים עברית בא"י והשתמשו בה גם בהעתונים.

---

a) جمز b) قمز c) جُمْزَة d) قُمْزَة e) قُمْزَة من الحصى والتراب f) أَصْوَة g) جمز h) جموز

a) جمز b) جَمَح c) جَامِح d) جحم

סוכה ה נג.). כורך עליה (על המקום בבשרו שכתוב עליו שם קדש) גמי ויורד וטובל (שבת קכ:). כפיפה של גמי שמניחה על פי הגת (ר"ה ע"ז נו:).

*גְּמִיאָה, ש"נ,—שה"פ מן גָּמֵא: חלב כדי גמיאה[1]) (שבת ח א). כל מה שהירדן מכנים לשנים עשר חדשים הוא (הקב"ה) עושה אותה גמיאה אחת (פסיק' רבתי, קרבני לחמי). הגמיאיני נא מעט מים מכדך גמיאה אחת (מד"ר משלי יג כה). גמיאת שאיפת פניהם דומה לרוח הקדים (רש"י חבק' א ט).

*גְּמִיָּה, ש"נ, — כמו גְּמִיאָה: מים כדי גמיה (ירוש' שבת ח יא.). הגמיאיני נא וכו' גמיה אחת (מד"ר בראש' ס).

*גְּמִילָה, ש"נ, — שה"פ מן ב.גָּמַל: הפיאה והביכורים והריאיון וגמילת[2]) חסד ותלמוד תורה (תוספתא פאה א א).

*גְּמִילוּת, ש"נ, — כמו גְּמִילָה, מעשה של גמילות חסד: אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות[3]) חסדים ותלמוד תורה (פאה א א). ואין פוסקין הימנו (ממעשר עני) צדקה אבל משלחין הימנו דבר של גמילות חסדים (תוספתא שם ד יו). צדקה וגמילות חסדים שקולין כנגד כל מצות שבתורה אלא שהצדקה בחיים גמילות חסדים בחיים ובמתים צדקה בעניים גמילות חסדים בעניים ובעשירים צדקה בממונו גמילות חסדים בגופו ובממונו (שם יט). את הדרך זו גמילות חסדים ילכו זו ביקור חולים (ב"ק ק.). שנתגעשו ישראל לעשות גמילות חסד ליהושע (מד"ר רות, פתי' ב), ר"ל לעסוק בקבורתו כהגן. אחד מהעמודים שעומדת עליהם הארץ ויושביה הוא גמילות חסדים עם כל אדם (מנוה"מ, ה א רכ).

*גְּמִיעָה, ש"נ,—שה"פ מן גָּמַע: חלב כדי גמיעה[4]) (שבת ח א). כל מה שהירדן מכנים לששה

[1]) כך גרסת הערוך. וכבר נשאו ונתנו בגמ' שם (עז.) כדי גמיאה או כדי גמיעה והכריע ר"נ בר יצחק כמו בהכתוב הגמיאיני נא מעט מים.

[2]) כך בתוספתא מהד' צוק"מ, במקום וגמילות שבתוספתא בש"ס וילנה, כמו במשנה.

[3]) הקרי הרגיל גמילות, אעפ"י שאפשר שזה מ"ר מן גמילה וצריך לקרוא גמילות. אך מהמאמר: הדרך זו גמילות חסדים ולא אלו, נראה באמת כי הקריא האמתי הוא גמילות ולא גמילות.

[4]) גרסת הספרים, והמשנה בגמ' ירוש', וכן בגמ'

חדשים הוא עושה אותן גמיעה אחת (פסיק' דר"כ, את קרבני לחמי). משום שהיה (ר"ע) חולה ואמרו לו הרופאים כי גמיעת ביצה מיד בלא מלח באחרית היום היא רפואתו (ר"ה תענ' יח:). כי כגמיעה קלה הארץ לפניו שימהר לרוץ (ר"מ אלשיך, איוב לט כד). כי בהחלו (הלויתן) לשתות יגמע גמיעה וישאף המים הנזחלין ממקום פיו עד למעלה (שם מ כג). אדם עשוי לעמוד או לישב לפוש בהגיעו לכפר לשתות גמיעת שכר וכו' ולחזור אחר כך תכף לדרכו (שו"ת חות יאיר טו). ואלו קפצה (הפרעוש) לתוך הכף שבו רוטב חם שצריך ניפוח בגמיעתה הייתי אוסר הרוטב (שם קכ). כשאכל או שתה הרבה אלא ששהה יותר וכו' הרי נהנה בשתייתו על ידי גמיעות כמו בבת אחת (שו"ת שמש לדקה, או"ח ב).

*גְּמִירָה, ש"נ, — שה"פ מן גָּמַר: וכן בפירות האילן אם נגמרו שליש גמירתן (רמב"ם, מתנ' עני' ב ז).

∞גָּמִישׁ, ת"ז, לנק' גְּמִישָׁה, — מה שסגולתו להִגָּמֵשׁ על נקלה, biegsam ; flexible, — נהוג בקרב מדברי עברית בא"י והשתמשו בו הרבה בהעתונים.

∞גְּמִישׁוּת, ת"נ, — סגולת דבר נגמש,—נהוג בין מדברי עברית בא"י.

*גֻּמִּיָּה, גומית, ש"נ, מ"ר גֻּמִּיּוֹת, גומיות,—כמו גומה, גממה: הלוקח עבוט ענבים מן הגוי ומצא תחתיו גומיות אסור (תוספתא ע"ז ז ה).

א.גמל, ממנו גָּמָל, *גַּמָּל, *גִּמֵּל, *גְּמַלָּה, *גַּמְלוֹן, *גַּמְלָן, *גַּמֶּלֶת, וי"א גם *גִּמֵּל.

גָּמָל[1]), ש"ז, מ"ר גְּמַלִּים, — בהמה הולכת על ארבע, מעלת גרה, גבוהת כרעים וארוכת הצואר, ועל גבה יש בחטטרת אחת ויש בשתים, תשמש לרכיבה ולמשא, Kameel ; chameau ; camel: ותפל (רבקה)

שם שקל' ג הל' ב, ועי' הערה לערך *גמיאה.

[1]) אחת המלים הקדומות והמשותפות של כל הלשונות השמיות, ובאה גם להלשונות הארית והחדשות. באשור' גַמַּל. בערב' גַ'מַל a), בארמ' גַּמְלָא. ומ"ר גְּמַלִּים בע"פ פתוחה ול"פ דגושה, כמו שָׁפָן שְׁפַנִּים, קָטָן קְטַנִּים, וכבר נשא ונתן פ' לגרד (P. de Lagarde, Uebers. §17) בסבת שנוי זה מצורת שאר שמות משקל פַּעַל, ואמר שזו היתה פשרה בין הכלל הקבוע וההברה המסורה. ויותר

a) جَمَل

מעל הגמל (ברא׳ כד סד). את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס (ויקר׳ יא ד). וראה רכב צמד פרשים רכב חמור רכב גמל (ישע׳ כא ז). ומ״ר גמלים: ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו (ברא׳ כד י). ויברך הגמלים מחוץ לעיר אל באר המים (שם יא). ותבא (מלכת שבא) ירושלמה בחיל כבד מאד גמלים נשאים בשמים וזהב רב מאד (מ״א י ב). ישאו על כתף עורים חיליהם ועל דבשת גמלים אוצרתם (ישע׳ ל ו). שפעת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלת יי׳ יבשרו (שם ס ו). —ובכנ׳: ואמרה שתה וגם גמליך אשקה (ברא׳ כד יד). ותרץ עוד אל הבאר לשאב ותשאב לכל גמליו (שם כ). והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט (שם לז כה). — וגם לנקבות: גמלים מיניקות ובניהם שלשים (ברא׳ לב יו). — ומשל: לפי הגמל[1]) השחנה (כתוב׳ סז.). רבים גמלים[2]) זקנים נושאים עורות של גמלים קטנים (ר״ת סנה׳ נב.). הרבה גמלים זקנים שטעונין עורות גמלים יונקין (רש״י שם). לפי גמל[3]) משאו ואדם לפי שכלו (ב״ס, תרג׳ ב״ז לו ב). — ומשל ״לאדם מקנא את אשתו: זולל בחזיר או נושך בכלב או מקנא בגמל (מאזני לדק, אלגזלי 37).

*גַּמָּל, ש״ז, מ״ר גַּמָּלִים, —מנהיג גמלים בדרך, שומר עליהם ועוסק בהם, Kameel-treiber; chamelier camel-driver: אבא גוריון איש צדיין אומר משום אבא גוריא לא ילמד אדם את בנו חמר גמל ספר ספן רועה וחנוני שאומנותן אומנות לסטים רבי יהודה אומר משמו החמרין רובן רשעים הגמלים רובן כשרים (קדוש׳ ד יד). בקשר הגמלין ובקשר הספנין (שבת יה ב). מסרן (את האבנים) לגמל (והוזק בהן אחר) הגמל חייב (תוספתא ב״מ יא ה). החמרין והגמלין והספנין ושהיו עושין בשביעית (שם שביע׳ ו כו). והלא פישון הגמל מיאנה אשתו שלו בפניו (יבמ׳ קז:). חמר ונעשה גמל (כתוב׳ סב:).

— חמר-גמל, עי׳ חמר.

נראה דעת הרואים בזה נטיית האותיות למד ונון לכפילה טבעית. ולא הסכימו החכמים בדבר מקור שם זה, אם נסתעף מן משמעת גמילת טובה, או מן משמעת י״פי, או מן משמעה אחרת כמו משמ׳ נקמה שהיתה לפנים למלה זו (P. de Lagarde). —[1]) בארמ׳: לפום גמלא שיחנא. —[2]) גוף המשל בארמ׳: דאמרי אינשי נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני (גמ׳ שם). —[3]) תרגום המשל בארמ׳: לפום גמלא שיחנא, על פי הפרוש הרגיל שיחנא משא.

*גִּמֵּל, פ״י, —משך והוליך הגמל: היתה לו פרה מגמלת בעיר הרי זה עושה (ירוש׳ מו״ק ג פב:).

א.גמל, ממנו א.גָּמַל.

א.גָּמַל[1]), — א) פ״ע, גמל הפרי, הגיע בגדולו למדרגה שלא יגדל יותר, קרוב לבשולו, reifen; mûrir; ripen: כי לפני קציר כתם פרח ובסר גמל יהיה נצה וכרת הזלזלים במזמרות (ישע׳ יח ה). גבעולין שלא גמלו (פרה יא ז). — ב) פ״י, גמל את הפרי, הגיעהו למדרגת גמר גמולו: והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים (במדב׳ יז כג). — ג) גמלה את הילד, חדלה מלהניקהו, entwöhnen; sevrer; wean: ויאמר לה אלקנה אישה עשי הטוב בעיניך שבי עד גמלך אתו וכו׳ ותשב האשה ותינק את בנה עד גמלה אתו ותעלהו עמה כאשר גמלתו (ש״א א כג-כד). ותגמל את לא רחמה (הושע א ח). ותלד לו אחות תחפנים את גנבת בנו ותגמלהו תחפנס בתוך בית פרעה (מ״א יא כ). מניקה עד שתגמול את בנה נתנה בנה למניקה גמלתו או מת (נדה א ד). אותו היום שגמל אברהם את יצחק בנו עשה סעודה גדולה (ב״מ פז.).

— נפע׳, נגמל, מק׳ הגמל, עת׳ יגמל, — שגמלו אותו מחלב אמו: ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק (ברא׳ כא ח). והנה לא עלתה כי אמרה לאישה עד יגמל הנער והביאתיו ונראה את פני יי׳ (ש״א א כב). ויגדל הילד וכו׳ נגמל מהלבו (מד״ר ברא׳ נג). — ואמר המליץ: ושדי תבונה מימי ילדות עדן ינקה וגזרה בל תהי נגמלת (ר״י בן תנחו׳ ירוש׳ לרדב״א בן הרמב״ם).

ב.גמל, ממנו גְּמוּל, *גְּמוּלָה, *גְּמִילָה, *גְּמִילוּת, ב.גָּמַל, תַּגְמוּל.

ב.גָּמַל, פ״י, — עשה גמול לחברו, לטובה או לרעה: ויאמרו (אחי יוסף) לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אותו (ברא׳ נ יה), ר״ל הרעה אשר עשינו לו מבלי שהוא עשה לנו כל רע. כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך (שם יז). ויאמר (שאול אל דוד) צדיק אתה ממני כי אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך

[1]) י״א שעקר משמעתו הוא כמו גמר, וכמו כמל a) בערב׳, במשמ׳ השלים.

a) جمل

הרעה (ש"א כד יח). ולמה יגמלני המלך הגמולה הזאת (ש"ב יט לז). אוי לנפשם כי גמלו להם רעה (ישע' ג ט), ר"ל עשו לעצמם רעה. אזכיר תהלת יי' כעל כל אשר גמלנו יי' ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרב חסדיו (שם סג ז). בטח בה (באשת החיל) לב בעלה ושלל לא יחסר גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה (משלי לא יא-יב). הגומל לחיים טובים שגמלני כל טוב (ברכת הגומל). — ואמר המוסרי: וכן ירגיל אדם עצמו לשלם טובה למי שגמל עמו טובה כדי שלא יהיה מכפויי הטובה (מעל' המדות, גמילות). — ובפרט עם עַל, גמל על פלוני: ואם גֹמלים אתם עלי קל מהרה אשיב גמלכם בראשכם (יואל ד ד). אשירה ליי' כי גמל עלי (תהל' יג ו). שובי נפשי למנוחיכי כי יי' גמל עליכי (שם קיו ז). הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך בי יכתרו צדיקים כי תגמֹל עלי (שם קמב ח). גמֹל על עבדך אחיה ואשמרה דברך (שם קיט יז). אם קידמך חבירך בעדשים קדמנו בבשר שהוא גמל עליך תחלה (מד"ר בראש' לח). — ובמשמ' תשלומים חלף מעשה שקדם להם: יגמלני יי' כצדקתי כבר ידי ישיב לי (ש"ב כב כא). — ועם עַל, לרעה: ועתה הנה בני עמון ומואב והר שעיר אשר לא נתתה לישראל לבוא בהם בבאם מארץ מצרים וכו' והנה הם גֹמלים עלינו לבוא לגרשנו מירושתך אשר הורשתנו (דהי"ב כ י-יא). — *גֹמל חסדים: שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים (שבת קד.). ג' סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנין וגומלי חסדים (יבמות עט.). אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים המחזיקים בבריתו של א"א (כתוב' ח:). — *גומלים, שנים שעושים זה לזה טובה בשביל הטובה שכל אחד מהם גמל לחברו: הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם אמר מי כאן נאמן מי כאן מעשר אמר לו אחד אני איני נאמן איש פלוני נאמן הרי זה נאמן הלך ליקח ממנו אמר לו מי כאן מוכר ישן אמר לו מי ששלחך אצלו אע"פ שהן כגומלין זה את זה הרי אלו נאמנין (דמאי ד ו). כשם שברשותו אסור כך ברשות עכו"ם אחר נמי אסור וחיישינן לגומלין[1] ר"ש בן אלעזר אומר במה דברים אמורים ברשותו אבל ברשות נכרי אחר מותר ולא חיישינן לגומלין[1] (ע"ז סח:). אם כל אחד ואחד כתוב עליו סך ידוע בפני עצמו בשטר ואין ביניהם שותפות הרי הם מעידים זה על זה ואין חוששין לגומלין לפי שאין אחד מהם נוגע בעדותו של חבירו (טור מלוה ולוה עז).

[1]) פרש"י: הנח לי ואגמול לך כיוצא בזו.

— נפע', *נגמל, — נגמל חסד: אין רעה אלא שלא נגמלה חסד לפניו (והזהיר, משפטים).

— הפע' *הגמל, — כמו נגמל: מדת חמס גמלו, כן גמול הגמלו, בסוף יאר קמלו, כראש שבלת נמלו (שבת א חנכה, אין צור).

ג.**גמל**, — קל לא נהוג.

— התפ' *התגמל, — התאסף יחד[1]: עד יתמזגו בפגישת קצתם ויתגמלו ותנות בהם צורה אחת כמשפט המזג (ר"מ גרבוני, מו"נ א עג). אחר כך ביאר שאלו היסודות יתגמלו ויתאחדו אצל ההמזגה (הכר' בינהגו, דרך אמונה א א).

*__גמל__[2]), גימל, — שם האות השלישית מאותיות האלף בית העברית: וכתוב בהן (בהקופות של הלשכה) אלף בית גימל (שקל' ג ב). כותבין על הקופות אלף בית גימל (תוספתא שם ב א). אלף בית אלף

[1]) בערב' גַ'מַל, אַג'מל a) אסף וקבץ יחד.

[2]) כך היא ההברה המסורה בפי כל היהודים, וכך גם בתרגום השבעים לאיכה (א ד) Γιμελ, וכך נקד אברהם בלמשי (מקנה אברם א), ואין ספק בדבר כי הוא שם עתיק ונשמרה הברתו בצורתו הקדומה. והנה דעת רוב החכמים היא, כי פרושו של השם הוא גָמָל, ונקראה האות הזאת כך על שם צורתה שהיא דומה לגמל. אך שתי תשובות יש על זה: האחת, ששם הבהמה ההי אהוא גָמָל, או בצורתה הקדומה גַמַל ולא גִמל, ושנית שצורת האות הקדומה אינה דומה כלל לצורת הבהמה ששמה גמל. ולכן סובר לדזברסקי (Lid.Ephem.1 2 109) כי שמה הקדום של האות היתה גרזן, על פי צורתה שדומה קצת לקרדום. והוא דחוק, מפני ששמות האותיות בודאי נשמרו בהויתן ובהברתן הקדומה, וההשערה כי בתחלה היו להן שמות אחרים אין לה על מה לסמוך. ועכ"פ, אימתי שקראו לאות זו גמל על שם מה קראו לה כך? הלא גם צורתה החדשה של אות זו בכתב ה„אשורי" אינו דומה כלל לגמל, ועכ"פ הקושיה במקומה עומדת, מדוע נקראה גִמל ולא גַמל, כמו שנשמרה ההברה הקדומה של אַלף, בֵית וכו'? ולכן יש לאמר כי צורת אות זו ושמה אינם מהבהמה גָמָל אלא מגוף אחר, ואולי צורתה היא צורת קו, חבל כפופה קצת בקצה האחד, והשם גִמל הוא אולי השם גֻמל b) בערב' שהוא חבל הספינה, וממנו מה שאמר הנביא: לא ידח'לון אלג'נה חתי ידח'ל אלג'מל (לפי קריאת אבן עבאש

a) جَمَل أَجْمَل b) جُمْل

בינה ג י מ ל [1]) דלת גמול דלים (שבת קד.). מהו זה א"ל בית א"ל אין זה בית אלא ג י מ ל א"ל מניין אתה יודע שזה אלף וזה בית וזה ג י מ ל אמר לו כך מסרו לנו אבותינו הראשונים שזה אלף וזה בית וזה ג י מ ל (אדר"נ יה). — גמל ושין, — לשו נקיה במקום השם ההמוני ג"ש, עי' זה.

*גְּמַלָּה, ש"נ, מ"ר גְּמַלּוֹת, — נקבת הגמל, נאקה: לרבות את הגמל הנולד מן הפרה כנולד מן הגמלה (תוספתא בכור' א ט). אחד גמל הנולד מן הגמלה ואחד גמל הנולד מן הפרה (גמ' שם ו:). ולפעמים ישתו (החולים) מחלב הגמלה הערביות ושתנה (קאנון ג יד יא).

*גַּמְלוֹן[2]), ת"ז, — גדול, גם: אפונין הגמלונין[3]) משתרמלו (שביע' ב ח). וכן פולין הגמלונין וכן כיוצא בהן מתעשרין לשעבר (תוספתא שם ב י ג). אף פולין הגמלונין כיוצא בהן טהורין (שם טבו"י א א).

*גַּמְלִי, ת"ז, לנק' גַּמְלִית, — מצורת הַגָּמָל: לשני אנשים שבא אחד והעיד שראה גמל אחד פורח באויר ובא שני והעיד שראה שלשה גמלים פורחים באויר ובידוע שאם יתכן להיות הראשון אמת גם השני יכול להיות אמת כי הצורה הגמלית אם היא גרמה לזה להיות פורח באויר גם היא גורמת לכל המין כלו להיות כן (אגר' הרמב"ס, ר' יהודה הרופא לרד"ק).

*גַּמְלָן, ת"ז, מ"ר גַּמְלָנִים — כמו גַּמְלוֹן: אפונים הגמלנים מין ירק (כלא' ג ב).

*גַּמֶּלֶת, ש"נ, — אורחה, שַׁיָּרָה של גמלים: החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום (סנה' י ה).

*גמם[4]), ממנו *גָּמַם, *גֻּמָּה גּוּמָּה.

ואהרים) פי' שם אלהיאט, — ר"ל לא יכנסו אל גן עדן עד שישחל הגּמל, והוא חבל עב של הספינה, בתוך קופה של מחט. וחלוף תנועת החירק במקום השורק מצוי בעצם הלשון העברית ובין שתי הלשונות האחיות. —

[1]) בארמית שם: מאי טעמא פשוטה כרעיה דגימל לגבי דלת שבן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים ומ"ט פשוטה כרעיה דדלת לגבי גימל דלימציה ליה נפשיה.

[2]) בארמית: שומשמנא גמלא (שבת סו:), תרבא דחיפושתא גמלניתא (ע"ז כח:), במשמ' גדול וגם. בערב' גַ'מַלוּן a) בצורת דבשת הגמל. — [3]) פרוש הערוך וכן הרמב"ם במשמ' גדול וגם.

[4]) בערב' ג'ממ b) במשמ' התוך וכריתה.

---

a) جَمَلُون b) جم

*גָּמַם[1]), פ"י, עבר גָּמַם, בינ' גּוֹמֵם, עת' יָגֹם, — חתך, בפרט התך חלק העליון מעל פני דבר אחר, חתך חלק האילן מעל פני הארץ, וכיוצא בזה: אם רצה (לזרוע את שדהו שהיא נטועה אילנות) גוממם (את האילנות) עד פחות מטפח וזורע ואח"כ משרש (כלא' ב ד). אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית וכו' אלא או מגביה עשרה טפחים או גוממם מעל הארץ (שביע' ד ה). בית שמאי אומרים אין גוממין אותו (את כרם רבעי) ובית הילל אומרים גוממין אותו (תוספתא מע"ש ה יח). מברך בחורשין וגוממם מעם הארץ ובלבד שלא יקוץ בקורדום (שם שביע' ג ב). — ואת הסלע: מחצב (את הסלע) וגוממו עד פחות מהארץ טפח (שביע' ג ו). — וגיד מהגוף: גיד הנשה מחטט אחריו וכו' ר' יהודה אומר גוממו עם השופי (חול' צד:). — ועת': המדל בזיתים ב"ש אומרים יגום ובה"א ישרש ומודים במחליק עד שיגום (שביע' ד ד). נודות יין ושמן וכו' אין מקבלין טומאה עד שיפחת ויגם (תוספתא כל' ב"מ ז ג). — ופעול גָּמוּם: היה מהלך בדרך ומצא בהמה שפיה גמום בודק בפרסותיה (חול' נט.).

— נפע', *נִגְמַם, — שגממו אותו: אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן (שביע' א ח). חוטיו החיצונות שנפגמו או שנגממו והפנימיות שנעקרו (בכור' ו ד). הקנונים הקטנים שיעורן ברובן וכו' נגממו שיעורן במה שהן (כלים יו ד). כאן שנגממו (המסמרים) כאן שנעקרו (שבת ס:). נגממו כותלי בית הרחם (חול' ע.). ניטל (לחי) התחתון כגון שנגמם עד מקום הסימנין (רמב"ם שחי' ח כג). — ובהשאלה: הגיע זמנה של ושתי ליגמם (מד"ר אסתר, גם ושתי).

— פִּע', *גִּמֵּם, — כמו קל: הכרם הזה בשעה שאינו עושה פ מה בעליו עושין לו מגממין אותו (מד"ר ברא' לח).

*גְּמָמִית, ש"נ, מ"ר גְּמָמִיּוֹת, — כמו גומה: שלש גממיות של נחל התחתונה והעליונה של עשרים סאה והאמצעית של ארבעים סאה (תוספתא מקוא' ג ד). שוקת שגממיות סובבות אותה (שם פרה ה ט).

---

[1]) בערבית ג'ם אלענב a), קטע מהזמורה מה שיש למעלה מהארץ.

---

a) جم العنب

***גֻּמְמִית**, ש"נ, מ"ר גֻּמְמִיּוֹת, — כמו גֻּמָּה: גוממיות שהן עמוקות טפח זורעין לתוכה שלשה זירעונין (ירוש' כלא' ג כח ג). גוממיות שתחת האשכולות אסורות שבצידיהן מותרות (שם ע"ז ד מד.). בשתי גוממיות שבזו עשרים ובזו עשרים וכו' אבל שתי גוממיות שאין בשום אחת מקוה שלם לכ"ע אין מטבילין (תוספ' גיט' טז.).

***גָּמַע**, פ"י, עת' יִגְמַע, — כמו גָּמָא: החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ (שבת יד ד). כדי לגמוע שלש בצים זו אחר זו (תוספתא סוט' ה ב). שהמחהו את החלב וגמעו (שם זבים ה ט). והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח (ערוב' מח.). המחהו (את הלחם) וגמעו (פסח' לה.). לגמוע את חלבו (חול' סט.). כדילצלות ביצה ר"ע אומר כדי לגומעה (סוט' ז.). עמוד מגמוע מים בזה הזוג או בזה הסנדל (תוספ' שבת נט.). ביצה מגולגלת משיקוב בה מקום לגומעה ממנו (רמב"ם טומאת אוכלין ו ב).

— פע', *גִּמַּע, — א) כמו קל: החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ ויהא פולט אבל מגמע ובולע (תוספתא שביע' ו ג). הואיל וראוי (השופר) לגמע בו מים לתינוק (שבת לה:).

— הפע', *הֻגְמַע, יוּגְמַע, — שגמעו אותו: ואם הם (המים) יתר חמים מזה ויוגמעו על הצום (קאנון א ב ב יו). וראו ג"ב שיוגמע בעלין מיני הגמיעות שימהר בשילם מאד (קבולי גליגוס, כ"י פריז).

גמץ[1], ממנו גוּמָּץ, *גִּמֵּץ.

גָּמַץ, קל לא נהוג.

— פע', גִּמֵּץ, — נעשה גוּמָּץ: גִּמְּצוּ שיחות כר, שלוש עשרה ברכר, ראות ברכות סקר, בענוי השך נקר (זולת שבת א חנכה, אין צור).

א. גמר[2], ממנו א. גֹּמֶר.

א. גָּמַר[3], פ"י, — כמו א. גָּמַל: אקרא לאלהים עליון לאל גֹּמֵר עלי ישלח משמים ויושיעני (תהל' נז ג-ד). — ועם בעדי: על אף איבי תשלח ידך ותושיעני ימינך יי' יִגְמֹר בעדי יי' חסדך לעולם (שם קלח ז-ח).

ב. גמר[1], ממנו ב. גֶּמֶר, *גֶּמֶר.

ב. גָּמַר, עת' יִגְמֹר, — א) פ"ע, כמו כָּלָה, תם, חדל: הושיעה יי' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם (תהל' יב ב). האפס לנצח חסדו גָּמַר[2] אמר לדר ודר (שם עז ט). יִגְמָר נא רע רשעים (שם ז י). — ובמשמ' *הגיעה לסופה: מכה זו מפני מה מתחלת בבני מעיין וגומרת בפה (שבת לג:). — ובמשמע' *נשלם, הגיע לידי המעמד הטבעי השלם, שיותר מזה לא יוכל להתפתח: איזהו בן שמנה כל שלא יצאו לו חדשיו ר' יוסי אומר סימניו (של בן שמנה חדשים) ניכרין בו שערו וצפרניו שלא גמרו (תוספתא שבת טז ז). — ב) *פ"י, השלים אותו, הביאו עד סופו, עד קצהו, עד שאין יותר: גמרו את הדבר (של בדיקת העדים) היו מכניסין אותן (סנהד' ג ז). בא ואמר לחבירו (מה שראה) לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאתה נשמתו (שקל' ו ב). גומר עליו (על הכוס) את ההלל (פסח' י ז). אחד המערה ואחד הגומר (את הביאה) (יבמ' ו א). מגופת היוצרין שהוא פותח בה טהורה ושהוא גומר בה טמאה (כלים ב ד). הגומר את זיתיו ושייר קופה אחת וכו' אפילו גמר את זיתיו ערב שבת שש שעות (תוספתא טהר' י ט). חוזר וגומרה (את הברכה) או אינו חוזר וגומרה (ברכ' יג:). רבינא אמר הואיל והתחיל במערכה גומר (יומא לג.). היה כותב שנים או שלשה שמות כגון אל אלהים ה' הרי זה גומר את אחד מהם ומשיב שאילת שלום (ירוש' ברכ' ה הלכ' א). רב אשי שחבר הגמרא וגמרו בימי בנו (הקדמ' הרמב"ם ליד החזקה). — ומקור בכנוי: מצורע מותר בתשמיש המטה בימי גומרו ואסור בימי סופרו (תוספתא נגע' ח ו). — ופעול *גָּמוּר, ר"ל שלם: שידוע שמדבר הגמור גוררין (הגמלים) כל הלילה (מעש' ה ז). —*פרות גמורים, כמו גמולים, שהגיעו לגמר בשולם: אכלה (בהמתו) פירות גמורים משלם

---

[1] בערב' ע'מצ' a), היה עמק באדמה, וע'מְצ' b) מקום נמוך ועמק באדמה.

[2] עי' הערה להפעל.

[3] אין חכמי הלשון מודים במציאות פעל גמר במשמ' גמל, וחושבים את המלות המובאות בערך זה להערך ב. גמר שלקמן. אך זה מביא לידי פרוש דחוק, ולפי הענין הפרוש היותר נכון הוא במשמע' גמל.

[1] בארמ' גמר, בערב' במשמ' זו כמל a).

[2] יש מגיהים גָּזַר.

---

a) غمض b) غمض

a) كمل

פירות גמורים (נ"ק ו נ). —*ביצים גמורות: השוחט את התרנגולת ומצא בה בצים אף על פי שגמורות הרי אילו מותרות (תוספתא יו"ט א נ). —*צדיק גמור, שאין בו שום דבר של רשע, רשע גמור, שאין בו שמץ של צדק: שלשה ספרים נפתחין בר"ה אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין וכו' צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה (ר"ה טז:). —*רשות היחיד גמורה, שאין בה שום צד של רשות הרבים, רשות הרבים גמורה, שאין בה שום צד של רשות היחיד: וגדר שגבוה עשרה ורוחב ארבעה זו היא רשות היחיד גמורה (תוספתא שבת א ה). ומבואות המפולשין זו היא רשות הרבים גמורה (שם ב). —*גרושים גמורים, שאין בהם שום דבר שמבטל כחם, וכמו"כ הזרה גמורה: מפני שגירושיה (של קטנה) גירושין גמורין ואין הזרתה הזרה גמורה (תוספתא יבמ' יג ה). מאימתי מקבלין אותו (את המשחק בקוביה) משישבור את פסיפסיו ויחזור בו חזרה גמורה (ירוש' ר"ה א נז ג). — *חטא גמור: וחטא גמור הוא לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים (רמב"ם תשו' ז ח). —*גָמַר בלבו, החליט כך או כך: הלוקח ירק מן השוק הרי זה בורר כל היום ואינו חושש משגמר בלבו הרי זה אסור להחזיר (תוספתא דמאי ד א). גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו (שבוע' כו:). — ובלי בלבו, גמר ועשה: אם גמרת לצאת תבוא בשלום (ירוש' ברכ' ג א). אדם יודע שקרקע אין לו וגמר ונתן לשום פקדון (ב"מ טו:). אדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו וגמר ונתן לשום מתנה (שם). נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ מעכו"ם וגילוי עריות ושפיכות דמים (סנה' עד.). —וגווי: גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתי תורתי (ברכ' יז.). — ואמר המשורר: תסובבו מלתך, ויגיד תהלתך, בעוד יש בו נשמה, ועל עצמו תגמר[1], אך את נפשו שמר, בשובו אל אדמה (רשב"ע, אחרי האיש), ר"ל על גופו תחליט מה שתחליט. —*וגמר בדעתו: לאחר זמן גמר רב ספרא בדעתו ליטול שמונה וכו' וגם הקונה גמר בדעתו ליתן עשרה (מנוה"מ מו). —*גמר באשה, עשה בה כל תאותו: וילך ויקח את גומר וכו' אמר רב שהכל גומרים בה (פסח' פז.). — *גוֹמֵר, וְגוֹמֵר, וגו', מלה ישתמשו בהבאת כתוב או מאמר כשמביאים ממנו רק תחלתו ויאמרו וגומר, ר"ל צריך לגמור השאר, etc.: ויעל יוסף לקבור את אביו וגו' ויעל עמו גם רכב וגם פרשים (סוט' א ט). מאיזה מקום הוא כותב מאם לא שכב איש וגו' ואת כי שטית תחת אישך וגו' (שם ב ג). כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם וגומר זה מחנה הארון (שם ח א). ולהלן הוא אומר וינוסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים וגו' (שם ו). בשעה שאמר לו פרעה ליוסף ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגומר אמרו איצטגניני פרעה עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילהו עלינו (גמ' שם לו:).

— נפע' *נִגְמַר, — קבלת הפעולה בכל משמעות הקל: אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו (תרומ' א י). כלים הנגמרים בטהרה (חגי' ג ב). מוחל היוצא מן הזיתים עד שלא תגמר מלאכתו (תוספתא טהר' י ב). —ובמשמ' נשלמה ברייתו הטבעית: שהזכר נגמר לארבעים ואחד והנקבה לשמונים ואחד (נדה ג ז). שאינה נגמרת (הביצה) לאפרות עד שתצא לחוץ (ירוש' ביצה א ס.). —ובמשמ' *הֻחְלַט: מפני ביטול תורה של הנערים הנשלחים להישובים בין הזמנים עלה ונגמר שלא ישלחו נערים להישובים בימות החורף (תקנות הקהלות מסגת בל"ז, הוסיף תרנ"ד 170).

— פִּע', *גִּמֵּר, — כמו קל בנחיץ הפעולה, גִּמֵּר את נכסיו של פלוני, אִבֵּד אותם עד הסוף שלא נשאר מהם כלום: הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסוף מגמר ניכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות (סנה' עב.). — והשמיד: שבקשו לגמר ממונן של ישראל (פסח' פז:). — ובמשמ' גמר בשול של פירות: אין פירותיהם מגמרין (ירוש' שביע' ה לה ד). —והשלים: חטא וריעת כלאים לכלות ולגמר (סלית' מוסף יוה"כ, אבל אנחנו).

— הפע', *הֻגְמַר, — הֻגְמַר הדבר לפלוני, הֻחְלַט לו: באשה שלא היה לך בה רשות עד שלא נכנסה לרשותך משנכנסה לרשותך הוגמרה לך שכשם שלא היה לך בה חלק כך לא היה לה לאחרים בה עמך חלק (ירוש' נדר' יא מב.). — ובמשמ' *נשלם: הקוצר כל שדהו קודם שתוגמר (רמב"ם מתנ' עניים ב ז).

ג. **גמר**, ממנו ג. *גֶּמֶר, *גָּמָר, *גְּמָרָה.

---

[1] י"מ תגמור זה במשמ' כליה והשחתה, אך אין פעל במשמעה זו מזדוג עם המלה על.

ג.***גָּמַר**[1], פ"ע,—לָמַד, גמר דבר מדבר, למד זה מזה, שמה שיש בהאחד יש גם בהשני: תפילות מתמידין גמרו תפילת השחר מתמיד של שחר וכו' תפילת המנחה מתמיד של בין הערבים (ירוש' ברכ' ד א). — ור' שמעון גמר קודש קודש מכבשי עצרת מה להלן בחנם אף כאן בחנם (ערכ' כה:). — ולווי: גומר לדעת תורה שבכתב ושבעל פה (אזהר' ר"י ברצלוני ו.).

א.**גְּמָר**[2], ס"ז, — אדם שגמר הרבה, שלמד: וקראו להם אלה השמות שהיה רב יוסף גמר[3] הרבה ורבה בעל פלפול וסברא (ר' יוסף בן עקנין, מבוא התלמוד).

ב.**גֶּמֶר**[4], ס"ז,—כמו *גְּמָרָה: המחלקת הדחויה היא שלא נעתקה מגמר[5] מקויים (מבוא התלמ' לר"ם הנגיד).

ד.**גמר**, ממנו ד.גָּמַר.

ד.***גָּמַר**, פ"ע,—כמו ב.גָּמַל: אלו הן היונקות גבעולין שלא גמרו[6] תמרות שלא הניצו (תוספתא פרה יא ז). — נפע', *נִגְמַר: שאין לקיטתם (של התאנים) כאחת אלא יש באילן זה מה שיגמר היום ויש בו מה שיגמר לאחר כמה ימים (רמב"ם, מתנות עניים ב ב).

ה.**גמר**, ממנו *גִּמֵּר, *מִגְמָר.

ה.***גָּמַר**, קל לא נהוג.

— פע', *גִּמֵּר, פ"י, — א) הפך, עשה דבר לגחלת, שרף: לשון מאור תגמר נושבת ומנורה תכוה עין (ב"ס גני' מג ד).—ב) שם דבר טוב הריח על גחלים כדי שישרף ויעלה ריחו: המהלך בערבי שבתות בטבריא ובמוצאי שבתות בצפורי והריח ריח אינו מברך מפני

---

[1]) יש סוברים כי פעל זה נגזר מן השם גמרא, אך זה קצת דחוק.

[2]) משקל חכם. — [3]) לפי הענין והסגנון זה ש"ת, ולפי הכתיב צריך לקרוא גַּמָּר.

[4]) צורה עברית מהשם גמרא בארמית, שהוא ש"ז, וכמו דָּגָן בעבר' דְּגָנָא בארמ'. — [5]) בדפוס ש"ס וילנה מלה זו סגורה בין חצאי לבנה ומהצד הגהה: צ"ל מאמר. אבל, להמלה מאמר אין כאן מקום, כי אין זה סגנון רגיל, וזו הגהה מפני שלא הבין המגיה היטב המלה מגמר, ולא ידע שזה כמו גמרא, וזו מלה רגילה בפי הקדמונים. וכן באגר' וזאת ליהודה לר"א אבולעפיה (גנזי הקב' ילינק 18), והמו"ל הוסיף (א) אחרי הריש, ולא נכון כי נמצא משקל עברי זה בקדמונים: וקד תבין פי גמר בתרא (פי' הרמב"ם בגוף הערבי, כל' א ב). ופי גמר נדה וזבו טמא (שם א ג). וכדא באן פי גמר שבת (שם טהר' ב ו).

[6]) כך במהד' צוק"מ, ובנוסח' שלא גמלו.

שחוקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים (ברכ' נג.). מחלוקת להריח אבל לגמר אסור (ביצה כב:). — ואמר הפיטן: שלחיך בחר בעירין וקדישין, נרד וכרכם גִּמֵּר תמרותיך להעשין (יוצר ב פסח, גן נעול).

— התפ', *הִתְגַּמֵּר,—הבגד מתגמר, מתבשם בריח הבשמים הנשרף על הגחלים: מביאין ערדסקאות של ברזל ומעשנין אותן מערב יו"ט ופוקקין נקביהן מערב יו"ט למחר כשאורחים נכנסין פותחין את נקביהן ונמצא הבית מתגמר מאליו (ביצה כב:). ומניחין מוגמר תחת הכלים ע"ש ומתגמרין והולכין כל היום כולו (שבת יח.).

***גֶּמֶר**, גמר, גְּמַר, ס"ז, — כמו השלמה, סוף: כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה יש לו שבחה ממנו ולגורן אין לו שבחה למקום שאינו גמר מלאכה אין לו שבחה וכו' (פאה ה ה). המליח הישן וקוליים האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן (שבת כב ב). העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה ובתלוש מן הקרקע עד שלא נגמרה מלאכתו (ב"מ ז ב). איזהו גמר מלאכתו (של תנור) משיסיקנו כדי לאפות בו סופגנין (כלים ה א). מה העלאה מיוחדת שהיא גמר עבודה יצאו אלו (היוצק והבולל וכו') שאינם גמר עבודה (ספרא אחרי קד). בשעת גמר דין מלמד זכות חוזר ומלמד חובה (סנה' לד.). אף בגמר דבריו אדם נתפס (פסח' נג:). כל שגמרו בידי אדם אין בהם משום זוגות (שם קי:). מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה (מד"ר קה"ש). מחילה גמורה בפה ובלב בעולם הזה ולעולם הבא בגמר פי ודעתי והסכמתי (נוס' שטר אביזריה לרה"ג, הפסגס ג).

***גֹּמֶר**[1], ס"ז, — כמו גֹּפֶר: עצי גומר[2] העלים שלו המה קטנים ועגולים כעדשים ותמיד ירוקים בקיץ ובחורף (ליגלה, רפאית למודים א ד).

גְּמָרָא, עי' *גְּמָרָה.

***גְּמָרָה**[3], גמרא, ס"נ, כנ' גְּמָרָתֵנוּ, מ"ר גְּמָרוֹת, — שם כללי להחבור הכולל בתוכו המשא והמתן של האמוראים בדברי המשנה וכל ההלכות והתקנות

---

[1]) עי' הערה שלקמן. — [2]) המחבר לועז בוכסבוים, ולא נתברר לי מאין לקח שם זה לאילן. ואין לאמר כי זה שבוש פשוט במקום גפר, שהרי המחבר הזה בעצמו משתמש בשם עצי גפר להעץ שעם שעושים ממנו פקקים.

[3]) בארמ' גְּמָרָא, דבר שלמד אדם מפי רבו, שמסר לו זאת בקבלה: אמר להו (רבא להתלמידים) הני

וכו׳ שנוספו אחרי חבור המשנה: קריאת הגמרא על בוריו ושאלותיו ותשובותיו (ר״ש הנגיד, בתחלת מבוא התלמוד). כל האמוראין עד ימיהם לא היתה גמרא על הסדר וכו׳ ואותן שאמרו לפניהם הקושיות והתירוצין לא קבעום בגמרא על סדר המסכתות והמשנה (רש״י ב״מ פו.). ובכמה מקומות בגמרתינו שמזכיר טבילה לפני ההזאה (תוספ׳ מגי׳ כ.). ור׳ יוחנן חיבר הגמרא הירושלמית בארץ ישראל אחר חרבן הבית וכו׳ רבינא ורב אשי הם סוף חכמי הגמרא ורב אשי הוא שחיבר הגמרא הבבלית בארץ שנער אחר שחיבר ר׳ יוחנן הגמרא ירושלמית בכמו מאה שנה וענין שני הגמרות הוא פירוש דברי המשניות וביאור עמקותיה ודברים שנתחדשו בכל בית דין ובית דין מימות רבינו הקדוש ועד חיבור הגמרא (הקד׳ הרמב״ם ליד החזקה). וכל החכמים שעמדו אחר חיבור הגמרא ובנו בו ויצא להם שם בחכמתם וכו׳ למדו דרך הגמרא והוציאו לאור תעלומותיו וביארו עניניו לפי שדרך עמוקה דרכו עד למאוד ועוד שהוא בלשון ארמי מעורב עם לשונות אחרות לפי שאותה הלשון היתה ברורה לכל אנשי שנער בעת שחוברה הגמרא וכו׳ מי שאינו יכול לירד לעומקה של גמרא וזו היא מלאכת ה׳ שעשו בה כל גאוני ישראל מיום שחוברה הגמרא ועד זמן זה וכו׳ ואין צריך לומר הגמרא עצמה הבבלית והירושלמית (שם). אבל לפי גמרתנו אינו נראה כן (שו״ת רשב״א א פה). מרימר ומר בר רב אשי סיימו הגמרא בשנת ד׳ אלפים רס״ה ושמנים שנה היה משהתחילו לחבר הגמרא עד שנחתם (יסוד עולם). כפי בעלי גמרות (עיטור, אות מ, מתאה). יתחייב להיות המחבר בקי בכל פנות גמרתנו בבלית ירושלמית (ס׳ התיקון, אגר׳ המחבר בראש הספר). ובגמרת ארץ ישראל יש מהם מי שאמר שהוא (איוב) היה וייסוריו לא היו (אוהב משפט, בהקד׳ לאיוב א א).

ּגמש[1]), ממנו ״גִּמֵּשׁ, ״״גַּמִּישׁ, ״״גְּמִישׁוּת.

״גָּמַשׁ, — קל לא נמצא.

— נתפ׳, נִתְגַּמֵּשׁ, — נכפף, ובהשאלה נכפף תחת משא רוב הכמות שהוא עומס: חשך עצמו (יוסף) בזרה מלשמש, בטוב כל גבולו יִתְגַּמֵּשׁ, וממגד תבואות שמש (משה בר שמואל, יוצר לש״ת, אשרי העם).

גַּן[2]), ש״ז, בהפס׳ גָּן, כנ׳ גַּנִּי, מ״ר גַּנִּים, — מקום עפי״ר מוקף גדר ונטוע אילנות או ירקות או פרחים, למאכל או לתענוג, **Garten ; jardin ; garden**: ויטע יי׳ אלהים גַּן בעדן מקדם וכו׳ ויצמח יי׳ אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל וכו׳ ונהר יצא מעדן להשקות את הַגָּן (בראש׳ ב ח-י). מפרי עץ הַגָּן נאכל (שם ג ב). ויברחו ויצאו לילה מן העיר דרך גַּן המלך (ירמ׳ לט ד). אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כְּגַן הירק (דבר׳ יא י). תנה לי את כרמך ויהי לי לְגַן ירק כי הוא קרוב אצל ביתי (מ״א כא ב). והיית כְּגַן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו (ישע׳ נח יא). עורי צפון ובואי תימן הפיחי גַנִּי יזלו בשמיו יבא דודי לְגַנּוֹ ויאכל פרי מגדיו באתי לְגַנִּי אחתי כלה אריתי מורי עם בשמי (שה״ש ד יו—ה א). דודי ירד לְגַנּוֹ לערוגת הבשם לרעות

מילי (שתלמיד הלומר מרב אחד אינו רואה סימן ברכה) סברא אבל גמרא מרב אחד עדיף (ע״ז יט.), וכן אמרו: הא גמרא היא וגמרא לא שמיע ליה (גיט׳ ו:), ר״ל זה דבר שבא בקבלה ולא שאפשר להשיגו בסברה, וקבלה זו לא שמע. וכן עוד: מאי טעמא (שדישון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות) אמר אביי גמרא גמירנא סברא לא ידענא (יומא לג.), ר״ל בקבלה קבלתי הדבר אך לתת טעם לדבר מדעתי עפ״י הסברא לא ידעתי.—ושם (יד:) עוד: אביי מסדר מערכה משמיה דגמרא, ע״כ, ופרש״י: דבר מקובל מכל בני הישיבה שקיבלו מרבותיהם. ע״כ. ואח״כ העתק השם הזה בהרחבה לכל המשא והמתן בדברי המשנה, ואח״כ לכל החבור שכולל את המשא והמתן, ועוד היה בתחלה הי הרגש של מין הזכר של השם גמרא במשקל הארמי, ועשו ממנו שם גְּמָר, והשתמשו בו בלשון זכר, גם בהצורה הארמית גמרא בסגנון העברי. כמו ר״ש הנגיד, ואח״כ מפני דמיון הברת הצורה הארמית להברת צורת הנקבה בעברית התחילו לפקפק והשתמשו בשם גמרא בנקבה כאלו היה גְּמָרָה. ונראה פקפוק זה בדברי הרמב״ם שהוא משמש בלשון זכר ובלשון נקבה בערבוביה, עד שסוף סוף הכריעה שמיעת האזן על מראה העין, והחלו יותר ויותר להשתמש בהשם גמרא בלשון נקבה, ואמרו בכנוים גמרתנו, ובמ״ר גמרות, וגם ביחיד גמרה, והוא ע״מ מְעָרָה, מְצָדָה, בנטיות מערת, מְעָרוֹת, מְצָדוֹת סלעים.

[1]) בארמ׳: וזימנין דגמיש ליה לרישיה. יומא סז.), ופרש הערוך דכייף, במשמ׳ כפיפה, ועי׳ הערה לגמיש.

[2]) מן שרש גנן, באשור׳ גַּנַּת, בארמ׳ גינתא, בערב׳ ג׳נה a), וחושב פ׳רנקל (Fränkel, Aram. Frw. 148), כי זו מלה שאולה מארמ׳, כי אין לה גזרה נכונה מהשרש גנן בערבית.

a) جَنَّة.

בגנים וללקט שושנים (שה"ש ו ב). — גן עדן, הגן אשר בעדן, ששם היה אדם הראשון וחוה, ובתוך האילנות היו עץ החיים ועץ הדעת טוב ורע, וכאשר אכלו מפרי עץ הדעת נגרשו ממנו. ומזה השם *גן עדן, מקום התענוג להצדיקים אחרי המות, עי' עדן.

*גנאי, עי' *גני.

גנב[1], ממנו גנב, גנב, *גנב, גנבה, *גנבית, *גנבן, גנבת, *גנבת, *גנבתה.

גנב, פ"י, עת' יגנב, — א) לקח בסתר דבר של הזולת, stehlen ; voler; steal : וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת (שמות כא יו). למה גנבת את אלהי (בראש' לא ל). ופן אורש וגנבתי (משלי ל ט). חטא ישראל וכו' וגם לקחו מן החרם וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם (יהוש' ז יא). לא תגנב (שמות כ יג). כי יגנב איש שור או שה וטבחו או מכרו (שם כא לז). ותגנב רחל את התרפים אשר לאביה (בראש' לא יט). לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו (ויקר' יט יא). הלוא יגנבו דים (עוב' א ה). —ובכנ': ולא ידע יעקב כי רחל גנבתם[2]) (בראש' לא לב). — ומק': אלה וכחש ורצח וגנב ונאף (הוש' ד ב). — ופעול גנוב, דבר גנוב, דבר של הזולת, לקוח בסתר: כל אשר איננו נקד וטלוא בעזים וחום בכשבים גנוב הוא אתי (בראש' ל לג). מים גנובים ימתקו (משלי ט יז). — ובכלל, לקח דבר בסתר שלא יראוהו אחרים: ויקח את עצמות שאול ואת עצמות יהונתן בנו מאת בעלי יביש גלעד אשר גנבו אתם מרחב בית שן אשר תלום שם הפלשתים (ש"ב כא יב). ותקח יהושבע וכו' את יואש בן אחזיה ותגנב אתו מתוך בני המלך (מ"ב יא ב). ויאמרו אל המלך מדוע גנבוך אחינו איש יהודה (ש"ב יט מב). — ב) גנב את פלוני, לקח ממנו בסתר מה שהיה לו: למה נחבאת לברח ותגנב אתי ולא הגדת לי (בראש' לא כז), ר"ל לקחת ממני דברים בסתר. — ובהשאלה, גנב את לבבו של פלוני, הסתיר ממנו את כונתו האמתית רמה אותו, אמר לו דבר אחד כדי להסיח את דעתו מדבר אחר: ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב את לבבי ותנהג את בנתי כשביות חרב (בראש' לא כו). —*גונב העין: ומודים שלא יבור מעל פי מגורה שאינו אלא כגונב את העין (ב"מ ד יב). — *גנב דעת חברו: הלוה מעות לחבירו ליקח בהן פירות ולקח בהם כלים, כלים ולקח בהן פירות אסור מפני שגונב דעת המלוה (תוספתא מגי' א ה). שבעה גנבין הן הראשון שבכולן גונב דעת הבריות והמסרב בחבירו לאורחו ואין בלבו לקרותו וכו' שאילו היה יכול לגנוב דעת העליונה היה גונב שכל הגונב דעת הבריות נקרא גנב (שם ב"ק ז ח). ולא ירביץ חנוני בחנותו יין ושמן מפני שגונב דעת הבריות (שם ב"מ ג כז). אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם (רמב"ם, מכי' יח א). יש בני אדם שטופים בתחבולות לרמות לחבריהם בהראות להם שמכבדים אותם ואין כונתם אלא לגנוב דעתם (מנוה"מ מו). —*תשובה גנובה, שיש בה גנבת דעת, דחייה בקש: א"ר אושעיא תשובה גנובה השיבו ר"ג לאותו הגמון (ששאל אותו למה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי וענה לו אני לא באתי בגבולה אלא היא באה בגבולי) (ע"ז מד:). תשובה גנובה השיבו ר"ע לאותו תלמיד וכו' (מעי' ז:).—*תנועה גנובה, עי' תנועה. — ובהרחבה, גנב, הסיע בחזקה, הרוח את המוץ מהגרן וכיוצא בו: יהיו כתבן לפני רוח וכמץ גנבתו סופה (איוב כא יח). תשיגהו כמים בלהות לילה גנבתו סופה (שם כז כ). — נפע' נגנב, עת' יגנב, — א) שגנבו אותו: ואם גנב יגנב (הפקדון) מעמו ישלם לבעליו (שמות כב יא). המפקיד אצל חבירו בהמה או כלים ונגנבו או שאבדו (ב"מ ג א). הגונב טלה מן הדיר והחזירו לדיר ואחר כך נגנב כל הדיר כולו וכו' הגונב חבית מן המרתף והחזירה למרתף ואחר כך נגנב כל המרתף (תוספתא ב"ק י לג). — ב) *שגנבו דבר ממנו: מי גדול גונב או נגנב הוי אומר נגנב שיודע שנגנב ושותק (תוספתא ב"ק ז ח).

— פע', גנב, — כמו קל בנחץ הפעולה, ובהשאלה: על הנביאים נאום יי' מגנבי דבדים איש מאת רעהו (ירמ' כג ל). — ואת הלב: והשכים אבשלום ועמד על יד דרך השער ויהי כל האיש אשר יהיה לו ריב לבוא אל המלך למשפט ויקרא אבשלום אליו ויאמר אי מזה עיר אתה ויאמר מאחד שבטי ישראל עבדך

---

1) עבר' וארמית. בערב' ג'נב a) משמש במשמ' צד, וי"א כי מזה נסתעף המושג שיש לשרש זה בעבר' והוא על שם שהגונב משתמט הצדה, וכמו שגם בערב' משמש השרש הזה במשמ' השתמט מפני פלוני. ואעפי"כ אולי יותר נכון לדמות לשרש גנב השרש הערבי שלב b), של במקום גנ, שהוא משמש בערב' במשמ' של גנבה.

2) מפני נסיגת הנגינה לעיל התו פתוחה.

a) جنب b) شلب

ויאמר אליו אבשלום ראה דבריך טובים ונכחים ושמע אין לך מאת המלך ויאמר אבשלום מי ישמני שפט בארץ ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו והיה בקרב איש להשתחות לו ושלח את ידו והחזיק לו ונשק לו ויעש אבשלום בדבר הזה לכל ישראל אשר יבאו למשפט אל המלך וַיְגַנֵּב אבשלום את ל ב אנשי ישראל (ש"ב יה ב-ו). — *גִּנֵּב את עצמו מן פלוני, השתמט ממנו באופן שלא הרגיש: הלכו עמהן הזקנים (עם משה ואהרן אל פרעה) והיו מ ג נ ב י ן את עצמן ונשמטין אחד אחד (מד"ר שמות ה).

— פֻּעַ', גֻּנַּב, — שנגנבו אותו: כי גֻנֹּב גֻּנַּבְתִּי מארץ העברים (ברא' מ יה). כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וגֻנַּב מבית האיש (שמות כב ו). — ובהשאלה, גֻּנַּב דבר אליו, בא לו הדבר בסתר, בלחש: ואלי דבר יְגֻנָּב ותקח אזני שמץ מנהו בשעפים מחזיונות לילה בנפל תרדמה על אנשים (איוב ד יב-יג). — *מְגֻנָּב, שגנבוהו: לפי שרוב ה מ ג ו נ ב י ם כשהם קטנים והם גדלים בארץ נכריה אינם מכירים אבותיהם (חזקוני, משפט' כא יג).

— הִתפ', הִתְגַּנֵּב, — נכנס או יצא בסתר, בשתיקה, כמו ברצון שלא יראהו אדם ולא ירגיש בו איש: וַיִּתְגַּנֵּב העם ביום ההוא לבוא העיר כאשר יִתְגַּנֵּב העם הנכלמים בנוסם במלחמה (ש"ב יט ד). אבל ה מ ת ג נ ב מאחר חבירו הולך ושונה פירקו וכו' (תוספתא ב"ק ז יג). והיו מ ת ג נ ב י ם אלו בנשותיהם של אלו (פסיק' רבתי כא).

גַּנָּב, ש"ז, מ"ר גַּנָּבִים, — א) מי שדרכו לגנב, Dieb voleur; thief: כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וגנב מבית האיש אם ימצא הַגַּנָּב ישלם שנים אם לא ימצא הַגַּנָּב ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (שמות כב ו-ז). כבשת גַּנָּב כי ימצא כן הבישו בית ישראל (ירמ' ב כו). חולק עם גַּנָּב שונא נפשו (משלי כט כד). בעד החלונים יבאו כַּגַּנָּב (יואל ב ט). לא יבוזו לַגַּנָּב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב (משלי ו ל). שריך סוררים וחברי גַּנָּבִים כלו אהב שחד ורדף שלמנים (ישע' א כג). אם בצרים באו לך לא ישארו עוללות אם גַּנָּבִים בלילה השחיתו דים (ירמ' מט ט). שבעה ג נ ב י ן הן הראשון שבכולן גונב דעת הבריות (תוספתא ב"ק ז ח). — ומשלים לגנב: אומרים אנשים, אחרי ה ג נ ב[1] גנוב וטעום הטעם (ברכ' ה:). פרצה קוראה ל ג נ ב

[1]) גוף המשל בארמית: דאמרי אינשי בתר ג נ ב א גנוב וטעמא טעים.

(סוכה כו.). לא העכבר ה ג נ ב[1]) אלא החור הוא ה ג נ ב (גיט' מה.). ה ג נ ב[2]) על פי המחתרת קורא להאלהים. כשירבו ה ג נ ב י ם תגלה הגנבה (עמג', מתכ' יא). אשר לא תמצא יד ה ג נ ב[3]) לגנוב יחזיק עצמו לאיש שלום (ר' יונה, שערי תשו'). ה ג נ ב בוער כובע שלו, כמשל הדיוט (ר"י יעבץ, מגי' ספר). — *גנב כעורב: והוא (העורב) אמוץ לב להתיצב גם נכח הטורפים הגדולים ממנו ערום ואוהב לגנוב בשר ומאכל וכו' על כן יאמרו המושלים ג נ ב כהעורב (תוס"א לשינסק, העוף קכח). — ב) *אחת האונות: ואנו קורין ג"כ ג נ ב לאותה אונה התלויה בכים (ס' התייס למהר"ל מפרהג א ד).

*חותך כיסים. — *חָרָם. — חנן בישא, היה גנב מפורסם.

*משמוט, משמוטים, גונב מהכיסים.

*נרשאים, היו מפורסמים בגנבה. — ומשל: נרשאי[4]) נשקך מנה שְׁנֶיךָ.

***גַּנָּב**, ש"ז, ככי' גַּנָּבוֹ, — כמו גְּנֵבָה: גונב אדם אפשר שיחזור ג נ ב ו ויתקן וכו' אבל הבא על אשת איש ואסרה לבעלה נטרד מן העולם (חגי' ט:). ג נ י ב ו אלף ושוה חמש מאות וכו' אם היה ג נ י ב ו כנגד ממכרו נמכר (קדוש' יח.).

גְּנֵבָה, ש"נ, ככי' גְּנֵבָתוֹ, מ"ר גְּנֵבוֹת, — א) דבר שנגנב, d. Gestohlene; chose volée; theft: אם המצא תמצא בידו הַגְּנֵבָה משור עד חמור עד שה חיים שנים ישלם (שמות כב ג). לאחר זמן מצאו בעל ג נ י ב ה ואמר לו משביעני עליך אם לא ראית אדם שטעון כלים ויצא מתוך ביתי (תוספתא ב"ק ז יג). — ב) עצם המעשה לגנֹב, d. Stehlen; le vol; stealing: אם אין לו (להגונב לשלם בעד מה שגנב) ונמכר בִּגְנֵבָתוֹ (שמות כב ב). — *גנבת לב: וכן מצינו באבשלום שגנב שלש ג נ י ב ו ת ל ב אביו ו ל ב בית דין ו ל ב בית ישראל (מכי' משפט', מס' דנזי' יג). — *גנבת הדעת: ואינם רואים (האנשים המתוחבלים) כי כל לבבות דורש השם ומעניש יותר על ג נ י ב ו ת דעת מעל ג נ י ב ו ת ממון שזה בגופו וזה בממונו (מנוה"מ מו א).

***גַּנָּבִית**, ש"נ, מ"ר גַּנָּבִיּוֹת, — אשה גונבת: ד' מדות נאמרו בנשים גרגרניות ציימניות עצלניות קנאניות

[1]) בארמ': לאו עכברא ג נ ב אלא חורא ג נ ב. —
[2]) בארמ': ג נ ב א אפום מחתרתא רחמנא קרי. —
[3]) בגמ' בארמ': חסרא ל ג נ ב א נפשיה לשלמנא נקיט.
[4]) בארמ' נרשאה נשקיך מני כביך (חול' קכז.).

וכו׳ רבי לוי אמר אף ג נ ב י ו ת שנאמר ותגנוב רחל את התרפים (מד״ר כרא״ש׳ מה). מדת הדלת שאם היא פתוחה היא ג נ ב י ת שהיא מוכנת לגנוב מה שבבית ואם היא סגורה היא נאמנת שלא יגנבו מן הבית כלום (תולדות יצחק להרי״ן קארו, משפט׳).

גַּנְבָן, ת״ז, לנק׳ גַּנְבָנִית,—כמו גנב: בעל הבית אחד ששכר שפחה עברית לשמשו ואח״כ נודע לו שהיא מוחזקת ל ג נ ב נ י ת (שו״ת שבות יעקב א קעד).

גְּנֻבַת, ס״נ,—כמו גְּנֵבָה: זה עשרים שנה אנכי עמך רחליך ועזיך לא שכלו ואילי צאנך לא אכלתי טרפה לא הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה גנבתי[1] יום וּגְנֻבְתִי לילה (כרא״ש׳ לא לח-לט).

***גַּנֶּבֶת**, ס״נ, מ״ר גַּנְבוֹת, — כמו גַּנְבִית: כל הנשים ג נ ב ת ו ת הן רחל מעידה בהן שנאמר ותגנב רחל את התרפים (לקוטי פרדס מדפי, הלכ׳ נדה בסוף).

***גַּנֶּבְתָּה**, ס״נ,—כמו גַּנֶּבֶת: מעשה באדם אחד שהיו לו ג׳ בנות אחת עצלה ואחת ג נ ב ת ה ואחת מספרת לשון הרע וכו׳ ו ל ג נ ב ת ה הפקיד לה כל הממון וכו׳ (מעשיות י, ביה״מ ילינק ה).

***גְּנֻגְנֶת**[2], ס״נ, מ״ר גְּנוּגְנוֹת, — תרמיל של העני שהוא נותן לתוכו מה שהוא מקבץ: ורביעית של אליית ו ג נ ו ג נ ת[1]) העני (כלים יו ז).

∞**גַּנְדֵּר** ממנו הפעל ∞הִתְגַּנְדֵּר, ∞גַּנְדְּרָן, ∞גַּנְדְּרָנוּת. — התפ׳, ∞הִתְגַּנְדֵּר, מִתְגַּנְדֶּרֶת[2]), — מתגאה, משתדלת למצא חן בהתיפות והתקשטות וכיוצא בזה, — נהוג בדבור העברי בא״י, והתשמשו בו גם בהעתונים.

∞**גַּנְדְּרָן**, ת״ז, לנק׳ גַּנְדְּרָנִית, — מי שמשתדלת למצוא חן בעיני הגברים בהתיפות והתקשטות ותנועות, וכיוצא בזה, kokett; coquet, -te; coquettish,— נהוג בדבור העברי בא״י, והשתמשו בו גם בהעתונים.

∞**גַּנְדְּרָנוּת**, ס״נ,—מדת הגנדרנית.

גַּנָּה[3]), ס״נ, מ״ר גַּנּוֹת,—כמו גַּן: כי תהיו כאלה נבלת עליה וּכְגַנָּה אשר מים אין לה (ישע׳ א ל). כי כארץ תוציא צמחה וּכְגַנָּה זרועיה תצמיח כן אדני יי׳ יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים (שם סא יא). זרעוני ג נ ה שאינן נאכלין (כלא׳ ב ב). — וככנ׳: רטב הוא לפני שמש ועל גַּנָּתוֹ יונקתו תצא (איוב ח יו). ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו את יינם ועשו גַנּוֹת ואכלו את פריהם (עמוס ט יד). בנו בתים ושבו ונטעו גנות ואכלו את פרין (ירמ׳ כט ה). עשיתי לי גַּנּוֹת ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי (קהל׳ ב ה). כי יבשו מאילים אשר חמדתם ותחפרו מֵהַגַּנּוֹת אשר בחרתם (ישע׳ א כט).

---

[1]) כבר השיג דונש על מי שפרש גנובתי במשמ׳ עמלתי וסיים דבריו: שאני אמרתי בפתרונה כי היוד יתירה היא באה כמו מלאתי משפט ויהיה פתרון גנובתי הגנובה מן היום ומן הלילה. ע״כ. ואמר ריב״ג וז״ל: אבל גנבתי יום וגנבתי לילה שעורו אצלי גנובת יום וגנובת לילה והיוד נוספת וכו׳ לאמר הגיע מהשתדלותי בשמירת צאנך עד שאני סובר כי הטרפה מהם אני הפושע בה וההוטא וכן הגנובה ביום ובלילה. וכן הדין בבית גנובתי שתהיה בקמץ גדול והוקלה כאשר הוקלה שין שהוא עמל שהם בהמה המה אל גוי שלוו וכאשר הקלו בית נחבאים במערה והעם אשר המה נבאים להם וממ הבדרך אבתיכם אתם נטמאים וזולת זה. ע״כ. וראב״ע אמר וז״ל: גנובתי יום (כרא״ש׳ לא) הנכון מה שאמר׳ אדונים רק לא פי׳ למה לא באה המלה מלעיל בעבור תוספת היוד כמו רבתי בגוים שרתי כי העברים שמו הפרש בין היוד הנוסף ובין היוד שהוא מדבר בעדו ובגנובתי יום עזבו המלה מלרע בעבור השתנות כמו מלאתי משפט ואחר שהפרישו בינה לפעול אין צריך להגדלה אחרת (ספת יתר יב). וכן דעת החדשים, שהיוד בסוף כמו רבתי עם, והיא יוד היחס הקדומה לסמי׳ יחס שממנו. ואעפי״כ יותר נראה שהוא שם נקבה משקל פְּעֹלֶת, כמו קְטֹרֶת קטרתי, ורפיון ת גנבתי לא נתברר טעמו. [2]) אין משקל פְּעַפְּעֶת במשקלי השמות שבמקרא.

ומקור שם זה לא נתברר, ועי׳ הערה שלקמן. — [1]) כך גרס׳ הערוך, ובנוסח׳ גנוגנית, ובמשנ׳ עם גוף פרוש הערבי של הרמב״ם גנונת, ועי׳ זה.—בפרוש רה״ג לא נזכרה מלה זו כלל, והערוך פרשה תרמילו של העני, וכן ר״ש. והרמב״ם פרש בענין אחר עי׳ גנונה. ולא נתברר מקור שם זה גנוגנת לפי פרושו של הערוך והר״ש. [2]) בארמית: רבי מני הוה שכיח קמיה דר׳ יצחק בן אלישיב וכו׳ אמר (רבי מני) לא מיקבלי עלי אינשי ביתי (רש״י: אין אשתי מקובלת עלי שאינה יפה) א״ל (ר׳ אלישיב) מה שמה חנה תתייפי חנה ונתייפת אמר ליה (רבי מני) קא מ ג נ ד ר א עלי (רש״י: מתגדלת עלי מתוך גבהות יופיה) א״ל אי הכי תהדור חנה לשחרוריתה וחזרה חנה לשחרוריתה (תענ׳ כג:). — וסוברים כי מגנדרא הוא כמו מ ת ג ד ר, במשמ׳ מתגדל. ובערבית ההמונית תַעְ׳נַדַּר a) התהדר והתיפה בכסות ובהליכה, והשם עַ׳נְדָרָה b), המדה הזאת, ועְ׳נְדוּר c) מי שיש לו מדה זו, והוא coquet בלעז. ועפי״ז קבעתי צרוף זה להמושג הנזכר והחלו המדברים עברית בא״י להשתמש בפעל זה ובהשם שלאחריו במשמעה זו. [3]) מן גָּנַן, עי״ש.

---

a) تَغَنْدَرَ b) غَنْدَرَة c) غَنْدُور

כנחלים נטיו כגנות עלי נהר (במדב׳ כד ו). גנותיכם וכרמיכם ותאניכם וזיתיכם יאכל הגזם (עמוס ד ט). גנות העיר שדרך הרבים מהלכת עליהן (תוספתא טהר׳ ז יא).—ואמר המשורר: בואו ואל לחם עצבים תלחמו, סורו לגנה מכבוד אל רותה (ר״י הלוי, מי זאת).

גִּנָּה, ש״נ, סמי׳ גנת, מ״ר גנות, — כמו גן, גנה: אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל (שה״ש ו יא). בחצר גנת ביתן המלך (אסת׳ א ה). בשדה בת תשעה קבין ובגינה בת חצי קב (כתוב׳ יא ז). ושאר ירקות וירקות הגינה (תוספתא כלא׳ א א). המוכר זרעוני גינה לחבירו (שם ב״ב ו א). גינה בזמן המשתמרת רשות היחיד (שם טהר׳ ז יא). קרפף שהוא יותר מבית סאתים שהוקף לדירה נזרע רובו הרי הוא כגינה (ערוב׳ כג:). שומרי פירות וכו׳ לוקחין מהן מפתח הגינה (ב״ק קיט.). עכו״ם שיש לה מרחץ או גינה נהנין מהן שלא בטובה (ע״ז מד:). — ובכנ׳: היתה חורבתו בצד גינתו של חבירו (תוספתא ב״מ יא ד).— ומ״ר: חמש גינות משתמשות באמה אחת (שם כא). — ומשל: לפי הגינה הגנן (מד״ר ברא׳ פ). — ואמר הפיטן: פקוד גפן וכנתך, גורל חבל מנתך, כרם חמד גנתך (זולת שבת ב אחר פסח). למה פרצת גדרת הגנה (סמא״ג, סליח׳ לר״ה, כלבה יונה).

***גנה,** ממנו *גנה, *גנאי גני, *גנוי, *גנות, *התגנות.

***גִּנָּה,** פ״י, — *גנה אותו, גנה את הדבר, אמר שזה לא טוב, לא נאה, לא יפה, tadeln ; blâmer to blame: פתח ר׳ יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו (הרומאים) תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות ר׳ יוסי שתק נענה רשב״י ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן תקנו שווקין להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמן גשרים ליטול מהן מכס הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות אמרו (הרומאים) יהודה שעילה יתעלה יוסי ששתק יגלה לציפורי שמעון שגינה יהרג (שבת לג:). מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו (כתוב׳ יז.). שגנה בו מה שלא מגנהו קודם (מו״נ א ב). וכך היו החכמים מגנים קניית העבדים (פי׳ הרמב״ם לאבות א ד). וחזקיה היו מגנים אותו כל העולם על שנסגר בירושלם ולא היה יוצא למלחמה (העקרים א א). — וגנה את פלוני במשמ׳ גרם שפלוני יהיה לא יפה, או יהיה נדמה כאלו הוא מכוער: שהיו (בני ציון) מגנין את הפז ביופיין (גיט׳ נח.). היו בהן (בישראל) בחורים שהיו מגנין את החמה ביופיין (סנה׳ לב:). א״ר יצחק יוצק זהב רותח לתוך פיו של אותו רשע (נבוכדנצר) שאילמלא לא בא מלאך וסטרו על פיו ביקש לגנות [1] כל שירות ותושבחות שאמר דוד (שם). וכבר הפליגו לגנות הכעס והרגזנות והחזק שבדבריהם אמרם כל הכועס כאלו עובד ע״ז (ר״ש ב״ת, פי׳ הרמב״ם לאב׳ ב י). וכבר זכר זה אריסטו וגנה אותם מאד על זאת האמונה (המעלות לרש״ט פלקיירא א). — ומק׳ בכנ׳ *גנותם, שהם מגנים: דבר רע ומר מאד עד שגרם להם רב גנותם החכמה ההיא לתעות ולקרוא מעשי המרכבה להבלי שמות (הקד׳ מלמד התלמ׳).

— פע׳, *גנה, — שגנו אותו, מגנה, *מגונה, — דבר שראוי לגנותו: וכל הפוחת מאחד הרי זה מגונה (ברכ׳ מט.). הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה (שם לג:). אמר ריב״ל לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב שמנה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו (פסח׳ ג.). על כל המתים כולן מדחה מטתו ה״ז משובח על אביו ועל אמו ה״ז מגונה (מו״ק כב.). כל ת״ח המזלזל בנטילת ידים הרי זה מגונה, מגונה ממנו האוכל לפני האורח מגונה ממנו אורח מכנים אורח (דא״ז ח). — ועבר לנק׳ *גנתה: ואם לא ידע לכלכל עמו והמונו ולרעות את צאנו ונתרשל ואבד גבולי ממשלתו גונתה אחריתו ולקח השם ממנו נקמתו (מאזני צדק, אלגזלי 67).

— נתפ׳, *נתגנה, — שגנוהו אחרים: מאוסה הערלה שנתגנו בה הרשעים (נדר׳ ג יא).—וגרם לעצמו גנות: לא יניח תינוק בתוך חיקו מפני שמביאו לידי שחוק ונמצא מתגנה על הבריות (מו״ק כו:). אמרה לו (בת אלישע אחר לרבי) זכור לתורתו ואל תזכור מעשיו מיד ירדה אש וסכסכה ספסלו של רבי בכה ואמר רבי ומה למתגנין בה כך למשתבחין בה על אחת כמה וכמה (חגי׳ טו:). אמר רב ספרא אין בודקין את הנשואות שלא יתגנו על בעליהן (יבמ׳ מב.). ושיהו רוכלין מחזירין בעיירות משום תכשיטי נשים כדי שלא יתגנו על בעליהם (ב״ק פב:). ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא כדי שלא תתגנה על אשר נשקה (חזקוני כט יב). — ובמשמ׳ *נעשה פחות חשוב ממה שהיה קודם: ועד העולם לא תשתנה, ומאלהותך לא תתגנה (שיר היחוד ג).

---

[1] ופרש רש״י: שהיה מסדר שבחות נאות יותר מדוד ואילו אמרן הקב״ה היה נוטה אחריהן יותר מאחרי השירות שעשה דוד.

גָּנוּב, גְּנוּבָה, עי' גָּנַב.

*גְּנוּגֶנֶת, עי' *גַּנְגֶּנֶת.

***גָּנוּז**, שת"ז, מ"ר גְּנוּזִים, — דבר גנוז, ובפרט ספרים שלא נתקבלו בתוך ספרי הקדש, המוסמכים, Apokryphen, apocryphes: בראשונה היו אומרים משלי ושיר השירים וקהלת גנוזים היו שהם היו אומרים משלות ואינן מן הכתובים ועמדו וגנזו עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ופירשו אותם (אדר"נ א).

***גְּנוּי**, ש"ז, מ"ר גְּנוּיִים, — כמו גְּנַאי גְּנַי: שלא להזכיר גנוין של ישראל (ירוש' יומא ו מג ג). הדבור הרע והגנוי (תו"ה, הכניעה ו).

א. ***גִּנּוּן**[1], ש"ז, מ"ר גִּנּוּנִים, — פֻּפָּה של חתנים וכדומה: להוטים היו ישראל אחרי שכינה כמד"א יבא דודי לגנו לגינונו (מד"ר שה"ש א ד). יבא דודי לגנו אל תהי קורא אלא לגנונו וכו' ביום שנכנסה הכלה לחופתה (פסיק' רבתי ה).

*גְּנוּן, גְּנוּנִים, עי' *גְּנִין.

***גִּנּוּן**[2], ש"ז, מ"ר גִּנּוּנִים, — אופן ודרך ומנהג ומדות, Benehmen, Manier ; manière ; manner: אמר רבי יוחנן בשעה שאמר לו פרעה ליוסף ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגומר אמרו איצטגניני פרעה עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילהו עלינו אמר להן גנוני[3] מלכות אני רואה בו אמרו ליה א"כ יהא יודע בשבעים לשון בא גבריאל ולימדו שבעים לשון (סוט' לו:).

***גִּנּוּן**, ש"ז, — שה"פ מן גנן: תחזק מקום לגוננו בְּגִנּוּן (מוסף א ר"ה).

ב. ***גִּנּוּן**[4], ש"ז, — בדקדוק בענין הכרת האותיות, הוצאת האותיות בדבור דרך האף: ומוצא הלמד והריש והנון קרובים קצתם מקצתם אלא שהנון הנעה משקה בגנון והנון הנחה מהנחירים לבד (הרקמה, שער ב).

---

[1] בארמ' גננא, גנונא, ועי' הֵגֵן, משמעה ב.

[2] לא נתברר מקורו, ועי' הערה שלקמן. — [3] כך בספרים שלנו, והערוך גרס גנוסי. והנה רש"י פרש גנונים גוונים, כמו גנונים גנינים (נדה כד:), שפרש שם רב אדא כמו גוונים, עי' גנין, אך אין משמע' גונים מתישבת פה לפי הענין, והעקר כפרושו של הערוך תכסיסי מלכות. ויפה תרגם יסטרוב באנגלית manner.

[4] בערב' עֻ'נַּה a) מן עַ'נ b), דבר מתוך האף.

a) غُنَّة b) غَنّ

***גְּנוּנָה**, ש"נ, מ"ר גְּנוּנוֹת, — כעין סכך ממחצלת שטוחה על יתדות וכיוצא בזה ישימה לו האומן כשהוא עושה מלאכה תחת כפת השמים להיות לו למחסה משמש: ורביעית של אליית וגנונת[1]) העני (כליס יז ז). ורביעית המקוננת וגנונת העני (רמב"ס, כלי' ד א).

***גְּנוּנִית**[2], ש"נ מ"ר גנוּניוֹת, — מחלקה, כתה, למשל בבית ספר, Klasse ; classe: כשהחברים יושבין גנוניות גנוניות ועוסקים בתורה אני יורד אצלם ואני מקשיב לקולם (ערוך בשם ילמד' עקב).

***גְּנוּת**, ש"נ, מ"ר גנוּיוֹת, — דבר לא נאה, מעשה או דבור שראוי לגנותו, Tadel ; disgrâce; blam: מתחיל בגנות ומסיים בשבח (פסח' י ד). אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב וכו' בגנות צדיקים דבר הכתוב (ב"ב קכג.). אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם (סוטה לב:). לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי גנותו (ערכ' יו.). מעתה אסור לספר בגנותן של אלו (יומא לח.). אחרי מה שסיפרנו משבחי מדת הבושת ותועלותיה נדבר מעט כנגד גנות מדת העזות (רסב"ג, תקון מדות הנפ' א ד). וכבר נמלאו הספרים מגנות החומד ואינו נעלם מאנשי לבב ומה שנאמר עליו מן הגנות וראוי שיתרחק מעליו (שם ד ג). והדעת הזה יש בו גנות גדולה להת חסרון בידיעת השם יתברך (או"ת ריב"ש קיח). כל שכן שיש לו לאדם להרחיק מלספר בגנותן של בני אדם (מנוה"מ מט). וכשישב (המלך או הגבור) במנוחות שאננות למקצועות המשכן הוא גנאי גדול אליו עד שנבחר לו המות משיסבול הגנות ההוא וכן עשה שאול

---

[1] כך גרסת הרמב"ם בגוף פרוש הערבי, ואמר וז"ל: וגנונת העני וקא אלצאנע והוא משתק מן קולה גנון והציל ויריד בה אלמטולה אלתי יעמל אלצאנע עלי ראסה ענד מא יכ'דם פי אלשמש אכת'ר מא תעמל ענדנא מן עוף, ע"כ. ובעברית: וגנונת העני מחסה האומן והוא נגזר מאמרו גנון והציל וירצה בו האהל אשר יעשה האומן על ראשו כשיעשה מלאכה בשמש ויעשוה אצלינו על הרוב מנצרים. ע"כ. והנה אין לברר אם כך היתה באמת הגרסה בנוסחה שהיתה בידי הרמב"ם, או שזו היא הגהתו. עכ"פ, מלבד שכך גרס במשנה כבר השתמש במלה זו בצורה זו ובמשמעה זו בספר יד החזקה שלו, ולכן היא מלה עברית לפחות מיצירתו של הרמב"ם.

[2] לא נתברר מקור מלה זו, והגזרה מן גנון גנונה, דחוקה. עכ"פ, משמעתה מובנה לפי הענין.

שעם היותו יודע שימות במלחמה כמו שאמר לו שמואל וכו' לא נמנע מלצאת למלחמה כדי להנצל מן הגנות הזה (העקרים ה ה). ועל מרום הרים לצוות בגנותם (ר' זרחיה הלוי לר' הלל, תול"כ ב). — יומ"ל: ואמתת סברתם והגנויות אשר יחייבו להם הם אלו (ר"מ גרבוני, מו"נ ה נג). וזאת ההנחה ישיגוה גנויות (שם). וכן לבישת הבושת אצל זכרון הגנויות תורה על המעלה (נופ' לופ', מסיר ליאון כ ב). שיתחייב לזה האופן מהסכמת בטולים רבים וגנויות לא יסופקו (ככוד אלהים, יוסף ש"ע יט:). ואתה תמלא פיך גנויות ודברים של דופי (שו"ת מהרשד"ס, יו"ד קיח).

גנז[1]), ממנו גֶּנֶז, גָּנַז.

א. **גֶּנֶז**[2]), ש"ז, מ"ר גְּנָזִים, סמי' גִּנְזֵי, — מקום שמטמינים שם דברים יקרים, כסף וכדומה, כמו אוצר, Schatz ; trésor ; treasure: ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עשי המלאכה להביא אל גִּנְזֵי המלך (אסת' ג ט). ערבות שבו צדק ומשפט וצדקה גנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה (חגי' יב:). ויראהו הכהן את היכל ה' ואת חצרות המקדש ואת גנזיו ואולמיו (יוסיפון, פרק ה). — ואמר המשורר: ולי נרות אחפש בם חדריו ואוציא מגנזיו הלשמים (ר"י הלוי, ידענוך כדוד). וגנזי סוחרים תערוך לפניו והמלך הביאהו גנזיו (הוה, נאוס אסף). — *ועצם הדבר הגנוז: מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת וכו' אמרתי לו זו מניין לך אמר לי להיילות של פרס נשכרתי ובין גינזי פרס מצאתיה (סנה' לז:). — והמקום ששם טמונים בית גנזים: אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים (ברכ' לג:). כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו (שבת קה:). מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל (ביצה טז.). זה שהיה לו כשהוא הדיוט מניחו בבית גנזיו (רמב"ם ס"ת ז ב). — *והדבר במ"י: קום וחפור תחתיך ותמצא שם גנז שלמה מלך ישראל וכו' וחפר תחתיו ומצא שם גנז שלמה אבנים טובות ומרגליות (א"ב של בן סירא). ובשביל שראיתיך בצער גדול הראיתי לו הגנז (שם).

ב. **גְּנָז**, ש"ז, מ"ר גְּנָזִים, סמי' גִּנְזֵי, — מין דבר ארוג, בגד, שטיח: המה רכליך במכללים בגלומי תכלת ורקמה וּבְגִנְזֵי [1]) ברומים (יחזק' כז כד).

*__גָּנַז__[2]), פ"י, — א) הטמין דבר כדי שלא יראוהו, הסתירו, קבעו באדמה, verstecken ; cacher ; hide: גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי יון (מדות א ו). מקק ספרים ומקק מטפחותיהם כל שהן שמצניעין אותן לגונזן (שבת ט ו). בראשונה היו אומרים משלי ושה"ש וקהלת גנוזים היו שהם היו אומרים משלות (אדר"נ א). גנז (יחזקיה) ספר רפואות (פסח' נו.). בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זא"ז ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחילתו דברי תורה (שבת ל:). זכור אני ברבן גמליאל אבי אביך שהיה עומד על גבי מעלה בהר הבית והביאו לפניו ספר איוב תרגום ואמר לבנאי שקעהו תחת הנדבך אף הוא צוה עליו וגנזו (שם קטו.). הגליונים וספרי הצדוקים אין מצילין אותם מפני הדליקה ר' יוסי אמר בחול קודר את האזכרות שבהן וגונזן והשאר שורפן (שם קטו.). אמרו לפניו המודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות (שם פח:). אמר (משה) לפניו רבש"ע חמודה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום (שם פט.). נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד (שם קנב:). — ב) עשה גנזים, צבר כסף וזהב ואבנים טובות, Schätze sammeln ; amasser des trésors ; to hoord up: מעשה במונבז המלך שעמד ובזבז כל אוצרותיו לעניים שהיו לו בשני בצרות שלחו לו אחיו ואמרו לו אבותיך גנזו אוצרות והוסיפו על של אבותם ואתה עמדתה ובזבזתה שלך ושל אבותיך אמר להם אבותיי גנזו אוצרות למטה ואני גנזתי אוצרות למעלה שנא' אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף אבותיי גנזו אוצרות במקום שהיד

---

[1]) יש כופרים בשמיות השרש הזה וסוברים שהוא שאול מפרסית כנג', במשמ' אוצר. ואעפ"י שבלשון ערב' לא עשה שרש זה פרי הרבה, ונשאר רק במשמ' סתר וקבר, מה שנותן מקום לחשדו שאינו ערבי אמתי, ואעפ"י שהמלה גנזך בודאי נכריה, מ"מ יש מפקפקים להחליטו לנכרי גמור במשפחה השמית, מפני שהפעל גנז חי בלשון יותר מהרגיל בשרש נכרי כך גם דעת קניג (Kö. 2, 38).

[2]) עי' הערה להשרש.

[1]) הקדמונים פרשו גם גנזי זה במשמ' גנז הקודם. אבל, לפי הכתוב קודם לו גלומי תכלת ולפי רוח כל הפסוק נראה יותר כדעת רבים מהחדשים שהכונה בו היא למין דבר ארוג, ועי' ברומים. אך לא נתברר מה מקורה של מלה זו במשמ' זו. ובראשי' המנחות של אורחדין נזכרה מלה דומה לזו: אלף גִּנְזֵי רקה, אך עוד לא נתברר מהו.

[2]) עי' הערה להשרש.

יכולה לשלוט בה ואני גנזתי אוצרות במקום שאין היד יכולה לשלוט בה שנא' צדק ומשפט מכון כסאך וגו' אבותיי גנזו אוצרות שאין עושין פירות ואני גנזתי אוצרות שעושין פירות שנא' אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו אבותיי גנזו אוצרות של ממון ואני גנזתי אוצרות של נפשות שנא' פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם אבותיי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי שנא' ולך תהיה צדקה אבותיי גנזו אוצרות בעולם הזה ואני גנזתי אוצרות לעוה"ב שנא' והלך לפניך צדקך (תוספתה פאה ד יח).

— נִפע', *נִגְנַז, — שנגנזו אותו: ובשנה השניה לאחזיה נגנז אליהו ולא נראה עד שיבא מלך המשיח (סעו"ל יז). עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותה מגילתה נגנזת ומנחתה מתפזרת על הדשן (סוט' ג ג). וחנניה בן חזקיה שמו אלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה (חגי' יג.). ספר תורה שכתבו מין ישרף כתבו נכרי יגנז (גיט' מה:). מעשה בתורתו של אלכסנדרוס שהיו כל אזכרותיה כתובות בזהב ובא מעשה לפני חכמים ואמרו תגנז (סופר' א ט). הבהיקה כל לוד מאורן (של אבני כדכוד) והשליכן לארץ ונגנזו (פסיק' דר"כ, עניה סוערה). לפי שעה נבראתה ונגנזה (פסיק' רבתי, אנכי אנכי). שכתבה (את המגלה) שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזהב הרי אלו יגנזו (ר"י ברצלוני, הלכ' ס"ת לב). — ואמר המשורר: במקום ארונך אשר נגנז ובמקום כרוביך אשר שכנו חדרי חדריך (ר"י הלוי, ציון הלא).

— נִתפ', *נִתְגַּנֵּז, — כמו נגנז: שאני מגיד וקורא שיתנו לי נשמות להתגנזבי (עמה"מ, עולם התוהו עב).

גַּנְזַךְ[1], ש"ז, מ"ר גַּנְזַכִּים, ככ' גַּנְזַכָּיו, — בית הגנזים: ויתן דויד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליתיו וחדריו (דהי"א כח יא). — ואמר המשורר: מלאכיו הפגיעוני, ומנעמיו השביעוני, וגנזכיו הגיעוני, ומרעיו הודיעוני (ר"י הלוי, מכת' לר"א אלעמני). תבל גנת ילדי רשע, על כן שאפה אל גן זכיו, ודבק בירוא האל אולי תהיה נפשך תוך גנזכיו (רמב"ע, תלשים ח). אם תאצור חכמה בגנזכי לבך לך טוב מלשמיך, כי בה תאחז את קצת ההוד עד יעלה שיאך לשמיך (שם י).

[1]) מן גנז עם סוף פרסי. ואעפ"י שאין זו צורת מלה עברית כלל, מ"מ כבר השתמשו בה גם המשוררים.

*גִּנְזָן[1]), ש"ז, מ"ר גִּנְזָנִים, — ארון וכדומה לגנז בו גִּנְזָנִים [2]) מבושמים ברכוש רב ידיה תמלאנה, בבשור חרוצות כפיה בפלך תתמכנה (שי"ל, הללת הבית, תרג' שיר שילר, בה"ע תקפ"א).

*גנה[3]), ממנו *גְּנָה, *גְּנִיחָה.

*גָּנַח[4]), פ"י, עת' יִגְנַח, — א) שעל בקושי והוציא לחה מתוך הריאה, Schleim auswerfen; expectorer expectorate: לקח לו (ריב"ב) עז וקשרה בכרעי המטה והיה יונק ממנו חלב רותח שהיה גונח (תוספתה ב"ק ח יג). מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה וכו' (גמ' שם פ.). גונח יונק חלב בשבת (כתוב' ס.). יצא נח מן התבה גונח מלבו (תנחומה נח יד). — ב) *הוציא [5]) קולות של אנחה בהפסק זה מזה: דמעות מפה ומפה נובעים ומקלחים, שוחטים ונשחטים אלו על אלו גונחים (סלית' מוסף יוה"כ, אלהים אל דמי). כל הוי שבמקרא לשון קובל וקינה כאדם הגונח מלבו וצועק אהה (רש"י ישע' כא ג). שגנחה (אם סיסרא) כאדם שגונח מלבו כדרך החולים שמאריכים בגניחותיהם (סמ"ג מ"ע מב). שאין דרך האדם לגנוח ולליל בנשימה אחת (שלטי הגבורים על הרי"ף, תתקנ"ז). כאדם הגונח ומקונן בקולות קצרים (ריב"ב, שם). — ופעו' במקום פוע': שהיה (נח) גונח ממה שהכישו הארי כך כאן וכו' שאתה גונח ומצטער בדבר שקשה עליך לצאת מהבית לסוכה בזמן גשמים (פענח רזא, אמור).

*גְּנַי[6]), גְּנַאי, ש"ז, — כמו גנות: נקנור נעשו נסים לדלתותיו והיו מזכירין אותו לשבח ואלו לגנאי של בית גרמו וכו' (יומא ג י"א). אף על פי שחזר וקרא אברהם אברם אינו לגנאי אלא לשבח ליהושע הושע אינו לגנאי אלא לשבח הוא אברם עד שלא

[1]) משקל כִּבְשָׁן. — [2]) מלה חדשה המשורר הזה להמושג הרשום בפנים.

[3]) ארמ' ועבר'. בערב' משמש שרש זה במשמעות אחרות רחוקות ממשמ' שהוא משמש בעברית.

[4]) בערב' קצת דומה לזה נַחַם a). — [5]) בארמ': גנזתי גנח או ילולי יליל (ר"ס לד.). ההוא תורא דנפל ואישתמע קול גניחותיה (תול' נח:).

[6]) מן גנה, משק' פְּעַי, שאינו בין משקלי השמות שבאו במקרא אבל מצוי במשקלוי השמות של זמן התלמוד.

a) نَحِم

נידבר עמו הוא אברם משנידבר עמו (תוספתא ברכ׳ א יו). ושם אמו (של המקושש) שלומית בת דברי למטה דן גנאי לו וגנאי לאמו וגנאי למשפחתו וגנאי לשבטו שיצא ממנו (ספרא, אמור רלז). למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו (ברכ׳ לג:). ששה דברים גנאי לו לת״ח וכו׳ (שם מג:). מפני שגנאי לת״ח לצאת לשוק כשהוא מבושם (שם). גנאי הוא לת״ח שיצא במנעלים המטולאים לשוק (שבת קיד.). ועיני לאה רכות וכו׳ רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה (ב״ב קכג.). גנאי הוא לחזקיה וסייעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה (סנה׳ לד.). כל המקראות הכתובין בתורה לגנאי קוראין אותן לשבח (מגי׳ כה:). לכנות לה (לע״ז) שם וכו׳ לא לשבח ולא לגנאי (ע״ז מו.). רצועות שחורות הלכה למשה מסיני וכו׳ אדומות לא יעשה מפני גנאי ודבר אחר (מנח׳ לה.). מלך שבורר לעצמו מנה ועמד אחד ואמר גנאי עליה כלום יש לו חיים (מד״ר במדב׳ כ). אפילו הדיוט מקלס בלשון זה גנאי הוא לו (שם שה״ש, מה יפו). — ואמר המשורר: אתחננה לך ולא תענני, איך תחשה עדן ותעננִי, לא אגועה ופיך תפתח, בגנאי אז שבח (ראב״ע, שמש ביוס). והלא גנאי הוא לאומן מהאומנים באבוד מלאכתו ובהפסדתה (מלמד התלמידים, נח). וכשישב (המלך או הגבור) במנוחות שאננות למקצועות המשכן הוא גנאי גדול אליו (העקרים ה א). -- *וגְנַי, גְּנַיי: כל המקראות שכתובים לגניי כגון ישגלנה וכו׳ בלשון הקודש הן גניי גדול בלשון הזה לפיכך משנים אותם שלא להוציא דבר מגונה מפיו (ר״ת מגי׳ כה:). — *ובכב׳: הוספתי על אמונתי הזוק ותכנתי מחשבותי בעוצם אמוץ והאמנתי בשכל מאֶיל ביעורי הנפש וגנאיה וכו׳ (ברכיה הנקדן, סוג׳ דר׳ גלונך לא).

*גַּנִּי, ת״ז, לנק׳ גַּנִּית, מ״ר גַּנִּיִּים, גַּנִּיּוֹת,—מן הגן, של הגן: החסא הגנית והחסא ההרית וכו׳ הכרתי הגני (רמב״ם כלא׳ א ב). והמדבריים (הפירות) הם כלם יותר חזקים מהגניים (קאנון ב א ו). (הצמח) הגני הידוע הפראי והארסי (תוס״א לבינסק, הלמתים יח).

*גניבה, עי׳ גְּנֵבָה.

*גְּנִיזָה, ש״נ, — שם״פ מן גָּנַז: ואף על פי שכתובים (כתבי הקדש) בכל לשון טעונים גניזה (שבת יז א). אבני היכל שנפגמו אין להן פדיון וטעונין גניזה (תוספתא מגי׳ ג ה). לא יאצר זה בית אוצר ולא יחסן זה בית גניזה (פסח׳ קיח:). ס״ת שבלה והיה מונח בחלון אם גמר שתהיה שם גניזתו ה״ז ממעט בחלון (רמב״ם טומא׳ מת יח ב). וזה היה סיבה למנוע גניזת הספר ההוא (ספר קהלת) וכו׳ שגילוי אמונת הגמול היתה סיבה למנוע גניזתו (הקד׳ מלמד התלמ׳). גניזת האור הראשון כי נתמעט אורה של אותה נקודה (עמס״מ, עולם התוהו ג).

*גְּנִיחָה, ש״נ, מ״ר גְּנִיחוֹת, — שם״פ מן גָּנַח: גנחה גניחות ארוכות (רש״י ר״ה לד.). כאדם הגונח מלבו כדרך החולים שמאריכין בגניחותיהן (שם לג:). גניחה ויללה (סמ״ג מ״ע מב). וכן דרכם (של המקוננים) להתאנח ולקונן. כעין גניחות הן קולות קצרים (שבלי הלקט, ר״ה רלא). שיש בתרועה שני קולות של גניחה (שם). ושמנן (של הבטנים) מועיל מן הגניחות וכאב הכליות והחזה והריאה ולנשיכת עקרב (מ׳ אלדבי ש״א ה, אות ב).

א.*גְּנִין[1]), גנון, ש״ז, מ״ר גְּנִינִים, גנונים,—התיכות בשר בלי צורה נופלות לפעמים מרחמה של אשה מעוברת: המפלת שפיר מלא מים מלא דם מלא גנינים[2]) וכו׳ (בכור׳ ח ב).

ב.*גְּנִין, ת״ז, מ״ר גְּנִינִים, — סבים שיוצאים מן הקמח, Kleie; son; bran: בזמן שהיו הקרבנות היתה סאה ארבלית עושה סאה סולת סאה קמח סאה מורסן סאה סובין סאה קיבר סאה גנינין[3]) (ירוש׳ פאה ז ב. ותנחומא תצוה יג).

---

[1]) עי׳ הערה שלקמן. — [2]) כך (גנינים, ביוד אחרי הנון הראשונה) הגרסה כאן, וכן בפרוש רה״ג למס׳ נדה, וכן הערוך. אך במשנ׳ נדה ג ג בכל הספרים גנונים, אחרי הנון הראשנה ו, וכן בגוף המשנה עם גוף פרושו של הרמב״ם בערבית. אבל בהפרוש הערבי כתובה מלה זו גנינים ולא גנונים, בעוד שביד התוקה (איסורי ביאה י ז): גנונים.—ופרש רה״ג התיכות בשר וכן הערוך. והרמב״ם בפרוש המשנ׳ לנדה פרש מין תולעת, ולא נתברר מקור המלה באחת המשמעות האלה, רק מה שיש לדמות לזה, המלה הערבית ג׳נין a), שפרושה הוא הולד בתחלת יצירתו, כמו שכבר העיר על זה Fleischer בהערותיו ללוי.

[3]) כך גרסת הערוך גם בירוש׳, ובנוסח׳ גניינן. ולא נתברר מקור מלה זו, ופרושו נראה מהענין שהוא

---

a) جَنِين

גנן[1]), ממנו, גן, גנה, גנה, גנן, מגן, הגנה, וי"א מגנה.

גנן[2]), פ"י, עכ' גנותי, עת' יגן, מקור גנון, — גנן או גן על פלוני, ובעד פלוני, היה עליו למחסה ומנע שלא יגע בו דבר רע, schützen ; protéger ; protect : לכן כה אמר יי' אל מלך אשור לא יבוא אל העיר הזאת (ירושלם) ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סללה בדרך אשר בא בה ישוב ואל העיר הזאת לא יבוא נאם יי' וגנותי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי (ישע' לז לג-לה). כצפרים עפות כן יגן יי' צבאות על ירושלם גנון והציל פסוח והמליט (שם לא ה). ויי' עליהם יראה ויצא כברק חצו ואדני יי' בשופר יתקע והלך בסערות תימן יי' צבאות יגן עליהם (זכר' ט יד-יה). ביום ההוא יגן יי' בעד יושב ירושלם (שם יב ח). — ואמר הפיטן: מים אבים בם גיא לעטר, לבל יעצרו בנשיון שטר, אמוצים גנון בם שואלי מטר (ר"א קליר, גשם, אף כרי). הצלתו (את אברהם) מאור כשדים, גננתו בעמק השדים (סליח' ד עי"ת, איתן). המון אשר צמאה לך נפשו וכו' ישפוך לך שיח גנון לחשו (סמא"ל, סליח' לסכ' סוכה). בצדק נעקד ונשחט תמורו איל, גנן נא גועו בזעקם בעוד ליל (סליח' יוס א, כמואלי מנוחה). — ופעול: בגאות אפיקי מגנים, בצלם היות גנונים (סלוק לפ' זכור, אלהים). גאולי אנהל ואנהג על מבועי עיני, גנונים ענוגים ביום עלותם מפרך מעני (אל אל, יוצר שבת נחמו). — *גונן, כמו הגן: ויחסה בצלה (של החכמה) משרב ומגורה תגונן עליו (כ"ס, תרג' כ"ז יד כח). — ובמשמ' קבלת הפעולה: איש חסיד היה, בלי מזון ומחיה, וכו' גונן בחשובה אשה וגם בבנים חמשה (זמי' למוצ"ש, אים).

— הפע', *הגן, הגנתי, — א) מגן על, מגנה, מגנות על, יוצא, כמו קל, גנן עליו, היה עליו למחסה, מה יונה זו כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן (שבת קל.). כל אותם האלפים והרבבות שעמדו לפני על הר סיני והגנתי עליהם (מד"ר שה"ש, כמגדל דוד). לא הגנתי עליכם אלא בזכות אותו שבא לאלף דור (שם). — ואמר הפיטן: אבי אל תהדפני,

החלק היותר גס מהקמח, לפי סדר הקמחים המנויים כאן מן סלת ועד גנינין. ופרש הערוך מורסן עבה.

[1]) בערב' גנן a), במשמ' כסה, הסתיר דבר.

[2]) עי' הערה להשרש.

a) جنّ

בגיד הגן אספני (סליח' מנס' אויגניון, אין מלה כלבוני).
— ב) הגן תחת דבר, בקש לו שם מחסה מפני חמה, מפני גשמים וכדומה, שכב שם במנוחה[1]): מפני שמצורעין מגינין תחתיהן (תחת כפות שערי העיר) בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים (פסח' פה:).

— התפ', *התגונן, — בקש לו מגן ומחסה: ולהסתוכך בעור עקלתון אשר קשקשיו מפנינים ולהתגונן בחופותיו שהוקשרו ליציר בעדן גנים (תשו' בן מאיר על רסע"ג, הספיד והפליט מספר הגלוי, הרכבי). וכהן גדול בקיחת בתולה יתבונן, צרוף פר הבא על כל המצות בהעלם דבר מעיני עמי בו התגונן, ישראל לא ידע עמי לא התבונן (אזהר' ר"י ברצלוני יב:). ובצלך מתלוננים, ובאברתך מתגוננים, ובסתרך נצפנים, ובך נשענים (שחר' יוה"כ, מי יתנה). בצלם היות גנונים, ובאברתם מתגוננים, ועל חומותם מתמנים, לשוערים ולשומרים ממונים (סלוק לפ' זכור). חוס על כבוד קונך והתחנן להמציא לך אורים ויעמדו נגד ההבנה בם תתגונן (מעה כיתטי, מקדש מעט כ).

***גנן**, ש"ז, מ"ר גננים, — מי שיש לו גן, מי שעוסק בגן, ששומר הגן ומטפל בו, Gärtner; jardinier; gardner ויוצאין (שירי הדם) לנחל קדרון ונמכרין לגננין לזבל (יומא ה ו). קופות הגננים שיוערן באגודות של ירק (כליס יז א). כשהיה א' מהן הולך אצל הגנן ונותן לו ירק באיסר היה מוצא בעפרו זהב (מד"ר ויקר' ה).

∞**גננה**, גננת, ש"נ, — נהוג בדבור העברי בא"י, למי שיודעת לעסוק עם הילדים בגן ילדים.

א. ***גס**, ת"ז, לנק' גסה, מ"ר גסים, גסות, — גדול, עבה, ההפך מן קטן, דק, gross; gros ; large : בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים בתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חברו את הגס הגס (בבי' ד א). חול הגס כדי ליתן על מלא כף סיד (שבת ח ה). גראין דברי ר' יהודה בחול הדק ודברי חכמים בחול הגס (תוספתא שם ט כ). — ולנק': היו לפניו תאינים ורימונים אין מחייבין אותו להיות יושב ומשער בין דקה ובין גסה אלא תורם כדרכו בבינונית (שם תרומ' ג ה). גומת הלוף בורר גסה גסה ומניח דקה דקה בתוך ידו (שם מעש"ר ג י). — ומ"ר: מעשה בעזים בית אנטוכיא שהיו דדיהן גסין ועשו להן כיסין כדי שלא יסרטו דדיהן (שבת נג:). נאמנין על כלי חרס גסין

[1]) בארמ' במשמ' זו גני, גנא, — במשמ' שכב וישן: גני אפוריא (סנה' קט:) דגני בשימשא (שם קכט.) ותרגום תחת צאלים ישכב: תחות טלליא יגני.

לקודש (חגי' כו.). — בהמה גַּסָּה, פרה, שור, סוס וכיוצא בהם: אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה ובין גסה (שבת כד ג). שאין בהמה טהורה יולדת מן הטמאה ולא בהמה טמאה יולדת מן הטהורה ולא גסה מן הדקה ולא הדקה מן הגסה (תוספתא כלא' ה ח). שמביאין בהמה דקה מחו"ל לארץ ואין מביאין בהמה גסה מחו"ל לארץ (שם ב"ק ח יא). השם בהמה מחבירו עד מתי חייב ליטפל בה בבהמה דקה שלשים יום ובגסה חמשים יום (שם ב"מ ה ז). סימן ולד בבהמה דקה טינוף בגסה שליא (נדה כה.).—עוף הַגַּס, כגון נשרים, אוזים וכיוצא בזה: דרוסת הזאב בדקה ודרוסת הארי בגסה דרוסת הנץ בעוף הדק ודרוסת הגס בעוף הגס (חול' ג א).—חיה גסה: כשם שאין מוכרין להן בהמה גסה כך אין מוכרין להן חיה גסה (ע"ז יו:). — מדה גַּסָּה, במדה גדולה, בכמות רבה: כל המשפיעין במדה גסה רשאין למכור את הדמאי אלו הן המשפיעין במדה גסה כגון הסיטונות ומוכרי תבואה (דמאי ב ד). מקום שנהגו למוד בדקה לא ימוד בגסה (ב"ב ה יא). ובלח הין מִדה גסה מהין ולמטה מידה דקה (תוספתא דמאי ג יב). את שדרכו למוד בדקה מודדו בין בגסה בין בדקה טפילה גסה לדקה (שם י). מידה גסה שאין אדם רשאי למוכרה דמאי (ירוש' שם ג כג:). — חריש הגס, חריש של תלמים רחביב: אין מחייבין אותו להיות חורש חריש דק אלא גס כתלמי הרביעה (תוספתא כלא' א יז). — כתיבה גסה: שאם היה חותם ידי העדים דק והכתב גס הולכין אחר הגס חותם ידי העדים גס והכתב דק הולכין אחר הדק (ירוש' ב"ב י יז ג). — אכילה גַּסָּה, אכילה מרובה: משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה (הורי' י:). רצה לתאבון אוכלה רצה אכילה גסה אוכלה אכילה גסה מי שמה אכילה והאמר ריש לקיש האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור מלא תעונה (יבמ' מ.). — פסיעה גַּסָּה, במרחק בין שתי הרגלים: אל תפסיעו פסיעה גסה והכנסו חמה לעיר (תעני' י:). ששה דברים גנאי לו לת"ח וכו' אף לא יפסיע פסיעה גסה (ברכ' מג:). פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם (שבת קיג:). — נקבים גַּסִּים, הרקת הגוף: בדקים אבל בגסים אם יכול לסבול יסבול (ירוש' ברכ' ב ג). — גַּס רוּחַ, גא, יהיר, בלי דרך ארץ: שוטה רשע וגס רוח (אבות ד ז). ואין הצרעת בא אלא על גסי הרוח (תוספתא נגע' ו ז). השותה כוסו בבת אחת ה"ז גרגרן שנים דרך ארץ שלשה מגסי הרוח (פסח' פו:). אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל (סנה' לח.). גסי הרוח ומספרי לשון הרע ומדברי נבלה והכמים בעיניהם (דא"ר ב). התיר מנעליו ויצא לשוק ה"ז מגסי הרוח (שם יא). — רוחו גסה עליו, הוא מתיהר: ששה דברים נאמרים בסוס אוהב את הזנות ואוהב את המלחמה ורוחו גסה ומואס את השינה ואוכל הרבה ומוציא קמעה (פסח' קיג:). עשרה דברים נאמרו בגרע מהלך על צידו ורוחו גסה ונתלה ויושב (קדוש' פב.). — וכמו"כ דעתו גסה עליו: שדעתו של תינוק גסה עליו (סוכ' כח:), ר"ל אינו מתירא לנפול. מעשה שבא ר' אלעזר ברבי שמעון ממגדל גדור מבית רבו והיה רכוב על החמור ומטייל על שפת נהר ושמח שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה (תעני' כ.). אהרן אמר אלי היה דבור ולא פירשתי מאצל אשתי וכו' אבל הוא (משה) מפני שדעתו גסה עליו פירש הוא מאצל אשתו (אדר"נ ט).—לבו גס בפלוני, אינו מתביש ממנו: והארוסות ינשאו חוץ מן הארוסות שביהודה מפני שלבו גס בה (יבמ' ד י). לא תתיחד עמו אלא בפני עדים וכו' חוץ משפחתה מפני שלבה גס בה (גיט' ז ד). מביא חבל מצרי וקושרו למעלה מדדיה (של הסוטה) וכל הרוצה לראות בא לראות חוץ מעבדיה ושפחותיה מפני שלבה גס בהן (סוט' א ו). היו מייחדין את החתן ואת הכלה שעה אחת כדי שיהא לבו גס בה (תוספתא כתוב' א ד). אין משקין שתי סוטות כאחת שלא יהא לבה גס על חברתה (שם סוטה א ו). אדם רשע שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע ולבה גס בעבדיה לבה גס בשכניה וטווה בשוק ורוחצת עם בני אדם (שם ה ט). — ובמשמ' מקורב מאד אליו: ההולך לבית האבל אם היה לבו גס בו יברהו על מטות כפויות (מו"ק כו:).—יובלי המלה לב: ישראל במדבר עדיין לא היו גסין בשכינה (רש"י יומא כד.). שאין גסין זה בזה (שם).

ב. גַּם, ש"ז, מ"ר גַּסִּים, — מטבע, כמו גדול: שאני חייב אל האדון מאי' יואן דוראנטאן שבעה ועשרים גסים ונדרתי לפרוע אל מאי' יואן הנזכר או לבא מכחו אלו השבעה ועשרים גסים הנזכרים (תכבוג' מבכת א תכ"ב לחשבוגס, REJ 1882, 282). נתחייב לפרע מכל ב' גסין ג' גסין וחצי (בו"ת מהר"י קולון ז). אתחייב לפרוע מכל ב' גסין ב' גסין

של הוצאה (שם). ונתחייב ראובן שאם לא יתן את בתו לאשה לשמעון שיענש במאה גסים (שו"ת לחם רב נט). ולקח קרוב מאלף גסים (תרבות ישראל, דברי ישר' ושכי). וכתבו אותו סך בכתובה שהכניסה לבעלה מאה גסים (שו"ת פרח מטה אהרן י). אני נותן לו במתנה גמורה מעתה ומעכשיו סך שלשים גסים מסכים שטר בתובתי (שם מז). גם אני מנחת לבן אחי חמשה גסים מנכסי (שם נ). ומטילין על ראובן ערך אלף גסים ועל שמעון ג' אלפים (שם נס). ויהי היום שלחו יששכר זבולון לראובן וחביריו אלף גסים שביליא בכים א' (שם סד). ולוה משכנם בידו בעד הגסים שנתן בידו (שם קג). ועשה שט"ח עליו שהוא חייב למלוה מאה גסים (שם קכח). והיה כתוב בשטר התנאים שביניהם שאם א' מהם לא יקיים התנאים יתחייב אותו המפר ברית התנאים מאה גסים לתת לכשכנגדו (שו"ת תורת חסד כב). וצוה לפניהם שממיטב נכסיו יקח אלף גסים להקדש ישיבה אחת שילמדו וכו' ומריוח הגסים יתנו הספקה לת"ח (שם לו). ראובן נדר להשיא יתומה עניה א' ולתת לה בתורת נדוניא מאתים גסים (שם לז). ראובן פסק נדוניא עם בתו לשמעון מאה וחמשים גסים (שם עב). והכניסה לו בנדוניא אלף גסים שלא השאירה לעצמה מהסך שהכניסה ליעקב בתורת נדוניא אלא חמש מאות גסים (שם פא). ראובן שדך בתו עם שמעון ופסק לתת לו בנדוניא חמש מאות גסים (שם רג).

*גַּס, הַגַּס, עי' גסס.

*גָּסָה[1], פ"ע, עב' גָּסָה, גָּסִיתִי, עת' אֶגְסֶה, תִּגְסִי, לווי גּוֹסֶה, גָּסֵי, — כמו גָּהֵק, והוא שעלו פתאם אדים מהקיבה אל תוך הפה והוציא אותם החוצה בקול עב, מפני מאכלים כבדים וביוצא בזה, ralpsen : rôter ; to belch: אשה שראשה כבד עליה ואבריה כבדים עליה ורותתת וגוסה (ניד' סג:). אני אמרתי לתת להם לחם קל כדרך שהמלכים אוכלים שלא יהיה אחד מהם גוסה (ספרי, רלה דבר' ופסי' ר"כ, ותלמ' ציון). מי שהוא ת"ח לא יאכל מעומד ולא ילקלק באצבעותיו ולא יגסה[1]) מפני חבירו (דא"ז ה).

— נתפ' יִתְגַּסֶּה, — כמו גסה, הרבה פעמים: ויתגסה (החולה) מבלי שובע (אסף הרופא, כ"י מינכן 18).

*גָּסָה[2], — לא נהוג.

— נתפ', נִתְגַּסָּה, — נעשה גס, עבה: וכלל פי' המראה כי הדבר שאינו גוף כשיהיה בו ההויה במחשבה הדקה הפשוטה תתעבה ותתגסה ותרד עד שתהיה גופנית ממש (אגרות הרמב"ם ה). ואם ישלשל הרבה מאד בחליו זה רע ואם אח"כ מתגסה בטנו עוד יותר רע (ר"י לסלון, אולס"ת ה ו).

*גַּסּוּת, ש"נ, — סגולת מה שהוא גס, בפרט בהשאלה גסות הרוח, גאוה, יוהרה, העדר דרך ארץ: ד' סימנין הן סימן לעבירה הדרוקן סימן לשנאת חנם ירקון סימן לגסות הרוח עניות (שבת לג.). בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים יוצאין לטמיון וכו' ועל גסות הרוח וגסות הרוח בנגד כולן (סוכה כט:). חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל (קדוש' מט:). כל אדם שיש בו גסות הרוח לבסוף נכשל באשת איש (סוטה ד:). כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם (שם ה.). כל אדם שיש בו גסות הרוח נופל בגיהנם (ב"ב עח:). גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם (סנה' קא:). ומנין לגסות הרוח שהוא כעובד עכו"ם (דא"ר יא). תחילת עבירה הרהור הלב שניה לה ליצנות שלישית לה גסות הרוח (דא"ז ג). להרחיק מלבו מדת גסות הרוח שהיא נקראת בלשון עברי בכמה שמות גבה לב ועינים רמות גאוה ורום (מנוה"מ בית). — ובלי השם רוח: עשרה קבים גסות ירדו לעולם תשעה נטלה עילם ואחד כל העולם כלו (קדוש' מט). ואין לך גסות כגסות של עילם (אדר"נ כח). התחיל (הקרתני) מדבר בגסות כנגדו (של המלך) (מד"ר שמות ו). — ובמשמעה העצמית, עובי והומריות: כי אפשר לנפש שתעמוד בגוף לרוב דקותה וגסותו מבלי מחבר אמצעי (רא"כ"ע, ערוג' הבשם, ציון ב, 120).

*גֶּסִי, ש"ז, — שם"פ מן גָּסָה, עליית האדים מן הקיבה, Rülps ; rôt ; belching: אוכל ולא גוסי (ספרא בחר ג ז).

1) בערב' גַשַׁא a), וכבר העיר על זה ר"נ בעל הערוך ואמר פי' גוסה לשון ישמעאל כגון קול היוצא מן הגרון מחמת מאכל כבד. ע"כ. ובעה"ק משנת שנב: מחמת מאכל כבד ומעלה לאדם קיטור בלא"ש גרעפצין. וכן בסור' גְּשָׁא, וא תגסי, במשמ' זו ממש. — 1) ואולי זה עתיד פָּעַל, גָּסָה.

2) מן שה"ת גס בהוספת ה בסוף.

a) جشأ

א. **גסס**[1]), ממנו *גַס, *גַסוּת, א.*גָסַס גַס.

א.* **גָסַס**, גַס, מקור גֹ׳ס, לָגֹ׳ס, — עשה גַס, גַס לִבּוֹ, עשה לבו גס, שאינו מפקפק: והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח (אב׳ ד ז). — והיה גס: א״ר יהושע מימיי לא גס לבי לומר לאדם צא ולקט לך תמרות של חרדל (תוספתא מע״ר ג ז). — לָגֹ׳ס דעתו, לעשות שתהיה דעתו גסה עליו, שלא יתביש: האומר איני מתפרנס משל אחרים וכו׳ אומרין לו הבא משכון כדי לגוס דעתו (תוספתא פאה ד יב).

— הִפע׳, *הֵגֵס, הֵגִיס, — עשה גס, כמו הקל, בפרט עם דעת, לב, הֵגֵס דַּעְתּוֹ, הֵגֵס לִבּוֹ, עשה, התנהג בגסות הדעת: מתרחק מן הכבוד ולא מגים לבו בתלמודו (אבות ו ו). למלך ב״ו שנשא אשה והיתה מתבישת מלפניו ונכנסה אחותה אמרה לה על מה נכנסת לדבר זה אלא שתשמשי את המלך הגיסי דעתך ובואי ושמשי את המלך (ספרא, תחלת שמיני). היה אהרן רואה את המזבח כתבנית שור והיה מתירא ממנו וכו׳ א״ל משה ממנו אתה מתיירא הגס דעתך וקרב אליו (שם). והמגים דעתו כלפי מעלה (ברכ׳ יט.). ואל תגים דעתך בהוראה (דא״ז ב). למלך ב״ו שהיה משיא בתו קרא לקרתני אחד להיות סרסור ביניהן התחיל מדבר בגסות כנגדו אמר המלך מי הגים את לבך לא אני הוא שעשיתיך סרסור (מד״ר שמות ו). הואיל שהגסת את לבי ואמרת לי שאשאל לפניך שואל אני לך שתשיאני בתך ושאיעשה חתנך אמר לו חייך כך אני עושה (פסיק׳ רבתי, פרה יד). ויכיר בוראו בכל לבבו והולך בתומו ובענוה ולא מגים דעתו על חבירו (א״ב דר״ע). — והגים לבד: משל למלך שהיה לו אוהב והיה מגים בינו לבין המלך בדברים קשים ולא הקפיד עליו המלך לימים עמד והגים לפני הלגיונות גזר עליו מיתה (תנחומא בובר, חקת לא).

* **גָּסָס**[2]), ש״ז, מ״ר גְּסָסִים, סמי׳ גְּסָסֵי, בכנ׳ גְּסָסֵיהֶם, —צד הגוף באדם מלפניו מן הצואר ועד המתנים: ר״ש בן אלעזר אומר בנות עשירים צד ימין ממהר לבא (להתחזק ולהשתדות השדים ולהיות גדולות כל צרכן) שנישוף באפקריסותן בנות עניים צד שמאל ממהר לבא מפני ששואבות כדי מים עליהן (ואם רצונך אמר)

[1]) רק בעבר׳ ובארמ׳.

[2]) בארמ׳: על גססיהן תתנטלון (ת״י ישע׳ סו). בסור׳ גסא. וכבר דחה עמנ׳ לו (השערות קרוים Lehnw ערך גיססא שאמר כי זו מלה שאולה מלשון יונית.

מפני שנושאין אחיהן על גססיהן (ניד׳ מח:).

ב. **גסס**, ממנו גוֹסֵס א.*גָסַס.

ב.* **גָסַס**, פ״ע, —היה גוסס: בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס (ב״ב קכז:). הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור בגוסס בידי שמים שהוא חייב לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם (סנה׳ עח.). וכשהיה ר״ש בנו של ר׳ עקיבא חולה וכו׳ בא השלישי ואמר לו גוסס (שמח׳ א ח). —ואמר הפיטן: טהורים וזכים בגללו גוססים (סליח׳ שחר׳ יוה״כ, ה׳ אלהי הלבאות). ועי׳ ערך גוֹסֵס.

— הִתפ׳, *הִתְגּוֹסֵס, נזדעזע ורעד כמו גוסס: בחלאת קיאו (השכור) יתבוסס, ומרוב שכרותו יתגוסס (תוכח׳ מוסר, עזרא הבבלי כו.). צרורות שקיך משפיעים במדות הגסים, ומהלאת מאכלך כל איבריך מתגוססים (שם נט.).

* **גַע**[1]), — מלת קריאה של מאוס וזלזול, pfui; fi; fie: עשיר מדבר ועוזריו רבים ודבריו מכוערים מהופים דל מדבר גע גע ושא ודבר משכיל ואין לו מקום[2]) (ב״ס גני׳ יג כא-כב).

[1]) בסור׳ גוע, ופרש ב״ע בערב׳: או אף לב או אף מנב, ע״ב, והוא אף a) בערב׳ שהוא קריאה של מאוס וגעל נפש ובעס. — [2]) כך היא הנוסחה בגוף הב״י, במהדורת שכטר וטילור. והנה בתרגום הסורי צורת פסוק זה היא כך: מסכנא ממלל ואמרין לה גוע ואן אמר דשפיר לא יהבין לה אתרא. ועפי״ז הגיה שכטר: דל מדבר במקום דל נמוט, ובמקום ושא הגיה ישא, וכך אחריו פטרס ושמנד. אבל בהתרגום היוני כתוב במקום דל מדבר דל שנכשל ונפל, ולפי זה נראה כי הנוסח דל נמוט שבגוף הב״י הוא יותר נכון, ומ״מ לפי הפסוק המקביל לו עשיר מדבר, בודאי הנוסחה של הסורי יותר נכונה. וצריך להניח, כי המלה נמוט שבב״י היא טעות הסופר המעתיק מהפסוק הקודם עשיר נמוט, ולפי נוסחה מוטעה זו תרגם היוני, והסורי תרגם לפי נוסחה יותר מדויקה. ואפשר שבמקום מדבר היתה כתובה צורה מהצורות של הפעל נום שהיה נהוג בזמן ההוא ומצוי בתלמוד (נומיתי לו), וטעה המעתיק וחשב שהיא היא המלה נמוט שבפסוק שלפני זה. ובדבר שתי המלים גע גע אמר שכטר כי זו קריאה של חקוי הקול כמו וקעקע שבתלמוד, ותרגם hoot באנגלית. פטרס: Hohngelächter. שמנד: pfui! והנה בגוף המלים גע גע אין שום ספק כי במקום הזה בב״י אין שום פגימה, והמלה גוע בסור׳ שכבר הזכירוה עלי ובר בהלול, ופרשוה במשמעת קריאה של זלזול ומאוס, היא עד כשר כי זו היא באמת כונת המלה גע שבגוף בן סירא העברי, וזו מלה עברית שהיתה על כל פנים נהוגה בתוך העם בימי בן סירא, ואולי גם קודם.

a) أُف

ג"ע, ר"ת: גן עדן.

*גַעְגּוּעַ, גִּעְגּוּעַ, ש"ז, מ"ר גַּעְגּוּעִים, —שם"פ מן גִּעְגַּע, — א) תשוקה וכלות הנפש, למשל מילדים לאבותיהם ולהפך, לראותם, להיות יחד, להשתעשע אתם, Sehnsucht ; langueur ; longing: בן שיש לו גיעגועין על אביו (שבת סו:). בתינוק שיש לו גיעגועין על אביו (שם קמא:). (נאנח רבן גמליאל א"ל הכופר מה זאת) א"ל בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי גיעגועים עליו (סנהד' לט.). — ואמר הפיטן: גשתי לרגליו, גרתי בצליו, געגועי עליו, קדם מפעליו (יוצר א' שבוע', אדון אמנני). אבל כשהוא נשוי מתחלה יש לו געגועים על אשתו היהודית (תוקוני, משפט' כא ג). והבחור הנ"ל וכו' היה היותר חריף וכו' מכל בני גיליו וכו' כי זולת זה לא ישלחהו אביו הגאון נ"י ללמוד בישיבה כי גדלו געגועיו אליו (שו"ת חתם סופר, חו"מ ח). בן שנתרחק מאביו והבן יש לו גיעגועים גדולים לאביו (מגיד מישרים, ...). — ב) מעשה חבה בלי גבול למשל מאבות לילדים בדבור ובמשחק ובעשיית כל רצונם וכל מבקשם: בני עבדיך כדרך אדונים הנחית, געגועים כאב לבנים למו עשית, דבש מסלע אותם הנקת (אחרון של פסח, ארת עולם). והיה מלבישו (את הילד שנולד ממשרתת) ועושה לו געגועים כבן (שו"ת רכב"א תר"י). וזה הגעגוע לפי מה שאמר אריסטו אשר יכוון להטיב נפש אשר עליו הגעגוע מזולת שיגיע מאותו הגעגוע תענוג (נפת צופ', ... ג). שלא ליסר בנו ולהרבות לו געגועין (פלא יועץ כ). שמראים געגועים לילדים (שם יב). ויהא (האורח) מרבה בכבוד בעה"ב וכבוד כל בני הבית ויראה געגועים וחיבה יתירה להילדים (שם, אורחים). — ובמשמע' פנוקים: ובית אביך בא להורות שתעזוב (אסתר) הגעגועים שגדלה עליהם (מלמד התלמ', תיי שרה). —ג) דברי תרעומות: ואין עליה לאדם בעולם מחמתי לא דין ולא דברים לא תרעומת לא תלונה לא געגוע לא לזות לא שום מידי מכל אנפא בעולם (תשו' הגא', הרכבי שע). ובעבור שדבורה (רחל) דרך געגועי הנשים האהובות להפחידו במיתתה חרה אפו (רמב"ן ברא' ל א). — ובמשמ' פטפוטי דברים: וכלם (כל הדברים שרבקה היתה בת שלש בהנשאה הם) געגועי בנות והמוקיהם (REJ 1890, Oct. 257). —ובמשמ' התרגשות והתפעלות: כי בשירה מחמת געגועי שמחתו לא יכול להאריך והלקו לשנים (רש"י דסי"א טו לד).

*גַעְגַּע, ש"ז, מ"ר גַּעְגָּעִים, — קרוב דעת גדול, Intimität; intimité; intimacy: משל למלך שאכל ובאו שני ב"א לפניו האחד אמר לו אדוני המלך תן לי ממאכלך שלה ידו בקערה ונתן לו ובא השני שיש לו געגעין על המלך ואמר לו אדוני המלך תן לי ממה שבפיך הוציא מפיו ונתן לו (ר"י ברללוני, פי' ויקרא 2).

*גִּעְגַּע[1], פ"ע, ביג' מגעגע, מגעגעים, —א) מניע בידיו, ברגליו, חופר חפירה קלה באדמה, לשחוק ולשעשוע: אפרוחין מגעגעין באדמה (פסיקתא דר"כ, אחרי מות). וירא הנער את זקנו, עומד על מכונו, ויחל לשחק ולגעגע, לדלג ולהשתעשע (משל הקדמוני ה). — ב) מלל דבר בין אצבעותיו, למשל עשב כדי שינדף ריחו: ולא היו מסריחין מריח הזעה שלא היו מחליפים את בגדיהם אמר לו הבאר היה מעלה להם מיני דשאים והיו מגעגעים בהם והיה ריחם נודף מסוף העולם ועד סופו (מדר' תהל' כג). — ג) געגע לדבר, היו לו געגועים להדבר, השתוקק לו: הרי חתן נכנס לחופה לבו מגעגעת לחופה ולחיבת חתוניו (רש"י שה"ש ז ג).

— התפע', —א) *התגעגע ב, התגעגע בעשב [2]), וכיוצא בזה, התגלגל ושחק והשתעשע: מתגעגעין היו בעשב הבאר (מד"ר שה"ש, נפת תטופנה). — ובכלל השתעשע והתפנק: שאין ראוי לאדם שיתגעגע בנערותו יותר מדאי (מלמד התלמיד', תולדות). — ב) התגעגע עם פלוני, שחק אתו בקלות והשתעשע אתו, sich amusieren; s'amuser ; to amuse o. s.: ואמרו אחרים שהוא (הפעל מתרפקת על דודה) כמו מתגעגעת (ר"י אבן תבון, השרשים לריב"ג, רפק). כשתתחבר לחכמים ואל אנשי המעלות אל תתגעגע עמהם ואל תתגאה עליהם אבל תהיה חברתם להודיע להם שתתקרב בעת שיקרבוך ואל תוסיף להתקרב אליהם (ר"ש א"ת, פי' הרמב"ם לאבות ב י). כשתעמוד לפני אדם גדול המעלה שים עצמך לנגדו קל ושמש אותו ועמוד לפניו כאשר ירצה ואל תוקיר נפשך לו וכשתהיה עם שחור השער רוצה לומר עם צעיר השנים לא תעשה כן אבל תוקיר נפשך עמו ואל תשחק ואל תתגעגע עמו אחר כן אמר לא תחשוב שמה שהזהרתיך מהתגעגע עם צעיר השנים ותהייב

[1]) בארמ': אדוני כל יומין דהדא תרנגלתא מתגעגעה בקיטמא (מד"ר איכה ג ג).

[2]) עי' הערה להתפעל.

שתקבל אותו בזעם ובפנים זועפים לא כן הכוונה (שם ג יג). — ג) הִתְגַּעְגַּע לפלוני, היה לו געגועים וכלות הנפש אליו: שהתגעגע יעקב להר המוריה (ר׳ בחיי, וילא). וירגיל עצמו לכסוף ולהתגעגע ולהשתוקק תמיד (מגיד שיחות כד).

גַּעְדָה[1], ש״נ, — צמח טוב הריח: געדה הוא פוליון מהותו הוא ממין השיח ויש בו חום וחדות מעט וכו׳ ופרחו הוא שעריי לבן נוטה לכרכומות וכו׳ וראשו ככזברה ויש בו כשער לבן מקבל הריח עם הפחות שבבשמים (קאנון ב, לוח הסמים). עלי דלב או געדה וקלפתו בחמץ או מים (שם ג ז 7).

געה, ממנו גָּעָה, *גְּעִי, *גְּעִיָּה, *גְּעָיָה.

גָּעָה, גָּעוּ, פ״ע, — גָּעָה השור, גָּעֲת הפרה, הוציאה קול ועקה המיוחד להשור, להפרה, **brüllen ; mugir ; to low**: וישרנה הפרות בדרך על דרך בית שמש במסלה אחת הלכו הלך וְגָעוּ ולא סרו ימין ושמאול (ש״א ו יב). הינהק פרא עלי דשא אם יִגְעֶה שור על בלילו (איוב ו ה). כיצד מעשרין (את הצאן) מעמיד אימהות מבחוץ והן גועות והבנים יוצאין לקראתן (תוספתא בכור׳ ז י). ולמה תוקעין בקרנות לומר חשבינו כאילו גועים כבהמה לפניך (ירוש׳ תענ׳ ב סה). גועה בשעת שחיטה אין זה פירכוס (חול׳ לח.). — *וקול היה אחרת דומה לקול הפר: עלה גור אחד לארץ ישראל ולא הניח אילן עד שעקרו ועשו תענית והתפלל ר׳ חייא וגעת אמו מן המדבר וירד לקולה (מד״ר ברא״ש לא). — ובהרחבה, *קול יללה של בכי: מעשה בשני כהנים שהיו שניהן שוין ועולין בכבש קדם אחד מהן לתוך ד׳ אמות של חבירו נטל סכין ותקע לו בלבו עמד רבי צדוק על מעלות האולם ואמר אחינו בית ישראל שמעו הרי הוא אומר כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושופטיך אנו על מי להביא עגלה ערופה על העיר או על העזרות געו כל העם בבכיה (יומא כג.). כיון שעלה עמוד השחר הכירו (האח והאחות שנשבו) זה את זה ונפלו זה על זה וגעו בבכיה עד שיצאה נשמתן (גיט׳ נח.). הניח (ר״א בן דורדיא) ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו (ע״ז יז.). — ואמר הפיטן: בת ברדת לבית חמדתך, בעלוה אדונים ואין לצמדתך, גּוֹעָה לדודי אני מאורסת, גועל דודי איך נדרסת (סליח׳ יוס ג, אין כמדת). בי אין מעש ובידי זכות אין, גָּעִיתִי הייתי כשכור וכגבר עברו יין (סליח׳ ער״ה, איככה אפלה). גשנו גדולים וקטנים בהשכמה, גועים ותוהים על הרעה ושוב לנחמה (סליח׳ שחר׳ יוה״כ, אגא אלהי).

א. ***גִּעוּל**, ש״ז, מ״ר גִּעוּלִים, סמי׳ גִּעוּלֵי, — א) גִּעוּלֵי ביצים, שנפלו מהתרנגלת בסבת מכה שהכו אותה: גיעולין[1] בצים מותרות בצים מוזרות נפש יפה תאכלם (חול׳ סד:). — ב) הפעולה לגעל, להגעיל כלים ברותחים: כל יום ויום נעשה גיעול להברו (ע״ז עו.). גיעולי נכרים (שם). ואסרו לאכול פיתן או בישוליהן ואפילו במקום שאין לחוש לגיעוליהן (רמב״ם מהל׳ אסו׳ יז ט). אע״פ שהיורה אסורה מותר להגעיל לתוכה כלים אך אם ינקה אותה יפה שלא תהא מלאה זוהמא ואותו הגיעול שהיא פולטת הוא מתבטל במים עד שהמים מותרין בשתייה וכיון שבטל הגיעול במים אין בו כח לאסור את הכלים וכו׳ שהגיעול מעורב בהן והרי אותן המים מותרין בשתייה וכן נמי הגיעול שיצא מן הכלים נתבטל מן המים (שבלי הלקט, פסח׳ רז). וכפות של נכרים שהן מכסף שנשתמשו בהן חמין צריכין גיעול ברותחין (שם).

ב. ***גִּעוּל**, ש״ז, — שה״פ מן א. גָּעַל, במשמ׳ מאום וכדומה: בכרעי עדיך גוחי ומחוללי, בל תפן בעקוש גִּעוּלִי, ברר לבן אודם מעלי (סליח׳ שחר׳ יוה״כ, אנא אלהי). אהבה ושנאה חמדה וגעול הנאה ועצב (קול יהודה. כוזרי א לג).

***גְּעִי**, ש״ז, — קול מי שגועה, וביחוד זעקת בכיה ותחנונים: אל נא דורשיך בענפי ערבות, גֹּעִים שעה מערבות (הושע׳ להושע״ר, אל נא תעינו).

***גְּעִיָּה**, ש״נ, מ״ר גְּעִיּוֹת, — א) כמו גְּעִי, זעקה, בכי ויללה: נלאיתי נשא געיה, עולה לי מנשיה (ר״א קליר, אז בהלך). ...עִיַּת נאנחים ענותם חזה, גחינת קומתם נא אל תבזה (סליח׳ יוס ב, אזון תחן). אמן ומינקת בך מתעסקים, בשלך תחלה באזור דבקים, גְּעִיַּת שוע ותחן מפיקים (יולר ב שבוע׳, אמן). בצאת נפשה החזירו את נפשה בצעקה וגעיית קול בכיה (פענח רזא, וילא). בטובך הוציאנו לחופש, כי באו

---

[1] בערב׳ גַעְדָה a).

a) جعدة

---

[1] כך פרש הערוך.

מים עד נפש, געיתינו יהו נקשבים, גלותינו השב לישובים (סליח׳ לגו״ג, אורך ואמתך). — ובמשמעה הראשנה, קול השור הגועה: ויהי היום ויאבד לצפו פר בן בקר וילך לבקש את הפר וישמע ג ע י ת הפר סביבות ההר (יוסיפון א ב). והגעיה לשור כמו הנהיקה להמור (אוהב משפט, באור׳ לאיוב ו ה). — ב) בדקדוק, מתג שלפני השוא [1]): ולגעיה בשמות הנודעות (תשו׳ דונש על רסע״ג לה). ועתה אחל לבאר עניני הגעיה והוא על חמשת דרכים (דקדוק ר״י חיוג 196). וכן הגעיה והוא כמו הטפחה תחת התיבה אינן לא טעם ולא משרת אלא לפטם את המלה (הור׳ הקורא 90). והגעיה אינה טעם אלא סימן לפתיחת השוא בלבד (שם 64). הגעיה והוא צורת מקל נטויה לאחור שתמצא תחת התיבות במקצת מקומות אינה לא שר ולא משרת אלא לרמוז בה שצריך למשוך באותו האות מעט (שם 77). אמר מנחם קצתי בחיי מפני רוב הגעיות היתרות כנטולות דמי ששמו האשכנזים בספריהם וקוראים מתג (ר״מ מלונזנו, אור תורה, ברהב״ה ז).

געייה, ש״נ, — שה״פ מן געה, כמו גְעִיָּה: בכו וגעו געייה אחת (תד״א ג).

געילה, ש״נ,— שה״פ מן א.גָעַל: כקרבן כליל ועולה, רם אותה עלה, בחפץ ולא בגעילה (יוצר שבת פרה, א״ס אשר).

געירות, ש״נ, — שה״פ מן גָעַר: איבה ושנאה בושה וקלון געירות גריעות דחקות וקושי (ר״י ברצלוני, יצירה 158).

געישה, ש״נ, — שה״פ מן גָעַשׁ: על הר סיני דבר עמהם ברעש באימה וברעדה ובגעישה בקולות וברקים (לקוטי קדמ׳, נוספת ב).—ואמר הפיטן: ברעישה ובגעישה כבוד זכרו יפארו, ועבדיו בני ידידיו למטה הם יספרו (שבת ד את״פ, ידודון).

א. געל, ממנו, א.גָעַל, גֹעַל, גָעַל, גְעָלָה, גְעִילָה.

א. גָעַל, פ״י, עתיד יִגְעַל,— היה לו רגש של תעוב ומאוס להדבר, והרחיק והשליך את הדבר בשביל רגש מאוס זה, **abhorrer ; verabscheuen**

---

[1]) בצורה ארמ׳ געיא: ואלשבא עלי קדרהא דון געיא ואלוצע אלתאני ינטר פי חסן (ר״י הלוי, כוזרי ב פ, בגוף הערבי). ואם געיא תחתיו זכור תזכור (כסס קדמון ז). געיא הוא שם מיוחד למתגים הבאים עם שוא (ר״א בחור, טוב טעם ז).

to loathe: והשמדתי את במתיכם והכרתי את חמניכם ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם וגעלה נפשי אתכם (ויקר׳ כו ל). והם ירצו את עונם יען וביען במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם (שם מג-מד). המאס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא קוה לשלום ואין טוב ולעת מרפא והנה בעתה (ירמ׳ יד יט). בת אמך את געלת אישה ובניה ואחות אחותך את אשר געלו אנשיהן ובניהן (יחזק׳ יו מה). ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם (ויקר׳ כו יא). ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את בריתי אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה (שם יה-יו). — ואמר הפיטן: געלנו נתיבותיך הישרים והנכוחים דבקנו בתועבות ובמעשים זנוחים (סליח׳ יוס א, איך נפתח). גונז חטא גועל רשע, דן לזכות מחפש צדק (סליח׳ שחר׳ יוה״כ, אך בך לבו). זה טורף וזה חורף וזה מואס וזה גועל (ישראל נחירי, יוצר לשמע״ב). הנני עזובה ונטושה געולה ושנואה (סליח׳ מוסף יוה״כ, אך כך). אילו היה מכיר זה ממני היה מואס וגועל אותי (חו״ה, יחוד המעשה ה). ולבזות בני אדם ולגעול אותם ולספר בגנותם (שם, הכניעה ט). — ובכנ׳ ״געלי, מי שגעל אותי: שובה חלצני מיד גועלי, צורי גואלי (ר״י נאגארה זמי׳, עולת תמיד).

— נפע׳, נגעל, — נעשה מאוס ומשקץ: הרי בגלבע אל טל ואל מטר עליכם ושדי תרומות כי שם נגעל מגן גבורים מגן שאול (ש״ב א כא). — ואמר בן סירא: אכול כאיש דבר ששם לפניך ואל תעט פן תגעל [1]) (ב״ס גני׳ לד יו).—ואמר החבר: וכן ראשי המטות ושבעים הזקנים אשר היו ראוים לנבואה מתמדת וכו׳ ואם היו ביניהם ממרים היו נגעלים (כוזרי א לה).

גֹעַל, ש״ז, — רגש של מאוס ותעוב ושקץ לדבר, **loathing ; abjection ; Verabscheuung**: לא חסה עליך עין לעשות לך אחת מאלה לחמלה עליך ותשלכי אל פני השדה בגעל נפשך ביום הלדת אתך (יחזק׳ יו ה).

גַעַל, ש״ז, — כמו געל: העל המירו כבוד רע בבעל, וזה ללא זה פצחו במעל, זנחו בחרון אף לנגף וגעל, חל בעדם חבר והצרי תעל (קרוב׳ פ׳ שקל׳, מסוד חכמים)

---

[1]) ועל הגליון פן תגלו, והגהה פן תגלע.

ב. געל, ממנו ב.גָּעַל, הִגְעִיל, *הַגְעָלָה.

ב. גָּעַל[1], קל אינו נהוג.

— הִפע׳, הִגְעִיל, יַגְעִיל, — א) השחית הזרע בהרחם: שורו עבר ולא יַגְעִל[2]) תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא י). — ב) *הִגְעִיל הכלי ברותחים, טבל אותו במים רותחים כדי לנקותו משומן וכיוצא בזה, ausbrühen; échauder; to scald: הלוקח כלי תשמיש מן הנכרי את שדרכו להטביל יטביל להגעיל יגעיל ללבן באור ילבן באור (ע״ז ה יב). אחד שבישל בו ואחד שעירה לתוכו רותח וכו׳ טעונין מריקה ושטיפה וכו׳ והשפוד והאסכלה מגעילן בחמין (זבח׳ יא ז). וכולם שנשתמשו בהן עד שלא שף יגעיל הטביל וליבן הרי זה מותר (תוספתא ע״ז ח ב). קדירה שבשל בה תרומה מגעילה בחמין שלשה פעמים ודיו (ירוש׳ תרומ׳ יא מח.). כיצד מגעילין נותן יורה קטנה לתוך יורה גדולה וממלא עליה מים עד שיצופו על הקטנים ומרתיחה יפה יפה (רמב״ם מאכ׳ אסור׳ יז ד).

— נִפע׳, *נִגְעַל, — שרחצוהו במים רותחים: על ידי האור נגעל ויוצא (ירוש׳ תרומ׳ יא מח.). כל כלי שנגעל צריך שטיפה בצונן לאחר הגעלה כדרך שאדם שוטף את הכוס (רשב״א, תורת הבית ד ד). מחמת

[1]) עברית בלבד. בלשונות האחיות אין דומה לו במשמעה שהוא משמש בעברית.

[2]) כך, חסר, בכל הספרים, ואפשר שהוא קל בעתיד יִגְעַל, אך הסכימו כל המדקדקים כי הוא הפעיל. ואמר מנחם כי גם זה משמעתו מאוס. אך אין למושג זה מקום כאן. וריב״ג אמר וז״ל: אבל שורו עבר ולא יגעל הוא אצלי נגזר מדברי רז״ל עץ פארור מגעילו ברותחין ובכלי ראשון ופרוש מגעילו יתיכנו והוא שההגעלה אצלם הוא ההתכה ר״ל שמתיך במים הרותחין מה שקפא עליו מן השומן ופרוש שורו עבר ולא יגעיל על הדרך הזה יעבר ולא יתך זרעו ר״ל טפתו כי השלמת העבור לא יהיה כי אם בקפיאת הטיפה כמו שנאמר הלא כחלב תתיכני וכגבנה תקפיאני וכאשר תזוב הטיפה ותתך לא ישלם העבור ואין אמרו יגעיל פועל לשור בזולתו אבל ר״ל שטפתו לא תהיה על התכונה הזאת ר״ל שלא תתך אעפ״י שלא זכר הזרע והטפה. ע״כ. וגם רש״י פרש יגעל זה כמשמ׳ הגעיל שבתלמוד, אלא שהוא פרש שהכונה בהגעלת הכלים היא לגרם שהכלי יפליט מתוך דפנותיו מה שבלע, ובכונה זו פרש גם ולא יגעל שבמקרא, ר״ל שלא יפלט הזרע לחוץ. וקצת מהחדשים פרשו ולא יגעל במשמע׳ געל נפש, ר״ל שאין לו געל נפש. אך כל זה בלי יסוד ודחוק, והמשמעה העקרית האמתית של הפעל במקרא ובתלמוד לא נתבררה, אך אין ספק בכונתו.

פליטת הכלי הנגעל וכו׳ כשמסירין הכלי הנגעל מיד שופכין מים צוננין (התרומה, הלכ׳ או״ה כה).

— הָפע׳, *הֻגְעַל, — כמו נגעל: אם הוגעלה היורה תחילה אינה צריכה הגעלה פעם שנייה (שבלי הלקט, פסח׳ רז).

***גְּעָלָה**, ש״נ, — כמו גֹעַל: והגעלה לנפש חילוף התאוה (ספ׳ המליצה, ר״ש בר״ש, ככר, 11).

גער[1]), ממנו גָּעַר, *גַּעַר, גְּעָרָה.

גָּעַר, פ״ע, עת׳ יִגְעַר, — דבר לאדם בכעס, בתרעומות, בנזיפה, reprove; gronder; anschreien: ויספר (יוסף) אל אביו ואל אחיו (את החלומות אשר חלם כי השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לו) ויִּגְעַר בו אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה (בראש׳ לז י). ועתה למה לא גָעַרְתָּ בירמיהו הענתתי המתנבא לכם כי על כן שלח אלינו בבל לאמר ארכה היא בנו בתים ושבו ונטעו גנות ואכלו את פריהן (ירמ׳ כט כז-כח). ויצו בעז את נעריו לאמר גם בין העמרים תלקט (רות) ולא תכלימוה וכו׳ ולקטה ולא תִגְעֲרוּ בה (רות ב יה-יו). נשבעתי מקצף עליך ומִגְּעָר[2]) בך (ישע׳ נד ט). יִגְעַר יי׳ בך השטן (זכר׳ ג ב). מעשה בעכו״ם אחד שבא לפני שמאי אמר לו וכו׳ גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב גער בו והוציאו בנזיפה (שבת לא.). ונכנס הורקנוס בנו (של ר״א) לחלוץ תפיליו גער בו ויצא בנזיפה (סנה׳ סח.). ופעם אחד גער בו (אברהם באליעזר) ומיראתו נפל ממנו שינו (סופרים כא ט).—ובפעול, גָּעַר את פלוני, כמו בפלוני: גָּעַרְתָּ גוים אבדת רשע שמם מחית לעולם ועד (תהל׳ ט ו). גָּעַרְתָּ זדים ארורים השגים ממצותיך (שם קיט כא). גְּעַר חית קנה עדת אבירים (שם סח לא). — ובהשאלה: וגָעַרְתִּי לכם באכל ולא ישחת לכם את פרי האדמה (מלא׳ ג יא). גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב (נחום א ד). הנני גֹעֵר לכם את הזרע (מלא׳ ב ג). בשעה שברא הקב״ה את הים היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב״ה ויבשו (חגי׳ יב.). והיו

[1]) בערבי׳ ההמוני׳ גַ׳עַר a), הוציא קול נהימה, כמו געה.

[2]) קריאת הגימל נוטה לקמץ חטף מפני העין שהיא נקראת בקמץ חטף ויש ספרים שהגימל נקודה בקמץ חטף (רד״ק, עט סופר, שער הנוח).

a) جعر

דלתות ההיכל נפתחות מאליהן עד שגער בהם רבן יוחנן בן זכאי אמר לו היכל היכל מפני מה אתה מבעית עצמך (יומא לט:).—ובמשמ' *צעק, בכה: לתינוק שטמנו לו אצבעו בדבש פעם ראשונה ושניה גוער בהשלישית מצצה (נדה מה.).

— נפע', *נגער, — שגער בו אדם: באמרו ננערתי כגוער נגערתי וסוער נסערתי (תפו' תלמי' מנח', ערך בשרים). נזוף שהוא המנודה והנגער (ר"י אברבנל, נחל' אבות ו). והגערה גוררת כעס להגוער ומחלוקת וקטטה מן הנגער (פלא יועץ, גערה).

— פע', *גער, — כמו קל בעז הפעולה: רם מגערו (את המחופה) בזעפה ארעדה ואפחדה (מוסף יוה"כ, סכתו מנחות).— וככנ': שלא לבעום עליהם ולא לגערם (פלא יועץ, הכאה).

— הפע', *הגעיר את פלוני, — עשה שפלוני יגער: שם ירקד שעיר, גדול רב וצעיר, לבי בו אגעיר, סר ויהי לו עיר (רי"ק, ספר הגלוי י).

***גער**, ש"ז, — כמו גערה: שכבו בעלוף כתוא מכמר ואין דולה, המלאים גער ואין מרפא עולה (ר"א קליר, ת"ב, איכה תפארתי). ישום בגער במעמקים יגלגלם במכונסים (שבת ג' את"פ, אמן דר).

גערה, ש"נ, סמי' גערת, כנ' גערתי, — הפעולה לגער באיש: בן חכם מוסר אב ולץ לא שמע גערה (משלי יג א). תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה (שם יז י). מעשה בתלמיד אחד וכו' שסמך על העולה בעזרה מצאו תלמיד אחד וכו' שיתקו בגערה (תוספתא חגי' ב יב).—וכסמי': אלף אחד (ינוסו) מפני גערת אחד מפני גערת חמשה תנסו (כלכם) (ישע' ל יז). טוב לשמע גערת חכם מאיש [1]) שמע שיר כסילים (קהל' ז ה).-- ובהשאלה, הרעם וכדומה: ירעם מן שמים יי' ועליון יתן קולו וישלח חצים ויפיצם ברק ויהמם ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות תבל בגערת יי' מנשמת רוח אפו (ש"ב כב יד-יו). בניך עלפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר המלאים חמת יי' גערת אלהיך (ישע' נא כ). הן בגערתי אחריב ים אשים נהרות מדבר (שם נ ב). כי הנה יי' באש יבוא וכסופה מרכבתיו להשיב בחמה אפו וגערתו בלהבי אש (שם סו יח). עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו (איוב כו יא). תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים מן גערתך ינוסון מקול רעמך יחפזון (תהל' קד ו-ז). מגערתך

[1]) יש מנסחים משמע.

אלהי יעקב נרדם ורכב וסוס (שם עו ז).—ומ"כ: צריך למי שמתחבר עמו שישיבהו ממנה במיני תוכחת ובגערות כפי שיוכל עד שיסור ממה שהוא בו (רשב"ג, תק' מדות הנפש ב א).

געש, ממנו געש, *געש, *געישה, *געשה.

געש[1]), פ"ע, עב' געשתי, עת' יגעש, — התמוטט, א) געשה הארץ, התמוטטה בקול נהם והזדעזעה כמו בשעת רעש, to shake; chanceler; wanken: ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו (תהל' יח ח). — ואמר הפיטן: ארח חיים מוסר תוכחת, בתתך לנושעים בשובה ונחת, געשו עמודי רום ותחת, דבקיך בבואם מתנות לקחת (יוצר ב שבוע', ארח חיים). — ב) *געש הים, התרגש ועלו ונשתפכו מימיו בנהם: דומה למערה פתוחה על שפת הים געש הים ונתמלא המערה (פסיק' רבתי, ויהי ביום כלות).—ואמר המליץ: ארי ירעש רעוש, וים יגעש געוש, ואף כי כל פרעוש, בעת קולו ירים (תפו' תלמ' דונש לתלמ' מנחם). ספר אשר החכים בניבו כל בני תורה ולבות שוטנים געשו (ר' סעדיה אבן דאנאן, שיר בשבח מו"נ, כת' ד"ח).—ג) *כמו געה: מעשה בשור אחד שהיו מושכין לקרבן ולא נמשך בא עני ובידו אגודה אחת של טרוקסימון והושיט לו ואכלה וגעש השור והוציא מחט ונמשך לקרבן (מד"ר ויקר' ג).

— פע', געש, עת' יגעש, — יגעשו עם, יתגועע ויגהר בקול נהם: רגע ימתו וחצות לילה יגעשו עם ויעברו ויסירו אביר לא ביד (איוב לד כ).

— התפ', התגעש, התגעש, — כמו הקל, התגעשה הארץ, התגעשו המים: מי זה כיאור יעלה וכנהרות יתגעשו מימיו מצרים כיאר יעלה וכנהרות יתגעשו מים ויאמר אעלה אכסה ארץ (ירמ' מו ז-ח). ותגעש ותרעש הארץ מוסדות השמים ירגזו ויתגעשו כי חרה לו (ש"ב כב ח). אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו ויתגעשו ולא יוכלו והמו גליו ולא יעברנהו (ירמ' ה כב). — והשתכר, התמוטט על רגליו: קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקיתה אתו את כל הגוים אשר אנכי שלח אותך אליהם ושתו והתגעשו והתהללו (ירמ' כה יה-יו). — ובהשאלה: ישראל שהיו מתגעשים ועוברים לצאת ממצרים (פסיק' רבתי, הוספה א ב). — ואמר המשורר: כי נוכל לדעת מראש את אשר יהיה ולא יתגעש לבנו פתאום (יל"ג, פתשגן

[1]) עברית בלבד במשמעה זו. בערבית משמש שרש זה למשמעות אחרות.

הטיר). — והסוס, ״התגעש, התחיל לרקד ולקפץ כמו בשגעון: בדמות פרש רוכב על סוסו בהר גבוה קצר הדרך ויצהל הסוס ו י ת ג ע ש ויחזיק הפרש רסנו וישקיטהו (ידע' בדרשי, פרדס ח, אוצ"ס ג). —ובמשמ' *נתמוטט ונרתע לאחוריו: ש נ ת ג ע ש ו ישראל מעשות גמילות חסד ליהושע (מד"ר רות, פתי' ב).

— הפע', *הִגְעִישׁ, — הגעיש את פלוני, עשה שֶׁיִּגְעַשׁ, רצה הקב"ה להרעיש וגם ל ה ג ע י ש עליהן ההר (מדר' קהל', טוב שם טוב). —ואמר הפיטן: ואילים רועשים, ודוק מרעישים, באברה עשים, וגיא מ ג ע י ש י ם (מוסף יוה"כ, מחז' רומני). הצבת הבליעל, ההזקת הסותר, הקימות ה מ ג ע י ש, העלית הזעף, הרימות הזעם, הוצאת הקצף, (כנף רננ', וידוי). ובקול ענות חלושה מ ג ע י ש י ם האשישים (ר"מ אלשקר, סי' לא). הוד האיש ההוא והדרו נכח גבורת לבו מרעיש כל הארץ ו מ ג ע י ש לבות אנשי חיל (ר"א אבולעפיא, ספר האות, עטר' לבי לכב' גרץ). והנה האיש ה ג ע י ש והרעיש ממש את פני העיר בטענתו (סו"ת גבעת שאול מב). — ״תנועה מְגַעֶשֶׁת: כשהקור יניע שטח הגוף החיצון תנועה מ ג ע ש ת ויזעזעהו בעת הכנסת העונה (פרקי משה ז).

״גַעַשׁ[1]), ש"ז, — פעולת דבר גּעַשׁ: בחזיון לילה בחמה וסער, יסוער כמוץ כסופת יער, יגועש ב ג ע ש כישיש כנער, יחד כסיל ובער, יוקשים בני אדם (רסב"ג, מנח' יוה"כ, ס' מה אדם). ומיכאל וגבריאל מימינו ומשמאלו, ברכבי אש וסוסי אש נצבים להגדילו, ו ב ג ע ש וקול רעש נותנים קול בהיכלו, וזה מזה וזה אל זה שואלים איה מקומו (ר"י הלוי, יקירים). — וקצת הסופרים החדשים השתמשו בהשם גַּעַשׁ בצרוף להר, הַר־גַּעַשׁ, כנוי להרי האש.

״גַעֲשָׁה, ש"נ, סמי' גַּעֲשַׁת, —כמו גַּעַשׁ: ומלא (הרקיע החמשי) מלאכי גאוה ובתוכו ישתוקקון בפחד ומעמדם חיילות מפארים לחצבם מלהב וקול מרוצתם כ ג ע ש ת הים ומהלכים בגלגלי רעש (רזיאל המלאך לד:).

א. ***גַּף**[2]), ש"ז, כנ' גַּפָּה, מ"ז גַּפִּים, —א) חלק העצמי והבשרי של הכנפים, שהנוצות תחובות בו, כמו אגף: שיבש ג פ ה (של היונה) ושנסמית עינה ושנקטעה רגלה (זבח' ז ה). נשתברו ג פ י ה נשתברו רגליה נמרטו כנפיה (חול' ג ד). בעוף אפילו לא כישכשה אלא בראש ג פ ה ובראש זנבה (תוספתא שם ב יב). שמוטת גף בעוף (גמ' שם נז.). ועוף אפילו לא רפרף אלא ג פ ו[1]) ולא כשכש אלא זנבו ה"ז פירכוס (שם לח:). כיצד מולקין חטאת העוף אוחז ג פ י ו בשתי אצבעות ושתי רגלים בשתי אצבעות ומותח צוארה על רוחב גודלו ומולקה (זבח' סז:). — ובהשאלה, החלק העליון של הזרוע, המחבר לבית השחי: האשה שהיא מקשה לילד והוציאוה מבית לבית וכו' בזמן שהיא ניטלת ב ג פ י י ם (אהל' ז ד). —ב) בכלי, כעין אזן מחברת לכלי ונעה, beweg1. Henkel ; anse mobile ; mov. handle : סרידה שהיא נתונה עפ"י התנור ושוקעת לתוכו ואין לה ג פ י י ם [2]) (כלים ח ג). עשה לה ג פ י י ם כל שהן טמאה רבי שמעון אומר אם אינה יכולה להנטל ב ג פ י י ם טהורה (שם יז ג). סרוד של חייטין יש לו ג פ י י ם טמא אין לו ג פ י י ם טהור (תוספתא כל' ב"מ י ה). סרוד של צפורה אם יש לו ג פ י ם טמא אין לו ג פ י ם טהור (שם ה ה). — ג) גַּף הנהר, החוף, השפה שלו, Ufer ; bord : bank : המעלה שק מלא פירות ונתנו על ג ף[3]) הנהר (מכשי' א ד). כשהיו (ישראל) חונין היתה הבאר מעלה על ג פ ה מיני בשמים (ילמדנו, הובא בערוך).

ב. **גַּף**, כנ' גַּפּוֹ, — בְּגַפּוֹ, לבדו, בלי אשה ובנים, allein ; seul ; alone : אם בְּגַפּוֹ יבא (העבד העברי) בְּגַפּוֹ יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו (שמות כא ג-ד).

ג. **גַּף**, ש"ז, מ"ר גַּפִּים, סמי' גַּפֵּי, — כמו גַּב, על גַּפֵּי על גַּבֵּי: שלחה (החכמה) נערותיה תקרא על גַּפֵּי מרמי קרת (משלי ט ג).

ד. ***גַּף**[4]), ש"ז, מ"ר גַּפִּים, סמי' גַּפֵּי, — גַּפֵּי ירק, מלא החפן של ירקות שתולשים מן הקרקע טרם שיעשו

---

[1]) במקרא (יהושע כד ל) הוא שע"פ לאחד ההרים בהרי אפרים. וגם: נחלי געש (ש"ב כג ל).

[2]) באשור' גַּפּ. בארמ' גדנפא.

—[1]) בס"א עינו, וכן בערוך. —[2]) פרש הערוך: אזנים של כלי וי"א לולאות. ע"כ. והרמב"ם פרש: זר שאין לה בית קבול. אבל כבר העיר הר"ש, כי מהתוספתא נראה בפרוש כי גפיים הם אזני הכלי. ואעפ"י שלא מצאתי מקום זה בתוספתא, ובדברי קוה' שכתב כי כונתו של הר"ש היא לשני המקומות בתוספתא שמובאים בפנים, אין ממש מפני שבאלה המקומות אין שום דבר מכריח משמעת אזן לגפים, וכן אין להכריח זאת מהתוספתא שם ו ז, מ"מ יש לסמוך על פרושו של הערוך בפרט במשמעה מיוחדה לאזן מחוברת ונעה, דומה לגף העוף. — [3]) כך גרסת רה"ג והערוך גיף, ובנוסח' גב.

[4]) לא נתברר מקורו, ועי' הערה שלקמן.

אגודות: היה] מלקט ג פ י [1]) ירק ומניח בגנה תורם מאחת על הכל (תוספתא תרומ' ג ח).

ה.*גַּף[2]), ס"ז, ככנ' גַּפָּה, — שבועה, גַּפָּה [3]) של רומי שאעשה כך וכך: אמרה לו (הזונה להאדם שנשמט ממטתה) ג פ ה של רומי שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי אמר לה העבודה שלא ראיתי אשה יפה כמותך (מנח' מד. וכן ספרי סוף שלח).

ג"פ, ר"ת: ג' פעמים.

*גָּפָּה[4]), ס"נ, מ"ר גְּפוֹת, — סִיג של קנים וכדומה לשדה, hedge ; haie ; Hecke: העומר שהוא סמוך לג פ ה [5]) ולגדיש לבקר ולכלים (פאה ו ב). וסומך (חרדל והריע) לבור ולניר ו ל ג פ ה ולדרך ולגדר (כלא' ב ח). מצא אחר הג פ ה או אחר הגדר גוזלות מקושרין או בשבילין שבשדות הרי זה לא יגע בהן (ב"מ ב ג). העומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ונתנו בצד ה ג פ ה ובצד גדר (תוספתא פאה ג ב).

—[1]) כך הגרסה בתוספתא מהד' צוק"מ, וכן הרמב"ם (תרומ' ג יט) ברוב הספרים. ובנוסח' הדפו' של התוספתא כ פ ו במקום גפי, ובקצת נוסח' של הרמב"ם נפו. בערוך לא נזכרה מלה זו לא בערך גף ולא בערך כף ואין לנו באור מקובל, אך לפי הענין נראה שהכונה היתה כמבואר בפנים, וכן בעל הגיון אהרן.

[2]) עי' הערה שלקמן. — [3]) בסגנון ארמי ג פ א דרומאי (או דרומי, ד"ס), שבועה שנשבע ההוא מ י נ א ה בדבריו עם ר' אושעיה. ופרש הערוך: שם ע"ז שנשבעין בשמה. וכן רש"י. אך מקור מלה זו לא נתברר היטב. בנימין מוספיא אמר: אליל האלילים שברומי היו מכנים אותו הרומים במבטה שם ההויה (כונתו להשם Jovis) והז"ל החליפו אות יוד לאות ג ואות ו לאות פא כי הם ממוצא אחד והבן זה. ע"כ. ולא יותר מחכמה מזו השערתו של זקש, שקבלה גם קרויס, כי פרוש גפה הוא אהבה, או השערתו של קוה' כי גפה הוא אלהי האהבה Cupido. והנה, היותר מתקבל על הדעת, לפי הענין, היא השערתו של שד"ל כי הכונה בגפה של רומי היא להקפיטול הרומי, אבל עוד לא נתבאר באיזה דרך נעשה הקפיטול לגף, גפה. וכבר גזר עמנ' לו (בהערותיו לקרויס) כי דבור זה, גפה של רומי, נשאר גם עתה, כמו קודם לכן, חידה שלא נפתרה.

[4]) כך הנקוד לפי הקריאה המסורה של האשכנזים, ג קמוצה ופא רפה, ויש מי שנקד גַּפָּא. אך אם נאמר כי מלה זו נגזרה באמת מן גוף גַּף, הדין נותן שנקרא גָּפָּה ולא גַּפָּא. — [5]) לפי דעת החכמים מן גוף הגיף במשמ' סגירה. ואמר ר"ח בפרוש משנת ב"מ הנזכ': הגפה סגירה מלשון יגיפו הדלתות, אך אין זו גזרה טבעית. ורש"י פרש: גפה סתימת כותל של עץ או של קנים.

*גַּפָּה, ס"נ, — כמו א.*גַּף, משמע' ג, והוא שפת הנהר: נצר חמס לא ינקה בו ושרש חנף על שן סלע, בקרדמות [1]) על ג פ ת[2]) נחל לפני כל מטר נדעכו (ב"ס גגי' מ יה=יו).

א.*גִּפּוּף, ס"ז, — שה"פ מן גִּפֵּף, — א) סגירה: אמר רבי יוסי בשבת אתה הולך אחר הסיקו (של התנור) ובטומאה את מהלך אחר ג י פ ו פ ו (ירוש' שבת ד ה ד). —ב) *כמו חבוק: העובד כל עבודה אף גפוף [3]) ונשוק אף דרך בזיון בכדרכה וחייב מיתה (רש"י סנה' ס:). — ואמר הפיטן: הוכשל בנאפוף, בזרת גִּפּוּף, הֻצג בריב צפוף (מוסף ת ר"ה, אשא דעי).

ב.*גִּפּוּף, ס"ז, מ"ר גִּפּוּפִים, — שארית כותל שנשבר: השוה את ג פ ו פ י ה (ערוב' לב:). ועל אלו ג פ ו פ י ן[4]) א' ת"ק פחות מג' (ר"ח שם פז:). מבוי שנפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו וכו' ונשתיירו בה ג י פ ו פ י ם מכאן ומכאן (רש"י שם ז:). שבנה מחיצות בתוך (החצר) הגדולה מכאן ומכאן עד שיקצרנה כמדת הקטנה וסילק את הג י פ ו פ י ן ע"י מחיצות הללו (שם לב:).

*גִּפּוּר, ס"ז, — שה"פ מן גִּפֵּר, זריית גפרית על הגפן לרפואה, נהוג בדבור העברי בין הכורמים בא"י.

גפן, ממנו גֶּפֶן, *גַּפְנִיּוּת.

גֶּפֶן[5]), ס"נ, כהפס' גָּפֶן, כנ' גַּפְנִי, מ"ר גְּפָנִים, — אילן דק מתפשט, ובפרט עץ פרי נותנת הענבים שעושים מהם יין, vine ; vigne ; Weinstock: בחלומי והנה גֶפֶן לפני וּבַגֶּפֶן שלשה שריגם והיא כפרחת עלתה נצה הבשילו אשכלתיה ענבים (בראש' מ ט=י). ארץ חטה ושערה וְגֶפֶן ותאנה ורמון (דבר' ח ח). ותאמר להם הַגֶּפֶן (להעצים אשר בקשו ממנה כי תמלך עליהם) החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים והלכתי לנוע על העצים (שופט' ט יג). והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גֶּפֶן

[1]) סוברים כי צ"ל בקרומות או קרמים. עי' זה. — [2]) בתרגום הארמי: על גדנפא דנחלא.

[3]) בסגנון ארמי: למעוטי ג י פ ו ף ונישוק (סנה' נו:).

[4]) בסגנון ארמי: דאית ליה ג י פ ו פ י. ופרש ר"ח ג י פ ו פ י: כמו כתלים קטנים שנשארו מכותלי הגדולה (שם פע:).

[5]) באשור' גפנ, בערב' ג'פן a), בארמ' גופנא.

a) جَفْن

באלף כסף לשמיר ולשית יהיה (ישע׳ ז כג). אבל תירוש אמללה גפן נאנחו כל שמחי לב (שם כד ז). על שדים ספדים על שדי חמד על גפן פריה (שם לב יב). גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו (הושע י א). נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים (שה״ש ז יג). כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם (יואל ב כב). הגפן הובישה והתאנה אמללה (שם א יב). ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה (ירמ׳ ב כא). ויצמח ויהי לגפן סרחת שפלת קומה לפנות דליותיו אליו ושרשיו תחתיו יהיו ותהי לגפן ותעש בדים ותשלח פארת וכו׳ והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו ודליותיו שלחה לו להשקות אותה מערגות מטעה וכו׳ לעשות ענף ולשאת פרי להיות לגפן אדרת (יחזק׳ יז ו-ח). ולא תשכל לכם הגפן בשדה (מלא׳ ג יא). הגפן הזו אין נוטעין אותה במקום טרשים גדולים וכו׳ הגפן הזו כל שאתה מפנה תחתיה הרי היא משובחת (מד״ר ויקר׳ לו). —וככ׳ : עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו (ישע׳ לו יז). יאכל גפנך ותאנתך (ירמ׳ ה יז). שם גפני לשמה (יואל א ז). והשמתי גפנה ותאנתה (הושע ב יד). יהרג בברד גפנם ושקמותם בחנמל (תהל׳ עח מז).— ומ״ר : התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח (שה״ש ב יג). כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים כחש מעשה זית ושדמות לא עשה אכל (חבק׳ ג יז). ערים שחרב מאמצעו ונשתיירו בו חמש גפנים מכאן וחמש גפנים מכאן (כלא׳ ו ו). עשר גפנים טעונות מסרתי לך (ב״מ ק:). קנים המוחלקין שבהן מעמידין את הגפנים (שם קג:). שאכלה לולבי גפנים ויחורי תאנים (ב״ק נט.). בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה (שם פא.).—ואמר המשורר: מים שתה מתוך בארך ובחר לך אשכול גפניך (ר״י הלוי, אם נפשך).—ישב תחת גפנו ותחת תאנתו, משל לשלום ושלוה בארץ: וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה (מ״א ה ה). לא ישאו גוי אל גוי חרב ולא ילמדון עוד מלחמה וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחריד (מיכה ד ג-ד). — גפן היין, ליותר באור : מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל (במד׳ ו ד). מכל אשר יצא מגפן היין לא תאכל (שופט׳ יג יד). — גפן שדה, צמח נותן פקעות, עי׳ זה : ויצא אחד אל השדה ללקט ארת וימצא גפן שדה וילקט ממנו פקעת שדה (מ״ב ד לט). — גפן סדום, מין גפן רעה שנותנת ענבים רעים : כי מגפן סדם גפנם ומשדמת עמרה ענבמו ענבי רוש אשכלת מררת למו (דבר׳ לב לב). — צמר גפן, עי׳ צמר.

אדרת, גפן אדרת.—*ארכובה, בהגפן.—אשכול.

באוש, באושים. — *כלש תחת הגפן.— בסר.

— בצירה, — בצר, בוצרים. — ברך, הבריך את הגפן.

*גפר בגפרית מפני התולעים. — *גרגר, כל ענב וענב. — *גרגר את האשכול.

*דלה, הדלה את הגפן. — דלית, דליות.

*זהם את הגפן. — זמיר, העת שזומרים את הגפנים במזמרה.

חמס, חמס בסרו.

יונקות הגפן. — יין.

כרם. —*כתף.

*לולב הגפן.

נטישה, נטישות הגפן. —*נטף.

סור, סורים, סורי הגפן. — סמדר.

עדר במעדר, לפתח האדמה. — עוללות,— עלל, לקט את העוללות. — ענב, ענבים, פרי הגפן, הגרגרים שנותנים היין. — *עקץ את האשכול. — ערים.

*פסג, מפסגי גפנים. — *פסינה. — *פסק, פסקי ערים. — פרט, הנושר בשעת הבצירה.

*קרץ עם האשכול.

שורק.-שריג.

תולעת, האוכלת בגפנים.

***גפנית**, ת״נ, — מטבע הגפן, והוא כנוי לעור השלישי שבעין : העור השלישית (שבעין) היא הנקראת גפנית וכו׳ והיא מלובשת בגוונים וכו׳ ויש באמצעה נקב עיגולי הנקרא אצלינו כוכב העין או אישון וכו׳ וזה הנקב של העור הגפנית הנ״ל נכסה ע״י עור שחורה הפרוסה עליו וכו׳ ומדובקת בסביב אל העור הנ״ל הנק׳ גפנית ותומכת עצמה על חלקי המקשיים של העור הגפנית (עמודי השמים, תפא׳ אדם ו).

***גפס**, ממנו *גפס, גפסית.

***גפס**[1], פ״י, — דבק וסתם בגפסית: חבית שנתקלפה והזפת שלה עומדת וכן קבותים של

---

[1]) פעל נגזר מן השם גפסים, שהיא מלה זרה, γύψος ביונית, בהשמטת הסוף כדי לעשות פעל שלשי

מוריים שֶׁגִּפְּסָן [1]) עם השפה (כלים י ה). — ובכלל סתם בדבר מדבק: כפותין של מוריים ש ג פ ס ן עם השפה ושפתותיהן נראין אעפ"י שהטיט שוקע לתוכן מלא זרת (תוספתא כל' ב"ק ז ז).

— נפע', *נִגְפַּס, — שדבקוהו בגפסית או בדבר אחר מדבק ומתיבש: ירד לתוכו עפר ו נ ג פ ס [2]) (מקוא' ד ג).

***גִּפְסִית** [3]), ש"נ, — חמר לבן בעין שיד, Gyps; gypse: חבית שניקבה ועשאה בבעץ ובקנטרין ובגפרית ובזפת ובסיד ו ב ג פ ס י ת (תוספתא כלים ב"ק ג ז). נכוה בגחלת ברמץ בסיד רותח ב ג פ ס י ת רותח ובכל דבר הבא מחמת האור (חול' ח.). במה מכסין בסיד וב ג פ ס י ת בזבל דק ובחול דק (רמב"ם, שחי' יד ב).

גפף, ממנו *גִּפּוּף *גַּפַּף.

גָּפַף, קל לא נהוג.

— פע', *גִּפֵּף, — א) גִּפֵּף את פלוני בזרועותיו, חִבְּקוֹ, umarmen; embrasser; embrace: המ ג פ ף ומנשק ומכבד (סנה' ז ז). מפני שהנשים נדות מ ג פ פ ו ת אותו (את הילד) ומנשקות אותו (תוספתא טהר' ג ח). למלך שהיה יוצא מפלטין שלו והיה מנשק בכתלים ו מ ג פ ף [4]) בעמודים ואומר הוי שלום ביתי הוי שלום פלטין שלי (פסיק' דר"כ, דברי ירמיהו יג). כיון שמתו התחילו המלאכים מ ג פ פ י ן ומנשקין אותם (מד"ר שה"ש, חכו ממתקים). והיו בנות ציון וכו' אוחזות זו בזו וחוזרות מבקשות (לחם) בתוך העיר ולא היו מוצאות והיו מ ג פ פ ו ת את העמודים ומתות עליהם בראש כל פינה (פסיק' רבתי כו). — ואמר הפיטן:

הושטת ימינך באהב לְגַפְּפִי, ועתה מושיעי לא תרפי,
תהלת יי' ידבר פי (יוצר יוה"כ, אדברה תחנונים). — ב) בהשאלה, הקיף דבר כמו בסיג וכדומה, umkreisen, entourer; surround: ג י פ פ ו (את הסרוד) מארבע רוחותיו (כלים יח ב).

עפ"י הקש הלשון העברית. — [1]) כך נקוד במשנ' מנק' כ"י פרמה, ופרנקל (Fränkel 9) קורא שֶׁגִּפְּסָן, בפיעל. — [2]) כך גרסת הערוך, ובנוסח' נכבש.

[3]) משקל גפרית, חרסית (Fränkel, 9). והוא משק' עברי מן ג פ ס י ס, עי' הערה לערך גֶּפֶס. בערב' ג'בשין a), מלה מעורבת מן השם היוני (Fränkel, 9, שדחה דעת לוי ששער כי הוא שרש שמי).

[4]) בגוף הנוסחה מגפפת, והוא שבוש.

a) جِبْسِين

— פע', *גִּפֵּף, מְגֻפָּף, — א) שגפפו אותו, שהקיפוהו: פיאה אינה מצלת מרוח אחת עד שתהא מ ג ו פ פ ת מארבע רוחותיה (ירוש' כלא' ד כט:). ובמבוי עד שיהיה מ ג ו פ ף מד' רוחותיו (שם סוכה א נא ד). ג' קרפיפות זה בצד זה ושנים החיצונים מ ג ו פ פ י ם והאמצעי אינו מ ג ו פ ף (ערוב' לג.). — ב) אזניו מגֻפָּפוֹת [1]), סתומות: פיו בלום ורגליו מוהלמות וכו' אזניו מ ג ו פ פ ו ת בחסוסה אחת לא ישחט (תוספתא בכור' ד יג). איזה הוא נמום כל שאין לו קרניים וכו' צומת שאוניה מ ג ו פ פ ו ת (שם יו).

גפר, ממנו *גֹּפֶר, גָּפְרִית, ואולי גם גֹּפֶר.

גֹּפֶר [2]), ש"ז, — מין אילן סרק, ישמש לבנין אניות וכיוצא בזה, מין אשכרוע, Buchsbaum; buis; box (tree): עשה לך תבת עצי גֹפֶר (בראש' ו יד). — ומ"ר *גְּפָרִים: וינצל אנוש ממי זדונים, בתיבה יעשה מעצי ג פ ר י ם (כתי' הנפש והלחבים, כ"י פריז).

***גִּפֵּר**, פ"י, — קטר או בשל בגפרית: ל ג פ ר את הכלים בגפרית (תשו' ר' קלוני', תשו' גא' קדמ' קמד). — ונהוג בזמן החדש בין הכורמים בא"י לפעולת פזור אבק גפרית על הגפן לשמירה שלא תלקה.

— פע', *גֻּפַּר, מגפר, — שבשלוהו בגפרית: עשר פוטסות נאות מ ג ו פ ר ו ת (תוספתא כ"ב ו ג). — ובמשמ' שפזרו עליו גפרית, נהוג בין הכורמים בא"י.

— נתפ', *נִתְגַּפֵּר, — נתקטר בגפרית: נותנין גפרית תחת הכלים ע"ש עם חשיכה ו מ ת ג פ ר י ן והולכין (תוספתא שבת א כג). וכ ש מ ת ג פ ר י ן הכלים כופין אותו ופורסין על אותו אובלא הבגדים ו מ ת ג פ ר י ם ומתלבנים (ערוך, ערך אבל). אע"ג שהכלים העליונים מ ת ג פ ר י ם ונצבעים לא שייך שביתת כלים (תוספ' שבת יח:).

— [1]) בצורת הכפולים במקום הפעל נע"ו ג ו ף, ור"ל סגור וסתום.

[2]) לא נתברר הדבר איזה אילן הוא זה. אונק' תרגם אעי ד ק ד ר ו ס, והוא אחד ממיני הארז. וכבר נחלקו בעלי התלמוד (סנה' קח:) בדבר: רב אמר אדרא, דבי ר' שילא אמרו זו מבליגא (או זבליגא, או בליגה) ואמרי לה גולמיש. אך כל אלו השמות בעצמם מוטלים בספק. רסע"ג תרגם שמשאר, ואמר ריב"ג: וסובר אני שהוא הנקרא בקס בסמך. ואעפ"י שאינו ידוע, אם תרגומו זה של רסע"ג היה לו בקבלה או סברה שלו היא, מ"מ נוכל לסמוך עליו ולהחליט שם זה במשמעה זו, והיא הרשומה בפנים. ויש מי שכפרו בכל מציאות שם זה בלשון ואמרו כי זו טעות שטעה המתרגם העברי את ספור המבול של הבבלים, שהיה כתוב שם

גָּפְרִית[1]), ש"נ, — גוף פשוט, חלמוני הגון, מתלהב על נקלה מאד וכשהוא דולק מוציא ריח שהנפש סולדת ממנו, Schwefel; soufre; sulphur: ויי' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש (ברא' יט כד). נשמת יי' כנחל גפרית בערה בה (ישע' ל לג). ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית (שם לד ט). אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו (יחזק' לח כב). ימטר על רשעים פחים אש וגפרית (תהל' יא ו). זפת וגפרית כדי לעשות נקב (שבת ח ד). פיר של גפרית מהפורת של צריף (כתוב' עט:). למה אדם מריח ריח גפרית ונפשו סולדת לאחוריה שהנפש יודעת שהיא נידונית בה (פסיק' דר"כ, בחדש השלישי).

גָּפְרִיתִי, ת"ז, לנק' גפריתית, מ"ר גפריתיים, — מטבע הגפרית: מימותיהם (של מקומות הדרומיים) יהיה מלוחים גפריתיים (קאנון ח ב כ יח). והמים הגפריתיים והמים המלוחים (שם ד ז ג ד). הצמחים יש להם חוש טבעי והאות כי יקבלו המים המתוקים והארץ הטובה והמעובדת ויקוצו מפני המים המלוחים והארץ הגפריתית והנטרוניית (בן המלך והנזיר לג). ויברחו (הצמחים) וירחקו מן המים המלוחים והגפריתיים והארץ המלחה (שער השמי' ג ח).

***גֶּפֶת**[2]), ש"נ,— הפסלת מה שנשאר מהזיתים אחרי שנסחט מהם השמן, (Oliven)-Treber; mare (d'olives); husks (of olives): אין טומנין לא בגפת ולא בזבל ולא במלח ולא בסיד ולא בחול (שבת ד א). מרחיקין את הגפת ואת הזבל ואת המלח ואת הסיד ואת הסלעים מכותלו של חבירו שלשה טפחים (ב"ב ב א). חרסין שנשתמש בהן משקין טמאין ונפלו לאויר התנור והוסק התנור וכו' וכן בגפת[1]) חדשה אבל בישנה טהורה (כליס ט ה). התורם את הגת צריך שיכון את לבו על מה שבגפת (תוספתא תרומ' ג ו). מסיקין בגפת ובזגין של שביעית (שם שביע' ו יו). (כירה שהסיקוה) בגפת ובעצים (שבת לו:). קופה שטמן בה אסור להניחה על גפת של זיתים (שם מז:).—וככל': ולא ימכור אדם את תבנו ואת גפתו[2]) ואת זגיו למי שאינו נאמן על המעשרות להוציא מהן משקין (מעשר' ה 7).

***גַּפְתָּן**[3]), ש"ז, מ"ר גפתנים, — אדם קשה, גם הרוח: האמתנין והגפתנין[4]) והזחתנין והזדונין ועזי פנים ובעלי זרועות (מס' דא"ר ג).

גַּפְתָּנוּת, ש"נ, — מדת הגפתן, נהוג בדבור העברי בא"י, והשתמשו בו גם בהעתונים.

א.***גֵּץ**[5]), ש"ז, מ"ר גצים, — רסיס ברזל מלבן באש שפוקע מן הברזל כשהחרש מכה עליו בפטיש, Funke; étincelle; spark: גץ שיצא מתחת הפטיש והזיק (ב"ק ו ו). לנפח שהיה פתוח באמצע פלטים ופתח בנו זהבי פתוח כנגדו וראה חבילות חבילות של קוצים נכנסו למדינה אמר אנה יכנסו כל החבילות הללו והיה שם פקח אחד א"ל מאלו אתה מתיירא גץ אחד יוצא משלך וגץ אחד משל בנך ואתה שורפן (מד"ר ברא' פד). לזהבי שהיה יושב ועוסק במלאכתו תלה תלמידו עיניו וראה גמלים הרבה שטעונין תבן התחיל לומר מי יוכל לעמוד כנגד אלו א"ל רבו אם גץ יוצא מן הכור הזה יהא שורף את

גשר ארן, ור"ל קורות ארן, והמתרגם העברי חשב כי גשר הוא שם העץ וכתב עצי גשר ואחרי כן כתבו גפר (T. K. Cheyne, ZAW XVIII, 163).

[1]) בארמ' וסור' כבריתא, בתרגום גם גפריתא, בערב' כברית a), שאול מארמית (Fränkel, 153), ולא נתברר מקורה האמתי של מלה זו. ויש כופרים בשמיותה וגוזרים שהיא מלה שאולה מלשון זרה.

[2]) כך הנקוד במשנ' מנקד', כ"י פרמה, וכן הקריאה המסורה. בערב' המדברת בא"י ג'פת b). ולא נזכרה מלה זו בהמלונים הערבים אף באותם שמביאים גם מלים המוניות. ואפשר שזו באמת מלה עברית שנשארה עוד בפי האכרים בא"י כמו שהיתה נהוגה קודם, ולקחוה הערבים כשבאו לא"י. והנה הברה זו של הערבים מעידה שאמרו לפנים היהודים גפת, וצריך לאמר א"כ גפתו.—[1]) במשנ' מנק' כ"י פרמה: בגפת.—[2]) כך מנקד במשנ' כ"י פרמה.

[3]) בערב' גַ'אפִ a) אדם קשה, גם הרוח.— [4]) כך בש"ס וילנה וורשה. ובספרים אחרים גיפתנים, יוד אחרי הגימל. והנה יש סוברים כי זו היא המלה גיותן, שהוא גאותן. אבל, השרש הערבי גפי b) שבלשון ההמונית שהוא משמש ביחוד במשמ' קושי וגסות, והשם גַאפִ, הם שנותנים זכות גם להמלה גפתן במשמעה מיוחדה זו.—ועי' *גותן.

[5]) בתרגום איוב בני רשף, גיצין דנתרין מן גומריא. וכן כידודי אש, גיצין דנור. בערבית אין לו חבר.

---

a) كبريت b) جفت

a) جاف b) جفي

כולם (תנחומא וישב ז).—ומ"ר: אותן השברים שיוצאין מתחת הפטיש כשמכה על הברזל שבסדן נקראין ג י צ י ן (ערוך, ערך זה).

ב.*גץ[1]), ס"ז, — טיט קצת קשה אך לא יבש עדין שבדרכים, בולט מהאדמה, קצת בצורת יתד: וטיט היון וטיט היוצרים ו ג ץ [2]) יוני איזהו טיט היון זה טיט הבורות וכו׳ ו ג ץ יוני אלו יתדות הדרכים (מקוא׳ ט ג).

ג.**גץ[3]), ס"ז,—כמו גפסית: ולפעמים יצטרך שיוטח ראשו ב ג ץ מרוכך או ב ג ץ מותך בחומץ (קאנון ג ה א ד).

גר, ס"ז, מ"ר גרים, — א) אדם נכרי שבא לגור בארץ נכריה ובתוך עם נכרי לו, הוא גר בארץ זו ובתוך העם הזה, **in fremdem Lande wohnende Person, personne démeurant dans un pays étranger; person living out of his own country**: כי אמר (משה) גר הייתי בארץ נכריה (שמות ב כב).

[1]) לא נתברר מקורו, ועי׳ הערה שלקמן. — [2]) המשנה בעצמה מפרשת גץ יוני ביתדות דרכים, והתוספתא (שם ז) מפרשת יתדות דרכים: אלו הן יתדות דרכים אלו שמהלכין עליהן בימות הגשמים והן מתמעכין. ע"כ. והביא רה"ג תוספתא זו, אלא שבמקום בימות הגשמים כתוב אצלו בימות החמה. וזה בודאי שבוש, וכן הערוך והר"ש בגרסת בימות הגשמים. והוסיף הערוך על זה וז"ל והן כגון גומות מלאות מים ושפתי הגומות נקראו יתדות וכו׳ פ"א חפירות שעושין הבהמות ויתמלאו מים בחורף ובקיץ ומזיקין רגלי ההולך עליהן וכשהן לחים נקראין גץ יוני וכשייבשו נקראו יתידות דרכים שהן משופין כיתידות כשייבשו. ע"כ. והביא רשב"א בחדושיו (ב"ק פא.) דברי הערוך אלו בשם ר"ח. ופרש בנימין מוספיא את השם גץ והתאר י ו נ י וז"ל: פי׳ שם אות יונית וצורתו קו ישר אשר תחתיו קו אחר קצר מן הראשון משני צדדיו ותחת השני קו שלישי שוה לראשון ובני הכפרים עושין כמו יתדות בצורת אות זה מן טיט יבש לדלג מן יתד ליתד ולא יטבעו בבוץ רגליהם. ע"כ. והלך אחריו גם י׳ לוי, וכמו"כ ש׳ קרויס. וכבר דחה סברה זו קוהוט, ואמר כי התאר יוני הוא מן טיט היון, והסכים לזה גם עמנ׳ לו בהגהותיו לקרויס, ואמר שבודאי אין גץ מלה יונית, וצריך לקרא לא גץ יוני אלא גץ יוני. אבל זה דחוק מאד, וכמעט אין זה מסגנון הטבעי של לשון המשנה. ועי׳ עוד ערך טיט, יון, יתד.

[3]) בערב׳ גץ a) וגם קץ b). וכבר פקפק ביחוסה השמי של מלה זו פרנקל (Fränkel, 9) ואמר כי מקורה בהמלה gyps.

a) جصّ b) قصّ

וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אתו (ויקרא יט לג). עשה (אלהי ישראל) משפט יתום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה (דבר׳ י יח). בן איש גר עמלקי אנכי (ש"ב א יג). גר יתום ואלמנה לא תעשקו (ירמ׳ ז ו).—ולעומת הגר—האזרח: משפט אחד יהיה לכם כגר באזרח יהיה (ויקרא כד כב). והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את יי׳ הוא מגדף (במד׳ יה ל). — וככל׳: אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך (שמות כ י). טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך (דבר׳ כט י). ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו (שם א יו).—ולצבור במ"י: כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם (בראש׳ יה יג). — ומ"ר גרים: ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים (שמות כג ט). יי׳ שמר את גרים (תהל׳ קמו ט). ויאמר דויד לכנוס את הגרים אשר בארץ ישראל (דהי"א כב ב). ויספר שלמה כל האנשים הגירים אשר בארץ ישראל (שם ב, ב יו). תפלו אותה בנחלה לכם ולהגרים הגרים בתוככם אשר הולדו בנים בתוככם והיו לכם כאזרח בבני ישראל (יחזק׳ מז כב).—ובחבור עם תושב: גר ותושב אנכי עמכם (בראש׳ כג ד), עי׳ תושב. וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך (ויקר׳ כה מז). —ומשל: כלב [1]) לא במקומו שבע שנים לא נבח (ערוב׳ סא.). — ואמר החכם: החכמים ג ר י ם לרוב הכסילים בעיניהם (המעלות לרש"ט פלקיירא ב). — ובהשאלה, במליצה: כי גרים ותושבים אתם עמדי (ויקר׳ כה כג). כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ (דהי"א כט יה). — ב) ביחוד *אדם לא מישראל ש נ ת י ה ד, **jüd. Proselyt; prosélyte juif; jew. proselyte**: ג ר וכושי שירשו את אביהם (דמאי ו י). לעולם אינו ג ר עד שימול ויטבול (ברכ׳ מז:). ג ר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים דחופים וכו׳ (יבמ׳ מז.). קשים ג ר י ם לישראל (שם:). כספחת אין מקבלין ג ר י ם לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו ג ר י ם לא בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו ג ר י ם גרורים (ע"ז ג:). — גרי אריות, גרים שנתגירו מפני פחד מהאריות שעלו עליהם ולא מפני ש ר צ ו להכנס לתוך כנסת ישראל: כותים ג י ר י א ר י ו ת הם (קדוש׳ עה:). ר׳ נחמיה אומר

[1]) גוף המשל בארמ׳: כלבא בלא מתיא שב שנין לא נבח.

אחד גירי אריות וכו' ואחד גירי מרדכי ואסתר אינן גרים עד שיתגיירו בזמן הזה (יבמ' כד:).—גֵּרֵי חֲלוֹמוֹת: אחד גירי אריות ואחד גירי חלומות[1] וכו' אינן גרים עד שיתגיירו בזמן הזה (יבמ' כד:). — יוהשתמשו בשם זה בכלל לכל מי שמקבל דעה מהדעות לא מפני אהבה אלא מפני יראה.—גֵּר צדק: נעמן גר תושב היה נבוזראדן גר צדק היה (גיט' נז:). וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים וכו' וכולל גרי הצדק עם הצדיקים (מגי' יז:). — יגֵּר שער, ההפך מן גר צדק: הוא גר צדק לא גר שער (רמב"ע, שמות יב מט). — ג) ימלה זרה מלשון אחרת שנכנסה בלשון מהלשונות: וזה הגר הוא אשר יהיה לאומה אחרת ויכניסהו המשורר בשירו (כמור ס' השירים לארסטוטו, לאזיניס כו).—ולנק' גֵּרָה, עי' זה.

א.גַּר[2], ש"ז, — מקום עמוק באדמה: פרץ נחל מעם גָּר[3] (איוב כח ד).

ב.גֵּר, ש"ז, מ"ר גֵּרִים, — כמו כַּר כָּרִים: ורעו כבשים כדברם וחרבות מחים גָּרִים[4] יאכלו (ישע' ה יז).

גרב[5]), ממנו גָּרָב, *גָּרֶבֶת, *גַּרְבְתָּן.

א.גָּרָב[6], ש"ז, — חולי מחליי העור, מין שחין, Krätze ; gale ; scabies: כל איש אשר בו מום וכו' או גָרָב או ילפת (ויקר' כא יח-כ). יככה יי' בשחין מצרים ובעפלים וּבַגָּרָב ובחרס אשר לא תוכל להרפא (דבר' כח כז). ובעל גרב[7] ובעל יבלת (בכור' ו יב).—ומצוי בספרות הרפואית: גרב הוא נאצור מתחדש בקצה הפנימי הנקרא מוק (קאנון ג ג ב ז). ואמנם הגרב הלח וכו' יהיה מחומר עב (קבולי גלינוס, סבות החליים, כ"י פריז). ויתיילד לילדים הגרב והאיכול ממה שיהיה מן הדם הנפסד (מ' אלדבי, ש"א ה). לנפח ולגרב הנולדים באצבעות בחורף תרחצם במים חמין (שם ד).

ב.*גָּרָב[1]), ש"ז, מ"ר, גְּרָבִים, סמי' גַּרְבֵי, — א) כלי חרס גדול כמדת סאתים, כובשים בו דגים, מחזיקים בו יין ושמן, jar ; jarre ; ird. Gefäss: דג טמא שכבשו עם דג טהור כל גרב שהוא מחזיק סאתים (תרומ' י ח). העלו לו (לחנניה בן חזקיה) ג' מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשן (שבת יג:). אמרו עליו על יוחנן בן נרבאי שהיה אוכל ג' מאות עגלים ושותה ג' מאות גרבי יין (פסח' נז.) הוא כנס שלש מאות גרבי יין מברורי המדות וחביריו כנסו שלש מאות גרבי שמן ממצוי המדות (ביצה כט.). דלית אחת הניח לי אבא ובצרתי ממנה יום ראשון ג' מאות אשכולות אשכול לגרב יום שני בצרתי ג' מאות אשכולות שתי אשכולות לגרב יום ג' בצרתי ממנה ג' מאות אשכולות שלש אשכלות לגרב (כתוב' קיא:). ומעשה בעכו"ם אחד שהביא גרב של חתיכות (דג) ונמצא סימן באחת מהן והתיר רשב"ג את הגרב כולו (ע"ז מ.). מצא בגרב שתי בילכיות שוטטות בו (ר"ה שם לט:). ישתה בִּמדה יינו שבגרב, ובבשרו לא יפול גרב (תוכח' מוסר, עזרת הבבלי עג:).— ב) ישק של עור[2] לבגדים וכיוצא בזה, כעין ע"ב: ומן הענין הזה ובגנזי ברומים ר"ל הכלים והגרבים שאוצרין בהן הבגדים האלה (ר"י א"ת, פרקי ריב"ג, גנז).

ג.**גֶּרֶב[3]), ש"ז, מ"ר גַּרְבַּיִם, — לבוש הרגלים, עשוי מחוטים גדולים, Strumpf; bas; sock, stocking, נהוג בדבור העברי בא"י וכבר השתמשו בו בהעתונים.

**גָּרַב, קל אינו נהוג.

— נתפ', ינִתְגָּרֵב,—נעשה כמו גרב, כמו שחין על העור: מה שיתגרב מהלפלוף כענן על הפנים מן הזיעה עד שישוב כאבק הוא מופת רע (פרקי משה ו).

---

[1]) רש"י: בעל חלומות אמר להם להתגייר. —

[2]) בערב' גַ'ר a), מקום עמוק באדמה. ועי' הערה שלקמן. — [3]) תרגום: מן אתרא דמזדחל מרזביא, עפי"ז פרש"י מקום הנגר. וכעין זה שאר המפרשים. אך המליצה קשה וגם החדשים לא מצאו פרוש נכון לזה, קצתם מגיהים מרגבים במקום מעם גר. ועי' עוד ערך נחל.

[4]) קצת החדשים מגיהים לפי היוני גְּדָיִים. ויש מגיהים זָרִים, וי"א שהוא כמו גֵרים. ועי' עוד חָרְבָּה, מֵחַ.

[5]) בערב' ג'רב b).

[6]) בערב' גַ'רַב c). — [7]) ואמרו שם בגמ' שיש שלשה מיני גרב, יבש בין מבפנים בין מבחוץ, לח מבחוץ ומבפנים, יבש מבפנים ולח מבחוץ, וזהו גרב של מצרים.

a) جَرّ b) جرب c) جَرَب

[1]) בערב' גִ'רַאב a) כלי עשוי מעור, כעין נאד או חמת. וכן בארמ' וסור' גרבא: חייף רישיה בד' גרבי דמיא (סנה' לה.). אך בעבר' נראה שהיה שם לכלי חרס.

— [2]) כמו בערב' גִ'רַאב a).

[3]) בערב' גֻ'ראב b), וכבר השתמשו במלה זו בארמ': מיסס גורביה ומיעל לאפוקי צורכיה (הלכ' גדולות קנד).

a) جِرَاب b) جُرَاب

***גַּרְבֶּת**[1], ס"נ, — ח'לי, שהגיד ארוך ביותר: גרבת[2] בגיד (בכור' מד:).

***גַּרְבְּתָן**[3], ס"ז, — מי שיש לו מום הגרבת, מי שגידו ארוך ביותר: גרבתן[4] זה בעל קיק (בכור' מד:).

א. ***גַּרְגּוּר**, ס"ז, — שה"פ מן גִּרְגֵּר: לשון גרגור שייך בזיתים (ר"ש טהר' ט ו).

ב. ***גַּרְגּוּר**, ס"ז, — קול צרוד בהנשימה: ואם יגיע רעת הנשימה עד שיהיה גרגור וקרקור הנקרא רומילאר תקח נטרי צלוי וכו' (קאנון ג י ה ג). ואם יהיה הצרות מלחית בקנה ומה שנלוה אליו יהיה עם האותות בנשימה גרגור ויצטרך אל אנקה הנקרא רומילאר (שם שם א ז).

א. ***גַּרְגִּיר**[5], ס"ז, — שם צמח, מין ירק שעליו נאכלים חיים ומבושלים, Rauke; roquette; garden-roquet, (Eruca sat.): אינו מתעשר זרע וירק אלא השחלים והגרגיר בלבד (מעש' ד ה). והגרגיר[6] של אפר[7] (שביע' ט א). השחליים והגרגיר שזרען לזרע (תוספתא שם ב ע). המוצא גרגיר אם יכול לאכלו אוכלו ואם לאו מעבירו על גבי עיניו (יומא יח:). קח זרע גרגיר הוא איגזימון וזרע שחלים לבנים הוא קרדמון (אסף הרופא, כ"י מינכן כב:). גרגיר הוא אורוגא מהותו ממנו מדברי וממנו גניי (קאנון ב, לוח הסמים).

[1]) אולי מסורס מן גֶּבֶר. — [2]) בנוסח' גרבתא, והגיה בעל שיטה מקובצת עפ"י הנוסחאות שהיו בידו ומחק אות א שאחרי התו. ובהערוך הגרסה היא גרבתן בגיד. ועי' הערה לערך גרבתן.

[3]) עי' הערה לגרבת, ועי' הערה שלקמן. — [4]) מוסב על בעל גבר שבמשנה. ובערוך הגרסה: בעל קיק בביצים גרבתן בגיד, ופרש: גיד שלו ארוך עד הארכובה. ע"כ. והם דברי רגמ"ה. — ועי' קיק.

[5]) בערב' גַ'רְגִ'יר[a], בארמ' וסורית גרגירא. במשנ' מנק' כ"י פרמה נקוד גִּרְגֵּר, ולא נתברר מקור השם. וי"א על שם הזרע העגול, אך אין זה מיוחד לירק זה בלבד. אחרים אומרים מפני שהיו כובשים אותו בחֹמץ וכדומה והיו עושים מהעלים כעין גרגרים, וגם זה דחוק. — [6]) כך הגיה לֿו (Pfln. § 66) כמו סוכ' לט: במקום גרגר שבנוסח'. — [7]) בערב' ג'רג'יר ברי[b], וכמו שהזכיר אסף במקום שמובא בפנים: שממנו מדברי וממנו גני.

[a]) جَرْجِير [b]) جرجير بري

ב. ***גַּרְגִּיר**, ס"ז, — א) כמו גַּרְגֵּר: פסיגה של אשכול שריקנה טהורה שייר בה גרגיר אחד טמאה (עוקצ' א ה). ולוקט גרגיר מכאן וגרגיר מכאן (רש"י כ"י מנח' פא. בש"ס וילנא). מלמולין פירוש טיט שעל היד שנמלל בידיו עד שנעשה כעין גרגירין ומדובקין בידיו (בעלי הנפש להראב"ד, שער הטבילה). ודרך בני אדם כשיאספו הצימוקים שיפלו מהם גרגירים מן התאנים ומן הענבים (ר"ש אבן תבון, פרוש רמב"ם לאבות ד ה). שהשי"ת לא נעלם ממנו ואפילו גרגיר דוחן (ר"מ נרבוני, המאמר בבחירה). ויש שצובעין אותו בתולעת והתולעת היא גרגירים אדומים ביותר דומים לגרעיני החרובים והם כמו האוג והתולעת כמו יתוש יש בכל גרגיר מהן (סמ"ג, עשין, רלג). — ב) *גרגירי הקרא, תולעת במעים: ומהם (מהתולעים) מה שיתיילדו במעים העבים אשר למטה מן הטבור והם קטנים ונקראים גרגירי הקרא לפי שהם דומין לגרגירי דלועים (מ' אלדבי, ש"א ד, מעים). — *גַּרְגִּירֵי קוצים[1]: גרגירי קוצים גדל גם הוא בכל הארצות שוכו מלא קוצים קטנים פירותיו המה עגולים לבנים ירקרקים או אדמדמים טובים המה למאכל גם יעשו ממנו מרקחת (לינדא, ראשית למודים א ז). — *גרגירים אדומים[2]: גרגירים אדומים יגדלו ביערות ובגפות על עשב נמוך סמוך לארץ (שם).

***גַּרְגִּירִי**, ת"ז, — מטבע הגרגיר וצורתו: ופריו הגרגירי יפה בטעמו כגרגיר האדמה (תוה"א לשינהק, הלמתיס מח). (הנחש) הגרגירי משכנו על אי יאווא במעמקי הנהרות ארסו חזק וממית (הוא, הסרלים רח).

גַּרְגַּר, ס"ז, מ"ר גַּרְגְּרִים, — א) פרי קטן בשרי פחות או יותר עגול שבקצת אילנות כמו זיתים, ענבים, וכיוצא בהם, Beere; baie; berry: ונשאר בו עללת כנקף זית שנים שלשה גַּרְגְּרִים בראש אמיר (ישע' יז ו). — ואמר בן סירא: כזית רענן מלא גרגר וכעץ שמן מרוה ענף (ב"ס גני' נ י). איזהו עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף וכו' גרגר יחידי ר' יהודה אומר אשכול וחכ"א עוללת (פאה ז ד). טמא מת שסחט זיתים וענבים וכו' אפילו גרגר יחידי (טהר' ג ג). האוכל (זיתים) מן הסלים וכו' מן העבט ומן המשטיח של עלים ונפל ממנו גרגר יחידי (שם י ה). אפילו לא הבאיש אלא גרגר אחד באשכול (תוספתא

[1]) בלעז: שטאכעל בעערן. — [2]) בלעז: ראטהע בעערן, ערד בבערן.

מעש"ר א א).— ואמר המשורר: על הערוגות תן לך מושב, והיה בצלי ההדסים דר, וראה רסים לילה עלי עליו, נטפי בדולחים וגרגר דר (רמב"ע, תרשים ג).—ומ"ר *גַּרְגְּרִים: ב׳ גרגרים פרט וג׳ אינן פרט (פאה ו ה). אין מביאין מן גרגרים שנשרו במים (מנח׳ ח ג).— ב) *בכלל כל חתיכה קטנה פחות או יותר עגולה, כמו של מלח וכדומה: בפילפל ובגרגרי[1]) מלח (שבת ו ה). וקמץ ועלה בידו צרור גרגר מלח או קורט של לבונה (תוספתא מנח׳ ה כא). — ג) *גל של צרורות: גרגר של צרורות או גל של אבנים (שביע׳ ג ז). וכן אם היה לו בשדהו גרגר של צרורות (רמב"ם שמיט׳ ב א). — ד) ״בפרט כעין גרגרים קטנים עשויים ממיני סמי מרפא כדי שיקל על החולה לבלע את הרפואה, כמו גלולה, Pille; pilule; pil: יעשה ממנו גרגרים גדולים ישתה אחר הנקוי הכללי (קאנון ג א ד ח). ומה שיועיל ממנו גרגרים בתאר זה אפיתמי פוליפודי אבן ארמיני זוז וכו׳ (שם). וזה מעשה גרגרים שעשה גלינוס יועילו מכל הרפשים הרעים הנולדים מחמת ליחה (לידה לאורחים, כ"י פלורנצה). — ובמליצה: הרפואה שאין עמה כל תחלואים הם גרגרי ההצלחה (ס׳ שעשועים לר׳ זבדא 28). — ה) ״גַּרְגְּרֵי דלעת, מין תולעת במעים: התולעים הנקראים גרגרי דלעת והם נקראים דלועים אוכלים כל מה שיזון האדם לבן מרזין הגוף (פרקי משה ז). דומים לתולעים שבחומץ יולדו בפי הטבעת והדומים לגרגרי הדלעת במעים הגסים (שם ט).—ו) ״גַּרְגְּרֵי אדמה, גרגרים אדומים יגדלו על שיחים קטנים על האדמה, קצת דומים לתות, berey; fraise; Erdbeer: בארוחה הזאת ינתן לפניו בחדש טבת סל גרגרי אדמה עודם באבם (גוטלבר ממצרים, קאירה).

*גַּרְגֵּר, ש"ז, מ"ר גַּרְגְּרִים,—כמו גַּרְגֵּר: טחנן (את הזיתים) ונשתיירו מהן גרוגרין שלמין (תוספת׳ טהר׳ יא ז).

א.*גִּרְגֵּר, פ"י, — א) קטף גרגר גרגר מהאילן: האומר לחבירו הילך איסר זה וכו׳ באשכול שאבור לי מגרגר ואוכל (מעשר׳ ב ו). מגרגר באשכול ופורט ברימון וסופת באבטיח (שם ג ט). — ב) גִּרְגֵּר את הזיתים, הניחן בשמש למען יתבשלו יפה יפה: הזית הראשון מגרגרו[2]) בראש הזית וכותש ונותן לתוך הסל וכו׳ הזית השני מגרגרו בראש הגג וכותש ונותן לתוך הסל (מנח׳ ח ז). הזית הראשון מגרגרו בראש הזית וכונסו לתוך הבד (ספרא אמור רי). המניח זיתיו בגג לגרגרם (טהר׳ טו).
— פע׳, ״גֹּרְגַּר, — שגרגרו את הזיתים בשמש: צפיתי אם אינו שמן זית זך מגורגר, הלא משלשה זיתים שמן המאור ניגר (הקד׳ שמן המאור, בסוף שו"ת תות יאיר).

ב.*גִּרְגֵּר, פ"ע, — שפך משקה לתוך הַגַּרְגֶּרֶת: החושב על מי חטאת לשתות וכו׳ רבי יהושע אומר כשישתה (פסול) ואם גרגר כשר (פרה ט ז). כשישתה (פסול) מפני שהוא משקה פיו ואם גירגר כשר (תוספתא שם ט ו). אכלה (אשתו) בשוק גירגרה בשוק הניקה בשוק בכולן ר"מ אומר תצא (גיט׳ פט.).
— ובפרט ״הדיח את הגרגרת במים, וכיוצא בזה, to gargle; gargariser; gurgeln: וזה לך תרופתו לגרגרנו בזרוע חרדל ועקר קרחה הנקרא פירתרון (אסף הרופא, כ"י מינכן 20).
— התפע׳, ״הִתְגַּרְגֵּר, — גרגר את גרונו: ובכל פעם יתגרגר בו ויעצירנו בפיו ובגרונו (אסף הרופא, כ"י מינכן 20). כל זה יבושל עד החצות אז ימלא פיו ויתגרגר עד שבע פעמים (שם 22).

ג.*גִּרְגֵּר, קל לא נמצא.
— התפ׳, *הִתְגַּרְגֵּר, — כמו נתגלגל: הנכנס למרחץ אינו מתעמל ואינו מתגרגר ואינו משתכר על השיש (דא"ר י).

״גַּרְגְּרָה, ש"נ, מ"ר גַּרְגְּרוֹת, — כמו גַּרְגַּר: ואלה הגרות גרגרות חרוב הם (ראב"ע שמות ל יג).

״גַּרְגְּרוּת, ש"נ, — כמו גַּרְגְּרָנוּת: ויהיה ערוך במפה נקיה ויאכל וישתה בנחת ולא בגרגרות (דרך ישרה, ד"א).

*גַּרְגְּרָן[1]), ש"ז, לנק׳ גַּרְגְּרָנִית, מ"ר גַּרְגְּרָנִים, -רָנִיּוֹת, מי שהוא להוט אחרי אכילה ושתיה בפרט של מטעמים מתוקים וכדומה, Leckermaul; friand

---

[1]) בקצת ספרים: גרגיר, גלגל.

[2]) ושאלו בגמרה שם: מגרגרו תנן או מגלגלו, והכריעו שהוא כמו מגלגלו. ופרש רש"י מגרגרו לוקט גרגר גרגר. וזה דחוק. ורמב"ם בפרוש המשנ׳ לטהרות פרש עושה גרעינין, וגם זה אינו בדיוק. והעקר כמו הערוך: עוזבו עד שיתבשל יפה. וסמך לזה מערב׳ ההמונית גּ׳רגּ׳ר a), זיתים גמולים ומבושלים הרבה.

[1]) אולי מן גרגרת. והנה פרשו רוב המפרשים גרגרן מי שאוכל הרבה, אבל למושג זה יש המלה

---

a) جُرْجُر

(person) dainty: לא לזה גרגרן אלא לך לגלגן (ירוש' ברכ' ו ג). השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן (פסח' פו: וביל' כה:). ולא יאחז אדם כביצה פרוסה בידיו ואם עושה כן הרי זה רעבתן וגרגרן ולא ישתה אדם כוסו בבת אחת ואם שתה ה"ז גרגרן ורעבתן (דא"ר ו). ולא יאכל שום ובצל מראשו אלא מעליו ואם אכל הרי זה רעבתן וגרגרן ולא ישתה שתי כוסות ויברך ברכת המזון מפני שנראה כגרגרן (שם). הגדול שבהן שולח יד (לאכול) תחלה ואח"כ הקטן ואם שלח ה"ז גרגרן (שם ז). ולא יהא אדם לא נוקדן ולא עומקן ולא גרגרן ומוותר על קלקלותו ואינו מתכבד מקלון חבירו (דא"ז ו). לא יאכל אדם בכל אצבעותיו מפני שנראה כגרגרן (מס' כלה רבתי י). תלמיד חכם לא יהיה גרגרן אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו (רמב"ם דעות ה). בני החבורה שהיה אחד מהן גרגרן רשאים להוציאו מהן (הוא, פסח' ב). שלא ילך בדרך הגרגרן הקרוא לסעודה כי כשיחתכו לפניו מצד א' חתיכה אחת יאמר חתוך מצד אחר (מלמד התלמידים, וארא). אם ישבור בו עצם נראה כרעבתן וגרגרן (חזקוני, בוא יב מו). לאכול בנחת ובמוסר כי השלחן לפני המלך הוא ואיך לא יתבייש מהמלך להיות גרגרן (הקנה, סדר השלחן). שלא יהא גרגרן ובלען בסעודתו (חמדת הימים א יד). יהיה בכבוד על שלחנו וכו' ויאכל בכבוד לא כרעבתן ולא יהיה גרגרן (לפורן שמיר ה סב). גנאי גדול הוא לאדם להיות זולל וסובא גרגרן ורעבתן (בית מדות, הנדיבות). — ומ"ר: הצנועין מושכין את ידיהם והגרגרנים חולקין ואין מגיע לכל אחד מהם אלא כפול (תוספתא סוט' יג ז). אינו חייב סקילה עד שיגנוב משל אביו וכו' וישתה היין מזוג כדרך שהגרגרנים שותים (רמב"ם, ממרים ז ב). על החנות החדשה לגרגרנים מדוע העם האוהב נעימים את רבן דחפו וכו' ולפתח הזאת משכימים (יל"ג, על החנות). — ולנק' *גרגרנית, מ"ר גרגרניות: מפני שהנשים גרגרניות הן שהיא חשודה לגלות את הקדרה של חברתה לידע מה היא מבשלת (טהר' ז ט). ארבע מדות נאמרו בנשים גרגרניות צייתניות עצלניות קנאניות (מד"ר בראש' מה). עד שלא ילדה האשה בעלה עומד עליה אם סבלנית היא זו אם לאו אם גרגרנית היא אם לאו (מה"ג, כ"י תימני, וישב). לא תהא גרגרנית ולא תאכל יתר מדי (ראש' חכמה, ד"א). — ובהשאלה, מי שאץ לבעול אשה קודם הזמן: טבלה ביום של אחריו ושמשה את ביתה וכו' הרי זה גרגרן (נדה י ח). לאותו שהיה בית הלל קורין אותו גרגרן רבי יהודה היה קורא אותו בועל נדה (תוספתא שם ט יט).

***גַּרְגְּרָנוּת**, ש"נ, — מדת הגרגרן: זה עשה בגרגרנותו אתה למה לגלגתה (ירוש' ברכ' ו ג). שהוא שותה הרבה בזה נראה גרגרנותו (הלבוש או"ח קע יא).

***גַּרְגְּרָנִית**[1], ש"נ, — צמח, עשב, כמו גדגדנית משמעה א', עי"ש.

גַּרְגֶּרֶת[2], ש"נ, מ"ר גַּרְגְּרוֹת, — א) כמו גָּרוֹן: חסד ואמת אל יעזבך קשרם על גַּרְגְּרֹתֶיךָ כתבם על לוח לבך (משלי ג ג). — ב) ביחוד *הקנה שבתוך הגרון שהקול יוצא ממנו, Gurgel; gosier; trachea: שחט את הוושט ופסק את הגרגרת או שחט את הגרגרת ופסק את הוושט (חול' ב ד). אלו טריפות בבהמה נקובת הוושט ופסוקת הגרגרת (שם ג א). נשמטה הגרגרת ואח"כ שחט את הוושט שחיטתו פסולה שחט את הוושט ונמצאת הגרגרת שמוטה (תוספתא שם ב ד). — וככנ': ברא הקב"ה מעין בתוך גרגרתו (של האדם) שהוא מוריד את הפת בשלום (מד"ר שמות כד).

א. ***גַּרְגֶּרֶת**[3], ש"נ, מ"ר גַּרְגְּרוֹת, — תאנה יבשה, getrokn. Feige; figue sèche; dry fig: פועל שאינו מאמין לבעל הבית נוטל גרוגרת אחת ואומר זו ותשע הבאות אחריה עשויות מעשר על תשעים שאני אוכל (דמאי ז ג). כגרוגרת שאמרו לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית (כלים יז ז). נקר בתאינה ונעשית גרוגרת בתמרה ונעשית יבישה (תוספתא תרומ' ז יו). עלה והיסב עמהן אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרף (ברכ' מח.). כל שאילו מחלקו למזון שתי

רעבתן, ומרוב המקומות שבאה מלה זו נראה כי הכונה היא מי שלהוט אחרי אכילה וכמו"כ מי שאוהב מעדנים מתוקים, ובפרט מהרמב"ם (דעות ה). וכן משמע מהמאמר על הפסוק ויקחו האנשים מצידם: גרגרני בני דגרגרני דרחמי מידי דגרגרנותא אהבתיכו נמי הכי הוו וכרנו את הדגה (כלה רבתי ד). ומהלשון דרחמי מידי דגרגרנותא משמע בבריר שהכונה למעדנים טובים.

[1] כך בסור', והגיה עמ' לו (Pfln. § 67) כך בכ"מ בתלמוד שבאה שם המלה גדגדנית.

[2] אולי שם חקוי הקול.

[3] לא נתברר מקור מלה זו.

סעודות ביניהן ואין מגיעות גרוגרת לכל אחד ואחד (ערוב' פ:). הוציא חצי גרוגרת לרה"ר והניחה וחזר והוציא חצי גרוגרת אחרת (כ"ב נה:). — ומ"ר: אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וכו' וקב גרוגרות או מנה דבלה (פאה ח ה). הקרובים מביאים התאנים והענבים והרחוקים מביאין גרוגרות וצמוקים (בכורים ג ג). מגריפה לגרוף בה את הגרוגרות (שבת יז ב). שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות (שם כב ג). הריני נזיר מן הגרוגרות ומן הדבילה (נזיר ב א). הפועלים לא יאכלו מגרוגרות של הקדש (מעי' ג ו). התורם ענבים לשוק עתיד לעשותן צמוקין תאינים עתיד לעשותן גרוגרות (תוספתא תרומות ג יו). התולעין שבגרוגרות ושבתמרים (שם ז יא). התורם גרוגרות ועתיד לדורסן תמרים ועתיד לדובשן (שם מע"ר ב ב). חותלות של גרוגרות ושל תמרים מתיר ומפקיע וחותך (שבת קמו.). בביתוס בן זונן שהיה מביא גרוגרות בספינה וכו' (ע"ז סה:). חולה שאמדוהו לגרוגרת אחת ורצו עשרה בני אדם והביאו עשרה גרוגרות (מנח' סד.). — וגם לתמרים: כדרך שמיבשין התמרים כשרוצין לעשותן גרוגרות (רגמ"ה מנח' פו.).

ב.*גְרֻגֶרֶת, ש"נ, — כמו גַרְגֶרֶת: שחט חצי גרוגרת בעוף ושהה כדי שחיטה ואח"כ שחט את כולה שחיטתו כשרה (תוספתא חול' ב ב). שחט את הוושט ואח"כ נשמטה הגרוגרת שחיטתו כשרה (שם ד).

גרד[1]), ממנו גָרַד, *גֵרֵד, יגַרְדָן,*גְרִידָה,*מַגְרֵד, מַגְרֶדֶת.

א.גָרַד, פ"י, — הכך בצפרניו וכדומה על העור במקום שמרגיש אכול, kratzen; gratter; to skratch:

וממנו התפעל, הִתְגָרֵד.

— התפ', התגרד, — גרד את עצמו, sich kratzen; se gratter; to skratch o. s.: ויך (השטן) את איוב בשחין רע מכף רגלו עד קדקדו ויקח לו חרש להתגרד בו (איוב ב ז-ח). סכין וממשמשין בבני מעים אבל לא מתעמלים ולא מתגרדין (שבת כב ו). אין חפין ואין מתגרדין ביום טוב (תוספתא יו"ט ד י). הפות של מתכות של בעלי הבתים העשויה כביפה וכו' שעבדים מתגרדים בה (שם כלים ב"מ ב יב).

— קל, *גָרַד, — א) הוליך והביא חדו של דבר חד, כמו

1) משתף בערב' ובארמ'.

סכין או זכוכית על שטח גוף מהגופים, כדי לקלוף מעליו חלקים דקים מן הדקים כמו אבק, schaben; gratter; to shave: זכוכית כדי לגרוד בו ראש הכרכר (שבת ח ו). גרדו (את השופר) מבפנים ומבחוץ (תוספתא ר"ה ג ד). גרדו (את השופר) והעמידו על גלדו (גמ' שם כז:) — ב) הכך בהצפרנים או בכלי בעור הגוף: אין גורדין[1]) במגרדת בשבת רשב"ג אומר אם היו רגליו מלוכלכות בטיט ובצואה גורד כדרכו ואינו חושש (שבת קמז:). סכו (את העבד) גרדו והלבישו והנעילו (ב"ב נג:). — ובפרט הכתב מעל הניר: הטועה בשם גורד את מה שכתב ותולה את מה שגרד (מנח' ל: וסופר' ה ד). העומדין לשרת את בני אדם (במרחץ) וגורדין בהן רגליהן (רה"ג, כלי' יב ד). כך אנו רגילים לגרוד כל הדבוק ולחזור ולכתוב (רמב"ן, שו"ת רלב"ח א ג ד).

— פעו', גָרוּד, עי' זה הערך.

— פע', *גֵרֵד, — כמו קל בנחץ הפעולה: אין מגרדין לא מנעלים חדשים ולא מנעלים ישנים (תוספתא שבת ד יח). לצוות על המגיהים שלא יגרדו מכל מה שימצאו בספרים אפילו אות אחת (תגר' ר"ש אבן תבון).

— הפע', *הִגְרִיד: העושה עבודה זרה המחתיך והמעמיד הסח והמקנית והמגריד[2]) עובר בלא תעשה (תוספתא סנה' יג).

ב.*גָרַד, פ"י,—גָרַד את הבגד, הניח לו גְרָדִים, עשה לו גרדים: בגדים שגורדין[3]) אותן כברייתן מכליהן ומשרדין מהן כלום (יומא עב:).

א.*גֶרֶד, ש"ז, מ"ר גְרָדִים,—מקום שגרדו ממנו הכתב וכדומה, radierte Stelle; gratture; erasure: הטועה בשם גורד את מה שכתב ותולה את מה שגרד וכותב את השם במקום הגרד[4]) (מנח' ל:) ואין כותבין האזכרות על מקום הגרד (סופר' ה ד). לצוות על המגיהים שלא יגרדו וכו' רק יגיהו מבחוץ לא על ידי גרד (תגר' ר"ש אבן תבון).

1) כך בב"י, וכן באלפסי. בנוסחא' בריש במקום דלת.
2) כך בתוספ' שבש"ס וילנה. ובמהד' צוק"מ המגרר.
3) ופרש רש"י: כשהיו חותכין בגרדין שלהן מתוך כלי אריגתן. ונראה שכך גם פרושו של ר"נ בעל הערוך שהביא מאמר זה בערך גרד גרדים. ואפשר שכונתו היא במשמ' אריגה. ובר"ת הגרסה היא קצת אחרת: המשרדים אותם. אך עכ"פ רש"י בודאי השתמש בפעל זה במשמעה זו.
4) כך גרסת הערוך. בספרים גרר.

ב.*גֶּרֶד, ש"ז, מ"ר גְּרָדִים, — פתילים בולטים מדלדלים מקצה בגד וכיוצא בזה, לנוי, Franse ; frange fringe : עשאן (את־הציציות) מן הקוצים ומן הנימין ומן הגרדין[1] (מנח' מב:). אמרה שבשפת החלוק יהפך ויקפל מלמעלה שלא תהא סמוכה לבשרו מפני שראש מקום חתך הבגד שם הוא ויוצאין יגרדים (ר"נ על הרי"ף, שבת נג.).

ג.*גֶּרֶד[2]), ש"ז, מ"ר גְּרָדִים, — בגוף בע"ח, גרם בשרי או חלבי שאינו עצם ולא עצל ולא שחום : העצב לא יתחבר דבר ממנו בשחום ולא בקשור ולא בחלב ולא בעצם אלא בשיניים לבדם מכל העצמות כי מתחבר בשרשיהם עצב רך וכן לא יתחבר העצב בדבר מן הגרדים[3]) (הם גראנדולשים) שעומדים במקום מלואי ספנאי ומשעות[4]) אמנם הגרדים הצריכים להם להולדת הליחות הצריך אליו הנה מתחבר בהם בפליאה מעט עצבים כמו שימצא בהם גם כן עורקים דופקים ובלתי דופקים (פרקי משה א). כבר ראו רבים שנולדו בהם עורקים נכונים בעצם ובגרדים[5]) (שם ג, העורקים).

א.*גַּרְדּוֹם[6]), ש"ז, מ"ר גַּרְדּוֹמִים, סמי' גַּרְדּוֹמֵי, — השארית מדבר שנקטם ממנו קצהו : מצות אזוב שלשה קלחים ובהם שלשה גבעולים ושיריו שנים וגרדומיו[7]) כל שהוא (פרה יא ט). גרדומי אזוב כשרין וגרדומי ציצית כשרין (תוספתא שם יב ג).

מכמה גדילים אתה עושה (את הציצית) אין פחות משלשה וכו' אבל שיריה וגרדומיה כל שהוא (ספרי שלח קטו). גרדומי רצועות כשירות (מנח' לה:).

ב.*גַּרְדּוֹם[1]), — תה"פ, מבלי לפרוט הפרטים : בוא וראה כמה חבב הקב"ה ביאתה של ארץ ישראל מיציאתה להלן כתיב סוסיהם פרדיהם גמליהם ברם הכא כתיב וילך איש גרדום אלא ע"י שהיו יוצאין מהארץ לחו"ל לא יחם את ממונם (מדר' רות א).

*גֵּרֵדֵם, אינו נהוג.

— פע', *גִּרְדֵּם, מגרדם, מ"ר מגרדמים, — שנפסק קצהו ונשאר החלק התחתון : שהחוטים המגורדמים יכולים ליענב יחד (מעדני יו"ט, הלכ' ציצית ז ת).

*גַּרְדָּן, ש"ז, נקב' *גַּרְדָּנִית, — מי שרגיל להתגרד : שמא יאמרו גרדן הוא ומדם חטטיו נצבעו והאדימו הרצועות (רש"י מנח' לה.). חטטין של גרדנית (ר"א מלוניל, ארח' חיים, עסק' הגדה).

גרה[2]), ממנו גֵּרָה, *גֵּרוּי, תִּגְרָה.

---

[1]) פרשו רגמ"ה ורש"י פרינ"ש בלעז. והביא פרוש זה גם הערוך, כנראה מרגמ"ה, וז"ל : מן הגרדין שמשתיירין בסוף בגד לאחז אריגתו.

[2]) לא נתברר מקורו, ועי' הערה [4] שלקמן.— [3]) כך נקוד ולעוז במהד' דפוס וילנה תרמ"ח. — [4]) כך במהד' הנזכרת. אך אין ספק שזה שבוש וצ"ל הפנאי ומשענות, כמו בהקאנון אאה וז"ל : ואחריו (אחרי העצלים והעצבים והמיתרים וכו') הבשר והוא מלוי פנאי הנחת אלו האיברים בגוף וכחם אשר ישען : עליו. ע"כ. וכן הוא קורא שם למעלה את האיברים הקשים משען הגוף. ומלואי הפנאי ר"ל המקום הפנוי שבין העצמות והעצלים והעצבים, שבמקומות הפנאי האלה עומדים הגרדים. והנה סובר דר' מזיא שהם הנקראים Glandulae lymphaticae; Fettklumpen; coussins adipeux. אלא שכללו בשם זה גם חלקים חלביים שבמקומות הפנאי.—[5]) בגוף הנדפס גררים, בשתי ריש, והוא שבוש.

[6]) לא נתברר מקורו. יש אומרים שעקרו גדם ונוספה ר.—[7]) בקצת ספר' וקרדומיו בקוף, וכתב ר"ש כאן : וקרדומיו כמו גרדומיו. והנה מכאן נראה ברור ההבדל בין שארית נשירים ובין גרדומים, ששיריו הם מה שנשאר מהשלשה, וגרדום הוא מה שנשאר מכל אחד אחרי שנפסק ממנו החלק העליון. וכבר העיר ר"ש על הבדל זה, ואמר שזה לא כמו גבי ציצית (מנח' לט.). ובאמת יש שם מקום לטעות במשמ' גרדום, ששאלו שם : מאי שיריו ומאי גרדומיו (בענין ציצית) מאי לאו שיריו דאיפסיק מינייהו ואישתייר מינייהו גרדומיו דאיגרדום איגרדומי. ע"כ. ופרש רש"י : מאי לאו שיריו דאפסיקי מינייהו קצת מחוטיו ונשאר קצת גרדומין דאיגרדום איגרדומי ולגמרי נפסק צד העיקר. ע"כ. ונראה מזה כי שיריו הוא שנפסק קצת מהחוט ונשאר קצתו וגרדום שנפסק כלו מעקרו, אך כבר דחו שם התוספות פרושו זה של רש"י, ובארו הכונה האמתית של דאיפסיק מינייהו ואישתייר מינייהו, שר"ל שמהם נפסק ומהם נשארו, ר"ל שקצת החוטים נפסקו וקצתם נשארו. וכן נראה ברור פרושו של גרדום ממה שאמרו גבי מומי העין (בכור' מד.) : והתנן שנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין לא קשיא הא דאשתייר גרדומי הא דלא אשתיור גרדומי, ע"כ, ופרש רש"י שם : אשתייר גרדומי שרשין לא הוי מום.

[1]) יש סוברים כי זו היא המלה הקודמת. אבל אין לראות איך נסתעף מן המושג שארית דבר שנקטע קצתו המושג בלי כל פרטים.

[2]) עבר' בלבד. בארמ' גרא במשמ' שסה למלחמה. בערב' במשמ' זו ע'רי, אע'רי a).

---

a) غرى اغرى

א. **גֵּרָה**[1], ש"נ, מ"ר גֵּרוֹת, — א) שם מטבעת נחשת קטנה, חלק העשרים מן השקל: עשרים גֵּרָה[2] השקל (שמות ל יג). חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גֵּרָה הוא (במדב' יח יו). והשקל עשרים גֵּרָה (יחזק' מה יב).—ואמר המליץ: וכבר בארו אנשי הסגולה, כי הפרוטה איננה תהלה, ו ג ר ה איננה מעלה (עמנו'. מחברת ח).—ב) *גרעין החרוב: שבעה גגבים הם וכו' המעוול במידות והמשקר במשקלות והמערב את ה ג י ר ה בתלתן (תוספתא ב"ק ז ח). והמערב את ה ג י ר ה[3] והחול בפול וההומץ בשמן (מכי' משפט', נזיק' יג). — ובמלאכת הרפואה, משקל גֵּרָה, משקל גרעין אחד מגרעיני החרובים: כרופא הבקי אשר הוא חושב על הנוסחא ומשים מכל סם שיעור ידוע ויהיו הסממנים חלוקים בשקליהם כמו שישים לזה במשקל ה ג ר ה (רסב"ג, תקון מדות הנפש).

ב. **גֵּרָה**[4], ש"נ,—חזרת המאכל הלעוס, החוזר מהקיבה אל הפה אצל קצת בעלי חיים כדי ללעס אותו שנית, **d. Wiederkäute ; rumination**: ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ושסע שסע פרסה והוא גֵּרָה לא יגר (ויקר' יא ז). — ובפרט יאמרו הֶעֱלָה גֵּרָה: כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת מַעֲלַת גֵּרָה בבהמה אתה תאכלו (שם ג). אך את זה לא תאכלו מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וממפריסי הפרסה (דבר' יד ז).

ג. ***גֵּרָה**, ש"נ, מ"ר גֵּרוֹת, — כמו גָּרוֹן: העוקץ והרגל החזה ו ה ג ר ה ושתי הדפנות (יומא ב ג). החזה ו ה ג ר ה החזה באחד ו ה ג ר ה בשלשה (שם ז). בא לו ל ג ר ה והניח בה שתי צלעות מכאן ושתי צלעות מכאן התכה ונתנה למי שזכה בה והקנה והלב והריאה תלוים בה (תמיד ד ג). נמצאו כולן עומדין בשורה והאברים בידם הראשון בראש וברגל וכו' הרביעי בחזה ו ב ג ר ה החזה בימינו ו ה ג ר ה בשמאלו וצלעותיה בין אצבעותיו (שם).

גֵּרָה[5], פ"י, — גֵּרָה מָדוֹן, העיר בדברים או במעשים מריבה בין שני אנשים, **to excite; exciter; erregen**: איש חמה יְגָרֶה מדון וארך אפים ישקיט ריב (משלי טו יח). איש אף יְגָרֶה מדון ובעל חמה רב פשע (שם כט כב). — וְגֵרָה את פלוני בפלוני, *העיר בו רגשי איבה על פלוני, שסה אותו להרע לפלוני, **incite ; exciter ; reizen**: שלשה חלאין חלה אלישע אחד שדחפו לגחזי בשתי ידיו ואחד ש ג י ר ה דובין בתינוקות ואחד שמת בו (ב"מ פז.). היה מתאוה שתדבר עמו ולא היתה רוצה מה עשה המלך ג י ר ה בה הליסטים כדי שתצעוק וישמע המלך (מד"ר שמות כא). והיה הקב"ה מבקש לשמוע את קולם פעם אחרת ולא היו רוצין מה עשה ג י ר ה לפרעה לרדוף אחריהם (שם). ממה ש ג י ר י ת בי שכניי הרעים (שם שה"ש, משכני). חייך שאני מ ג ר ה בך את הדוב (שם ברא' פז). רבש"ע גלוי וידוע לפניך כי יצר הרע מ ג ר ה אותנו ברחמיך הרבים קבל אותנו בתשובה שלימה (תד"א יג א). ג ר י ת ם בנו פרעה ועבדיו (תזקוני, שמות ה כא). -- ובהשאלה, *דבר מְגָרֶה, מה שגורם התרגשות העצבים: והטחול יקרר את חום ריתוח הקרבים ו מ ג ר ה את השחוק לשמח את הגוף (שבתי דונולו, סוף תחכמוני). כי הם (הכליות) החושבים ו מ ג ר י ם השיחה עם הקול ו מ ג ר י ם המשגל כי בתוכם יתלבן הזרע (שם פרק ה). ומן המנהג הטוב בחוש הזה (השמע) להטותו מהדברים ה מ ג ר י ם (רסב"ג, תקון מדות הנפש).—התפ' הִתְגָּרָה, עת' תִּתְגָּרֶה, ומקצר תִּתְגָּר, לווי הִתְגָּר,—הִתְגָּרָה בפלוני, עשה דבר שעי"ז פלוני מתכעס ומתקצף ורוצה לשלם להמתגרה כמפעלו: נמצאת וגם נתפשת כי ביי' הִתְגָּרִית (ירמ' נ כד). — ובפרט למלחמה, התגרה מלחמה בפלוני, עשה דבר שהכריח את פלוני לצאת נגדו למלחמה, **to provoque ; provoquer ; provozieren**: אל תצר את מואב ואל תִּתְגַּר בם מלחמה כי לא אתן לך מארצו ירשה (דבר' ב ט). ראה נתתי בידך את סיחן מלך חשבון האמרי ואת ארצו החל רש וְהִתְגָּר בו מלחמה (שם כד). כיון ששמע (עמלק) שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד מיד נ ת ג ר ה בהן (תנחומא חקת מב).—ומקור: אמר לו הקב"ה (לדוד) אני אמרתי לך אל תתגרו בם וביקשת ל ה ת ג ר ו ת בם חייך שאינן נמבין לך (ירוש' ר"ה א נו:).—*ובין איש לאיש: שהרי גולייתין יורדין ו מ ת ג ר י ן במלחמה וגבורים יורדין ומנצחין (ברכ' נג:).—*ובין איש לבהמה: וגם בני אדם ה ת ג ר ו עם החיות פעם בפעם ופעם יגבר האדם ופעם תגבר הבהמה (יוסיפון נה). — ובכלל התגרה בפלוני, רב

---

[1] סוברים החכמים כי נגזרה מלה זו מן השרש גרר כמו גרגר במשמ' דבר עגול. — [2] ת"א מעין. וכן שאר הקדמונים, ואמר ראב"ע כי הכונה בה לגרעיני החרוב. — [3] גרסת הילקוט, ובתוספתא הנור' ובקצת נוסח' המכי': הגררא, הגרדן.

[4] מן גרר. בערב' אִגְ'רַאר a).

[5] בארמ' גרא, בערב' אַעְ'רַי b).

a) إِجْرَار b) أَغْرَى

והתקוטט אתו: עזבי תורה יהללו רשע ושמרי תורה יִתְגָּרוּ בם (משלי כח ד). מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה (ברכ' ז:) — *והִתְגָּרָה בָּהּ, התחיל לדבר לה דברי פריצות: שמא תצא (הסוטה) מבית דין זכאה ויתגרו בה פירחי כהונה (סנה' מה.). — *ומתגרים זה בזה: למה נברא (האדם) יחידי שלא יהו משפחות מתגרות זו בזו ומה עכשיו שנברא יחידי מתגרות זו בזו אילו נבראו שנים על אחת כמה וכמה (תוספתא סנה' ח ד). אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה וכו' שתי משפחות המתגרות זו בזו שמץ פסול יש באחת מהן ואין מניחין אותה לידבק בחברתה (קדוש' עא:). בראשונה היו אבלים עומדין וכל העם עוברין והיו שתי משפחות בירושלם מתגרות זו בזו זאת אומרת אני עוברת תחילה וזאת אומרת אני עוברת תחילה (סנה' יט.). — והִתְגָּרָה במשמ' התלהב והתחמם למלחמה: ומלך הנגב יִתְגָּרֶה למלחמה בחיל גדול ועצום עד מאד (דני' יא כה). ובנו יתגָּרוּ ואספו המון חילים רבים (שם י). — ובהשאלה, התגרה בְּרָעָה, גרם בידיו שתבוא עליו הרעה: הכה הכית את אדום ונשאך לבך הכבד ושב בביתך ולמה תתגרה בְּרָעָה ונפלתה אתה ויהודה עמך (מ"ב יד י). — *והתגרה בַּשֵּׁנָה, עשה בעצמו באופן שתאנסהו השֵׁנה: שמא יאמר אדם הואיל ולא הלכתי לטרטיאות וכו' אלך ואתגרה בשינה (ע"ז יח:). שמא יאמר אדם נצרתי לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה אלך ואתגרה בשינה (שם יט:). בזמן שיכול לעסוק בתורה ובמצות אם מתגרה בשינה לענג עצמו שאין ראוי לעשות כן (טוא"ח ברכ' רלא). — והתגרה ביין, התחיל ברצונו הטוב לשתות הרבה יין: תירוש שכל המתגרה בו נעשה רש (יומא עו:). *והתגרת המלחמה, התחילה לדלק ולשרף: ויחזקו עוד שני המלכים האלה את מעמדם ומלחמתם ותתגר עוד מלחמה גדולה ועצומה ביניהם (יוסיפון א ג). — ובהשאלה, *התגרת עליו הדרך, רגזה עליו, קרו לו בה מקרים רעים, השתבש בה וכדומה: אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תתגר[1]) עליהם הדרך (ר"ח תענ' י:). — הפע', *הַגָּרָה, הגרות, *להגרות, — כמו גֵּרָה: והביא את אהרן אחיו וקישטו ככלה והושיבו באהל מועד מיד התחילו שונאי משה להגרות[1]) כו את ישראל ואמרו משה מלך ואהרן אחיו כהן גדול ובניו מגני כהונה (תנחומא קרח ו).

*גָּרוּד, ת"ז, לנק' גרודה, גרודות, — פעול מן גָּרַד: נודות הגוים גרודות הרי אלו מותרות ופותות הרי אילו אסורות (ירוש' ע"ז ב מא:). ועי' גָּרַד.

*גֵּרוּד, ש"ז, — שה"פ מן גֵּרֵד: גירוד זה הוא חיכוך בכלי (ר"ח שבת קמז:).

*גְּרוּדָה, ש"נ, מ"ר גְרוּדוֹת, — מה שנגרד מדבר כשגורדים אותו בדבר חד: העושה כלים מן העשת וכו' מן השחולות ומן הגרודות טהורין (כלים יא ג). העושה כלים מן הגרודות טמאין (תוספתא כלים ב"מ א א). גרודה שגורדת מעשב ששמו חצב במשנה (תשו' הגא', הרכבי מז.).

*גֵּרוּי, ש"ז, — שה"פ מן גֵּרָה: ואל תתגר בם כל מיני גירוי (תנחומא בלק ג). ונראה לעינים שאין לך מחלוקת וגירוי איש באחיו גדולה מזו (תשו' מהר"י קולון ט). שנותן להיצה"ר כח וגבורה ומשסה אותו בו בגירוי עצום וחזק (עמה"מ, קרית ארבע נה). כל העובר עבירה ישנה כאילו הותרה לו שאין לו מנוחה מגירוי היצה"ר (שם). אין לך גירוי היצה"ר כל כך כמו הבעלי תשובה (פלא יועץ, כופה).

*גֵּרוּם[2]), ש"ז, מ"ר גֵרוּמִים — הוספה ועודף על המדה שרגיל המוכר ליתן להקונה: היה שוקל עין בעין נותן לו גירומין[3]) אחד לעשרה (ב"ב ס יא). וחייב להכריע לו טפח היה שוקל לו עין בעין נותן לו גרומים (ספרא קדוש' ט). מקום שנהגו שלא להשפיע ושלא להכריע נותן לו גירומין אחד מעשרה בלח ואחד מעשרים ביבש (תוספתא ב"ב ה ג). במקום שאין מכריעין נותן לו לבד המשקל את גרומיו (רשב"ס ב"ב פח:). מכר לו עשר ליטרא לח נותן לו גירומין אחד מעשרה בליטרא ואם מכר לו עשרים ליטרין יבש נותן לו גירומיו אחד מעשרים בליטרא (רמב"ם גנב' ח יג).

גָּרוֹן, ש"ז, מ"ר גְרוֹנִים, — א) כמו צואר, Hals gorge; neck: יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטוות

---

[1]) כך הגרסה בר"ח שם בדפוס ש"ס וילנה, ואעפ"י שאפשר לפקפק ולחשוד כי באה מלה זו במקום תרגז הכתוב שם בגמרה: שמא תרגזו עליכם הדרך, מ"מ הואיל ואין השמוש בהתגרה מתנגד לרוח הלשון אין לנו רשות לשבש הגרסה בעצמנו. — [1]) כך נראה שצריך לקרוא במקום להתגרות שבנדפס.

[2]) עי' שרש גרם. — [3]) כך בנוסח' וכן באלפסי. ופרש הערוך: תוספת. ורשב"ם שם: הכרע. והרמב"ם: התוספת שהוא מוסיף במכר.

גָרון ומשקרות עינים (ישע' ג יו). ואעדך עדי ואתנה צמידים על ידיך ורביד על גְרוֹנֵךְ (יחזק' יו יא).—ב) החלל הפנימי של הצואר, שדרך בו עובר המאכל ויוצא הרוח והקול, Kehle ; gosier ; throot: קרא בְגָרוֹן אל תחשך כשופר הרם קולך (ישע' נח א). מנעי רגלך מיחף וּגְרוֹנֵךְ [1]) מצמאה (ירמ' ב כה). יגעתי בקראי נחר גְרוֹנִי (תהל' סט ד). קרבם הוות קבר פתוח גְרֹנָם (שם ה י). ידיהם (של העצבים) ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בִּגְרוֹנָם (שם קיה ז). יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בִּגְרוֹנָם וחרב פיפיות בידם (שם קמט ה-ו). אבל חצי זית והקיאו וכו' הרי נהנה גרונו בכזית (חול' קג:). החושש בגרונו לא יערענו בשמן תחלה (ברכ' לו.). מה אבא היה להוט אחר גרונו אף אני להוט אחר גרוני (מד"ר ברא' לד). שאמר (עשו) הכי קרא שמו יעקב חיכך בגרונו והוציא את הזמורה (פסיק' דר"כ, זכור), ועי' זמורה, הכך.—ומ"ר *גְרוֹנִים, *גְרוֹנִיָּה: איך תאמרו לי עדייך הורד ופשוט רבידה מגרוניה (רשב"ג, שתרים אקרא, הפתיח 22). ניסן הוא מועד הצמחונים, בארץ, גם מועד שושנים, בו ירבו הסגורות והשחינים, בבשר, ונגעים בגרונים, מרב לחה עם דם השכנים, בבחורים אך לא בזקנים (ראב"ע, שמעו נא 70). לך צעקו עדי חרו גרונים (ספר המוסר לר"ז בן סעד', כ"י תימנ' כו). — ומשל, בעצם בגרונו: והוא יתברך הפיר מחשבות ערמותיו והקים לו שטן לשטנו ועמד לו ממוכן כעצם בגרונו במה שהשיב אותו תשובה נצחת לבטל טענותיו (רשב"ל דוראן, מגי' ספר פז.). — *אותיות הגרון, האותיות אהחע שמוצאן הוא הגרון: והחמשה מקומות (של מוצא האותיות) הם הגרון ואותיותיו הם הה"ע ויש אומרים אלף דגושה וכו' והשפה והשינים וקצה הלשון (ר"י ברצלוני, פי' יצירה, כ"ב אותיות). והאלף הנקראת המוה היא אשר מוצאה יותר רחוק מכל אותיות הגרון וסמוכה לה ברחוק המוצא ההא ואלה הם הפנים השניים מאותיות הגרון במוצאיהם (הרקמה שער ב). והנה אומר כי אותיות הגרון הם ארבעה (ראב"ע, צחות). שאין רחוק מאותיות הגרון יותר מאותיות השפה (שם).

*גָּנַח מגרונו. — *גְּנִיחָה. —*גְּרוֹנִי. —*גְּרוֹנִיּוּת.

—*גַּרְגֵּר. — גַּרְגֶּרֶת.

1) בקצת ספרים וגורנך כתיב.

*וֵשֶׁט, השפופרת הרכה מעבר המאכל.

*זפק.

*חִכְחֵךְ בגרונו, הוציא קול.

*כִּרְנֵשׁ, הוציא קול בנשימה כמו כבש שחוט.

*לְהָאָה, תוספת בגרון.

*עָרְלַת הגרון.

*קָנֶה, מעבר הקול.

*תרבץ הושט.

גְּרוֹנִי, ת"ז, לנק' גְּרוֹנִית, מ"ר גְּרוֹנִיִּים, גְּרוֹנִיּוֹת, — אותיות גרוניות, שיוצאות מהגרון, Kehl-gutural: וכשידגשו אותה (את ההא הקמוצה) תצא מכלל אותיות המבטא הקלות השלשה ונכנסה בכלל הגרוניות הגהוניות הארבעה שהן אהח"ע (ר"י ישראלי, פי' יצירה, קונט' המסר' מב). אהח"ע גרוני (ר"י ברצלוני, פי' יצירה כב). אלא שהרחיבו החית להיותה אות גרונית (ר"מ בן חביב, דרכי נעם). לפני אהח"ע קולו (של השוא) הומה כדמות הגרונית תקרא אותו (מסה פרוביציאלו, בשם קדמון). בבואו לפני אותיות אהח"ע קריאתו נוטה לקריאת אות הגרונית (שם).—ומה שנוגע אל הגרון: אחד מהם (מהשריגים) בכל צד ויורד על קצה החזה ימין ושמאל עד שיגיע אל הגרון וכו' וכשפוגע הגרוני בולט כת מהם אל העצל (קאנון א א ג). יורד ביושר מהבדל הגרוני (שם כב). ויגיעו העצלים הגרוניים לראשיהם אשר למעלה הם עוברים אל הגרון (שם ב).

גְּרוֹנִיּוּת, ש"נ, — מסגולת דבר גרוני: כי הם (המלים אכול אמור) על משקל זכור אבל נרחבו לגרוניותם (ר"מ בן חביב, דרכי נעם).

***גָּרוֹס**[1]), ש"ז, מ"ר גָרוֹסוֹת [1]), סמי' גְרוֹסֵי,—מי שעושה גריסים, מי שמוכר גריסים, Graupner ; fabricant des gruaux ; grist-maker: הציידין והדשושות והגרוסות עושין בצנעה (מו"ק ב ה). רחת של גרוסות טמאה (כלים יס ה). נתנוהו (את העומר) בריחים של גרוסות והוציאו ממנו עשרון שהוא מנופה בי"ג נפה (מנח' י ד). קבלו עליהן חמרי טבריה ודשושי עכו וגרוסי ציפורין שלא לעשות מלאכה בחולו של מועד (ירוש' מו"ק ב פא:). גורסה בריחים של גרוסות (רש"י ויקר' ב יד).

1) כך נקוד במשנ' מנק' כ"י פרמה.

א.*גֵּרוּעַ, ש"ז, מ"ר גֵּרוּעִים, — שה"פ מן גָּרַע במשמ' פחת ונכוי מן החשבון : אין מקדישין ליגאל בגירוע פחות משתי שנים (ערכ' כד:). שביעית לא תעלה לו מן הגירוע (ב"מ קו.). — ומ"ר בכל' : שאם בקשה ליגרע מתחילת השנה השישית תחילת גירועיה בפרוטה וסוף גירועיה בפרוטה (ירוש' קדוש' א נח ג). כשם שסוף גירועיה בפרוטה אף קידושיה בפרוטה (שם).

ב.*גֵּרוּעַ[1], ש"ז, מ"ר גֵּרוּעִים,—כמו בֹּסֶר : ואמר רב אסי גרוע הוא בוסר הוא (ברכ' לו:).

*גָּרוּעַ, ת"ז, לנק' גְּרוּעָה, מ"ר גְּרוּעִים, גְּרוּעוֹת, — פחות טוב במעלה, ובכלל לא טוב, schlecht ; mauvais ; bad : כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית (שבת נג:). אם אנצה אותם הרי מוטב ואם לאו אתם אומרים מה הגרוע הזה שיעמוד עלינו (מד"ר בראש' סד). — ומ"ר : החשובים שבהם כך עשו הגרועים שבהם על אחת כמה וכמה (שם כח).

*גָּרוּעַ, — כמו גֶּרַע, עי"ז.

*גְּרוּעָה[2], ש"נ, — מקום שקוע ועמק באדמה שמתקבצים שם המים ובוקעים לתוך האדמה ונשמרים שם, Niederung ; bas-fond ; low ground : גרועה[3] שבמדבר שמחוקת מימיה (אדר"נ יד).

*גְּרוּפִית[4], ש"נ, מ"ר גְּרוּפִיּוֹת, — ענף של זית עם שרש, שנוטעים באדמה, Setzling (v. Oliven) ; bouture (d'olives) ; layer (of olive) : גרופית של זית טהורה עד שתשלק (כלים יז ח). (הקונה מחברו) זתים לקוץ מניח שתי גרופיות (ב"ב ס ג). מעשה באחד שהביא גרופית של זית שהוא משופה כמגדל לפני ר' עקיבא ואמר על זו הייתי יושב וטומאה לו (תוספתא כלים ב"ב ב ג). (קנה) זיתים לקוץ אינו רשאי לשרש את כולן באחד אלא מניח שתי גרופיות בעיקרן ונוטל את השאר (שם ב"ב ד ז). וקוטמים נטיעות בכל מקום חוץ מגרופיות של זית (ב"ק פא.). הכנים עמו (נח לתבה) זמורות לנטיעות יחורים לתאנים גרופיות לזיתים (מד"ר בראש' לא). ויטע כרם לא היה לו ליטע דבר אחר של תקנה לא יחור אחד ולא גרופית אחת אלא ויטע כרם (שם לו).—ובהשאלה: שאול גרופית של שקמה היה (ירוש' ע"ז ג מ ג).—ומשל לדלות : יפתה שהיה רש בתורה גרופית של שקמה היה (תנחומא בוכר, בחקתי).

*גְּרוּף, עי' *גֶּרֶף.

א.*גֵּרוּר[1], ת"ז, מ"ר גֵּרוּרִים, — גֵּר גֵּרוּר, גרים גרורים, גרים קנאים, או מראים עצמם כך, מתאמצים לקבל כל מנהגי העם שהם מתגוררים בתוכו : שנעשו (הגוים שדבקו בישראל) גרים גרורים ומניחין תפילין בראשיהן תפילין בזרועותיהם ציצית בבגדיהם מזוזה בפתחיהם (ע"ז ג:). כלם גרים גרורים הם לעתיד לבא (שם כד.). הללו בני מלכים הם ומה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים (יבמ' עט.). וכן הגבעונים שלא היו גרים של אמת אלא היו גרים גרורים ונתגיירו מפני היראה (תנחומא במדב' לא).

ב.*גָּרוּר, ת"ז,—כמו גרוד : נודות העכו"ם גרורים[2] חדשים מותרין ישנים ומזופפין אסורין (ע"ז לג.).

ג.גָּרוּר, עי' גרר.

*גִּרוּר[3], ש"ז, — כמו גֵּרוּי : אל תצר להם ואל תתגר בם כל מיני גירור ולמואב אמר אל תצר ואל תתגר בם מלחמה, מלחמה אי אתה עושה אבל שאתה יכול לחטוף מהם חטוף (מד"ר במדב' כ).

---

[1]) לא נתברר מקור מלה זו. וי"א על שם הגרעינים המתחילים להתהוות בהפרי.

[2]) בערב' ע'ור a). — [3]) בקצת ספרים גרוע, והגיה הגר"ז ערוגה, וגרסה זו נמצאת בקצת נוסח'. אך קצת תמוה מה ענין ערוגה להמדבר ? ולכן הגיה בעל בנין יהושע ערוגה עמוקה במקום ערוגה שבמדבר, כמו בדא"ז א. אבל, אם ערוגה יכלה להשתבש לגרוע, קצת קשה להניח כי עמוקה נשתבשה למדבר, ואין לנו יסוד נכון לדחות את הגרסה שברוב הספרים, ובפרט שאפשר למצא פרוש נכון ומדויק להמלה גרועה עפ"י לשון ערב' שהשם ע'ור משמש במשמעה מתאימה היטב להעניין, ויש עוד בערב' ע'איר b) שר"ל מים שוקעים באדמה.

[4]) לא נתברר מקור מלה זו. במשנ' כ"י פרמה נקוד גְּרוֹפִית.

a) غَوْر b) غاير

---

[1]) מן השם גֵּר, משקל פַּעְלוּל, נאפוף, בהוספת ל' להגדלת המושג וחזקתו ועצומו. רש"י ושאר המפרשים וחכמי הלשון סוברים כי הוא פעול מן גרר במשמ' משיכה, ואמר רש"י (ע"ז כד.) : גרורים מעצמן נגררין להתגייר אע"פ שאין מקבלין אותן. ע"כ. אך משמע' הפעול גרור הוא ממש להפך, שגררוהו אחרים. אבל באמת אינו כלל מן גרר, כי אם מן עצם השם גֵּר, בהוספת ל"פ שרוקה להגדלת הפעולה.

[2]) גרסת הנוסחאות.

[3]) שה"פ מן תתגר כאלו היה זה מן פעל גֵּרַר.

***גָּרוּשׁ**, ש"ז, לנק' גְּרוּשָׁה, — איש שגרש את אשתו ואשה שנתגרשה מבעלה, Geschiedene(r); divorcé(e), divorced: גרושה וחלוצה לכהן הדיוט (יבמ' ו ב). גרוש שנשא גרושה ארבע דיעות במיטה (פסח' קיב.). היה אוכל בתרומה ונודע שהוא בן גרושה (יבמ' לד.). — וככל': המחזיר גרושתו והנושא חלוצתו (יבמ' ד יב). ואחיו שבא על אחות גרושתו (דה"ר ח).

***גֵּרוּשִׁים**, — סה"פ מן גֵּרֵשׁ, והוא שם במ"ר למעשה הפרוד הגמור בין איש ואשתו, שמנתק ומבטל הקשר החקי שביניהם, Ehescheidung; divorce: ספק גירושין כתב (גט) בכתב ידו ואין עליו עדים יש עליו עדים ואין בו זמן יש בו זמן ואין בו אלא עד אחד זהו ספק גירושין (יבמ' ג ח). בישראל נתתי גירושין לא נתתי גירושין באומות העולם (ירוש' קדוש' א נח ג). כל שיש בקידושין יש בגירושין (יבמ' לא:). — ובכלל, כל גרוש אדם ממקומו, מארצו, Vertreibung; expulsion: דנתי אותו (את אדה"ר) בגרושין וכו' אף בניו הכנסתים לארץ ישראל וצויתים ועברו על הצווי ודנתי אותם בשלוחין ובגרושין וקוננתי עליהם איכה (מד"ר ברא' יט).

גֵּרוּת[1], ש"נ, מ"ר גֵּרוּיוֹת[2], — א) מקום לגור בו זמן מועט, מָלוֹן, Herberge; auberge; shelter: וילכו וישבו בְּגֵרוּת[3] כמוהם אשר אצל בית לחם (ירמ' מא יז). — ב) *מעמד הַגֵּר: אמר רבי יודן עבדות וגרות בארץ לא להם ארבע מאות שנה (פסיק' רבתי טו). —ואמר הפיטן: ושאל (אברהם) אות להודיעו נבונה, וגרם גֵּרוּת ארבע מאות שנה (יוצר ב שבוע', בשורי מעשהו). — ואמר המשורר: ברחמיו יהי פּנה לעבדו ואל יבזה ענותו בגרותו וצוקיו וקורותיו (ראב"ע, בשם אל). — ובמליצה, "גרות האדם בעולם הזה: חשבון האדם עם נפשו בתנאי הגרות בעולם הזה ויחשוב מעלתו בו כמעלת אדם נכרי הגיע אל ארץ נכריה ולא הכיר אחד מאנשי המדינה שהגיע אליה ולא היה אחד מהם יודע בו אלא שאדוני המדינה חמל עליו לגרותו והורהו מה שיתקן עניננו בה (חו"ה, חשבון הנפש ג). קבל על עצמך אחי תנאי הגרות בעוה"ז מפני שאתה בו גר אמת והראיה על גרותך ויחידותך בו (שם). נסיון האדם בעולם הזה ומאסרו בו וגרותו והגזרתו מעולם הרוחות (שם, הפרישות ג). — ג) *מעמד מי שהתגיר ונתיַהד: גירות לא שכיחא מיתה שכיחא (גיט' פח.). להאכילו נבילות עד שיגדל ויקבל עליו גירות (רש"י יומא פה.).

[1]) מן גור, משקל עֵדוּת. — [2]) מסלול. — [3]) יש סוברים שזה שם מקום, ויש מגיהים גדרות במקום גרות.

גרז[1]), ממנו גֵּרֵז, ואולי גַּרְזֶן.

גָּרַז, פ"ע, — כמו גָּזַר, קל לא נמצא במקרא. — ואמר המשורר: ועמוד אש ועמודי עננים ועיני כל מצפוה וחוזות, ומשם חצבו בעלי ברית אל ופנות עם יי' שם גרוזות (ר"י הלוי, ראה עריס).

— נפע', נִגְרַז, — נִגְרַז מנגד עיניו של פלוני, נדחה ונרחק: ואני אמרתי בחפזי נִגְרַזְתִּי[2]) מנגד עיניך אכן שמעת קול תחנוני בשועי אליך (תהל' לא כג).

***גַּרְזִיאֵל**, — שם מלאך ממונה על פחד ואימה: והממונה על כל מיני פחד ואימה שמו גרזיאל ומי שהוא ממונה על השלום נקרא שמו סנסניאל (ברית מנוחה י).

גַּרְזֶן[3]), ש"ז, מ"ר גַּרְזִנִּים[4]), — כלי מלאכה לחטב בו עץ, לחצב אבן וכדומה, Axt; hache; axe: היתפאר הַגַּרְזֶן על החצב בו אם יתגדל המשור על מניפו (ישע' י יח). ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים ונדחה ידו בַגַּרְזֶן לכרת העץ ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת (דבר' יט ה). לא תשחית את עצה לנדח עליו גַּרְזֶן (שם כ יט). והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות וְהַגַּרְזֶן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו (מ"א ו ז). הכו החצבם איש לקראת רעו גרזן על גרזן וילכו המים מן המוצא אל הבר (כתבת השלוח). — "ומ"ר: ועתה כל פתוחיה בקרדום ובגרזנים יהלומון (דונש על מנחם, יחד). — ומשל, "ילקח הגרזן בעץ יותר מהראוי, "יאמרו לאדם שמרשה לעצמו דברים יותר מהנאות: חשבו (הפלסופים) היות אפשרי להם כל דבר, ושתו לשונם בכל דבר, ולקח הגרזן שלהם בעץ יתר ממה שראוי (אמונה רמה 87).

[1]) בערב' ג'רז a) במשמ' חתיכה וקטיעה. וסוברים רוב החכמים כי בעברית אין זה אלא סרוס מהפעל גזר. [2]) בס"א נגזרתי, כמו איכה ג נד. ויש שהגיהו נגרשתי. [3]) רק בעברית. בערב' יש אמנם כרזן b), אך כבר החליטו החכמים כי זו מלה זרה. ולא עמדו החכמים על משקל מלה זו. — [4]) מנחם ודונש.

a) جرز b) كرزن

*גְּרִיד[1], ש"ז, — זמן היֹבש, שאין גשמים יורדים, Dürre ; sécheresse ; dry season : עדור עמי ואנכש עמך כל ימי גריד אחד כל ימי רביעה אחד לא יאמר לו חרוש עמי בגריד ואני אחרוש עמך ברביעה (ב"מ ה י). — ומקום הגריד, שהאדמה יבשה שם וקשה לחרש אותה : ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש זה מרחשון יבשה הארץ ונעשית גריד המתינו ולא זרעו עד שירדו להם גשמים (סדע"ר ד). היה מנכש בשלשה עשר ונעקרה בידו שותלה במקום הטינא אבל לא במקום הגריד (תוספתא מנח' י לח). עד כמה היא מזרעת עד כדי שתהא בארץ שלשה ימים וכו' לא במקום הגריד (ירוש' כלא' ב כז ד). ואין משקין שדה גריד במועד (מו"ק ו:). בכ"ז לחדש יבשה הארץ נעשית כגריד זרעו אותה ולא צמחה (מד"ר ברא' לג). שנעשתה הארץ כמין גריד ולא יבשה לגמרי (רש"י ר"ה יא:).

*גְּרִידָה, ש"נ, — שם"פ מן גרד : הגרידה בראש הסכין עד שתגרד מן העור והמחק בזמן שהדיו לח מעביר ידיו הסופר עליו ומוחקו (ר"י ברצלוני, הלכ' ס"ת 25). יחסר גרידה כמו שיגרדו כלי מתכות אחר השיפה וכו' כמו שיעשה בברזל אחר הגרידה (פרוש הרמב"ם, כלים יא ג). אבל בגרידת חלק ממנה (מהאות) באופן שלא תשאר לה צורת אות כלל (שו"ת רלב"ח א). רק בגרידת כל האות אין הסכמתם בהסכמתי (שם). די בגרידת אותו דבק (של אות מ) (ר"מ אלשקר ס). — והעור מן הבשר : אמנם פירוק החבור (של העור מן הבשר) יפול בעור ויקרא גרידה או שריטה (קאנון א ב א ד).

*גְּרִים[2], ש"ז, מ"ר גְּרִיסִים, — א) כמו גֶּרֶשׂ, דבר גרוס, ובפרט פולים גרוסים טחונים טחינה גסה ונעשו כגרגרים, (Bohnen)-Graupe ; gruau (de fèves); pounded beans : (כתם) כגריס של פול (נדה ח ב). גריס של פול וגריס של טפיח הרי אילו מין אחד (תוספתא תרומ' ו יא). האורז וגריס של טפיח בזמן שאינן קלופין (שם עכו"י ה א). — ומ"ר : גריסין שנתבשלו עם עדשים (ערלה ב ז). (נדר) מן הגריסין אסור

[1]) סוברים כי נגזר מן גרד, במשמ' חכוך, ור"ל הזמן שהאדמה כמו גרודה, שאין עליה כלום. אבל זה דחוק ולא נתברר מקורו.

[2]) כך נקוד במשנ' מנק' כ"י פרמה, ונגזר מן גרס, עי"ש, ועי' גֶּרֶשׂ.

במקפה (נדר' ו י). חומץ שנפל על גבי גריסין (ע"ז ה ב). גריסין (שנתערבו) בעדשים יבור (תוספתא תרומ' ו יא). אמר קונם גריס שאני טועם אסור בחיין ומותר במבושלים גריסין שאני טועם מותר בחיין ואסור במבושלין (שם נדר' ג ו). גריסין שנתנן על גבי פרוסות להקפותן (שם עוקצ' ב ו). מי גריסין לעיסת גריסין של פול (שם נדה ח ט). היו מכין אותו (את שלמה בזמן גלותו) בקנה על ראשו ונותנין לפניו קערה של גריסין (פסיק' דר"כ קסט.). ומעשה ברבי יהושע שנתארח אצל אלמנה אחת וכו' אמרה לו מפני מה מעטתה בגריסין הללו (דא"ר ו). — ב) ׳מין ממיני החטטים שבראש : שנאת האשה לסרים, שנאת השור לארים, והראש לגרים[1] (עמנו', מחברת ה).

*גְּרִיסָה, ש"נ, מ"ר גְּרִיסוֹת, — א) כמו גְּרִיס, ובהשאלה לגרגרים קטנים עשוים מבצק בצורת גריסים : וכן עושין אצלנו שמרתיח שמן בכלי של מיני מתכות ועושין גריסות גריסות מן הבצק ומטגנין אותן כשהוא על האש והשמן רותח (תשו' גא' ליק מב). — ב) ∞תבשיל של גריסין, נהוג בדבור העברי בא"י.

*גְּרִיעָה, ש"נ, — שם"פ מן גָּרַע : וזה שאמרו הכמים גורעין ומוסיפין ודורשין לא גריעה ממש וכו' אלא נראה כמוסיף וגורע (ערוך, ערך גרע). ודע כי הגריעה נגרע מכלל ומעט מהרבה (ר"ש בר"ס, המליצה, בכר 14). — ובהשאלה, כמו גְּרִיעוּת : הקנאה היא באה מגריעת הנפש (תורתת לדיק', הקנאה).

*גְּרִיעוּת[2], ש"נ, מ"ר גְּרִיעֻיּוֹת, — ר"ע האיכות של דבר, חסרון ומדה רעה בנפש וכדומה, Fehler ; défaut ; defect : וזה הענין היה סיבה לחשוד החכם בחטא גדול ולדמות גריעות גדולה בחכמתו (הקד' מלמד התלמי'). פעמים רבות יבחר לו האדם לעזוב מזון יום או יומים בשביל שיגיע בו אל ענג הנצוח לנצח חברו בשחוק הקוביא עם מה שיש בו מהגריעות והפחיתות (מאזני לדק, אלגזלי 13). שגדרו (של הבושת) הוא מכאוב יקרה לנפש בעת הפחד ממעשה הגריעות (שם 106). והמירן מגריעות לעלוי ומעלוי לגריעות (מיוחס לרא"בד, יצירה ב ב). והנה הכריתה ההיא כפילה לגריעות והסרון דהיינו שחטאו בזה להוציא דבה ולקו על כך (פענח רזא, שלח). אבל הנותן

[1]) דר' מזיא : Favus, tinea lupinosa.

[2]) בארמ' גריעותא : אגרא מפשר ליה לגריעותא (ברכ' נו.). הרתי לגריעותא (ב"ק לט:).

דופי באדם אין לו ריוח והוא גריעות הלב (אמת' לדיק', השתיקה).— ומ"ר: ותכלית הגריעיות כמו כן הוא שיהיו נמצאות באדם בלי טורח ויגיעה ומאין מחשבה (מאזני צדק, אלגזלי 84). ראוי לך שתדע שרפואת הנפש במחות הגריעיות ממנה וקנות השלמויות אליה דמיונו הוא רפואת הגופות (שם 86).

***גְּרִיפָה**, ש"נ,—שה"פ מן גָּרַף: גריפת תנור וכירים (כילה כח:). דמה גריפה בחרש מן גבא לקלוף מפני שלוקחין ממנו המים זה אחר זה (ס' השרשים לריב"ג, ערש תשף). סחף וכו' ענינם ענין גריפה והדיפה כי זרם המטר גורף ומוליך העצים והזרעים (שרשי רד"ק, סחף). כלם ענין הרחיצה בכח והגריפה (שם, שטף). והיו לנחל שוטף ענינם גריפה ואולי כל ענין שטף כן הוא ר"ל גריפת הטנף והסרתו (אברהם בדרשי, חותם תכנית, מריקה).

***גְּרִיץ**[1], ש"ז, מ"ר גְּרִיצִים,— חלה עבה של לחם, ולא דקה ושטוחה: אמר רבן גמליאל מימיהן של בית אבא לא היו אופין פתין גריצין אלא רקיקין (כילה כו, עדי' ג י).— ונתיחד בדבור העברי בא"י לחלות לחם לבן מקמח לבן.

***גְּרִיצָה**, ש"נ, מ"ר גְּרִיצוֹת,— כמו גריץ: אין מסייעין את הנחתום העושה בטומאה ואין מוליכין עמו גריצות לתנור (תוספתא ע"ז ז ב).

גָּרִיר, ש"ז,—כמו גָּרִיד: בהולדו (הקיטור) בתוך ארץ ינידה בהחתמה ולא בזמן גרירים[2] (בתי הנפש והלחשים ג).

***גְּרִירָה**, ש"נ,—שה"פ מן גרר: המטלטלין מהו שיקנו בגרירה וכו' שדרכן ליקנות בגרירה (ירוש' ב"ק ג ג). ר"מ אומר כל השבטים קרויין קהל ר"י אומר כל שבט ושבט קרוי קהל וכו' מה ביניהן גרירה ר"י אומר שבט אחד גורר כל השבטים ר"ש אומר אין שבט אחד גורר כל השבטים (שם הור' א מו.). והלכה כר"ש בגרירה דתניא ר"ש אומר גורר אדם מטה כסא וספסל בשבת ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ (פסח' קא.) זה שמחוסר שפיכה גרירה וכסוי (חול' פז.). ואם אין בו דברים הללו יוצאת נשמתו מגופו כגרירת קוצים מן הצמר (ראש' חכמה, היראה יב).

---

[1]) בארמ' גריצתא תרגום של חלה, וכן בסור' גריצתא. וסוברים שהוא כמו קורצא.

[2]) ומפרש שם: ולא בעת הגריר והיובש. וכן ר' שלמה בר"ש בספר המליצה (ככר, חלק הגרמני 78).

גְּרִישָׁה, ש"נ, — שה"פ מן גרש: ואלו מאנה תבל להיות אמתו גרשה מהיות גרישה (רשב"ג, כלפור, על אורות לשד"ל). גרישת טמאים אל מחוץ למחנה, וגזול הגר וכחש בעמיתו משלם קרן וחומש ומעילות (מוסף א שבוע', את שם המיוחד). וגם בגרישת העממים אל תמסרם בידי המלאך (רשב"ג דורן, מג"א, ח"ש ב). ועוצר (האתרוג) הגרישה והקיא הבא מן האדומה (מ' אלדבי, ש"א ה ב). (הלחם) הגדול קליפתו דקה וקשה וחלושה לגדל הגופגים בהיותו קשה לבשל ומיבש ליחות הגרישה ולכן יעצור הבטן (שם).

גרל, ממנו גּוֹרָל, *הִגְרִיל, *הַגְרָלָה.

***גָּרַל**, — קל לא נהוג.

— הִפע', *הִגְרִיל, — הטיל גורל: הגריל מת אחד מהם משהגריל יביא שנים ויגריל (ספרא אחרי מות ב). שני שעירי יוה"כ עד שלא הגריל עליהם רשאי לשנותן בדבר אחר משהגריל עליהן אינו רשאי לשנותן (תוספתא יוה"כ ד י). משהגריל חייב על של שם ופטור על של עזאזל וכו' שחט את הפר עד שלא הגריל חייב (ירוש' שם ד מא ג). ויש מהן שהיו מגרילין על כל שבוע ושבוע (שם תעני' ד סח.). מצוה להגריל ואם לא הגריל כשר (יומא לט:). לא הגריל כשר לא התודה פסול (שם מ.). היכן מגריל במזרח בעזרה בצפון המזבח (רמב"ם, עבוד' יוה"כ ג א).

—הֻפע', *הֻגְרַל, — שהוטל הגורל: טמנה וסתרה מפרוע ירך, טמא כְּהֻגְרַל גפנה להברך (קלונ' לפוריס, לפניו טבע).

א·**גרם**, ממנו גֶּרֶם, א·גָּרַם, *גַּרְמָה, *גַּרְמִיּוּת.

גֶּרֶם[1]), ש"ז, מ"ר גְּרָמִים, כנ' גְּרָמָיו,— א) עצם, החלק הקשה שבגוף בע"ח שעליו מתרקם הבשר, Knochen, os; bone: חמר גֶּרֶם [2]) רבץ בין המשפתים (בראש' מט יד), ר"ל חמור חזק בעל עצמות חזקות. לב שמח ייטיב גהה ורוח נכאה תיבש גָּרֶם (משלי יז כב). בארך אפים יפתה קצין ולשון רכה תשבר גָּרֶם (שם כה יה).— ומ"ר גְּרָמִים, גְּרָמָיו: עצמיו אפיקי נחשה גְּרָמָיו כמטיל ברזל (איוב מ יח).— ב) גֶּרֶם המעלות, מדרגה, בפרט המדרגה הרחבה, שיש שם בית מושב,

---

[1]) בארמ' גרמא. בערב' ג'רם a) במשמ' גוף.— [2]) בערב' גַ'רים b), מי שהוא בעל גוף גדול וגס.

a) جِرْم b) جَرِيم

: Treppen-Absatz ; palier ; resting-place
וימהרו ויקחו איש בגדו וישימו תחתיו (תחת יהוא) אל גרם המעלות [1]) ויתקעו בשופר ויאמרו מלך יהוא (מ"ב ט יג). — ג) כמו גוף, כל גוף מוחשי, בעל רחקים [2]), Körper ; corps ; body : וכשתהיה נפשו שפלה ונדודה ואין מעלתו להשיג אל המעלה ההיא לא יוכל לעלות אל מה שלא זמנוהו ג ר מ י אותיותיו (רשב"ג, תקון מדות הנפש). כבר התבאר ממאמריו ביסודות ש ה ג ר מ י ם העליונים והיסודות מספיקים בהוית ההויות (ראב"ע, ספר העצמים). שהבורא בראך מלא דבר בכלל מה שברא מן ה ג ר מ י ם הרוחניים ורצה לנשאך ולהרים מעלתך (חו"ה, עבוד' ה' ט). כי היא (השמש) מאירה מה שלמעלה ממנה כמו שהיא מאירה מה שלמטה ממנה מן הככבים ו ה ג ר מ י ם וכן אלה היחידים אשר ספרתי (שם, הפרישות ג). בהתברר אמיתת הענינים הטבעיים וכו' והזמן והמקום והתנועה ו ה ג ר מ י ם הגלגליים ו ה ג ר מ י ם היסודיים וההויה וההפסד (כוזרי ה יב). ש ג ר מ י הכוכבים גשמים נחים לעולם בעצמם ו ג ר מ י הגלגלים מתנועעים לעולם (מלמד התלמי' כוא). וכלם יתנועעו סביב הארץ תנועות מתחלפות מלבד התנועות אשר ל ג ר מ י כוכבי לכת בעובי גלגליהם (אמונה רמה א ח). שקרא (משה) אלהים למלאכים ואדונים ל ג ר מ י ם השמימיים וכו' שגם ה ג ר מ י ם השמימיים ישפיעו כחות בזה העולם (ר"י אברבנל, גרא"ש, אלהים). יניעו מניעי ה ג ר מ י ם השמימיים (הקד' רלב"ג למלחמ' השם). המעים העליונים ששה שלשה מהם דקים ושלשה גסים והם התחתונים מזגם קר ולח ו ג ר ם המעים עצבי כפול והאצטומכא שולחת שם המזון (לדה לדרך, מנח' כר זרח א א ח).

א.גָּרַם, פ"י, — גָּרַם הזאב לַבֹּקֶר, הניח חלק מטרפו לבקר : שריה בקרבה אריות שאגים שפטיה זאבי ערב לא גָרְמוּ לבקר (צפנ' ג ג).

— פִּע', גֵּרֵם, — גֵּרֵם את העצמות, אכל מהם כל הבשר ושבר ולעס גם העצמות, einen Knochen abnagen, manger, désosser ; to gnaw bones : יאכל גוים צריו ועצמתיהם יְגָרֵם (במדב' כד ח). — ובהרחבה בכלל לדברים קשים, יבשים, כמו חרס וכיוצא בזה : כוס אחותך תשתי וגו' כוס אחותך שמרון ושתית אותה ומצית ואת חרשיה תְּגָרֵמִי (יחזק' כג לב-לד). — ואמר המשורר בדברו על האויבים : שועלים קטנים, לצלע נכונים, עוללו כרמו, ועוררו זעמו, ו ג ר מ ו עצמו, ומצצו דמו (ר"י הלוי לר' חזד גרבוני). — ואמר המליץ : טורפי טרף יטרפוהו לנתחיו, וגרם י ג ר מ ו ה ו לעצמיו (מנח' בן סרוק, גרס). — ובהשאלה, יהחשך יְגָרְמֵהוּ, ידכא אותו כליל : אל נא שמש חיי אל תעזביני פן ימש חשך ו י ג ר מ נ י נה (יל"ג, חנה).

ב.*גרם, ממנו ב.*גָּרַם, *גָּרָם, *גְּרָמָה.

ב.*גָּרַם, פ"י, — סִבֵּב, היה סבה לדבר, verursachen, causer ; to cause : וכל מצות עשה שהזמן ג ר מ ה אנשים חייבים ונשים פטורות (קדוש' א ז). מברך על היום ואחר כך מברך על היין שהיום ג ו ר ם ליין שיבוא (תוספתא ברכ' ו א). הצד השוה שבהם שהם (האב והנשיא) גדולים ומעמך וגדולתן ג ר מ ה להם ואתה מוזהר על קללתם (ספרא קדוש' קד). שישיבתם של ישראל ג ר מ ה להם לכל המעשים הללו (שם אחרי קלא). אומרים לו דמך בראשך שאתה ג ר מ ת לכך (שם אמור רלט). חולה ששימש מטתו אמר רבי אמי אם הוא ג ר ם לעצמו יטבול וימות (ירוש' ברכ' ג ו ג). כל מי שיש לו בהכ"נ בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע וכו' ולא עוד אלא ש ג ו ר ם גלות לו ולבניו (גמ' שם ח.). לא מזל יום ג ו ר ם אלא מזל שעה ג ו ר ם (שבת קנו.). לא שק ותענית ג ו ר מ י ן (חסד ורחמי אלוה) אלא תשובה ומעשים טובים ג ו ר מ י ם (תעני' טז.). נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו וכו' אמרו לו תלמידיו רבי וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך אמר להם בניי אני ג ר מ ת י לעצמי שפעם אחת הייתי מהלך בדרך וכו' ואמרתי עיני שלא חסו על עיניך יסומו (שם כא.). מה אעשה שעונותינו ג ר מ ו לנו

---

[1]) — אמר ריב"ג : אבל אל גרם המעלות פירושו אצלי אל המעלות עצמו כלומר שהושיבוהו על המעלות שהיו יושבין עליהן וכו' וכיון שהוא גרם בענין עצם משתמשין בו בענין עצם הדבר. ע"כ. וכן רוב החדשים. אבל אין משמעה זו מתישבת יפה לפי הענין, כי לא היה שום צרך לאמר על ע צ ם המדרגה. ות"י תרגם על דרך, וכן רש"י, וגם זה קצת דחוק שהוא כמעט אותו הדבר. והיותר נכון לפי כונת הענין הוא מה שפרש בן מנחם מלשון ג'בה, כי העלוהו על המדרגה העליונה של המעלות שיש שם מקום פחות או יותר רחב למושב ושמו שם הבגדים שיהיה עוד יותר גבוה כדי שיהיה נראה לכל העם. — [2]) בערב' ג'רם [a]).

---

[a]) جِرْم

וכו' (סנה' סה:). כנעני זה שלא דיבר בפיו ולא הלך ברגליו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות (סוטה מו:). הלדרוש אותי אתם באים מאחר שגרמתם לי להחריב ביתי ולשרוף היכלי ולהגלות בני (מד"ר שה"ש, זאת קומתך). הוא בא ליזקק לה והיא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ופורש ממנה מיד מי גרם לו שלא יקרב לה וכו' דברי תורה שרכין כשושנה (שם, סרכך).—וככל': בר קפרא אמר איקונין אחת טובה היה לי בתוך ביתך וגרמתני לכופפה (ירוש' ברכ' ג ו.).
— פִּע', *גֵּרֵם, — כמו קל: הם צועקים אליו והקב"ה שומע להם ומעיין עליהן ודן לאותם שגירמו צער זה על העניים (הריקנטי, אבן יקרה ב, משפט').
— הִפע', *הִגְרִים, — כמו קל גָּרַם: כי היכול על ההגרמה יחייב שיהיה יכול על המגרים אותו (ספר היש"ר, העריות, ישוע בן יהודה קראי ה).

*גְּרָם, ש"ז, סמי' גְּרַם, — דבר שגורם, סִבָּה, שנולדה מעצמה או מפעולה אחרת, indirekte Ursache cause indirecte; indirect production of an effect: גרם כבוי אסור (שבת קכ:). גרם מחק אסור (רש"י שם).

ג.*גרם, ממנו ג.*גָּרַם, *הִגְרִים *הַגְרָמָה.

ג.*גָּרַם[1], קל אינו נהוג.
— הִפע', *הִגְרִים, פ"ע, — הגרים השוחט בשחיטה, הטה את הסכין למעלה או למטה ממקום הקבוע להשחיטה: מחלוקת בשהגרים שליש ושחט שני שליש וכו' אבל שחט שני שליש והגרים שליש דברי הכל כשרה (חול' יט.).
-- הָפע', *הָגְרַם, מֻגְרָם, מֻגְרֶמֶת, מוּג', — בהמה שהגרים השוחט בשחיטתו: העיד רבי חנינא בן אנטיגנוס על מוגרמת שהיא כשרה (חול' יח:).

*גַּרְמָה, ש"נ, מ"ר גְּרָמוֹת, — כמו גֶּרֶם א, עצם: אדם באהבת עולם רצונו, דומה לכלב לועס גְּרָמוֹת, דם משפתיו מוציץ והושב, כי הוא מוציץ דם העצמות (ר"י קמחי, שקל הקדש, ליון ב).

*גְּרָמָה[2], ש"נ, סמי' גְּרָמַת, בכנ' גְּרָמָתוֹ[3], מ"ר גְּרָמוֹת,—כמו *גְּרָם: וצריך הנפקד ליתנו למקבל וחוזר וגובה אותו

---

[1]) לא נתברר הדבר מה מקורו של פעל זה במשמ' שהוא משמש בענין שחיטה.
[2]) צורה עברית לפי הקריאה של השם גרמא בארמית, כמו שנהגו ברוב השמות ממשקל הארמי הזה שהשתמשו בו בנטיות בדרך ש"נ בעבר'. — [3]) משקל

מן הנותן כיון שמודה שלא היה לו בידו כלום ובגרמתו הוא נתחייב ליתן לזה (לבוש חו"מ קכו יד). מי שעשה גורן בתוך שלו וכו' (אם הוליך רוח מצויה המוץ והזיק) הרוח (הוא) שסייע אותו ואין כאן אלא גרמתו (שם, שכנים קנה לד). גרמת הצהוב (שבקשת) הוא עירוב האור להקל השחור וכו' וגרמת הארגמני הוא שחרורית העבים וגרמת הירוק הוא מפני עירוב הלבן (מ' אלדבי, ש"א ב ד). שאינו עושה הוא בעצמו אלא שע"י גרמתו בא ההיזק (סמ"ע חו"מ שפו). ואעפ"י שמתה (הפלגש בגבעה) בגרמתם (של המתעוללים בה) (ר"י עמדין, מגדל עז ע.). — ומ"ר: כל הגרמות אם יקבל בפרוש לשלם אם יגרום ההפסד חייב הוא לשלם (מרדכי, פרק הגוזל).
*גַּרְמֵיה, *לגרמיה, עי' *לְגַרְמֵיהּ.

*גַּרְמִיּוּת, ש"נ, — סגולת הַגֶּרֶם: ואמרו כי זרע הזכר כשיתערב בו פועל בכח ולא יהיה לחלק ממנו מבוא רב לישר גרמיות גוף העובר וכו' אבל רוב עזרו בגרמיות רוח העובר, ואמנם זרע הנקבה הוא היסוד לגרמיות גוף העובר וכו' (קאנון ג כ א ב).

גרן, ממנו גֹּרֶן.

גֹּרֶן[1], ש"נ, כנ' גָּרְנִי, גָּרְנֶךָ, עם ה המקום גֹּרְנָה, מ"ר גְּרָנוֹת, סמי' גָּרְנוֹת,— א) המקום שאסף האכר שמה את תבואת שדהו לדוש אותה, Dreschtenne; aire; thresh-floor: כתבואת גֹּרֶן וכתבואת יקב (במד' יח ל). גֹּרֶן ויקב לא ירעם (הוש' ט ב). הנה הוא זרה את גֹּרֶן השעורים הלילה (רות ג ב). כדגן מן הַגֹּרֶן וכמלאה מן היקב (במד' יח כז). כמץ יסער מִגֹּרֶן (הוש' יג ג). מרחיקין גורן קבוע מן העיר חמשים אמה (ב"ב כ ח). כי קבצם כעמיר גֹּרְנָה (מיכ' ד יב). מדשתי ובן גָּרְנִי (ישע' כא י). התאמין בו כי ישוב זרעך וְגָרְנְךָ יאסף (איוב לט יב). באספך מִגָּרְנְךָ ומיקבך (דבר' יו יג). — ומ"ר: הנה פלשתים נלחמים בקעילה והמה שסים את

מְעָרָה מְעָרָתוֹ.

[1]) בערב' גֹּרן a), אך אין למשמעה זו יחס טבעי עם שאר המשמעות ששרש גרן משמש בלשון זו. וי"א כי עקר משמעתו היא הטחינה, אבל אין למשמעה זו שיכות לדישת התבואה. ואחרים סוברים כי נסתעף מן משמ' העמקות שיש להשם גֹּרן בסור' במשמ' מקום עמוק בסלע, וגם כלי לרחוץ בו, ומזה גם בערב'. אך כל זה

---

a) جُرْن

הגרנות[1] (ש"א כג א). ומלאו הגרנות בר והשיקו היקבים תירוש ויצהר (יואל ב כד). אהבת אתנן על כל גרנות דגן (הוש' ט א). הזורע את שדהו מין אחד אע"פ שהוא עושהו שתי גרנות נותן פאה אחת (פאה ב ה). התגר נוטל מחמש גרנות ונותן לתוך מגורה אחת (ב"מ ד יב). רחת של גרוסות וכו' של גרנות (כלים יד ה). שהיתה שנת רעבון וכל העם רצין לגרנות (תוספתא סנה' ב ט). — ומ"ר *גרנים, בכנ' גרניהם: כל מעשיהן של ישראל משונין מאה"ע בחרישתן בזריעתן בנטיעתן בקצירתן בעמירן בדישן בגרניהן (מד"ר שה"ש, תכו). — *והתבואה שבגרן: מעשה שנכנסה גרן אחת של פול במירון (תוספתא דמאי ד יג). כל שיש לו גורן קוצץ עמו כשער הגורן וכל שאין לו גורן קוצץ עמו כל זמן שירצה (שם ב"מ ו ה). שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש כיצד הוא עושה צובר גורנו לתוכו ונמצא תורם ומעשר מן החדש שבו על החדש שבו (ר"ה יג:). ההולך למוד את גרנו אומר יה"ר מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו (ב"מ מב.). — *והזמן שמאספים לתוך הגרן: החוכר שדה מחבירו וכו' ואמר לו תן לי חכורי אין שומעין לו אלא ימתין עד שתגיע גורן (תוספתא ב"מ ט כד). איזהו גורנן למעשרות הקשואין והדלועין משיפקסו (מעשר' א ה). באתה הגורן מכניסין את הקש לאור (פסיק' רבתי י). — ובהשאלה גם לבע"ח: בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה וכו' והן גרנות למעשר בהמה (שקל' ג א). — ומפני שרוב הגרנות הן עגלות היו אומרים לשטח עגול *גרן: סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה (סנה' ד ג). — ב) כמו *ברכה, מה שאילן מביא פרי לפעם אחת: באילן שהוא עושה שתי גרנות בשנה אבל באילן שהוא עושה גורן אחת בשנה כגון זתים ותמרים וחרובין וכו' הרי הן כלעתיד לבוא (ירוש' שביע' ה א). — וגם *בבע"ח, ביונות: יונה זו מהדשת בכל חדש וחדש גורן (מד"ר שה"ש, הנך יפה). — ובהשאלה, *גרנה של תורה, זמן הלמוד: אין גרנה של תורה אלא בלילה (מד"ר שה"ש, ראשו).

א׳ גרם, ממנו א.גרם, *גרים, ״גריסה.

א׳ גרם, — א) פ"ע, נשבר לרסיסים דקים, zermalmt werden; être écrasé; be crushed, ובהשאלה,

דחוק. — ועי' דוש, שדה תבואה. — [1]) כמו ארחות.

במשמ' מוסרות, בענין צער גדול: גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת (תהל' קיט כ). — ואמר הפיטן: שני רשעים בחצץ תגרוס, שכול ואלמון אותם תהרוס (סליח' יוס ד, איה כל). — ופעול: וזכרו תורת משה במצות שבת גרוסה, חרותה ליום השביעי ככלה בין רעותיה משבצה (זמי' ליל שבת, כל מקדש). — ב) *פ"י, גרם את השעורים, הפולים, עשה גריסים: גרים של פול ושל טופיח ושל צפורי טמא מפני ששורין אותו במים בשעה שגורסין אותו (תוספתא מכשי' ג ו). — ובמשמ' ״שבר בכלל: פצעני ובלע את בשרי ואכל כאב דמי וחלבי, וגרם כל עצמי בחמתו ויתנשא ויקום בי כלביא (ר"י אברבנל, תלונה, או"כ ב).

— הפע', הגרים, עת' יגרים, עם ו המהפך ויגרם, — כמו קל ב, הגרים את השנים בחצץ, שבר אותם: ויגרם בחצץ שני הכפישני באפר (איכה ג טז).

— פע', *גרם, — כמו הפעיל, שבר ופרך: דברי ר' יהודה בדבילה שמינה שלא גירסה ודברי חכמים בדבלה שמנה שגרסה (תוספתא טבו"י ב יב).

— פע', ״גרם, גורם, גרסתי, גורסתי, — נשברתי ונפרכתי: בקרבי שהרתיך קראתיך ממעמקים, גורסתי לתאותך כאיל על אפיקים, דרשתיך ובקשתיך ברחובות ובשוקים (סליח' יוס א, אויתיך).

ב׳ גרם, ממנו ב.״גרם, ״גרסה.

ב׳ ״גרם[1]), פ"י, — א) למד: שהכל גורסין פרשיות אלה (רמב"ם תפילין א יב). אם אתה צריך ללמוד ולגרום הוי שקד ללמוד מה שמשיב לאפיקורוס (ספ' המוסר לר"ז בן סעד', כ"י תימנ' ז). שאי אפשר שהתלמידים הגורסים שם קצתם גורסים וקצתם ישנים (הלכות או"ח עט ט). אמרו שמותר לגרום בלחש בעת הקריאה וי"א דדוקא מי שתורתו אומנותו מותר לגרום ולא איש אחר (שם קמו ג). — ב) עושה גרסה בספר, או סובר כי הגרסה בספר היא כך: מה שאתה משבש המשנה וגורם שלא יהא זכור וכו' אין צריך לשבש (אור זרוע, עיוה"כ רע"ז). ויש ספרים שגורסים גרסא אחרת (תגמ' הנפש ה.).

*גרסא, עי' ״גרסה.

[1]) בארמ' גרים, גריסנא: רב ששת מהדר אפיה וגרים (ברכ' ח.). ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתאי ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא וכו' לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא (שם). — וסוברים כי נסתעפה משמעה זו מן משמ' של טחינה שבשרש גרם.

גִּרְסָה[1], ש"נ, מ"ר גִּרְסוֹת, גִּרְסָאוֹת, — א) נוסחה בכלל, לשון הספר כמו שהוא, Text; texte: ילמד אדם מרבו עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו (רמ"י ע"ז יט.). —ובכלל למוד, תלמוד: אל תיגע להעשיר לעשות גירסתך חבילות (הוא, משלי כג ד). ובמה יכל לו דוד בגרסתו שלא היה שותק לילה ויום (הריקנטי, אבן יקרה ג, יתרו). ולומד גרסתו בסוכה (ספר הקנה עו:). — ב) שנוי שבין נוסחה אחת ונוסחה אחרת בגוף הספר, Variant: יש ספרים משובשים שכתוב בהן וכו' וגירסת שוטים היא זו (רמ"י כתוב' פ.). וכפי גירסת הלכות גדולות משמע וכו' (תוספ' נזיר נט.). לפי גרסת הספרים שלנו הבעיא בתער ממש (שם). והגרסה הנכונה תנא אקרא קאי (מלמד התלמ', נשא). לפי גרסת הירושלמי (תשו' הר"ן גירונדי יז). וכתב הרב בעל התוספות הספרים שגרסתן כיון דקא מודה וכו' זאת הגירסה היא בפקדון שלא נתן להוצאה (התרומות ז ג). — ומ"ר: אמנם משתי הגרסות משמע בביאור שעצם השמים אינו עצם גופי (תגמ' הנפש ה.).

גרע, ממנו גֶּרַע, *גֵּרוּעַ, *גְּרִיעָה, *גְּרִיעוּת, *גֵּרָעוֹן, מִגְרַעַת.

א. **גָּרַע**[2], פ"י, עת' יִגְרַע, — א) גָּרַע ממנו, הפחית, עשה פחות, לא כל כך הרבה, ההפך מן הוסיף, vermindern; diminuer; diminish: ואת מתכנת הלבנים אשר הם עשים תמול שלשם תשימו עליהם לא תִגְרְעוּ ממנו (שמות ה ח). לא תִגְרְעוּ מלבניכם דבר יום ביומו (שם יט). שארה כסותה וענתה לא יִגְרָע (שם כא י), לאמר יספיק לה בכמות לא פחות מקודם. את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות לא תסף עליו ולא תִגְרַע ממנו (דבר' יג א). עמד בחצר בית יי' ודברת על כל ערי יהודה הבאים להשתחות בית יי' את כל הדברים אשר צויתיך לדבר אליהם אל תִּגְרַע דבר (ירמ' כו ב). לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו (דבר' ד ב). והנה נטיתי ידי עליך וָאֶגְרַע חקך (יחזק' יו כז). ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לִגְרֹעַ (קהל' ג יד). שכל המוסיף גורע (סנה' כט.). גורעין ומוסיפין ודורשין (יומא מח.). —ומצוי בחכמת החשבון: לגרוע חשבון אחד מחשבון אחר קל הוא וכו' כתוב החשבון שתרצה לגרוע ממנו בטור העליון וכתוב המספרים שתחפוץ לגרעם בטור השפל (ראב"ע, ספר המספר ד). והוצרכו לגרוע ממנה אמה כנגד תקרת התא (תוספות יומא נב). ואם נמשכה תקופת תמוז בתוספת הזאת יתר מחדש לבנה תגרע ממנו חדש לבנה והנשאר הוא מרחק תקופת תמוז מן החדש הה' לחדש תקופת ניסן (הרמב"ם, ברא"ש). — ומליצה, אינו גורע עיניו מפלוני, לא יחדל אף רגע להתבונן בו: לא יִגְרַע מצדיק עיניו (איוב לו ז).

— פָּעוּ', גָּרוּעַ, עי' זה הערך.

— נִפְע', נִגְרַע, — שגרעו ממנו: אתם לכו קחו לכם תבן מאשר תמצאו כי אין נִגְרָע מעבדתכם דבר (שמות ה יא). ואם אחר היבל יקדיש שדהו וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרת עד שנת היבל וְנִגְרַע מערכך (ויקר' כז יח), ר"ל שיגרע את הסכום מן הערך. והיו (בנות צלפחד) לאחד מבני שבטי בני ישראל לנשים וְנִגְרְעָה נחלתן מנחלת אבתינו ונוסף על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומגרל נחלתנו יִגָּרֵעַ ואם יהיה היבל לבני ישראל ונוספה נחלתן וכו' ומנחלת מטה אבתינו יִגָּרַע נחלתן (במדב' לו ג-ד). (בזמן שנתן) לה דינר תיגרע עד פרוטה (בזמן שנתן) לה פרוטה לא תיגרע כלל (קדוש' יא:). באותה שעה (שחטא אדה"ר) נגרע גובה קומתו של אדם ונעשית של מאה אמה (מד"ר שה"ש, הנה מטתו). כי כבר נגרע ממנה אמה (תוספ' יומ' נב.). כשמסלקין חתיכה של ברזל מן האש ורוצה להקטינה מניחה על המסמר ומכה בקורנוס ונגרעת (ר"ש כליס יב ד). — יִגָּרַע השם מתוך המשפחה, במשמ' יוסר, ימחק, יאבד: אבינו מת במדבר וגו' ובנים לא היו לו למה יִגָּרַע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן (במדב' כז ג-ד). — ובהשאלה במוסריות נִגְרַע, היה פחות במעלה: אנחנו טמאים לנפש אדם למה נִגָּרַע לבלתי הקריב את קרבן יי' במעדו (במד' ט ז).

— פִּע', *גֵּרַע, — כמו קל: והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה (קדוש' יד:). שמגרע מדמיו לפי שנים שעברו (ערוך, ערך זה). וכשהיה מגרע חצי אמה מכל כותל וכו' נמצא התא התחתונה חמש על חמש (תוספ' יומ' נב.).

— הִפְע' *הִגְרִיעַ, — כמו גָּרַע בקל: כי זה הפתרון טוב מהוסיף ומהחסיר ולו לא יכלנו להוציא לו מוצא אזי

---

[1]) בארמ' גרסא: דלא הוה פסק פומיה מגירסא (שבת ל:). גירסא דינקותא (שם כא:).

[2]) רק בעברית. י"א שהוא כמו בארמ' וסור' גרע במשמ' גזז, אבל זה דחוק.

הוספנו והגרענו (תשוב' תלמ' מנח' על דונש, אלוף). באמרו תנור וכירים יתץ וכו' הוסיף בכירים ויו ולא הגריעה ולא החסיר המלה משתי קצותיה (שם).

— נתפ', ינִתְגָּרַע,— נפחת ונתקלקל: שאתה חייב לערלים לאלפים ולרבבות ונתגרע בזה הימנותך (שו"ת חכם צבי קמז). ושמעון ממאן לחלוק באומרו שיתגרע הבית בחלקו ויפחתו דמיו (שו"ת תרומ' הדשן רלו).

ב. **גָּרַע**[1], פ"י, עת' תִּגְרַע, יִגְרַע, — גָּרַע שִׂיחָה, דבר הרבה דברים בלי ישוב הדעת, בקלות, בקושי וחצפה: הוכח בדבר לא יסכון ומלים לא יועיל בם אף אתה תפר יראה וְתִגְרַע[2]) שיחה לפני אל כי יאלף עונך פיך ותבחר לשון ערומים ירשיעך פיך ולא אני ושפתיך יענו בך (איוב יה ג-ו).

ג. **גָּרַע**[3], פ"ע, עת' יִגְרַע, — גָּרַע מים וכדומה, שתה ובלע בבת אחת, verschlucken; avaler, to swallow, ובהשאלה ביחס לחכמה ודעת, גָּרַע החכמה, בלע אותה בתאבון: הראישון אדם תולד ולפני גבעות חוללת הבסוד אלוה תשמע וְתִגְרַע אליך חכמה מה ידעת ולא נדע תבין ולא עמנו הוא (איוב יה ז-ט).

— פִּע', גֵּרַע, עת' יְגָרַע, — עשה שיבלע, השקהו, — ואמר אליהוא בשבחו אלהים בגבורת הגשמים: הן אל שגיא ולא נדע מספר שניו ולא חקר כי יְגָרַע[4]) נטפי מים יזקו מטר לאדו אשר יזלו שחקים ירעפו עלי אדם רב (איוב לו כו-כח).

ד. **גָּרַע**[1], פ"י, — גָּרַע השערות, חתך, מֵרט אותן: וגם אני אֶגְרַע[2]) ולא תחוס עיני (יחזק' ה יא). — ואמר המליץ: טוב העולם מביתך יגרע, והרמה את זקנך תגרע (עזר' הבבלי, תוכח' מוסר לד:). — ופעול גָּרוּעַ, זקן גָּרוּעַ, שמרטו אותו: כי כל ראש קרחה וכל זקן גְּרֻעָה[3]) (ירמ' מח לז). — ובהשאלה על שדה שאכל הבהמה העשבים ועשאו קרחה: ואם תרצה ראות דמיון זקנו ראה עמק אשר גרעו כשבים (ריב"ג, הסרסים, פלל).

ה. ***גָּרַע**[4], פ"ע, — גָּרְעָה הגפן, התחילה לעשות גרגרי ענבים: החרובים משישרשרו והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו (ברכ' לו:).

— הִפע', *הִגְרִיעַ, — כמו קל: החרובין משישלשלו והגפנים משיגריעו והזיתים משיניצו (שבי' ד י).

ו. ***גָּרַע**[5], פ"י, — הוריד ממרומים והביא אליו: מי ימריא למרום יסק שמים, יגרע אלינו שמש בצהרים (יל"ג, אדו"מ).

— פִּע', יגֵרַע, — שלח למטה והפיץ את האור וכדומה: ופה יהל השמש בגבורתו יורה חצי נצוציו אף יגרע נטפי אור ויחם לכל בשר (שבי"ע ג, אסטרתן וקאזאן).

***גָּרָע**[6], ש"ז, — סַפָּר, מקיז דם, שעוסק גם ברפוא פצעים, מפים מורסות ומקיז דם, ובכלל רופא פשוט

---

[1]) עי' הערה שלקמן. — [2]) מנחם וריב"ג לא הזכירו מלה זו, ורוב שאר המפרשים הקדמ' וגם החדשים פרשוה כמו א.גרע, במשמ' המעטה והפחתה, ואמרו, שאליפז הוכיח את איוב שהוא ממעט בדברים או בתפלה לפני האל. וכך גם גזנ' וגם בוהל, אעפ"י שאין כל טעם במליצה זו. אבל הכונה האמתית של דברי אליפז כבר הרגיש רש"י בחושו, ופרש תגרע זה במשמ' רבוי, ופרוש זה מוכרח מהענין וממה שכתוב לפני זה ולאחריו ומכל מהלך המחשבות של אליפז. אלא שיש לחשב עוד שהכונה בהפעל גרע כשהוא מתחבר עם שיחה ודבר הוא רבוי מלים בלי ישוב הדעת, בחצפה, דומה לזה בערב' הפעל מגע a), שהוא הצרוף של גרע, מ במקום ר, ושמשמש במשמעה זו של רבוי מלים בלי דעת, והפעל ג'רע b) בעצמו משמש בערב' בלשון ההמונית במשמ' אמץ לבו.

[3]) בערב' גַ'רַע c). — [4]) אמר ריב"ג: ענינו המניעה וההמנע. ע"כ. ודומה לזה רוב שאר המפרשים גם החדשים. אבל גם כאן אין שום טעם למשמעה זו, רק המשמעה של הבלעת מים בהעבים נותן להמליצה את כל כחה. וכבר העיר על זה ר"י בן קריש, וכעין זה נראה שפרש ר' יונה בתלמוד ירוש' (שבי' ד י) שהסתיע מכתוב זה למשמ' משיזחילו מים להפעל משיגרעו, והביא ראיה: כמה דאת אמר כי יגרע נטפי מים.

[1]) אין בעלי השרשים מודים במציאות שרש מיוחד במשמעה זו, ועי' הערה שלקמן. —[2]) כך למערבאי, ולמדנחאי אגרע כתיב אגדע קרי, וי"ס אגדע כתיב וקרי. והנה בתחלת הפרשה נצטוה יחזקאל לקחת תער הגלבים ולהעביר על ראשו ועל זקנו לסימן, ולכן קרוב הדבר כי פה הכונה לעומת זה מריטת הזקן, כעין מדה כנגד מדה. בארמ' ותגלח שבע מחלפות ראשו וגרעת. בסור' גרע ר"ל חתך השערות, גזז. — [3]) בישע' (טו ב) במקום גרעה בריש גדעה בדלת. ואין לברר איזו נוסחה היא העקרית. ויש גורסים גם כאן בדלת כמו בישע', ויש גורסים להפך גם שם בריש ולא בדלת.

[4]) סוברים שננזר מן השם גַּרְעִין, עי"ש.

[5]) ע"פ פרושם של קצת המפרשים בפסוק ותגרע אליך חכמה, יגרע נטפי מים, ועי' הערה לערך ג.גרע.

[6]) מן ג.גָּרַע, חתך שערות, גזז. בסור' גרעא

(a مجع (b جرع (c جَرَعَ

ממדרגה תחתונה, חובש, Feldscher ; frater ; surgeon : מסמר הגרע[1]) טמא (כלים יב ד). והכובסים והגרע והבלן והבירסקי אין מעמידים מהם לא מלך ולא כהן גדול (קדוש' פב.). עשרה דברים נאמרו בגרע מהלך על צידו ורוחו גסה ונתלה ויושב ועינו צרה וכו' (שם). הגרע והבורסקי והבנאי אין מעמידין מהם פרנס על הצבור (דא"ז י). השריטות ששורט הגרע בצוארו של אדם ומוצץ הדם (כ"ח ע"ז כט.). עוצם כחך בהבל יגרע, ודמך ישפך במסמר הגרע, טוב העולם מביתך יגרע (עזר' הבבלי, תוכח' מוסר לד:).

***גֵּרָעוֹן**, ש"ז, — מה שגורעים ומנכים מהחשבון, Abzug; décompte; déduction,—ובכלל המעטה: עבד עברי נקנה בכסף ובשטר וקונה את עצמו בשנים וביובל ובגירעון כסף (קדוש' א ב). בורח ויוצא בגרעון כסף אין מעניקים לו (גמ' שם טז:). והיה השדה בצאתו ביובל דבת גירעון אין דלאו בת גירעון לא (ערכ' כה:). אדרבה אותה תוספת היא גרעון (תוספ' יומא נב.).—ובהשאלה, ׳פחיתות מוסרית: בעבור שהוא דרך גרעון שתרכב אשת הנביא על חמור אחד היא ושני בניה (ראב"ע שמות ד כ). והנה ידעתי גרעוני והכרתי הסרוני (הקד' סו"ת חות יאיר).

***גַּרְעִין**[2]), ש"ז, מ"ר גַּרְעִינִים, — הגוף הקשה פחות או יותר גדול שבתוך פרי העץ, וממנו כשיהיה טמון באדמה יצמח אילן חדש, כמו גלעין, Kern ; noyau ; kernel : גרעיני תרומה בזמן שהוא מכנסן (תרומ' יא ה). המוציא אוכלים כגרוגרת וכו' חוץ מקליפיהן וגרעיניהן ועוקציהן (שבת ז ד). קליפי אתרוג אסורין גרעיני אתרוג מותרין (תוספתא תרומ' י ב). שזולפין עליהן (על הזיתים) חומץ כדי שיהו חולצין את גרעיניהן (שם ע"ז ד ח). קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינין חייבין בערלה (ברכ' לו:). המוציא גרעינין אם לנטיעה שתים אם לאכילה כמלא פי חזיר וכו' אם להסיק כדי לבשל ביצה קלה אם לחשבון שתים (שבת צ:). — ובהשאלה ׳למשקל קטן של כסף: נתן לנו אנחנו הח"מ ראובן בן יעקב משקל שני גרעיני כסף (מתשו' ר"י מיגש יג), ועי' כסף.

***גַּרְעִינָה**, ש"נ, — כמו גרעין: ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה (יומא ח ב). היה אוכל זיתים נגובין ותמרים יבשות כל שאינו רוצה למוץ את גרעינתו ונפל על בגדיו (טבו"י ג ו). גרעינה של גפת טמאה שנמצאת בתוך כבר (תוספתא טהר' ד י). ונמצאת גרעינה בושט (והזהיל, ויקר' יד:). וכן המשל ההוה אשר בגרעינה מהאילן כי צורת הגרעינה נשקעת בה ולא תוכל אותה הגרעינה להראות הצורה הגשמית ולא הצורה הפנימית הנשקעת באותה הגרעינה אלא בעזרת הזמן (מאמ' מהות הנפש לאלפרבי, כ"י ברלין).

***גַּרְעֶנֶת**[1]), ש"נ, — חלי בעינים, כמו גרעינים על פני עור העפעף אשר מצד הפנימי, Trachoma.

א.גרף, ממנו גָּרַף, *גְּרִיפָה, מַגְרֵפָה.

א.גָּרַף, פ"י, — א) סחב ומשך בכח עז, למשל שבלת המים מה שמוצאת על דרכה, raffen ; emporter ; to sweep: נחל קישון גְּרָפָם (את חיל סיסרא) נחל קדומים נחל קישון (שופט' ה כא).—ואמר המשורר: אחרי אשר (השעירים) הדפוני ורדפוני, וכשחל טרופני, וכבנחל

סַפָּר ומקיז דם (ב"ע: אלחגאם אלמזמן חאלק באלמוש), והתיחד בעבר' לספר קצת רופא שעוסק ברפוא חבורות פשוטות וכיוצא בזה. וקצת דומה לזה בערב' גַ'רַאח a), רופא פצעים, מן ג'רח b) פצע, וכמו לפנים השם barbier בצרפתית. — [1]) אמר הערוך: גורע הדם והוא הספר. וכן גזר רש"י (קדוש' פב.) מלה זו, ולא עוד אלא שפרש גרע פשוט אומן מקיז דם ואמר: ונקרא גרע על שם שהוא מגרע את הדם. ע"כ. אבל לבעל מלאכה זו ביחוד קבוע השם אומן, והגזרה מן גרע במשמ' פחת אינה טבעית בלשון חיה, כי העקר חסר מן המושג, ולמה יקרא גורע הדם גרע ולא גורע רבר אחר? ואין ספק כי עקר המשמעה הוא כדעת הערוך סַפָּר, וכן ממש בסורית, ומהפעל כל זקן גרעה.

[2]) לא נתברר מקורו. בערב' משמש במשמ' זו השם עג'ם a) שיש בו שתי אותיות מהצרוף גרעין והאות מם במקום ריש אינו דבר זר, כי חלוף אותיות למנר רגיל. — ושאלו בגמ' (שבת עז:) אם גרעין או גראין, והכריעו גרעין בעין, על סמך הכתוב ונגרע מערכך, אף שאין זה אלא מדרש מלים המוני.

[1]) מן השם גרעין, חדש דר' מזיא (מאמ' תורת הבריאות).

---

a) جرّاح b) جرح

a) عجم

גרפוני (ר"י הלוי, מכת' לר' אהרן). גרפני קישון, אפפני פישון, ויכני בלשון (סוא, לר"ד נרבוני). — ב) *קבץ יחד ביד או בכלי מה שמפוזר וסלק ממקומו, fegen ; nettoyer ; to sweep : נוטל אדם קורנס לפצוע בו את האגוזים וכו' מגריפה לגרוף בה את הגרוגרות (שבת יז ב). גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדין מפני הרעי (שם כ ד). גורפין מתחת רגלי בהמה בארבע עשר (פסח' ד ז). מגריפה גורף בה את הטיט מדיחה ומניחה במקומה (תוספתא ב"מ ב כב). הפותקין ביביהן והגורפין מערותיהן ברשות הרבים בימות החמה (שם ב"ק ב ו). — והתנור, האפר שבו : ואין גורפין (במועד) תנור וכירים אבל מכבשין (ביצה ד ה). היתה גורפתו (את התנור) והכתה הקוץ ויצא ממנה דם (כליס ט יא). (א"ל ר' חייא לבתו) גרפי התנור והוציאי את האריח (אור זרוע, הלכ' יו"ט שסא). — ואמר המקונן בקינתו: לבי במכאובי כמו תנור אשר לא קטמו אותו ולא גרפו (ר"ע פרנסים, קינה על אשתו, ממזרח וממערב א).—ודבש מהכּוֹרֶת : תחת שהיינו גורפים דבש הרי אנו גורפין וקבובית (ירוש' פאה ז כ:).—ואת החבית : גורפין לו (לאבל) את חביותיו (שמח' ה ב).—ופעול : מוליאר הגרוף שותין הימנו בשבת (שבת ג ד). שתי כירים המתאימות אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה וקטומה (תוספתא שם ג ג). משהין (תבשיל בתנור) אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום (גמ' שם לז.).—ואמר המשורר : אבניו משביב לבי שרופות, ועפרותיו במי דמעי גרופות (ר"י הלוי, יפי קול, לד). וצדקתי חתומה, וחלוני סתומה, וגחלתי קטומה, וכירתי גרופה (שיר על מדת התנופה, שלמה מדוכנא, המגיד יו לס).—ובהשאלה, גורף מחוטמו, מנפיץ : ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי וכו' התחילה גורפת מחוטמה ומשלכת (מד"ר בראש' סז). התחילה (רבקה) בוכה וגורפת מחוטמה ומשלכת על הארץ ואומרת אם לוקח יעקב אשה מבנות חת למה לי חיים (מדה"ג שכטר). — וגרוף : לתשעה חדשים נולד (יצחק) שלא יהיו אומרין גרוף מביתו של אבימלך (מד"ר בראש' נג).

— נפע', *נִגְרַף, — שגרפו אותו : אם לך פרת גיחון ולך קישון, איך בנך נגרף בגליהם היום כחיל יבין במי קישון (ר"ע פרנסים, הקד' מתק שפתים). אלו צבא יבין בעיני פגעו, מהם כמי קישון אזי נגרפו (סוא קינה על אשתו, ממזרח וממערב א).

ב.*גָּרַף, פ"י, — גָּרַף את הקערה, כמו ב.גָּדַף : כאדם שאמר לחבירו גרפתה את הקערה וחיסרתה גרפתה את הקערה ולא שיירתה בה כלום (הגכ' גדולות תר"ז).

*גְּרָף, ש"ז, — כלי לקבלת הגללים, הרעי : גרף של רעי ושל מימי רגלים נוטלו ושופכו ונותן לתוכו מים ומחזירו למקומו (תוספתא שבת ד יב). וכי עושין גרף של רעי לכתחילה (גמ' שם קמג.). גרף של רעי ועביט של מימי רגלים מותר להוציאן לאשפה (ביצה לו:).

*גרץ, ממנו *גְּרִיץ, *גְּרִיצָה, עי"ש.

גרר, ממנו *גָּרָר, *גְּרִירָה גֵּרָה, מְגֵרָה.

א.גָּרַר[1]), פ"י, עבר גַּרוֹתִי[2]) וגם גְּרַרְתִּי, עת' יָגֹר וגם יגרֹר, בכנ' יְגֹרֵהוּ וגם כמו שלמים, — א) משך את הדבר אחריו, לקחהו אתו ממקום למקום, ziehen ; tirer, attirer ; to drag : ותעשה אדם כדגי הים כרמש לא משל בו כלה בחכה העלה יְגֹרֵהוּ בחרמו ויאספהו במכמרתו (חבק' א יד-טו). שד רשעים יְגֹרֵם[3]) כי מאנו לעשות משפט (משלי כא ז). ר' יודה אומר שבט אחד גורר כל השבטים רבי שמעון אומר אין שבט אחד גורר את כל השבטים (ירוש' הור' א מו.). שגררה מלכות אחריה (מד"ר ויקרא יג). — *והנמלים והחולדות דבר מאכל וכדומה : שמדבר הגמור גוררין (הנמלים) כל הלילה (מעשר' ה ז). אין חוששין שמא גררה חולדה (את הפת) מבית לבית וממקום למקום (פסח' א ב). חולדה שגררה את האירה (תוספתא כל' ב"ב א ד). — ובפרט, *העתיק ממקום למקום במשיכה וסחיבה על הארץ ולא הרימו מהקרקע, schleppen ; traîner ; to drag without lifting : לא היו קוברין (את הנפלים) אלא משליכין וחיה גוררתן (נדה ז ד). ואין גוררין אותה (את המוכני שבשידה) בשבת בזמן שיש בתוכה מעות (כלים יח ב). גורר אדם מיטה וכסא וספסל וקתדרא אצלו בשבת (תוספתא יו"ט ב יח). ומעשה בכובסים שהיו בירושלם שהיו גוררין את הכלים וטובלין בהן (שם מקוא' ד י). בשפתתו של מסיק אחד ברימון

---

[1]) בערב' ג'ר a) ברוב משמעות גרר בעבר'. — ועי' מָשַׁךְ, סָחַב, שָׁפַף. — [2]) ר"י חיוג, דקדוק. — [3]) יש

a) جر

שהשליכה נפל אחד לבור וכו׳ שדרך תולדה וברדלים להיות גוררין אותו (ירוש׳ פסח׳ ה, כג ג). רצה היא (התולדה) אחר הבשר ואינה רצה אחר הפת וכו׳ בשר גוררת ואוכלת פת גוררת ומנחת (שם). שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו (סנה׳ עג.). עמדו על נבוכדנצר וגררוהו מקברו והוציאוהו (תנחו׳ תזריע י). — ועתיד יָגֹר במשמ׳ זו: לא יגור אדם את הכסא ואת המיטה וכו׳ מפני שהוא עושה חריץ (ירוש׳ כלא׳ ה כז:). — ובהשאלה, *דבר אחד גורר את השני, מושך אותו אחריו, גורם שיבוא, zur Folge haben; entraîner, beget: וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון (אבות ב ב). שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה (שם ד ב). — וגם כמו פ״ע, *מוטל ונוגע בארץ: דלת הגוררת מחצלת הגוררת וקנקן הגורר פותחין ונועלין בהן בשבת (תוספתא יו״ט ב יח). — ובמשמ׳ *נמשכת ורצה אחריו: אין אתה גורר הרעה ואין הרעה גוררת אחריך ואינה דרה אצלך (תנחו׳ תזריע יא). — ב) גָּרָה הבהמה את הַגֵּרָה, עת׳ יָגֹר [1]), החזירה את המאכל הלעוס מן הקיבה אל הפה ללעוס שנית, העלתה גֵּרָה, wiederkauen; ruminer; ruminate: והוא גרה לא יִגָּר (ויקר׳ יא ז). — *וכמו שלמים, את מי האף דרך הפה: הואיל ויכול לגורון (את מי האף) ולהוציאן דרך הפה (נדה נה:). — ופעול: המוזחלה שהיתה שותה ויורדת משקין ובא טמא והפסיקן העליונים טמאין מפני שהן גרורין על גבי ידיו (תוספתא טהר׳ ט יה).

— נפע׳, *נִגְרַר, — שגררו אותו ושנעתק מעצמו ממקום למקום בגרירה ע״ג הקרקע: נגר הנגרר נועלים בו במקדש (ערוב׳ י יא). עגלה של קטן טמאה מדרס ונטלת בשבת ואינה נגררת אלא ע״ג כלים (בילה ב י). דכשמרכיבים כבשי התמיד על הגמלים היו נגררים בארץ (תוספ׳ יומא יו:). אם סרו כל אופני המרכבה היתה נגררת בשוה ולא היה צער כל כך ולכן לא הסיר כי אם אופן אחד באמת מפני שהאחרים רצים וזה נגרר (פענח רזא, בשלח). — ובכלל, נמשך בכח, מי האף דרך הפה ובדומה: מי האף אמר רב בנגררין דרך הפה (נדה נה:). — *ובהשאלה: לפי שרוב הדינים נגררין אחר הסברה (מלמד התלמי׳, משפטים). אחינו היקרים, עד מתי אתם נגררים, אחרי דובר השקרים (יל״ג, נעוה לב).

סוברים שזה עתיד מנע״ו. — [1]) כמו יָשׂם, יָקֹד, יָשֵׁת, ואולי בפעולת של חפ״נ.

— פע׳, *גֵּרֵר, גֵּירֵר, — כמו קל בנחץ הפעולה: גיירר (חזקיהו) עצמות אביו על מטה של חבלים (פסח׳ ד ט). שנפלה עליו (על הגט) מפולת או שגררתו חיה או שנטלוהו ליסטין (תוספתא גיט׳ ב יג). היה מגרר (הכים שגנב) ויוצא (ב״ב פו.). נקבום (את הכותיים) בעקביהם ותלאום בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותם על הקוצים ועל הברקנים (מגי׳ תעני׳ ט).

— הפע׳, *הִגְרִיר, — הִגְרִיר גֵּרָה, כמו בקל: אבל והגריר גרה וכו׳ ולא הגרירה (הלכ׳ טרפ׳ לאלדד הדני, ג כב).

— התפ׳, *הִתְגָּרֵר, — כמו נגרר, מִתְגָּרֵר על הארץ, לבקש ולהתחנן לפני אדם: היו ישראל מתחננים ומתפללין לפני אביהם שבשמים כבן שהוא מתחנן לפני אביו וכתלמיד שמתגרר[1]) לפני רבו כך היו ישראל מתחננין ומתגררים[1]) לפני אביהן שבשמים ואומרים לפניו רבש״ע חטאנו לפניך שנתרעמנו על הים (מכי׳ בשלח ד א, ילקוט שמות רמז רגו).

— הָפע׳, *הָגְרַר, — כמו נִגְרַר: אז כהרשת בתולה במהר וקדושים, ארץ פתרוס הָגְרְרָה בין קדשים (זולת שבת הגדול, אז כהרשת).

ב.*גָּרַר, פ״י, מקור לָגֹר וגם לִגְרוֹר, — כמו גָּרַד: זכוכית כדי לגרור[2]) בו ראש הכרכר (שבת ת ו). נוטל אדם קורנס וכו׳ ומגירה לגור בה את הגבינה (שם יז ב). דם שעל הככר גורר את מקומו ואוכל את השאר (תוספתא תרומ׳ ז יא). הצר בכלי צורה כל שהוא וכו׳ עד שיגרור את כולו (שבת קג:). אין גוררין במגררת בשבת רשב״ג אומר אם היו רגליו מלוכלכות בטיט ובצואה גורר כדרכו (שם קמז:). שמנונית שעל גבי הסכין גוררו (בילה טז.). חולקו (את התנור) לשלשה וגורר את הטפילה (חול׳ קכד.). מנורה הואיל ויכול לגוררה ולהעמידה על חמש ליטרין (שבוע׳ מג.). — והכתב מהגיר: הטועה את השיטה וכו׳ גורר אחת וכותב שתים

[1]) כך הגרסה בילקוט. ובמכי׳ במקום הרשום בפנים, מתגדר מתגדרים, בדלת ע׳ פעל, ופרש בעל מאיר עין וז״ל: ופי׳ מתגדר נ״ל כלו׳ מקטין עצמו ועושה גדר בפ״ע. ע״כ. אך מי שעושה גדר בפ״ע אינו מקטין א״ע כלל. וכבר העירותי על דחק פרוש זה בהערה לערך ג. גָּדַר. ולכן נראה כי נוסח׳ הילקוט היא היותר נכונה, ועכ״פ לפי גרסה זו משמש התפעל מן גרר במשמ׳ זו.

[2]) כאן וכמו״כ ברוב המקומות שאחרי זה יש גרסות בדלת בסוף במקום ריש.

(סופר' ה ח). הכותב את השם וכו' ג ו ר ר ו וגונזה (שם יב-יג).

— פִּע', *גֵּרֵר, מְגָרֵר, — כמו גֵּרֵד : אם היו רגליו מלוכלכות בטיט או בצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש או מ ג ר ר ן כדי שלא יטנפו כליו (תוספתא שבת יז יט). שהוא עתיד לשוף ו ל ג ר ר ולכרכב (שם כל' ב"מ ב י). ה מ ג ר ר ראשי כלונסות בשבת חייב משום מחתך (שבת עה:). טיט שעל גבי מנעלו מ ג ר ר ו בגב סכין ושעל בגדו מ ג ר ר ו בציפורן (שם קמא.). מ ג ר ר י ן מנעל חדש אבל לא ישן (שם). גורר (שטה) אחת וכותב שתים או שתים וכותב שלש ובלבד שלא י ג ר ר שלש (סופר' ה ח). לשבץ או ל ג ר ר (רמב"ם כלים ח ב).

— פֻּע', גֹּרַר, — עשוי בִּמְגֵרָה : אבנים יקרות כמדות גזית מְגֹרָרוֹת במגרה מבית ומחוץ (מ"א ז ט), ועי' מְגֵרָה.

— נִפְע', *נִגְרַר, — כמו נִגְרַד : מה שהחרש מוציא במעצד והנפסק במגירה הרי אלו של בעה"ב והיוצא מתחת מקדה ומתחת רהיטני ו ה נ ג ר ר במגירה הרי אלו שלו (ב"ק קיט:).

— הִתְפ', *הִתְגָּרֵר, — כמו הִתְגָּרֵד : סכין וממשמשין בבני מעים אבל לא מתעמלין ולא מ ת ג ר ר י ן (שבת כב ו). אין מ ת ג ר ר י ן במגוררת ביו"ט ואין צריך לומר בשבת (תוספתא שם יז יט).

*גְּרָר, ש"ז, — כמו א.גֶּרֶד, מקום הגרוד בכתב : אין תולין את השם ואין כותבין האזכרות על מקום ה ג ר ר (סופר' ה ד). ואל יפסיל שטר זה ג ר ר או מחק טשטוש או טיוט (טו"ח חכם לבי ד).

*גְּרָרָא, עי' *גְּרָרָה.

א.*גְּרָרָה[1], ש"נ, סמי' גְּרָרַת, — אַגַּב גְּרָרָה, אגב ג ר ר ת הדברים, מה ש נ ג ר ר אחרי הדברים, לא בכונה לכתחלה אלא במקרה והזדמנות מה שנאמר קודם, gelegentlich ; ocasionellement; -onally: ולא שיודיעהו אגב ג ר ר ת הדברים (ר"י אלברגלי, ש"א ז). — ובצורה ארמ' ג ר ר א : וביאור ענינים אחרים עוד שבאו לידי ונתבררו זע"ז אגב ג ר ר א (יסו"ע לר"י ישראלי מח.). ואגב ג ר ר א נאמר בטעם שכתוב שם מי שמך (פענח רזא, וילא).

ב.°°גְּרָרָה, ש"נ, מ"ר גְּרָרוֹת, — עגלה בלי אופנים נגררת ומחלקת על השלג, משתמשים במלה זו

[1]) מן גרר, בארמ' גררא : אגב ג ר ר א נסבה

בקצת בתים מדברים עברית ב א"י וכבר השתמשו בהם בהעתונים.

גרש[1]), ממנו גֵּרֵשׁ, *גָּרוּשׁ, *גְּרוּשִׁים, *גְּרִישָׁה, מִגְרָשׁ, וי"א גם גֶּרֶשׁ.

גֶּרֶשׁ[2]), ש"ז, — צמח האדמה בפרט מה שאינו עשב, מה שעומד על שוק פחות או יותר קשה, Pflanze; plante: וליוסף אמר מברכת יי' ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רבצת תחת וממגד תבואת שמש וממגד גֶּרֶשׁ[3]) ירחים (דבר' לג יג-יד).

גֵּרַשׁ[4]), פ"י, עת' אֲגָרֵשׁ, עם ו המהפך וַיְגָרֶשׁ, — גרש את פלוני, הוציאהו מהבית, מהארץ, הרחיקהו מלפניו בכח, בכעס, בזלזול, verjagen, vertreiben; chasser, expulser ; drive avay, expel: הנני גֹּרֵשׁ מפניך את האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי (שמות לד יא). — ופעול, אשה גְּרוּשָׁה מאישה, שהאיש גרש אותה, בטל את נשואיו אתה : ואשה גְּרוּשָׁה מאישה לא יקחו (ויקר' כא ז). ועי' ערך גָּרוּשׁ. — ובהשאלה, בדברים לא בע"ח, המים גרשו רפש וטיט, וכיוצא בזה : כי השקט לא יוכל (הים) וַיִּגְרְשׁוּ מימיו רפש וטיט (ישע' נז כ). — ואמר המשורר : תשבח למשביח שאון ים בעת ש י ג ר ש ו מימיו רפשים

(ב"מ ד:). ועי' הערה לב.*גְּרָרָה.

[1]) בארמ' גרש ושגר, בערב' שגר a), שרח b), ועי' הערה לערך גֶּרֶשׁ.

[2]) בערב' שַׁגַ'ר c), פרשו המלונים הערבים : אלשג'ר מן אלנבאת מא קאם עלי שאק (לסאן אלערב). ועי' הערה שלקמן. — [3]) תרגם רסע"ג : ומלאד' אלחבוב אלקמריה, ר"ל ממגד ה ג ר ע י נ י ם הירחיים. ומנחם אמר : תבואת שמש יורה על גרש ירחים, ולא באר יותר. ריב"ג אמר יותר בפרט : וקרוב מענין הזה (מענין גרוש) וממגד גרש ירחים פרות התרדף הירחים ר"ל הפרות ההווים בכל פרק מפרקי השנה על התרדפם ובואם זה אחר זה. ע"כ. אבל רש"י בחוש הלשון שלו כבר אמר וז"ל : גרש ירחים, יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואים ודלועים. ע"כ. והנה בפרוש ירחים מן ירח מסיע לו ריב"ג, ולהמלה גרש יש לדמות המלה הערבית שג'ר שמשמעתה העקרית היא כל צמח שעומד על רגל, על שוק, להבדיל מן העשבים וכיוצא בזה, ואולי האמינו אז כי אלה הצמחים מתבשלים בפרט בכח הירח.

[4]) בארמ' גרש רק במשמ' גרושים בין איש ואשתו. בערב' שַׁגַ'ר c) הרחיק מן, ובפרט שרח b)

a) شجر b) شرح c) شجر

(כ"י סלוי, סתלדף).

— נִפע', נִגְרַשׁ, — שגרשו אותו: ואני אמרתי נִגְרַשְׁתִּי מנגד עיניך (יונה ב ה). — ובהשאלה: כי מכת הלבנה נגרשים ונדלאים הצמחים והזרעים שנגמרו (תכמוני לר"ש דונולו ד). — ומי הים בשעת סערה: הים כשהוא סוער כל מימיו נגרשים ונרעשים ואין נכרתים ולא נפרשים (הגיון הנפש לבר חייא ב).

— הִפע', *הִגְרִישׁ, — כמו גֵרַשׁ, ובהשאלה: טלול הקריש, טיעתו השריש, טמונים להגריש, טרוד ולהפריש (יוצר שבת כראש', אל נא).

— פִע', גֵּרַשׁ, — א) כמו קל בחוזק הפעולה: הן גֵּרַשְׁתָּ אתי היום מעל פני האדמה (בראש' ד יד). וַיְגָרֶשׁ (אלהים) את האדם (מגן עדן) (שם ג כד). וַיְגָרֶשׁ אתם מאת פני פרעה (שמות י יא). וַיְגָרֶשׁ זבל את געל ואת אחיו משבת בשכם (שופט' ט מא). ויגדלו בני האשה וַיְגָרְשׁוּ את יפתח ויאמרו לו לא תנחל בבית אבינו (שם יא ב). נשי עמי תְּגָרְשׁוּן מבית תענגיה (מיכה ב ט). ותאמר (שרה) לאברהם גָּרֵשׁ האמה הזאת ואת בנה כי לא ירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק (בראש' כא י). גָּרֵשׁ לץ ויצא מדון וישבת דין וקלון (משלי כב י). — וכנכ': ארורים הם לפני יי' כי גֵרְשׁוּנִי היום מהסתפח בנחלת יי' (ש"א כו יט). כי שם שנאתים על רע מעלליהם מביתי אֲגָרְשֵׁם (הוש' ט יה). הלא אתם שנאתם אותי וַתְּגָרְשׁוּנִי מבית אבי (שופט' יא ז). לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך וַיְגָרְשֵׁהוּ וילך (תהל' לד א). ותבאנה (בנות רעואל) ותדלנה ותמלאנה את הרהטים להשקות צאן אביהן ויבאו הרעים וַיְגָרְשׁוּם[1] (שמות ב יו-יז). — ועַם מארצו: גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ אתכם מזה (שמות יא א). וְגֵרַשְׁתִּי את הכנעני האמרי והחתי והפרזי החוי והיבוסי (שם לג ב). וגם אמרתי לא אֲגָרֵשׁ אותם מפניכם והיו לכם לצדים (שופט' ב ג). וַיְגָרֶשׁ מפניך אויב (דבר' לג כז). תְּגָרֵשׁ גוים ותטעה (תהל' פ ט). אולי אוכל להלחם בו (בישראל) וַאֲגָרְשֶׁנּוּ (במד' כב יא). כי אתן בידכם את ישבי הארץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מפניך (שמות כג לא). לא אֲגָרְשֶׁנּוּ[2] (את עם הארץ) מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה מעט מעט אֲגָרְשֶׁנּוּ[2] מפניך (שם כט-ל). כי ביד חזקה ישלחם (פרעה את ישראל) וביד חזקה יְגָרְשֵׁם מארצו (שם ו א). — ואת הארץ, לאמר גרש את עמה ממנה: כי עזה עזובה תהיה ואשקלון לשממה אשדוד בצהרים יְגָרְשׁוּהָ ועקרון תעקר (צפנ' ב ד). — וגרם ע"י מחלה שיברח מן הארץ: ושלחתי את הצרעה לפניך וְגֵרְשָׁה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך (שמות כג כח). ואשלח לפניכם את הצרעה וַתְּגָרֶשׁ אותם מפניכם שני מלכי האמרי לא בחרבך ולא בקשתך (יהוש' כד יב). — וסלק אותו ממשרתו, מכהונתו: וַיְגָרֶשׁ שלמה את אביתר מהיות כהן ליי' (מ"א ב כז).

— ב) *גֵּרֵשׁ הבעל את אשתו, בטל את נשואיו אתה על ידי מעשה חקי, נתן לה גט כריתות, sich (von der Gattin) scheiden; divorcer ; to divorce: המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי (גיט' ח ט). כתב לגרש את אשתו ונמלך (שם ח). האומר כתבו גט ותנו לאשתי גרשוה כתבו אגרת ותנו לה (שם ו ה). אשתו יוצאה וראשה פרוע וכו' וטוה בשוק ורוחצת עם בני אדם א מצוה לגרשה (תוספתא סוטה ה ט). בעל שאמר גרשתי את אשתי נאמן (ב"ב קלד:). (אמרה האשה) גירשני בעלי מתפרנסת והולכת עד כדי כתובתה (כתוב' קז:). שאמר לאשתו קונם אם איני מגרשיך וגירשה (גיט' מו.). באומרת לבעלה גירשתני (יבמ' קטז.).

— פֻע', גֹּרַשׁ, — א) שגרשוהו מהבית, מהארץ: כי גֹרְשׁוּ (בני ישראל) ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם (שמות יב לט). מן גו יְגֹרָשׁוּ יריעו עלימו כגנב (איוב ל ה). — ב) *גֹּרְשָׁה האשה מבעלה, שגרש אותה ונפרדה ממנו לגמרה בדרך חקי, אשה מְגֹרֶשֶׁת: הזורק גט לאשתו והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה הרי זו מגורשת (גיט' ח א). היתה עומדת בר"ה וזרקו לה קרוב לה מגורשת קרוב לו אינה מגורשת (שם ב).

— נִתפ', *נִתְגָּרֵשׁ, נִתְגָּרְשָׁה, — כמו פֻעַל, נתגרשה האשה: נתגרשה האשה נשתחרר העבד (ב"ק ח ד). בו מן שנתגרשה מן הנשואין ומודים בנתגרשה מן האירוסין (גיט' ח ט). מה ראתה אמן של אלו להתגרש (נדר' ט ט). דברתורה שוטה מתגרשת (יבמ' קיג:). — ובמשמ' *יצא ברצונו הטוב לחוץ, להשדה: היינו מתגרשים השדה עם האלהי כמוהר"ר שלמה אלקביץ הלוי נר"ו לעסוק בפסוקי התורה (פעמון ורמון, הקד' המגיה). — ובהשאלה, הפֵּרות מן הארץ: הפירות מתגרשות מן הארץ (חזקוני, ברכה לג יד).

שהוא כמו שלח בעבר', משמש במשמע' גרש אדם מעל פניו, ובפרט במשמ' גרושים בין איש ואשתו. — [1] ברוב ספרים כ"י ונדפ' ריש בשוא לבד. — [2] קריאת בן נפתלי אֲגָרְשֶׁנּוּ, בחטף פתח.

—**גֵּרוּשׁ**, בה"פ מן גֵּרֵשׁ: גֵּרוּשׁ ספרד, גֵּרוּשׁ צרפת, וכיוצא בזה: אלהים הן גרשת אותי גרוש אחר גרוש ואמרתי זעף ה' אשא (ש' בן וירגה, תחנה בסוף ספר שבט יהודה). אחר זה בחמשים שנה היה שם גרוש כולל מר וקשה מאד כי היהודים מהגרושים שעברו שבו ע"י ממון וכו' כי אמר המלך שכבר קמו העם על היהודים וגרוש שלהם הוא תקנתם וטובתם (שם כג). ובפרט במה שראינו לשעבר כמה גרושים סבבו העם עלינו (שם כד). וכשהגיעו אנשי הגרוש למלכות פיס נמצאו בו מאות נשים קצתן עגונות וקצתן זקוקות ליבם (שם).

ב. **גֶּרֶשׁ**, גְּרִישׁ, גְּרָשִׁים, — אחת הנגינות, וצורתה « ונקרא גם טרס, עי' זה: ששה ר"פ בטעם גריש (מסורה, ברא' יא ג). והיתה ג בטעם אזלא וגריש בנביאים (מסורה, ישע' כח ד). והיתה בגרשים (מסורה, ש"א יג כא). טרס הוא גרש וישמשהו עד ה' משרתים וכו' וכן לגרשים וכו' ואם יש לטרס הברה אחת אחריו בתיבתו ויש לו משרת לפניו בתיבה אחרת אז הוא גרש במקל אחד וכו' אבל אם הוא בהברה אחרונה אז הוא גרשים בשתי מקלות (יעק' בן חיים, בסוף המסורה המערכית).

גְּרֻשָׁה[1], ש"נ, מ"ר גְּרֻשׁוֹת, בכנ' גְּרֻשֹׁתֵיכֶם[2], —ע"ל, לחץ ודחק מוסרי, Willkürherrschaft; tyrannie; tyranny: כה אמר אדני יי' רב לכם נשיאי ישראל חמס ושד הסירו ומשפט וצדקה עשו הרימו גְּרֻשֹׁתֵיכֶם מעל עמי (יחזק' מה ט).

גֶּרֶשׂ[3], ש"ז, כנוי גִּרְשָׂהּ, — חטים או שעורים גרוסים, Grütze; gruau; groats: אביב קלוי באש גֶּרֶשׂ כרמל תקריב את מנחת בכוריך (ויקר' ב יד). והקטיר הכהן את אזכרתה מִגִּרְשָׂהּ ומשמנה על כל לבנתה (שם יו). מנחת עומר אעפ"י שבאה מן השעורין היא היתה באה גרש וזו (של הסוטה) באה קמח (סוטה ב א). אלו נאמר אביב קלוי גרש הדבר שקול

[1]) לא נתברר מקור מלה זו, ועי' הערה שלקמן. —[2]) תרגום: תקלתכון. ריב"ג: רעותיכם המתרדפות לבוא עליהם בכל ירח וירח ובכל פרק ופרק. ע"כ. ורש"י פרש מה שאתם מגרשים את עמי. והנה כל זה אינו מחור, ומכל מקום עלינו ליחס למלה זו משמעה לפי הענין.

[3]) בערב' גַ'רִישׁ a). בסור' גריסה.

a) جَرِيش

אפשר יקלנו גרש כשהוא אומר אביב קלוי באש וכו' הפסיק הענין (ספרא נדבה קנא). גרש ושמן מעכבין ואין דבר אחר מעכב (מנח' יט:).

גָּשׁ, גָּשִׁים, עי' נגש.

*__גִּשְׁגֵּשׁ__, פ"ע, — השמיע קול, הגיל בהפעמון וכדומה, ובהשאלה בדברים רוחניים, רוח הקדש באדם וכדומה: כיון שהתחיל רוח הקדש לגשגש בשמשון בשלשה מקומות התחיל (מד"ר ויקר' ח).

*__גִּשָּׁה__, ש"נ, — בה"פ מן נגש: מי שאינו מחוסר אלא גישה יצא זה שמחוסר לבישה וגישה (יומא לב:). כתיב בגשתם ולא כתיב בבואם וכו' על כל גישה וגישה כתב רחמנא (זבח' יט:). — ומ"ר גִּשׁוֹת: דגלי רבוע מחנם, גִּישׁוֹת ערך וחנונם, גמול חסד חנם (סליח' מנח' יוה"כ, לך ה' הצדקה).

*__גָּשׁוּם__, ת"ז, לנק' גְּשׁוּמָה, — יום גשום, שנה גשומה, של גשמים, שירדו גשמים ביום זה או בשנה זו: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא השנה הזו גשומה ושחונה (תענ' כד:). אם שחונה תהא גשומה וטלולה (שם). שאומר שנה זו גשומה והיא גשומה שנה זו שחונה והיא שחונה שהכל לפי השעה המתחלת בכניסת השמש למזל (ר"נ על הרי"ף, שבת לב:).

גִּשּׁוֹר[1], בת"ז, לנק' גִּשּׁוֹרָה, מ"ר גִּשּׁוֹרִים, גִּשּׁוֹרוֹת, — אדם שמוצא עוז בלבו לעשות מעשים שקשה לעשותם, שיש בהם סכנה וכדומה ואינו נרתע לאחור, kühn; hardi, audacieux; bold: נהוג בדבור העברי בא"י והשתמשו בו בהעתונים.

גִּשּׁוֹרָה[2], ש"נ, — טבע ומדת אדם גִּשּׁוֹר, — נהוג בדבור העברי בא"י והשתמשו בו בהעתונים.

*__גָּשׁוּשׁ__[3], ש"ז, מ"ר גְּשׁוּשִׁים, — מוט ארוך שמגששים בו במים לפני הספינה לדעת את עמק המים שם: גשוש[4]) של ספינה (שבת קכה:).

[1]) משק' גִּבּוֹר. בערב' גַ'אשִׁר a), ועי' הערה לשרש גשר.

[2]) משקל גְּבוּרָה. בערב' גַ'שָׁארַה b).

[3]) מן גשש, עי"ש. — [4]) פרש הערוך: עץ ארוך שמגששים בו המים לפני הספינה. ע"כ. וכן רש"י: עץ ארוך שמגששים בו המים לפני הספינה לידע שהוא בעומקו שתוכל ספינה להלך בהן. ע"כ. ותרגם הר"ח בלשון ישמעאל עירים ספינות.

a) جَاشِر b) جَشَارَة

***גשיש**[1]), ס"ז, מ"ר גשישים, — א) כעין כן ורגלים לו ישימוהו תחת רגלי המטה: ישבו על הנסר על הספסל על הגשיש[2]) של מטה ועל האכלונס (זב' ג א). שאם ישב על גבי גשיש של מטה וארבע טליות שתחת ארבע רגליו של גשיש טמאות (תוספתא שם ד ז). לכלוכי צואה שבכסא וכו' על מטת בעל הבית ר' עקיבא אומר על הגשיש החצון חוצץ ועל הפנימי אינו חוצץ (שם מקוא' ו יז). והגשישין של קיטליאקי אף על פי שמופקדין ומונחין בארבע זויות הבית טמאין (שם כלים ב"מ ח ג). הגשיש החיצון של זהב הפנימי של כסף (מד"ר אסתר א ו). — ב) לוחות של עץ ארוכים דקים שמשתמש בהם הרופא להניחם סביב יד או רגל שנשברו כדי לחבשן יפה, כדי שיתאחד שבר העצם, Schienen; clisses; splints: והא גדשעל גבי המכה והגשישין[3]) שעל גבי השבר (תוספתא מקוא' ו ח).

גשם[4]), ממנו גשם, *גשום, הגשים.

א. **גשם**, ס"ז, מ"ר גשמים, סמי' גשמי, בכנ' גשמיכם, — כמו מטר, המים שנתכים מהעננים שבמרומי האויר, Regen; pluie; rain: ויהי מקץ ימים וייבש הנחל כי לא היה גשם בארץ (מ"א יז ז). והשמים התקדרו עבים ורוח ויהי גשם גדול (שם יח מה). ואדריהם שלחו צעוריהם למים באו על גבים לא מצאו מים שבו כליהם ריקם בשו והכלמו וחפו ראשם בעבור האדמה חתה כי לא היה גשם בארץ (ירמ' יד ג-ד). רוח צפון תחולל גשם (משלי כה כג). אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו (קהל' יא ג). — ועם ה הידיעה: ביום הזה נבקעו כל מעינת תהום רבה וארבת השמים נפתחו ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה (בראש' ז יא-יב). וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר (עמוס ד ז). כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל (ישע' נה י). כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם (יחזק' א כח). כי הנה הסתו עבר הגשם חלף הלך לו (שה"ש ב יא). משיב הרוח ומוריד הגשם (תענ' א א). נשיאים ורוח וגשם אין (משלי כה יד). כשחר נכון מצאו ויבוא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ (הוש' ו ג). — ומ"ר: אבל העם רב והעת גשמים ואין כח לעמוד בחוץ (עזרא י יג). וישבו כל העם ברחוב בית האלהים מרעידים על הדבר ומהגשמים (שם ט). — וסמי': והורדתי הגשם בעתו גשמי ברכה יהיו (יחזק' לד כו). — ובכנ': ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה (ויקר' כו ד). נתן גשמיהם ברד אש להבות בארצם (תהל' קה לב). הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג (תענ' א א). על כל צרה שלא תבוא על הציבור מתריעין חוץ מרוב גשמים מעשה שאמרו לו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים וכו' התחילו גשמים מנטפין אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות התחילו לירד בזעף אמר לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה ירדו כתיקנן (שם ג ח). יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה הם (גמ' שם ג:). אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון הרע (שם ז:). מיום שחרב ביהמ"ק אין הגשמים יורדין מאוצר טוב וכו' בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וישראל שרויין על אדמתם גשמים יורדין מאוצר טוב בזמן שאין ישראל שרויין על אדמתם אין גשמים יורדין מאוצר טוב (ב"ב כה:). —*ימות הגשמים, הזמן בארץ ישראל משיתחילו

[1]) כך נקוד במשנ' מנק' כ"י פרמה, ולא נתברר מקורו, ועי' הערה שלקמן. — [2]) אמר רה"ג וז"ל: א"ד קשיש וטועין בכך פירוש כל מטה שאינה של טרסיים יש לה גשיש ומהו גשיש פירוש כל מטה שהיא של פרקים ומתפרקת זו מזו יש לה כמין עצים ארוכים שהם מדבקים אותה ונגששת זו עם זו ושם אותן העצים המדבקים ומגששין אותה גשישין ומנין שכן הוא דאמרינן לענין מי שנשברה זרועו או שוקו ובאין הרופאים ומביאין כמין דפין ולוחות ומניחין על גבי השבר ושמן גשישין וכו' י"א שהוא בסים למטה ויש לו רגלים כדתניא (תוספתא כ' ד ז) ישב וכו' (כמו שהעתק בפנים). ע"כ. והובא לשונו ממש של רה"ג בהערוך. והנה נראה מסגנון הדברים שפרושו הראשון של רה"ג אינו פרוש מסור בידו בקבלה, כיון שהוא מסתיע מהשם גשישים של מכה, וזה דמיון רחוק ודחוק מאד. ועוד, שלחלק זה של המטה יש שם אחר, והוא ארוכות המטה. ומלבד זה, הפרוש השני הוא יותר נכון לפי הענין בתוספתא זב' ד ד, כמו שאמר רה"ג בעצמו, ולכן הסכים לפרוש זה גם הרמב"ם ואמר בההלט: קורות המונחות על הארץ תחת לוחות המטה כדי שלא יפסדו. ע"כ. עכ"פ לא נתברר מקורו, כי גזרתו של רה"ג מן גשש במשמ' מחבר ומהדק אינו נכון כלל, כי זה דחוק מאד. — [3]) גרסת רה"ג והערוך ובנוסח' הדפוס קשקשין, ועי' הערה למעלה דברי רה"ג.

[4]) שרש עברי בלבד. Barth מדמה לזה השרש שג'ם a) בערב' במשמ' נזילה ושפיכה.

a) شجم

הגשמים לרדת בחדש חשון ועד שיפסקו בחדש ניסן, : Regenzeit ; saison de pluies; rainy season אלו הן ימות הגשמים משתרד רביעה שניה (תוספתא טהר׳ ז ח). עשה בה כל ימות החמה ומבקש למוכרה בימות הגשמים (שם ב״מ ה ט). ועי׳ מטר.

ב. **גֶּשֶׁם**[1], ש״ז, כנ׳ גשמה, מ״ר גשמים, — בלשון החקירה להמדע, גוף בעל רחקים, גרם, גֹלם: למען היא (הנפש) אשר תהיה אמת אחרי כלות גשמה (רבב״ג, שה״ש זקש, ד). ודע כי כל גשם הוא מורכב על דעת אנשי שקול הדעת מעצמים רבים (ראב״ע לתות, שער האותיות). יודו אורות מאין לשון, חסד גמל אותם גשם, כי הוציאם מעפרותם ולאט גדל להם גשם (רמב״ע, תרשיש ג), ר״ל גוף. נפש מדברת מכרת איננה גשם ואיננה נגבלת במקום (כוזרי א פט). והשלמות אם שלמות לגשם ואם שלמות לעצם אינו גשם והנפש שלמות לגשם וזה הגשם אם טבעי ואם מלאכותי (שם ה יב). ואם היה המחויב המציאות גשם היה צריך אל אחר לפי שכל גשם מורכב (העקרים א יג). ועולם הגלגלי שכל אישיו קיימים באיש ובלתי נפסדים אבל הם גשם וישיגם מקרי הגשם שיש להם תמונה ותואר וממלאים מקום (שם ב לא). ואולם היה צודק בפועל הבעל גשם שלא יפעל במה שהוא בעל גשם דבר באומנות וכו׳ (רלב״ג, מלחמ׳ אלהים ג ד). ומציאות הצורות המלאכיות בגשמים המוחשים (אמונה רמה א א). כי יאמרו לא ה׳ פעל בכל המורכבים גשם נבחר מגשם הזהב (אמרי נעם לו). — ואמר המליץ: יפה גשם טמא נפש ידומה דביר נאה ושוכנים בו כעורים (רלב״ח, כתי הנפש והלחשים). והנה גבירה לקראתינו מלאה הוד והדר, והטבע כלל בגשמה כל יופי איש לא נעדר (עמנ׳, מחברת ז). — ומ״ר: וצרכי לזמן נקל ונדמה כמו צרך נשמה לגשמים, אשר מדי יכילוה תחיה ואם נלאו עזבתם צלמים (ר״י הלוי, ידעתיך נדוד).

גֹּשֶׁם, ש״ז, — כמו גשם: כי לא יסובב אותך גשם, אף לא תדמה אל כל נשם (שהי״ח, יוס ג). למה נברא (האדם) גופו קטן וגולמו זעיר ודק ולמה לא נעשה גושם גדול וגולם עצום (ר׳ ברכיה הנקדן, הול׳ דר׳ גלנן כג).

[1]) בערב׳ גשמ a)

a) جسم

כבר אבד הגושם ובטל הגולם וחזר להעדרתו ואפיסתו כמו שהיה מקודם היותו (הריקנטי, נסר).

א. **גָּשַׁם**, — ממנו הגשים וכו׳.

— הפע׳, הִגְשִׁים, — הוריד גשם: היש בהבלי הגוים מַגשמים ואם השמים יתנו רבבים (ירמ׳ יד כב). — ואמר הפיטן: שפט רעה תבא עליהם והאשימם, למו עולל והתעולל בכובד ישימם, מנת כוסם פחי מפח הַגְשִׁימֵם, השיבם שבעתים נקם ברית והשמם (סליח׳ יוס ג, אני יוס).

— פע׳, גֻּשַּׁם, — גֻשמה הארץ, ירדו עליה גשמים: את ארץ לא מטהרה היא לא גֻשָּׁמָה[1]) ביום זעם (יחזק׳ כב כד).

— הָפע׳, *הֻגְשַׁם, *הֻגְשַׁם, — כמו גֻשַּׁם: מיום שחרב ביהמ״ק לא הוגשמה רוח דרומית (ב״ב כה:). כיון שתראה כי רבו מי פרת עדות היא שהוגשמה ארץ המערב (ר״ת שבת סה:).

— קל, *גָּשַׁם: עדנים לעצמה, פרחים להעצימה, צמחים לגשמה, קרים לזרמה (הושע׳, אדם ובהמה). צאן עדרו יבקר, בעת תמיד הבוקר, גושם ועוצר, גליותינו יקצר, בזאת תפלת יוצר (שחר׳ יוה״כ, איומה). ועתה יקראו סופרי המלך העוצר וגושם (סליח׳ ער״ה, מלך אחד).

ב. **גָּשַׁם**, פ״ע, עת׳ יגשם, — האמין שהאלוה הוא גשם: זה תמים עם אלהיו באמונה פשוטה מבלי עמק וחריפות זה יגשום בתומו וזה יתפל בקבלה וזה בפלוסופיא (אבן בחן לה).

— נפע׳, *נִגְשַׁם, — נהיה גשם, גוף: שאין אנחנו יודעים איך נגשם הענין עד ששב דבור וקרע את אזנינו (כוזרי א פט). ובעקבותם (של ספרי הקדש) נגשמה האלהות (שם ד). כי זה מקרה פשוט וזה מקרה נגשם (פרשי ריב״ג, דמס). הנה הטפה הנ״ל וכו׳ צריכה להתלבש בלבוש דק כדי לרדת למטה ואמנם היא בעצמה אינה נגשמת ונתעבה מכמו שהיתה למעלה (מהרח״ו, עה״ח ו ה).

— הפע׳, *הִגְשִׁים, — עשהו גשם, גוף, החליט ואמר עליו שהוא גוף: כי הדחק הביאנו להגשים הבורא יתברך ולספר אותו במדות הברואים (חו״ה, היחוד י). האזהרה מעבוד אלהים אחרים ומעשות פסל ותמונה ותבנית וכללו של דבר מהגשים

[1]) כך נקוד ברוב הספרים, ולפי הדקדוק היה צריך להיות ש דגושה ה בלי מפיק, ולכן ראו בו קצתם כנוי נקבה של שם גֹשם כמו גֹשם. אך אין זה מתישב על מליצת הכתוב, ואין למצא טעם לרפיון השין ודגשות ההא.

אותו (כוזרי א פט). הדוחק הביאנו להגשים הבורא וכו' כדי לשער ענין שיכנס מציאות הבורא יתברך בנפשות (מ' אלדבי, ש"א א א).

— הִפע', *הִגְשִׁם, הִגְשַׁם, מוּגְשָׁם, — כמו נִגְשַׁם: זוית מוגשמת אשר יקיפו ארבע זויות פשוטות נצבות (מו"נ ג טו). ואלה מאין ספק רואים העולם ההוא האלהי בעין נסתרת ורואים צורות ראויות לטבעיהם ומה שהרגילו מספרים אותם בתבניתם אשר ראום מוגשמות (כוזרי ד ג). צריך שתהיינה המלות והענינים כפי כח הבנת השומע כדי שיפול הדבר על לבו על דרך גשמותו המובן מן המלות המוגשמות בתחלה (מ' אלדבי, ש"א א א). קצת אנשים יקראו העצמים בלתי מוגשמים כולם צורות בשתוף השם (ההתחלות לאלפרבי, האסיף 6). ולכן אמר (הרמב"ם) שהמצא העולם המוגשם מלא דבר אינו נמנע אבל אפשר בחק הבורא יתברך (רלב"ג, מפעל' ה' ד ג). והכדור המוגשם היא תמונה מוגשמת מונדת משטח אי בלי זויות (יש"ר מקנדיה, מעין גניס נס ב).

— נתפ', *נִתְגַּשֵּׁם, — כמו נפעל, נעשה גשם: וכן ראה אותו (ישעיהו את האלהים) על כסא רם ונשא ויכונה בקדש הרוחני אשר לא יתגשם ולא יתלה בו דבר ממה שיתלה בגשמים (כוזרי ד ג). האור העליון שנתגשם ברצון בוראו יתברך וכו' מפני שקיומם אינו בדבר המתגשם (רמב"ן שמות טז ו). רוח אלהים הם אבל יתגשמו ילכו בתבנית איש ויצטיירו (ר' משולם בר"ש, שירה בגנות מו"נ). כי רוח הקדש נכנס בבטנה ונתגשם שם ונולד (קשת ומגן להרשב"ץ, אוצר טוב ברלינר 1881). ירד ונתגשם לכפר על פשע וחטא אדם במיתתו (דוד נשיא, הודאת בע"ד ז). כי מתפחדים (המלאכים) להתגשם בהתלבשם באויר התחתון הזה (משל' חסידים, ת"ת ד). והקב"ה עשה שיתגשמו (המלאכים אצל אברהם) ויהיו נראים אנשים בחוש הראות (תולדות יצחק להרי"ן קארו, וירא).

—פע', *גִּשֵּׁם, — עשהו גשם, ובהשאלה, עשה דבר רוחני גם וחמרי כמו גשם: ויזהר מאד שלא ינשם מחשבתו באהבת דבר גשמי שלא יאהב רק הדבר הרוחני המחיה והמקיים הדבר הגשמי ההוא (פלא יועץ, א"ב של צבי הירש).

*גַּשְׁמוּת[1], גַּשְׁ=, ש"נ, — טבע של הגֶּשֶׁם: ולדעת רוחניות העולם הזה וגשמותו ומדברו ודוממו ונחו ונעו (חו"ה, הבחינה ג). ואיך לא נרוממהו (את האלהים) מהגשמות ואנחנו מרוממים קצת מבריאותיו מהגשמות כנפש המדברת אשר היא האדם (כוזרי א פט). אנחנו מקימים האחדות והקדמות לאלהים יתב' וכו' ונרחיק הגשמות בכלל ואם יראה ממנו שום דבר בדברינו נפרשהו ונאמר כי הוא דרך העברה (שם א ה). שבמקום שהיה קודם לזה הכדור ההוא כלה אחד ומדובק בגשמותו יהיה בו עתה אחרי התהוות הרקיע הבדל מורגש בין חלקיו (ר"י אברבנל, בראש', יהי רקיע). בסוד גשמות, אם הוא בדמות, לדעת זאת אין לך רשיון (ר' משולם בר"ש, שירה בגנות מו"נ). איך סוד ה' כהויא חשבו, וכמושכי לב לומדים פרשו, כי שללו גשמות ובאשר שללו, בו חייבו חיוב ובו כחשו (ר' ספד' אבן דאגאן, בשבח מו"נ). ואין לאומר שיאמר כי אנחנו אמנם נשלול ממנו הגשמות להיות חסרון לנו וכו' שאם היינו מודים בשם הגשמות על מה שיורה עליו שם הידיעה ובשם הידיעה על מה שיורה עליו שם הגשמות היה הגשמות שלמות לנו (רלב"ג, מלחמ' ה' ג ג). י"ג עקרים שהם מציאות השם והאחדות והרחקת הגשמות ושהוא קדמון וכו' (העקרים א ג). ולפי מה שתגזרהו תורת משה הם האחדות וסלוק הגשמות ושאין לו יתברך יחס עם הזמן (שם כו). שאותם שיש להם אותם הכחות איננו להם מצד גשמותיהם כלומר מצד שהם בו גוף לבדו וכו' שיש שם בהווייתם ראשית אחרת נותנת שלימות שהוא דבר אחר איננו מגשמות כלומר מגופות (תגמ' הנפ' א:). כי המלאכים גשמיים וכו' עם היות גשמותם יותר דק מגשמות האש (קול יהודה, כוזרי ג יא). יתרון נפשך על גופך ומעלת עולמה על עולמו ועלותה מירידת ורוחניותה מגשמותו ועמידתה מחליפתו (חו"ה, תקון הנפש ג). אבל הראוי לומר בהרחקת הגשמות וקיום האחדות האמתית אשר אין לה קיום אלא בהרחקת הגשמות (מו"נ א יח). וכן יסוד כל אחד מהיסודות הארבעה הוא החמר הראשון אשר לבש צורת הגשמות ונעשה גשם עצמי ולא השיגו ממקרה הגשמות אלא שהוא ממלא מקום (שם). ועל כן היה צריך שתהיינה המלות והענינים כפי כח הבנת השומע כדי שיפול הדבר על לבו על דרך גשמותו המובן מן המלות המוגשמות בתחלה (מ' אלדבי, ש"א א א). והתבאר במופת נאמן כי הוא נמצא אחד בלי גשמות (משה ריאטי, מקדש מעט ב). ומכלל הרחקת גשמותו

---

1) בערב' ג'שַׁאמַה a).

a) جَسَامَة

שלא ישכון במקום (מנת' קנא' לר"י מפיסא כו). ואמר (הרמב"ם) שהוא מאמר כולל דוחה כל הספקות המורות ג ש מ ו ת בעצמותו יתברך כאשר האריך בספר המורה (שם מג). כתב החכם הנ"ז (ר' ידעיה) ז"ל ומתועלותיה הראשונים ההכרחיים בתורתנו שהיא תאמת לך מציאות ה' ית' ועוד יחודו ועוד הרחקת ג ש מ ו ת ו (שם יח). דבריהם אמתיים בצד מה רצוני בהעדר ה ג ש מ ו ת מאתו ית' (שם כ).

א. **גִּשְׁמִי**, ת"ז, — של גשם, של מטר, שיש בו גשם, מטר: ואם יהיה הקיץ צפוני מעט הגשמים ויהיה החורף דרומיי ג ש מ י י ורבה כאב הראש (קאנון ג א כ א).

ב. **גַּשְׁמִי**[1], ת"ז, — מטבע הגשם, הגוף: והעצם נחלק לשנים ממנו הרוחני וממנו גשם והרוחני כמו השכל והנפש וה ג ש מ י כגון הגוף הארוך הרחב העמוק (רמב"ע, ערוג' הבשם, ליון ב). שידע האדם נפשו כפי הראוי וידע כחותיו הרוחניים וה ג ש מ י י ם (שם). המלאכות והחכמות והמדות והדעות מתושיות והאותיות הנפשיות וה ג ש מ י י ו ת (שם). הכחות הפנימיות והגשמיות (שם). וזה ג"כ בהכנות והזמנות ג ש מ י י ם ומחשביים (ראב"ע, ספר העצמים). התענוגים ה ג ש מ י י ם רוב ההמון לא תשבע בטנם מאספתם (ידעיה בדרשי, פרדס א, אולה"ס ג). גם בדברים ה ג ש מ י י ם תשתמש מהם (מהפסוקים המורים על ההגשמה) במה שאין מדרכו שימצא בו (ר"י אברבנל, מפע' ה' א ד). הגשם הראשון אשר הוא המתנועע הראשון באמת ה ג ש מ י י בו עלת התנועה (מאמר כמהות הנפש לאלפרבי). ועצם יחלק אל ג ש מ י ובלתי ג ש מ י ה ג ש מ י מיניו כולם או רובם נראים לחוש (אמונה רמה א א). לא תדמה לאחדות דבר אחר מכל מה שיקרא אחד מן העצמים הפשוטים כל שכן ה ג ש מ י י ם ולא יתאמת זה עד שנניח תחלה שיש במציאות עצמים בלתי ג ש מ י י ם יקראו מלאכים (שם). אם אין שום שכר ועונש ג ש מ י בעולם הזה ונפשיי בעולם הבא למה זה תסודר דת האלהית (העקרים א י). יש כמה מיני חלוקות אשר אי אפשר לעמוד בהם אם לא בציור ג ש מ י שנצייר לפנינו (ס"ט ספרות, פרד' רמונ' ז ה). שמצינו בתורה מקראות רבים כתובים בהם מלות ג י ש מ י ו ת אצל הבורא ית' (מעלות המדות, ידיע' האל). כי כל ג ש מ י לא יפעל כי אם בזמן בתנועה בנושא מתפעל אמנם הבורא פועל בלתי זמן ובלתי תנועה ובלתי נושא א"כ הבורא אינו ג ש מ י (ספורנו, אור עמים ז). מי שמתחיל חקירתו וקודם הגיעו לשלמות המחקר נטה אל התאות הג ש מ י ו ת (רשב"ץ דוראן, מג"א, הקדמ' חלק אלוה ממעל). מי שהוא ג ש מ י בדרכיו הרי הוא בעשיה והשינה שהיא המיתה מתגברת עליו (ראש' חכמה, הקדושה ז).

גַּשְׁמִיּוּת[1], גַּשְׁ-, — כמו גַּשְׁמוּת: כי אין שום אדם שיערוך וידמה אליו יתב' וכו' כי לא ימצא להם שום ערך עמו לג ש מ י ו ת ם (דרך אמונה, אברהם ביבאגו א א). תנועות היסודות אל מקומותיהם הטבעיים בצורותיהם המתחלפות לא בג ש מ י ו ת ם או חמריהם המשותפים (אמונה רמה א א). נתלבשו (עזא ועזאל) בכח זה האויר אשר עלינו ונתגשמו ג ש מ י ו ת בני אדם ממש (עמה"מ, קרית ארבע טז). להיותי עדיין זכת האיכות ודקת הרוחניות ולא היה עדין מבא אל הג ש מ י ו ת להתהות בי (ר"מ אלשיך, משלי ח ל). כי כוונת המצוה סוד שמו ית' ולולי זה אין דביקות מג ש מ י ו ת הפעולה להרוחניות (הקד' של"ה).

גַּשְׁמָנִי, גַּשְׁ-, ת"ז, מ"ר גַּשְׁמָנִיִּים, גַּשְׁמָנִיּוֹת, — כמו §גַּשְׁמִי: כל מלה ג ש מ נ י ת הנמצאת בשבחו של יוצר בתורתנו וכו' יש לה סבר וטעם ופלפול וביאור בראוי (מלחמ' ה' ליעקב בן ראובן, KEJ 1889, 49).

***גשר**[2], ממנו *גֶּשֶׁר, *גִּשֵּׁר, *גֻּשַּׁר, ~גִּשּׁוּר, ~גִּשְׁרָה.

***גֶּשֶׁר**[3], ש"ז, כנ' גִּשְׁרוֹ, מ"ר גְּשָׁרִים, — בנין מעץ או מאבן בנוי מעל לנהר משפתו האחת לשפתו השניה כדי לעבור עליו מעבר הנהר מזה לעברו השני, **Brücke ; pont ; bridge**: גדודיות גבוהות עשרה טפחים וג ש ר י ם ונפשות שיש בהן בית דירה (ערוב' ה א). הקבר וה ג ש ר שיש להן בית דירה (תוספתא שם ו ז). ג ש ר י ם המפולשים (ירוש' סוכ'

---

[1] בערב' גִ'שְׁמִי a).

(a جِسْمِي

---

[1] קריאת הספרדים: גִּשְׁמִיּוּת, גימל חרוקה.

[2] בערב' גשר a), במשמ' אמץ וגבורת הלב והרוח. ועי' הערה לקמן.

[3] בערב' גִ'שְׁר b). אולי מן מושג האמץ והגבורה ששרש גשר משמש בו בלשון ערב'.

(a جسر (b جِسْر

א כב ג). אמר ריש לקיש (עונותיהם של ב"א נפקדים בפרט) בשעה שעוברין על הגשר (שבת לב.). מפני הדרכים ומפני הגשרים (סנה' יא.). — ואמר המשורר: וכגשר נחשב (זה העולם) לבל יהי נושר וכל עובר ושב כגרים נמשלים (רשב"ג, שה"ש לזקש ה). — ואמר המליץ: העולם ים זועף רב מצולה רחב ידים והזמן גשר רעוע בנוי עליו (כתי"ע, ח א־ב). ומכבדין בכל מקום חוץ מבדרכים ובגשרים (רמב' חכמה, ד"א).

*גִּשֵּׁר[1]), פ"י, — עשה גֶשֶׁר: אומרים לפניו (הפרסים לפני הקב"ה ששאלם במה עסקתם) הרבה גשרים גשרנו הרבה כרכים כבשנו הרבה מלחמות עשינו (ע"ז ב:).
— הפע', *הֻגְשַׁר, לווי הֻגְשָׁר, — כמו קל: טבועים ביון מצול בתלול הֻגְשַׁר, נגף אבן הסר ועקוב הישיר (יוצר אחרון פסח, איוס ונורא).

*גַּשָּׁר, ש"ז, — בעל גשׁר, שומר הגשר: ויקחם ויעבירם את הנחל אמר ר' הונא בשם רבי אידי עשה עצמו כגשר (היה לוקח מפה ונותן שמה) (מד"ר בראש' עו).

*גַּשָּׁר, ש"ז, — כמו גֶּשֶׁר: לקראת הדסה השרויה על גשר[2]) מי הסדיך להמשה (אלעזר, פזמ' תימ', מינסקני).

גשש[3]), ממנו גִּשֵּׁשׁ, גָּשׁוּשׁ.

גִּשֵּׁשׁ, פ"י, — נגע נגיעה קלה וממשש כמה פעמים בידו או ברגלו, כדי לידע ולחוש את הדבר, tasten; tâter; to grope: נְגַשְׁשָׁה כעורים קיר וכאין עינים נגששה (ישע' נט י). היה מגשש ונכנס מגשש ויוצא (ירוש' יומא ה מב ג). כיון שמגעת הספינה במקום שהמים מעטין מתייראין שמא תשב הספינה בקרקעית הים או שמא תהיה שם סלע ותעבר עליו ותשבר ולפיכך מהלכין בני אדם ספנים מגששין ורואין המים (ר"ח שבת קא:). שמגששין בקרקע ומגלין הטמונות (הוא, ב"מ מב.).
— קל, *גָּשַׁשׁ, בינוני גּשֵׁשׁ, גּשֶׁשֶׁת, — גָּשְׁשָׁה הספינה בקרקע, נגעה נגיעה קלה: בזמן שהספינה גוששת (חלה ב ב). ספינה שבאה מחוצה לארץ והיו בה פירות מן החוט ולפנים הגוששת חייבות בחשבון (תוספתא תרומ' ב יג).
— נפע', *נִגְשַׁשׁ, — בא בנגיעה קלה: כל מטה שהיא של פרקים ומתפרקת זו מזו יש לה כמין עצים ארוכים שהם מדבקים אותה ונגששת זו עם זו (רה"ג זב' ג א).
— התפו', *התְגּוֹשֵׁשׁ, — הִתְגּוֹשֵׁשׁ אתו, נפתל ונתאבק והתאמץ לגבור על חברו ולהפילו, ringen; lutter; wrestle: לב' אתליטין שהיו עומדין ומתגוששים לפני המלך (מד"ר בראש' כב). לארכיליסטו שהיה מתגושש עם בנו של מלך (שם שה"ש ג ה). לגבור מתגושש באבן מסיד (פסיק' דר"כ, סליח'). — וגם התְגַּשֵּׁשׁ: נטל (הרועה) תיש גדול ומסרו לו (להזאב) אמר יהא מתגשש בזה עד שנעבור את הנהר ואח"כ אני מביאו (שם שמות כא). נתגששת עם המלאכים של מעלה (שם כח).

גַּת[1]), ש"נ, מ"ר גִּתּוֹת, — א) כעין בור גדול חצוב בסלע, חפירה או כלי שדורכים שם את הענבים, Weinkelter; pressoir; wine press: באו רדו כי מלאה גַת השיקו היקבים (יואל ד יג). מדוע אדם ללבושך ובגדיך כדרך בְּגַת (ישע' סג ב). וגדעון בנו חבט חטים בַּגַּת (ולא בגרן) להנים מפני מדין (שופט' ו יא). והגת שבכרם עמוקה עשרה ורחבה ארבעה (כלא' ה ג). ובור של גת שגלת וירדו גשמים ונתמלאת (תוספתא מקוא' ג א). הבוצר כרמו לשוק אם לא מצא להן שוק מחזירן לגת זיתין לשוק לא מצא להן שוק מחזירן לבד וכו' זיתים וענבים שנכנס לרשות הגת ולרשות הבד (שם טהר' יא ז). גוזל שנפל לתוך הבור של גת (שם ע יד). גפן שהיא נטועה בגת או בנקע (ירוש' כלא' ה כט:). — ובמליצה: גַת דרך יי' לבתולת בת יהודה (איכה א יה). -- וכנ' *גִּתּוֹ: אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגיתו וכו' ויין מגיתו עד כמה כל זמן שהוא תוסס (תענ' ל.). אבל בשר מליח ושתה יין מגיתו אין נעשה בן סורר ומורה (סנה' ע.). — ומ"ר גִּתּוֹת: בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים גִּתּוֹת בשבת (נחמ' יג יה). שביהודה נאמנין על טהרת יין ושמן כל ימות השנה ובשעת הגיתות והבדים אף על התרומה (חגי' ג ד). רחת של גרוסות טמאה של אוצרות טהורה של גתות טמאה (כלים יה ה). משפך של גיתות (תוספתא כל' ב"ב ה יג). ר"י אומר כל בית הגיתות

---

[1]) בערב' גַ'שַׁר a), בגה גשר.

[2]) וזה חורז שם עם נעור, ולכן ברור כי צריך לקרוא גְּשָׁר ולא גֶּשֶׁר.

[3]) בערב' גַשׁ b).

a) جسر b) جشّ

---

[1]) לפי דעת קצת החוקרים מקֻצר מן גֶּנֶת, מן

תפוסה אחת כיצד גת אחת לשתי בורות שתי גיתות לבור אחת שתי גיתות לשתי בורות וכו' (סס תרומ' ג ו). — ומ"ר *גִּתִּים, ככנ' גִּתָּיו: מי שהיו גיתיו ובדיו טמאין ומבקש לטהרן (תוספתא טהר' יא יו). —וגם כלי עשוי עץ: גת של אבן וכו' ושל עץ (ע"ז ס יא). —וזמן דריכת הענבים בגת: ובשעת הגיתות והבדים (נאמן אדם) אף על התרומה עברו הגיתות והבדים והביאו לו חבית של יין של תרומה לא יקבלנה ממנו אבל מניחה לגת הבאה [1]) וכו' נאמנין עליהן בשעת הגיתות והבדים וקודם לגיתות שבעים יום (חגי' ג ד). (השכיר לו) גת (מניחה לו) כל שעת הגת (תוספתא ב"מ ח כז). —ב) *חצר הקבר: ואיזה הוא חצר הקבר זו הגת שהמערות פתוחות לתוכו (תוספתא אהל' יס ז). —ובכלל חפירה רחבה בקרקע, לשרף שם גופות בע"ח או לערפן וכיוצא בזה: פרת חטאת ששרפה חוץ מגיתה [2]) (זבח' יד א). שרפה (את הפרה) חוץ מגתה או בשתי גתות או ששרף שתים בגת אחת (פרה ד ג). מקום גיתה [3]) (של העגלה הערופה) ותפיסתה (תוספתא סוט' ט א). — ג) יחלל במוח יגיעו שמה הרבה ורידים [4]) : ואחר כך ירדו (הורידים) מהמקום אל המוח ויתפזרו משם פזור הדופקים ויחזקו אותם כלם בשפל הקרום העבה ושולחים אותם אל המקום הרחב והוא המקום הריק אשר יהפך אליו הדם ויאסף בו ואחר כך יתפזר ממנו בין שני קרומים ונקרא גת ובערבי מעצרה (קאנון א א ה ג).

*בור שבגת. — *בעט. — *בְּעִיטָה.

דּוֹרֵךְ, מי שדּ֫רֵךְ את הענבים. — *דַּף, דַּפִּים.

הֵידָד, קריאה שקוראים הדורכים בשעת הדריכה.

*זָלַף, זולף את הבור.

יין. — יֶקֶב.

*לולבים.

*מַחַץ. — *משטיח. — *משפך.

*נַפָּץ.

*סַלוֹן.

*עדשים. — ענבים. — *עָקָל, עקלים.

פּוּרָה.

תִּירוֹשׁ. — *תפוח של הענבים שתחת הקורה.

***גִּתָּה**, ש"נ, מ"ר גִּתּוֹת, — עי' ב. *גִּתִּית.

א. גִּתִּית [1]), ש"נ, —כלי מכלי הנגינה: למנצח על הַגִּתִּית מזמור לדוד (תהל' ח א).

ב. *גִּתִּית [2]), ש"נ, מ"ר גִּתִּיוֹת, — אשה עושה מלאכה בגת: וירא יי' כי שנואה לאה אף הגתיות [3]) מאחורי הקורות [4]) סונטים בה (מד"ר ברא' פא). בגתא ואבגתא אמר ר"ש בר' ינאי אמר הקב"ה משחק אני עליהם אביא גתיות מאחורי הקורים (סס אסת', כיוס הסכיעי).

יגן. — [1]) הערוך: פי' מניחה עם הארץ אצלו לשנה הבאה לשעת הגיתות. — [2]) הערוך: פי' גומה היא בקרקע צורת גת מתוקנת לשריפת הפרה. — [3]) כך בנוסח הדפוס, ובתוספתא צוק"מ גיזתה, ובירוש' גיסתא. — [4]) דר' מויא: Sinus.

[1]) לא נתברר היטב מקור מלה זו. ת"י על שם העיר גת, וזהו היותר מתקבל.

[2]) עי' הערה שלקמן. — [3]) כך בקצת נוסחאות. בערוך: אף הגיתות, ובקצת נוסחאות אף הנשים, ובספרי הדפוס אף הגוניות. והנה על אמתת הגרסה גתיות או גיתות מעיד המאמר במדרש אסתר: אביא גתיות. ואעפ"י שבמדרש אבא גוריון כתוב במקום אביא גתיות כאבגתיים, אעפי"כ נראה כי העקר הוא כמו במדרש אסתר, מפני שנראה כי בעל המדרש דרש את השם אבגתא כאלו היה מורכב משתי המלים אב = גתא, והוא אביא גתיות או גתות. והגרסה כאבגתיים שהחליטוה ג' בהרט וש' קרויס (Lehnw. 11, 2) לאמתית ובארוה במשמ' שפחה, מהמלה היונית οἰκέτις, אינה מתישבת יפה בסגנון המאמר. וכבר דחה עמנו' לֹו בהערות לקרויס השערה זו. וגם בהמלה קורות, מאחרי הקורות, יש גרסות מתחלפות. הגרסה קורות שבפנים היא זו של הערוך, ובנוסח' קורים, וכן בקצת כ"י. ויש גרסאות קורים, קורים, ועוד. ועל סמך גרסה זו פרש מוספיא מלה זו מלשון יונית καίρος, במשמ' נול האריגה. וכבר נתחבטו המפרשים בפרוש מלת גתות או גתיות לפי גרסה זו, ולא מצאו דבר מתקבל, ולכן מוטב שנקבל הגרסה קורות או קורים, ונפרש גתיות במשמ' הפשוטה מן גת, ר"ל אשה עובדת בגת מאחורי הקורות. וצריך לאמר, כי הנשים הגתיות היו מפורסמות בזמן ההוא שהן דברניות וצחקניות ביותר, וכך פלישר בהער' ללוי. — [4]) עי' הערה הקודמת.

שער הדלת

ד

ד האות הרביעית באותיות האלף בית העברי, ושמה דלת, עי' ערך ד ל ת.

אות זו מצינת אחד מחמשת הקולות דטלנת שמוצאם, מהלשון לפי דעת הקדמונים, או, לפי דעת החדשים, מבין ה ש נ י ם (Interdentale), לאמר שקצה ה ל ש ו ן נוגע בין שתי **שורות** השנים העליונה והתחתונה.

האות ד היא השלישית באותיות בגד כפת שהיתה להן בזמן מן הזמנים בפי העברים הברה כפולה [1], הברה יותר קשה בתחלת הברה, ויותר רכה ורפויה באמצע הברה אחרי תנועה פתוחה, וכדי לסמן שתי הברות אלו צינו ההברה הקשה בדגש בפנים, דּ, שנקראת דלת דגושה, וההברה הרפויה צינו באות ד בלי דגש בפנים, או בקו למעלה, ונקראת דלת רפויה. בזמננו מפיקים כל היהודים בכל מקום שהם את שתי הדלתים כמעט באופן אחד אם היא בתחלת הברה או באמצעה.

האות ד לא תחבר בלשון העברית להאותיות ז, ט, ס, ולא יבואו הצרופים דז, דט, דס.

בלשון העברית האות ד היא מהשרשיות, אך בארמית משמשת אות דְ השואית כמו שֶ בעברית, ובקצת מלים מארמית שנכנסו בסגנון העברי משמשת גם האות ד בראש המלה כשמושה בארמית.

במספרים משמשת ד במקום המספר א ר ב ע ה: מהו סוד שנותיו של אדם, ס' ששים ו' ששה ד' ארבעה הרי שבעים שנה (תנחומא כוכל, לך לך כג).

בין קצת אותיות השנים נבלעת אות ד, כמו שֵׁשׁ. שִׁשָּׁה, במקום שֶׁדְשׁ, שֶׁדְשָׁה.

ד מתחלפת בעברית בעצמה באות ז, ס, ותבוא במקום טית בשאר הלשונות האחיות.

[1]) עי' אדות ההברה הכפולה של בגד כפת הערה לאות ב והערה לאות ג. בהתרגומים הקדמונים ביונית ורומית הדלת הדגושה והרפויה מעתקות באופן אחד, ויש אולי להוכיח מזה כי בזמן התרגומים האלה היתה הברה אחת לשתיהן. בזמן התלמוד נראה שהגליליים היו הוברים אות ד בפרט אחרי אהוי אולי כמו אות ת, כמו שספרו: ההיא א י ת ת א דבעיא למימר לחברתה תאי דאוכליך חלבא אמרה לה ש ל ו כ ת י ת ו כ ל י ך לביא (עירו' נג:) א"כ ד א ו כ ל י ך־ת ו כ ל י ך. בערבית יש ד a) ויש ד' b) והשניה נקראת כמו ז, ומדברי רסע"ג בפרוש ס' יצירה שהובאו בהערה לאות ג נראה כי הדלת הרפה בעבר' דומה בהברתה להאות ד'אל הערבית, כי הוא הזכיר שם רק האות ט' c) והאות צ' d) שהן מיוהדות להלשון הערבית, ואלו האות ד' b) הערבית לא הזכיר, משמע שזו האות ישנה גם בעבר'. וכבר העיד רבנו נסים בפרוש יצירה בשם הקורא הטברני רבנא יצחק בן רבנא שלמה שהיה קורא את האות ד שבמלת אפדנו כעין ט' ואת האות ד שבמלת וַיְּדְרְכוּ כעין אות צ', אמר וז"ל: והיה רבנא יצחק בן רבנא שלמה ז"ל אומר כי יש בלשון העברים אצל הטבריים הטא והצאד והיה קורא ויטע אהלי אפר"ט א פ ט נ ו והיה מיסד הטא בלשונו והיא בכתב דלת והיה קורא וידרכו את לשונם והיה מיסד הצאד בלשונו והיא בכתב דלת, וכל זה למה מפני שהיה בקי בקריאת בני טבריה (רבנו נסים, פרוש יצירה קונטרים המסורת, דוקס 73). וכן ר"י ברצלוני בפרוש יצירה: ואלוה כענין אפדנו (יציר', ברצלוני 229). החדשים הסכימו שבזמן שהיתה הברה כפולה להאות ד היתה הברת הדלת הרפויה בהשתתפות נשימה קצת דומה להברת th באנגלית.

a) د b) ذ c) ظ d) ض

*דָּא[1]), — קול חקוי של קריאה לגמל, לזרז אותו בהליכה וכדומה: הנזהה של הגמל דא דא[2]) (פסח' קיב:).—ועי' קול.

דאב, ממנו דָּאַב, *דְּאַב, דְּאָבָה, *דְּאָבָה, דְּאָבוֹן.

דָּאַב[3]), פ"ע, — היה חלש ובלי כח וחש כמו קרוב להתעלף מפני צמא וכדומה, **verschmachten languir; languish**: כי הרויתי נפש עיפה וכל נפש דָּאֲבָה מלאתי (ירמ' לא כה). והיתה נפשם כגן רוה ולא יוספו לְדַאֲבָה עוד (שם יב).—ובמשמ' *היה נכאב ועגום, ואמר המשורר: מלכים אשר נשגבו, ואביונים יִדְאָבוּ, יחד על עפר ישכבו (רמב"ע, תוכחה).— *ודאב על: דבב דָּאַבְתִּי על נפשיך, דרוש אדרוש מבשר קדשך, דום כמו האמנתי ואנטשך (יוצר שבת א חנוכה, אודך). אדאב ואתעצב בלב נכאב כאב על בן אשר יאהב וגיל אשביח (קינ' לתיש בנפטר בנו, כס' ד"ח).—ובהשאלה, דָּאֲבָה העין מצער, מיגון וע"ני: עיני דָּאֲבָה מני עני קראתיך יי' בכל יום (תהל' פח י). — *והנפש: ולמה מברכים על הבשמים במוצאי שבת מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב (רמב"ם שבת כט כט). שהנשמה העליונה מתאוה לשבת בגוף בדעתה המשכן הנכבד ההוא ובהסתלקה דואבת (תולדות יצחק להרי"ץ קארו, ויקר').—ובמליצה להחיים, *ימי הזקנה: 'ימי זקנתך שהם דואבים זבים ומתמוטטים (רש"י דבר' לג כה).—ופעול *דָּאוּב, מי שתמיד דֹּאֵב: דָּאוּב נפש, לאין נוח ונופש (מחז' רומני, יוה"כ, אלהי אל תבישני).

— נפע', *נִדְאַב, — שנהיה דֹּאֵב: בקרבי לב נכאב, נדוה וְנִדְאָב, נשארנו בלי אב, והיינו כיתומים (סלית' י' טבת, אבן הראשה). פארנו נתאב, ולבנו נִדְאָב, יען כי אין אב (סמא"ל, סלית' צו"ג, שחר אעירה).

— הפע', *הִדְאִיב, —גרם שידאב: איזהו דבר שמכלה את העינים ומדאיב את הנפש הוי אומר אלו התחתוניות (נדר' כב.). עד שתדאיב[1]) (האש) נשמתן (כ"כ עט.). — ואת העין: בני אל תלעג לחיי עני ואל תדאיב עיני מר רוח (כ"ס גגי' ד א).—ואמר הפיטן: תרחק מחבורת גנבים, וכו' שבעים ללחם מרעיבים, נפשות מפיחים וּמַדְאִיבִים, מארבים על דרכים יושבים (יוצר א שבוע', תרחק). דיה לצרה שיתאותנו בה בשעה שתבא עליהם למה תדאיבם עכשיו בבשורה קשה (רש"י ברכ' ט:). וישקד (החולה) בשינה ובמרגוע ובמנוחה ויעזב הכעס והחמה ולא יורד עליו מה שידאיג וידאיב (קאנון ג י ה ו). גאון רעים ובוז גיאיונים משטמת כסילים ושנאת מהבילים לא הדאיבו נפשותינו לא דלחו אף לא עכרו מימינו הנאמנים (הקד' שבי"ע ג). דאגה מדאיבה דאגת עשר והדאגה תניד שנה (כ"ס, תרגום כ"ז לא א). תשמח (המליצה) דואבים, תדאיב שמחים (אסף מה כא).

דְּאַב, ס"ז, — כמו דְּאָבָה: אזכור מעללי יה, ואתן לו הודיה, ממעשה שהיה, בימי מתתיה, בהיות בזויה, שבורה ודתויה, מתוך דְּאַב ודויה, הוציאה לרויה (זולת חנוכה, מחז' רומני).

דְּאָבָה[2]), ס"נ, — הפעולה, הרגש ש' מי שדֹּאֵב: בצוארו ילין עז ולפניו תדוץ דְּאָבָה (איוב מא יד).—ועי' דוץ.

דַּאֲבָה[3]), ס"נ, — כמו דְּאָבָה: הן שמתני נפשי לְדַאֲבָה, ונתתני לעין כל לזעוה, והשכרתני ביין תאוה (רמב"ע, תחנה לעי"ת וכ"ז חלק גרמני עברי, דאבה).

דְּאָבוֹן[4]), ס"ז, סמי' דַּאֲבוֹן, — דאבון נפש, כמו דְּאָבָה: ונתן יי' לך שם (בגלות) לב רגז וכליון עינים וְדַאֲבוֹן נפש (דבר' כח סה). — ומצוי בספרות: בפחי נפש בדאבון נפש (רש"י שבת קכז:). — *ובלי נפש: ועניים ענין דאבון ויגון (שרשי רד"ק, נפח). — ואמר המליץ: מי יתנה אלין ביער בערב, אהים ואילילה בגודל דאבון (עמנ', מחב' ז). והשמן העשוי מחבושים וכו' יחזק כל איברי הגוף ויפטמו ויוסיף בלחותו וימנע הדאבון ויעצור הזיעה וישמח הנפש —

[1]) בערב' דַאה, ד'ה a), קול קריאה להנאקה לבוא לולדיה. — [2]) בארמ': אמר רב ניזהא דתורא הן הן ניזהא דאריה זה זה ניזהא דגמלא דא דא ניזהא דארבא הילני הייא (שם). ופרש"י: לחש על השור שלא ינגחנו. אבל כבר דחה רשב"ם פרוש זה ואמר: ונראה בעיני שאינו לחש אלא גערה שגוער בו בלשון הזה להבריחו מעליו או כדי שיעשה מלאכה וכן כולן וכו' ניזהא דארבא כדי למושכה בחבל ולהוליכה לנהר. ע"כ. והוא הפרוש האמתי, כמו בלשון ערב', ועי' ערך נזהה.

[3]) רק עברית. ודומה לו אדב, הֶאֱדִיב, עי"ש.

[1]) ואולי זה עומד כמו הקל.

[2]) משקל דְּאָגָה, חֲרָדָה.

[3]) משקל זַעֲוָה.

[4]) כך רד"ק ועמנואל, וכן רוב המדקדק' החדש', אעפ"י שאפשר שיהיה מן משקל פֶּעְלוֹן.

a) כ"ה כ"ה

(מ' אלדבי, ש"א ה י ב). —*וככל': שמך ינים דאבוני, ויאר אפלת אישוני, ויערב זכרך על לשוני, כמו נופת צופים טעמתי (סדור רע"ג, סליח' ב). אם יש לבבך כשמיר ירך לרוב דראוני, איך תחשוב כי אני חי על דעתך דאבוני, המעט היותי בתוך עם יחשוב שמאלי ימיני (תלונה לרסב"ג). והוא (היצר) מחטיא ולא יחטיא ובשערה קולע, ודְאָבוֹנִי על עוני השימני צולע (רמב"ע, תחנ' ליוה"כ). תאמץ לב לבל ימס כדונג ביום אידך וצער דאבונך (לרי היגון, רש"ט פלקיירא ב:). — *לדאבון לבי, לדאבון נפשי, השתמשו הסופרים החדשים בדבור זה במשמ' לצערי: לא אוכל לדאבון לבי למלאות מטעמים שונים (אגרות יל"ג א קיז). לדאבון נפשי ראיתי כי המרו דברי (שם א ד). — ובמשמ' *חלשה והתעלפות אבר מאברי הגוף: כי חסרון האוכל מכאיב הלב ומתוך כך מתעלף ופעמים אינו מתרפא ואפילו דאבון אחד מאבריו אני קורא בו סכנה (מרדכי שבת תס"ד).

דאג[1], ממנו דָּאַג, דְּאָגָה, *דְּאָגִי.

דָּאַג, פ"ע, עת' אֶדְאַג, בהפס' יִדְאָג, בינ' דּוֹאֵג, דּוֹאֲגִים, — א) דָּאַג לפלוני, חש רגש של מורא ומגור שמא קרה לו לפלוני איזה מקרה רע, besorgt sein s'inquiéter ; be afraid: ושאול אמר לנערו אשר עמו לכה ונשובה פן יחדל אבי מן האתנות וְדָאַג לנו (ש"א ט ה). נמצאו האתנות אשר הלכת לבקש והנה נטש אביך את דברי האתנות וְדָאַג לכם לאמר מה אעשה לבני (שם י ב). — ובמשמ' *התבונן לו מה חסר לו, ואמר בן סירא: ראש שמוך אל תתנשא היה להם כאחד מהם דאג להם ואחר תסוב (ב"ס גני' לה א). הדואג לעמו מחתף ומחזק עיר מצר (שם נ ד). — וְדָאַג אֶת הדבר, יש לו מגור מפני הדבר הזה: ויאמר המלך צדקיהו אל ירמיהו אני דֹאֵג אֶת היהודים אשר נפלו אל הכשדים פן יתנו אתי בידם והתעללו בי (ירמ' לח יט). וְאֶת מי דָּאַגְתְּ ותיראי כי תכזבי (ישע' נז יא). — ומן הדבר: והרעב אשר אתם דֹּאֲגִים ממנו שם ידבק אחריכם (ירמ' מב טז). כי עוני אגיד אֶדְאַג מחטאתי (תהל' לח יט). שתה כל משקין ולא שתה מים ביום ידאג מן ריח הפה ובלילה ידאג מפני אסכרה (ברכ' מ.). — ובהחלט, בלי הדבר שגורם המגור: והיה (האיש הבוטח באלהים) כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא ירא כי יבא חם והיה עלהו רענן ובשנת בצרת לא יִדְאָג (ירמ' יז ח). מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר שמא לא ירד מן למחר (יומא עו.). אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה (מו"ק ט.). מי שלבו דואג בקרבו (חגי' יג.). — *ודאג על דבר: שנמצא מלך ירד ממלכותו והוא דואג על זה ורבים לא היה להם מלכות ואינם דואגים (רש"ט פלקיירא, לרי היגון ח.). אל תדאג צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום מחר בא ואינך ודאגת על עולם לא לך (ב"ס, תרג' ב"ז ל כג-כד). — ובינוני כמו *שֵׁם: עד שיבכה הדואג (ראב"ע קהלת ג ד). והוא המעציב גם כן והדואג תמיד לכל אדם אם יפגע בו ואינו משמח כלל (ר"י אברבנאל, שופט', משל יותם). ואמר החכם הדואג אשר לא יתם יגונו מי שמבקש יותר מכדי ספוקו (מ' אלדבי, ב"א ה ט). וצריך שיבחרו לו (להנולד) מינקת שתהא נערה בינונית וכו' ולא אשת כסילות ולא כעסנית ולא דואגת לפי שרוע הלב היא סבה להפסד החלב (שם שם ב). — ב) דָּאַג הים, רגש וזעף והעלה גלים: נמגו כים דֹאֵג[1].

— נפע' *נִדְאַג על דבר, מקור הִדָּאֵג, — כמו קל: כי הקור הרב עושה את האדם ואת העצבים עצלים ומאוחרים וקודרים ונדאגים וחולים (תכמוני, יצירה ד). ויהי כראותו את המראה הגדול אמר אוי לי כי מות אמות וכו' ובהדאגו על הדבר השיבו אחד מן השרים ויאמר אליו אל תירא (מנחס, טמא). כשהן גדילין גדילה פרנסתן ועושרן עמהן ואינך צריך להדאג עליהן (רש"י ערוב' כד.). כתבתי שורותי להשיב רוחו אליו ולבשרו על קורותיו כיש את לבי כי על כל צרותיו צר לי ובהדאגו נפשי דואגת ובהנחתו תשוב רוחי (תשו' ר"ת, הול' מק"נ 46). למה השתוקק משה לחיים הללו ונדאג על פרידתם הואיל ויש עולם עליון (ר"י לטיף, אגר' התשו' כז).

— הפע', *הִדְאִיג, — גרם שידאג: ואעפ"י שמדאיג ומקרר שבת הגוף (ש' דונולו, תכמוני, יציר' ד). ולא עצבו אביו כלומר לא הרגיזו ולא הדאיגו (פרשי רד"ק, עלב). וישקד (החולה) בשינה ובמרגוע ובמנוחה ויעזב

[1]) רק עברית. בערב' דומה לזה ועג' a).

a) زعج

[1]) כך מגיהים קצת החדשים הפסוק: נמגו בים דאגה (ירמ' מט כג).

הכעס והחמה ולא יורד עליו מה שידאיג וידאיב (קאנון ג יס ו). אבל כדי להדאיג עוד את נפשו יבוא לארצו בקלון ובהרפה (ר"י אברבנאל, מ"ב כ). — ואמר הפיטן: מטריד בעוקצן ומדאיג חיות ורומסן (מחז' רומני, קינה לת"ב).

— התפ', ״הִתְדָּאֵג, — נתהוה בקרבו רגש המגור והצער: שאין טוב לאדם שיעשה המלאכה על צד ההכרח והאונס מתדאג עליה ובעל כרחו (ר"י אברבנאל, נחלת אבות א).

דְּאָגָה, ש"נ, מ"ר דְּאָגוֹת, — רגש של האיש הדאג, המגור והפחד מפני רעה קרובה לבוא, Besorgnis; inquiétude; appréhension: ואם לא מִדְּאָגָה מדבר עשינו את זאת לאמר מחר יאמרו בניכם לבנינו לאמר מה לכם וליי' אלהי ישראל (יהוש' כב כד). בן אדם לחמך ברעש תאכל ומימיך ברגזה וּבִדְאָגָה תשתה (יחזק' יב יח). דְּאָגָה בלב איש ישחנה ודבר טוב ישמחנה (משלי יב כה). — ואמר בן סירא: שקד עשר ימחה שאר ודאגתו תפריע שנה (ב"ס גני' לד א). וכבר אמרו הדאגה היא המיתה הטבעית (רשב"ג, תקון מדות הנפש, הדאגה). אל תתן דאגה בלבבך כי רבים הרגה הדאגה (א"ב של ב"ס). כי הדאגה תמס לב האדם (רש"ע פלקיירא, אגרי היגון ד:). ואמר גלינוס אין שתיית סם המות קשה מהדאגה (מ' אלדבי, ש"א ה ט). אם דאגתך על העולם הזה יניח לך האלהים ממנו ואם דאגתך על הבא האלהים יוסיף לך דאגה (שם). וענין הדאגה הוא העצבון על העתיד כשיתחזק בלבו (קול יהודה, כוזרי ב לח). שאמרו חכמי הטבע היגון חלי הלב והדאגה הוא כלות הלב (ר' יונה, אבות ב ז). דאגה מן הצרה קשה מהצרה עצמה (גינת ורדים א). כי רבים חללים הפילה דאגה וקטב ישוד רוח נכאה קנאה וכעס יענו כח ודאגה בלא יומו תזקין (ב"ס, תרג' כ"ז ל כו-כז). דאגה מדאיבה דאגת עשר והדאגה תניד שנה (שם לא א). כל אנוש נושא דאגתו בלבבו אם עשיר בעשרו ואם עני בעניו (שם מא ז). — ״ומ"ר: צרות או דאגות על מות הבנים (ראב"ע ויקר' י יט). ואמר (סוקרט) הדאגות מדווי הלבבות כאשר החוליים מדוה הגופות (אלחריזי, מוסרי הפלוסופים ב א). וישליו אוהלים לשדודי השכל והאוילים, ומשכנות בטוחות למרגיזי אל ועובדי אלילים, ודאגות לקמצים לאיש חיל רב פעלים (אגרי היגון, פלקיירא ג.). — ובהשאלה לים, רגז וזעף הים וגעשו גליו: נמגו בים דְּאָגָה [1]) השקט לא יוכל (ירמ' מט כג), ר"ל בים סער. — ועי' פחד, צער.

״דְּאָגִי, ־גִיִי, ת"ז, לנק' דְּאָגִית, ־גִיִּית, — של דאגה, מטבע הדאגה: והמיוחסות (הקדחות) לענינים נפשיים הם הדאגיית וכו' (קאנון ד א ט). קדחת יום דאגיית הנה תקרה מרוב הדאגה לדבר מבוקש (שם יג).

דאה[2]), ממנו א. דָּאָה, ב. דָּאָה, וי"א גם דַּיָּה.

א. **דָּאָה**, פ"ע, עת' יִדְאֶה, עם ו המהפך וַיֵּדֶא, — טס באויר במהירות גדולה, כמו הנשר, schweben, voler vite; fly rapidly: ישא יי' עליך גוי מרחק מקצה הארץ כאשר יִדְאֶה הנשר (דבר' כח מט). הנה כנשר יִדְאֶה (האויב) ופרש כנפיו אל מואב (ירמ' מח מ). הנה כנשר יעלה וְיִדְאֶה ויפרש כנפיו על בצרה (שם מט כב). וירכב על כרוב ויעף וַיֵּדֶא על כנפי רוח (תהל' יח יא). — ״ומקור: דליו בלוד דְּאוֹת ארבע מאות, בלבנת יון ליאות, עד יוחש אות (קרוב' לפורים, אזהרת כט). — ״וביני': וכשהוא ממהר דואה על כנפי רוח (פרקי דר"א ד). שהוא עף ודואה כלומר הכרוב (ר"ש בן תבון, יקוו המים 148). — ״וכמו נע"ו: סלק מחבואים, שחים וְדָאִים, סמן לנבראים, סור מטמאים (יוצר שבת בראש', אל נשא).

ב. **דָּאָה**[3]), ש"נ, — עוף טורף, Gabelweihe; milan; glede: ואת הַדָּאָה [4]) ואת האיה למינה (ויקר' יא יד). — ואמר המשורר: עורב אשר קנן עלי שערי, על מה כצל ברח ועוף דאה, מדי ימותי אאלה על כי ברח ותחתיו קננה דאה (רמב"ע, תרשיש ה). — ומ"ר ״דָּאוֹת: לכן קומו צאו מתוך ההפכה להתעופף

---

[1]) עי' למעלה הערה [1]) הגהת קצת החדשים כים דאג.

[2]) עברית בלבד.

[3]) רק עברית. ואמרו כי נגזר השם הזה מן הפעל דאה, מפני מהירות מעופו. אך זה דחוק, מפני שמבחינה זו היה צריך לקרוא כך את הנשר. ויש אומרים שנגזר מן הפעל דוי בארמ' שמשמעתו הביט, והוא על שם שעוף זה הוא חד הראייה. וכל זה לא ברור. — [4]) השבעים תרגמוהו ἰκτίν, אך הירונימוס תרגמו milvus, וכך גם רסע"ג: אלחדאה a) בערב', שהוא מין milvus, וכמו"כ ריב"ג: אלחדאה. — לפי דעת Vollers. בערב' דהא b).

---

a) الحداة b) دها

כדאות ולרוץ כצבאות (מחז' אויניון, סחר' יוה"כ).

°דַּאֲוָה, ש"נ, — כמו דַּאֲבָה: וכשיראו בריחת אלו הבהמות מתחת ידיהם יעלה על לבם חמה וכעס ודאוה ויטרו איבה לבני השדים ומשטמה רבה (ר' קלוני', אגר' בע"ח ב א). גאות אדם תשפילנו לאחרית קיקלון ודאוה, ובמה יתגאה אנוש שבע יגון ומדוה (שערי עס"ח, בנימין בר' אברהם הרופא 72).

***דַּאֲוֹן**, ש"ז, — כמו דְּאָבוֹן: מרבה נכסים מרבה דאוון [1]) (אב' ב ז).

*דַּאי, עי' דַּי.

°דְּאִיבָה, ש"נ, — שם"פ מן דָּאַב: והדאיבה ללב ולכל נתחי הגוף (שלמה בר"ש, המליצה, ערך כאב).

°דַּאַר, ש"ז, מ"ר דְּאָרִים, — עי' *דואר.

דֹּב[2]), דוב, ש"ז, מ"ר דֻּבִּים, —א) חיה טורפת הולכת על ארבע, עפי"ר מגשם בבנין הגוף, ובילדותו מקבל תרבות האדם ומתאלף לכל מיני תנועות ורקודים כרצון האדם, **Bär ; ours ; bear**: ויאמר דוד יי' אשר הצלני מיד הארי ומיד הַדֹּב הוא יצילני מיד הפלשתי הזה (ש"א יז לז). כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הַדֹּב (עמוס ה יט). ופרה וָדֹב תרעינה יחד ירבצו ילדיהן (ישע' יא ז). אפגשם כְּדֹב שכול ואקרע סגור לבם (הוש' יג ח). דֹּב ארב הוא לי אריה במסתרים (איכ' ג י). פגוש דֹּב שכול באיש ואל כסיל באולתו (משלי יז יב). ארי נהם וְדֹב שוקק מושל רשע על עם דל (שם כח טו). —ועי' דוב, דֻּבָּה.—ומ"ר דֻּבִּים: ותצאנה שתים דֻּבִּים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים (מ"ב ב כד). נהמה כַדֻּבִּים כלנו (ישע' נט יא). — *גרה בו את הַדֹּב, מליצה קבועה במשמ' הסית בו אדם וכדומה לפתותו לעבֵרה: (אמר הקב"ה ליוסף שהיה מתגאה ביפיו) חייך שאני מגרה בך את הדוב (מד"ר ברא' פז). אף היא שמחה שמתגרת בו הדוב (שם במד' יג).—°דֹּב הים, הדֹּב שבארצות הצפון: דוב הים מדתו קטן מחצי הארי הנזכר משכנו בקיץ בהים (שבי"ע ג, רוסיה באזיה). — °דֹּב הנמלים, חיה טורפת קטנה באמריקה, **Myrmecophaga**, **Ameisenbär**: דוב הנמלים והמה ארבעה למיניהם חושם קטן וחוטמם ארוך מאד וחד ואין להם שנים כלל ומאכלם נמלים (ראש' למודים א ו). שנהבים דוב הנמלים וזאבים גדולים מאד (שבי"ע ג, זענעגאמביען). — ב) °שם לשנים מהמזלות, הדוב, הדֹּב הגדול, הדֹּב הקטן, **Constell. Bär ; ours ; bear**: ועש שהוא העגלה הוא הנקרא דוב (ראב"ע עמוס ה ח). והצורות השמאליות אחת ועשרים וכוכביהם ש"ם האחת עיש ובניה וכוכביו ט' והשנית הדוב הגדול וכוכביו י"ז (הוא, ראשית חכמה א). הדוב הגדול הנה הוא הכוכב הבהיר והיפה ברקיע הצפון נודע ונכר הוא ע"י שבעה כוכבים הזכים והמאירים אשר בתוכו (למודי הטבע ט.). הדוב הקטן כוכביו המה כהים מעט באורם ממנו וקרובים המה יותר זה לזה (שם י.).—ואמר המליץ: יביט עש על בניה ושתים דֻּבִּים ימצא בפני הרקיע גם עגלה לו שם בה ישב לו עם עיש בה יאסור הַדֻּבִּים ובם ישוב הביתה (אדם הכהן, או"א ז).

דבא, ממנו דֶּבֶא, *דָּבָא.

א. **דֹּבֶא**[1]), ש"ז, כנ' דָּבְאוֹ, דָּבְאֶךָ, — תבואות הארץ ועשרה: ולאשר אמר ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו וטבל בשמן רגלו ברזל ונחשת מנעלך וכימיך דָּבְאֶךָ [2]) (דבר' לג כד-כה).

ב. **°דֹּבֶא**, ש"ז, כנ' דָּבְאֵנוּ, — זמן הזקנה: אם פעמי רכבו כהיום אחרו, ישלח דבר פיהו וירפאנו, בו

---

[1]) הביא גרסה זו רשב"צ דוראן והעיר ע"ז וז"ל: כך הנוסחה בספר רבינו משה ז"ל ובספר צרפתים, וכן הוא במשניות שלנו והוא לשון דאגה וכו' ותרגום ביגון שאולה בדאוונא (רשב"ץ דוראן ב ז).

[2]) בערב' דֹּב a). בארמ' דֻּבָּא. והוא מן שרש דבב, עי"ש, על שם ההליכה המיוחדה להדֹּב.

a) دُبّ

---

[1]) עי' הערה שלקמן.—[2]) ת"א: וכיומי עולמתך תקפך. ע"כ. פרש דֹּבא במשמ' כח ועז, וכן השבעים. וכן רסע"ג: ולתכון כאיאמך הד'ל שגאעתך, ור"ל אמץ לבך. ריב"ג: וכימי בחורותיך יהיו ימי זקנותיך והוא לדאבון נפש והוא הפוך ממנו כאשר נהפך ממנו גם ולאדיב את נפשך. ע"כ. וכן פרש"י וז"ל: וכימיך שהם טובים לך שהם ימי תחלתך ימי נעוריך כך יהיו ימי זקנותך שהם דואבים זבים ומתמוטטים. ע"כ. — והנה כל הפרושים האלה הם דחוקים, ועכ"פ העקר חסר מן הספר, כי בהמלה וכימיך אין שום רמז לימי הנעורים. וקצת החדשים הגיהו מאדך במקום דבאך, אבל גם בזה לא נרפא הכתוב. והנה רגלים לדבר כי כל הכתוב הנה משובש, אך לפי הנוסחה שלפנינו, היותר מה שאפשר לפרשו הוא לפי שנמצא בספרא הפעל בענין הבאת עשר להארץ, וכענין זה רשי"פ בהאוצר שלו. ואולי במקום וכימיך, צריך לקרוא וּכִימֶיךָ, ר"ל כמו הימים שלך, ואולי וּבִימֶיךָ, בהימים שלך.

חָדְשׁוּ לנו ימי עדנה, וכן כימי בחורינו ימי דָּבְאֵנוּ[1] (רמב"ע, מגיד רשעת שולחיו).

א. *דָּבָא, — קל אינו נהוג.

— הפע', *הִדְבִּיא, — שפך הדם: וְנִכָּם (את פרחי הכהונה) באווי והִדְבִּיא[2]), בעזרת המלביא, אריוך כמו לביא, על דם כהן ונביא (קינה לת"ב, איך תנחמוני).

ב. *דָּבָא[3]), פ"י, כינ' דּ'בא, דּ'באים, דּ'באות, — א) עושות עשר: כל הארצות ד ו ב א ו ת כסף וזהב ומביאות לארץ ישראל (ספרא בחקותי). שתהא ארץ ישראל מלאה דגן ותירוש ויצהר וכל הארצות ד ו ב א ו ת למלאות אותה כסף וזהב וכו' שיהו כל הארצות ד ו ב א ו ת כסף וזהב לארץ ישראל (ספרי עקב מג).

דבב[4]), ממנו דּ'ב, דָּבַב, דָּבָב, *דָּבָה, ואולי דִּבָּה.

דָּבַב[5]), כינ' דּ'בב, דּובב, — א) פ"י, עשה שתרחשנה השפתים: וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דּובב שפתי ישנים (שה"ש ז י), ר"ל היין ד ו ב ב את השפתים.—ובהשאלה: רוח צח שפיים תנהל הספינה לאטה ד ו ב ב שפתי קלעיה (אבן כתן פ:).—ב) *פ"ע, השפתים דּ'בבות, רוחשות, והענבים דּ'בבים, מתחיל לזוב מהם העסיס: כומר של ענבים כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד ד ו ב ב אף תלמידי חכמים כיון שאומרים דבר שמועה מפיהם בעולם הזה שפתותיהם ד ו ב ב ו ת בקבר (יבמ' צז.). — ג) בהשאלה, *דִּבֵּר: געו כלם בקינים, על חסרון בנים, ד ב ב ו בקול תחנונים, לפני שוכן מעונים (ר"א קליר, אז בסלך). אם אשר בצדק נתישנה, וכו' ד ו ב ב ה היום אני נדונה (הוא, א ר"ה). לעו שהיו אנשים ד ו ב ב י ן בו על חבר (רב"י משלי יח). אחד בפה ואחד בלב, לא אחשוב מלהיות ד ו ב ב, אני אברך, ולי נאה לברך (פרי הארץ ב, הקדמ' בן המתכבר). — ואמר המשורר: ובחפצו לפעל פעל תעל רוחו אבר ומורשיו ירחשו לו עתידות וי ד ו ב ב ו (יל"ג, מלחמ' דוד בפלשת' א).

---

1) לפי פרוש של ריב"ג ורש"י ואחרים למלת דבאך.
2) כך לפי הענין ולא נתברר מקורו.
3) לא נתברר מקור מלה זו במשמ' זו.
4) רק עברית. בערב' דַבַּ a) הלך לאט על ארבע וזחל.
5) בהערוך הובא בארמית: חזינהו לסיפוותיה דקא ד ב ב ן. ע"כ. אך לא ידוע איה מצא זה. בגמ' (כ"ק קיז.) כתוב בכל הספרים דפרטיה שפוותיה.

a) دبّ

— פעו', *דּוּבַב, — כמו קל א: דֻּבַּב דאבתי על נפשך, דרוש אדרוש מבשר קדשך, דום כמו האמנתי ואנטלך (יוצר שבת א חנכה, כאז אכן). ומעתה בקול רנה ותודה, הנני לאל יתברך מודה, אשר על ידי גלגל וסיבב, שפתי ישנים ד ו ב ב (סקד' פתחי תשובה, יו"ד), ר"ל גרם שידובבו בקבר ע"י מה שהביא את דבריהם בשמם בספרו.

— פוע', *דּוֹבְבתי, —כמו דברתי: ד ו ב ב ת י לשפוך שיחה, הושיעני מרבה סליחה (סמא"ל, ערב' יוה"כ, כסא אלהי).

*דְּבָב[1]), ש"ז, —איבה ושנאה, **Feindschaft; inimitié enmity**: שיהא המות הורג אתכם מבפנים ובעלי ד ב ב מקיפים אתכם מבחוץ (ספרא בחקתי לג). ורגום ירגמו בו כל העדה יהיו כל העדה כבעלי ד ב ב לו (שם, אמור רמד). אלו לא קבלתורתי ומלכותי בסיני הייתי נעשה בעל ד ב ב לאלו (מד"ר שה"ש, וחכך). והשובבות הוא החטא נקרא שבב, ותשפיל ותפיל לפנינו כל בעלי ד ב ב (ר"ת על דוגס, סכב).—ומ"ר: ספר שנכתב בקדושה ימחה על המים ספרי מינים שמטילים איבה ושנאה וקנאה ועול ד ב ב ו ת עאכ"ו שימחו מן העולם (ספרי נשא טז).

*דֹּבֶב, ש"ז, — דבור: יערוף דֹּבֶב לקח לקוחה, ונפת תטוף למתקה (אופן שבת תשובה, האזינו). דֹּבֶב שיחו לתמר, יטיף תעודה לגמר (מחז' רומני, שמע"צ, אמרתי לכן).

*דְּבַדְבָּנִית[2]), ש"נ, מ"ר דְּבַדְבָּנִיּוֹת, — א) ענבים גמולים ביותר שנתרככו ונתמעכו קצת והעסים זב מהן: והדבש והד ב ד ב נ י ו ת[3]) אעפ"י שמנטפין

---

1) בארמ' דְּבָבָא.
2) לא נתברר מקורו, ועי' הערה שלקמן. —3) כך הגרסה בנוסח' הדפוס בש"ס וילנה, וכך כתובה מלה זו בפרוש ר"ח, וכן בערוך, אך בקצת ספרים דברניות, ובמשנ' דפוס נפ': דמדמניות, ועי' זה. והנה, בפרוש ר"ח הנדפס בש"ס וילנה חסרות כאן מלים אחדות ששם לפי הנראה היה פרוש מלה זו, ולכן אין לברר אם הפרוש שהובא בהערוך לקוח מר"ח או אין. והביא הערוך שני פרושים: ציראס"י והוא ח ב אלמלוך a) וי"מ מין ענבים. ע"כ, והכונה בדבדבניות לפי הפרוש הראשון היא לאותם הגרגרים האדומים בגלעין בפנים שקראו להם גם גדגדניות, עי' זה הערך. וכהי"מ פרש גם רש"י: אשבולות של ענבים. ואעפ"י שהרמב"ם הלך בדרך אחרת ופרש דבדבניות:

a) حب الملوك

(ע"ז כ ז). דבש ודובדבניות ומה דובדבניות מענבים אף הדבש דבש מענבים (תו"ת הר"ג גירונדי ה). — ואמר המליץ: עד אשר יאפו לחם משונה מעשה רשת כעבין ולחמניות ועליהן דבש והדבדבניות[1] (חנן כחן סה:).

דִּבָּה[2], ש"נ, מ"ר דִּבּוֹת, — דברי גנות ודפי שאדם מספר על חברו או על דבר מהדברים, Verleumdung ; calomnie, dénigrement ; slander: וישבו (המרגלים) וילונו עליו את כל העדה להוציא דִבָּה על הארץ (במד' יד לו). מכסה שנאה שפתי שקר ומוצא דִבָּה הוא כסיל (משלי י יח). — ובסמיכות להדבר שעליו מספרים הדבה: ויציאו (המרגלים) דִּבַּת הארץ אשר תרו אתה אל בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה ארץ אכלת יושביה הוא (במד' יג לב). — ועם רעה: וימתו האנשים מוצאי דִּבַּת הארץ רעה (שם יד לז). — וכמו"כ בכנוי להדבר שעליו מספרים הדבה: ויבא יוסף את דִּבָּתָם (של אחיו) רעה אל אביהם (ברא' לז ב). — ובסמיכות להמספר את הדבה: כי שמעתי דִּבַּת רבים מגור מסביב (ירמ' כ י). ותעלו על שפת לשון וְדִבַּת עם (יחזק' לו ג). כי שמעתי דִּבַּת רבים מגור מסביב בהוסדם יחד עלי לקחת נפשי זממו (תהל' לא יד). — ובכנוי של מוציא הדבה: ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל פן יחסדך שמע וְדִבָּתְךָ לא תשוב (משלי כה ט-י).

*__דָּבוּב__, ת"ז, לנק' דְּבוּבָה, — דָּבוּב לפלוני, חש בנפשו רגשי דבב ואיבה ושנאה לפלוני, feindlich; hostile: מעשה באשה אחת שהיתה דבובה לחבירתה ושלחה עירובה ביד בנה וכו' מתוך כך עשו שלום (ירוש' ערוב' ז כד ג). למלך שהיו לו שני לגיונות קשין והיו דבובין זה לזה כיון שראו שהוקשה מלחמתו של מלך עשו שלום זה עם זה כדי לעשות מלחמתו של מלך (מד"ר שה"ש, לאיכה). — ובהשאלה לדברים לא בע"ח אש וברד דבובין זה עם זה כיון שראו מלחמתו של מלכי המלכים הקדוש ב"ה שהיא מלחמת מצרים עשו שלום ביניהם ועשו מלחמת הקב"ה במצרים (שם).

*__דִּבּוּב__, ש"ז, מ"ר דִּבּוּבִים, — שה"פ מן דָּבַב, דִּבֵּב, במשמ' דִּבּוּר, תפלה, — ואמר הפיטן: קול דבובם ירחישו כהיום, רוגשים להריע למצוא פדיום (ר"א קליר, א ר"ה, את חיל). — ובלי כנוי: כל ימי היותו בזה ובבא היתה (התורה) דבוב שפתו ככתוב הכל בספרי הקדמונים לכל אחד בהקדמתו (הקד' הלבוש, או"ח).

דָּבוּק, עי' דָּבַק.

*__דִּבּוּק__, ש"ז, — א) שה"פ מן דִּבֵּק: והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים וכו' בשמוש חכמים בדבוק[1] חברים ובפלפול התלמידים (אבות ו ה). מפני שהוא (המיחם) עשוי פרקים פרקים והוא מתיירא שמא נתאכל דיבוקו והוא מוסיף מים (ירוש' שבת ג ו.). איזהו דיבוק שמאלו תחת לראשי (מד"ר שה"ש ב ו). לדבר על ענין דבוק האדם באשתו ולבאר משפטי חבוביהן ופרידותן (ראב"ד, הקד' בעלי הנפש). — ב) דבוק רוח הקדש באיש: והנה עשה שמואל זה (להקריב קרבן לה') כדי להגיע אליו הנבואה והדבוק כי היו הקרבנות אמצעים עצומים לזה (ר"י אברבנאל, ש"א ז). מדרגות הדיבוק אלהי עם בני האדם הם אחד עשר זו למעלה מזו (יוסף דון יחייא, ה' מגלות, הקד' שה"ש). היא (נפש החכמה) יתר דבקה בו דבוק דיוקי מדבוק אבריו זה בזה (ריב"ל, עולם הקטן ב ג). ודבוק השכל הפועל באל ית' מצד שהוא מעלה ממעלות השכלים הנפרדים וכו' שמדרך הטבעי אין דרך בין הדבוקים הטבעיים ובין הדבוקים הרוחניים (שעה"ש לאבן לטיף כז). והיא (התורה) כלי אשר באמצעותו יגיע הדבוק האמתי באומה הישראלית עם ה' יתברך וכו' ולזה החקירה האנושית להגיע אל זה הדבוק הוא דבר בטל (ר"י מפיסא, מנחת קנאות 94). — ג) בפרט התחברות הכבבים והמזלות זה לזה: שבתי וצדק מתחברים מעשרים לעשרים שנה בחלק אחד מן הבתים ולראש עשרים במזל התשיעי לדבוק ההוא וכן משפטם עד שישלימו הי"ב בתים לי"ב דבוקים (חזיונות הראב"ע). אמנם הלבנה חגרה בעוז מתניה ותריץ ותתצב לפניו (לפני השמש) בכל מול ומזל

... התיכות שרודין מן הכורת שבהן הדבש, ע"ב, ובפרוש הדברים הרמב"ם הוא בן סמך ביותר, מ"מ כאן נראים דברי המפרשים דבדבניות בענבים, וראיה לפרוש זה ממה שרמו שם בגמ' על משנתנו ממה שאמרו במקום אחר הבוצר לגת הוכשר, משמע קצת כי הדבדבניות הן כמו"כ ענבים, אלא שנראה כי הן ענבים מנטפים, מפני שהם כבר קצת מעוכים מרוב בשולם. — [1]) ואולי כונתו כמו פרוש א' של הערוך לגרגרי המלך.

[2]) בערב' דַבּוּב a) מוציא דברי לעז ומספרם לאנשים.

a) دبوب

[1]) גרסת הערוך, ובנוסח': בדקדוק.

שתי פעמים אחד כדבוקה ואחד בנגודה (ר"י אלברגלי, נחלת אבות א א ו). תדע אדוני המלך כי נמרוד המלך כאשר הגידו לו חכמיו וחוזיו וקוסמי זמנו כדבוק מורה על הולד בארץ נולד יחלוק בדתו ובדת עובדי הצלמים הלא פחד נמרוד על עמו וממלכתו שלא יפסידה (ר' קלוני', אגר' בע"ח ה ה). דיני הדבוקים והסבובים וצומחי השנים והחדשים ודבוק המאורות והקבלה במולדות (שם). ועם כל אלו המנעות הזריות שהתיכוני מניח יביא ראיה לדבריו מחלקיות הירחיים והשמשיים שהם מושגים בחוש ומהמצא במבטים מדבוק הכוכבים שהוא מסכים עם הנחותיו (ר"י אלבו, העקר' ד ג). והחכם ן' עזרא ז"ל יש לו בזה דעת נכריה כי הוא רואה שזה השטן מבט ממבטי הככבים מורה זאת הרעה הבאה על איוב ויהיה לפי זה פי' ויהי היום יום שהיה זה הדבוק וזאת המחברת במערכת הככבים (אוהב משפט, בפור' לאיוב א ו). ומולד הלבנה בחלק אחד כנגד גלגליה והדבוק הוא כהרף עין ולאלתר נפרדות זו מזו (קול יהודה, כוזרי ב כ).

*דְּבוּקָה, ש"נ, מ"ר דְּבוּקוֹת, — דבר דבוק לדבר אחר, אות דבוקה לאות אחרת: ומה ששאלת בדבוקות של ספר תורה אם הפרידם (תשו' הרמב"ן, סוכת בשו"ת רלב"ת א).

דְּבוּר, דבורים, — עי' דְּבוֹרָה.

דָּבוּר, — עי' דבר.

*דִּבּוּר, ש"ז, מ"ר דִּבּוּרִים, — שם"פ מן דִּבֵּר, במשמ' עצם הפעולה, והמלים שיצאו מהפה, ובמשמ' צווי: שהיו נוסעין וחונין על פי הדיבור (ירוש' שבת טו יה.). כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו (ברכ' ז.). כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה קושרים לו שני כתרים (שבת פח:). כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות (שם). שלא יהא דיבורך של שבת כדבורך של חול (שם קיג:). כל דיבור ודיבור שיוצא מפי הקב"ה נברא ממנו מלאך אחד (חגי' יד.). עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דיבור עם משה (ב"ב קכא.). כשם שהדיבור רע לייו כן הדיבור יפה לבשמים (כרית' ו:). זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו (ר"ה כז.). שתיקותך יפה מדבוריך (יבמ' סה.). כיצד היה הדיבור יוצא מפי הקב"ה (מד"ר שה"ש, ישקני). והקב"ה ממתיק בחכו הדבור (מד"ר שה"ש, חכו). — ובפרט הדבור האלהי, ובהרחבה, האלהות עצמה: שמכולן לא קרא הדיבור אלא למשה שנאמר ויקרא אל משה (מד"ר ויקר' א). ולא היה הדיבור מדבר עם משה עד שתמו כל אותו הדור (שם שה"ש, התאנה). — ותוך כדי דִבּוּר: שהתפיסו כולן בתוך כדי דיבור וכמה תוך כדי דיבור כדי שאלת שלום וכמה כדי שאלת שלום כדי שאומר שלום תלמיד לרב (נזיר כ:). שכפרו שניהן תוך כדי דיבור (שבוע' לג.)—*ומשל: אם הדבור כסף השתיקה זהב (משלי חכמים, דרך טובים). עד שלא דברת הדבור אסירך וכשדברת אתה אסירו (פלא יועץ, סגלגות). — ובמשמ' *מצוה ופקודה: ובעין יפה נעשיתי לו קבלן גמור עבור פב"פ שלוה ממנו כך וכך דינרין והוא לא נתנם לו אלא בדבורי ובמצותי שאמרתי לו תחלה תן לו ואני קבלן גמור (ר"י ברגלוני, השטרות 83). —*ונאמן בְּדִבּוּרוֹ: עד שיגבה ממני ומן הבאים מכחי ומכל מה שימצא לנו משלם עד פרוטה אחרונה ויהא נאמן בדיבורו (שם). — ובמשמ' *מִלָּה: כי הכפולות תאמרנה בשתי לשונות ברך ובקשה בין לבדן ובין לכל אחת ואחת בין בראש דבור בין בסוף דבור בין בתוך דבור בין בכל דבור (חכמוני, יצירה סט.). וצרף את האותיות הפשוטות זו עם זו ויעשאן דבורים רבים (שם עג:).

דְּבוֹרָה[1], ש"נ, — שם היחיד לדבורה אחת, והיא מין זבוב גדול עושה הדבש, Biene ; abeille bec: והיה ביום ההוא ישרק יי' לזבוב אשר בקצה יארי מצרים ולדבוֹרה אשר בארץ אשור ובאו ונחו כלם בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים (ישע' ז יח-יט). הדבורה הזו דבשה מתוק ועוקצה מר, וכו' הדבורה הזו דובשה לבעלה ועוקצה לאחרים (מד"ר דבר' א). — ומ"ר דְּבֹרִים, דְּבוֹרִים: ויסר (שמשון) לראות את מפלת האריה והנה עדת דְּבוֹרִים בגוית האריה ודבש (שופט' יד ח). וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדְּבֹרִים ויכתו אתכם (דבר' א מד). סבוני כִדְבֹרִים דעכו כאש קוצים (תהל' קיח יב). המלקוט של בקר והחסום שלה והמדף של דבורים

---

[1]) בערב' דַבּוּר a) וגם זַנְבּוּרָה b), בארמ' דַבַּרְתָּא, זִבּוּרָא. ולא נתברר על שם מה נקראת כבה.

a) دَبور b) زُنْبورَة

והמנפה (כליס יו ז). — *וככנ׳: עד שאתה אומר לי הרחק חרדלך מן ד ב ו ר י י הרחק ד ב ו ר ך מן חרדליי שבאות ואוכלות לגלוגי חרדליי (ב"ב כה:). —*ומשל: אומרים לה לצרעה לא מן דובשך ולא מן עוקצך (מד"ר במד׳ ג). —*ומשל אחר: ה ד ב ו ר י ם בפיהם צוף אבל עקצו בצדו (י"ע פרנסים, לבי מודת 113). — וביתוד *אותם העושים הדבש: במיני ה ד ב ו ר י ם וכו׳ לפי שבמין הזה יש ג׳ מינים בכוורת הא׳ הנקראים ד ב ו ר י ם והוא העושה הדבש והשני הנקראים מלכי ה ד ב ו ר י ם והג׳ הנקראים זכרים (רשב"ל דורן, מג"א, ת"י ג 7).

*גַּז, גזים.

דְּבַשׁ. — דֹּנַג.

*זיף, זיפים. — *זִמְזוּם הדבורים.

*חלה, חלות דבש.

*כַּוֶּרֶת.

*מדף.

*נחיל של דבורים. — נֹפֶת.

עֹקֶץ, של הדבורה.

צוּף. — צִרְעָה, דומה לדבורה.

רָדָה הדבש מן הכורת.

*שעוה. — שְׁרִיקָה, *שריקת הדבורים.

דְּבוּרִי, ת"ז, — של הַדִּבּוּר, ובפרט שטה משטות הפלסופיה, החכם ה ד ב ו ר י, והם המדברים [1]: השיב החכם ה ד ב ו ר י דרכי כל ידיעה היא או ציור או הצדקה כהצדיקנו שיש לכל התחלה (המבקש לרש"ט פלקיירא). — ועי׳ מְדַבֵּר, מְדַבְּרִים.

***דְּבוּרִית**, ש"נ, — משפחת הדבורים בכורת: אמר הקב"ה כ ד ב ו ר י ת הזו יהיו בני מדברין על ידי נביאים ועל ידי צדיקים (מדר׳ דבר׳ ז, כ"י מינכן, בית תלמ׳ ד).

דְּבִי, ת"ז, מ"ר דְּבִיִּים, דובִי, דְּבִיּוֹת, דובִי, — של הַדֹּב, מטבע הַדֹּב: ואמנם ההעמדה מלחיות והוא ההעמדה ה ד ו ב י י ת הנה ראוי בעבורו בעת ההריון החוקנים הדקים (קאנון ג כא ב י). וע"כ יקראו בני אדם היוצאים ממינם ברבוי הרשע ד ו ב י י ם וכו׳ וכן האיש ה ד ו ב י (המבקש לרש"ט פלקיירא).

[1]) בערב׳ מתכלמין a).

a) متكلمين

א. **דִּבְיוֹן**[1]), ש"ז, מ"ר דִּבְיוֹנִים, — זבל, צאת היונים: עד היות ראש חמור בשמנים כסף ורבע הקב דִּבְיוֹנִים [2]) בחמשה כסף (מ"ב ו כה).

ב. ***דִּבְיוֹן**, ש"ז, מ"ר דִּבְיוֹנִים, — כמו דֵּאָבוֹן: ולב מצרים המסית בְּדִבְיוֹנִים, במכות גדלת ותלים רעים ונאמנים (יוצר אחרון פסח, אמץ גבורותיך).

דְּבִילָה, עי׳ דְּבֵלָה.

***דְּבִיקָה**, ש"נ, — שה"פ מן ד ב ק: בג׳ לשונות של חבה חבב הקב"ה את ישראל ב ד ב י ק ה בחשיקה ובחפיצה (מד"ר בראש׳ פ). נכנס פנחס ומצא אותם שקבעם הקב"ה זה עם זה והיו כרוכין זה בזה ולא היו יכולין להפרד עצמן ודקר שניהם דרך ד ב י ק ת ן (שם שמות לג). וטעם ה ד ב י ק ה האהבה הנאמנה והלב השלם בה (תו"ה, אהבת ה׳ א). וכי תתבקנה (את החכמה) רוצה בו ה ד ב י ק ה הגמורה החשקית ישיגך כבוד בחבוקה (מלמד התלמ׳, נשא). והכתוב חלק האהבה ו ה ד ב י ק ה בשתים וכו׳ שענין ה ד ב י ק ה היא אהבה הנאמנה והלב השלם (ר"א אזקרי, חרדים, מ"ע א). — וביחוד בתכונה, *דביקת החמה בלבנה: ויש מהם (מהאומות) מתחילים בחשבון ימי החדש מ ד ב י ק ת הלבנה בחמה כשהן נדבקין יחד (ר"א הנשיא ב ג). וענין ה ד ב י ק ה הזאת שיש לו עמה (להירח עם השמש) הוא שיקרא קיבוץ שני המאורות (יסו"ע לר"י ישראלי ג יא). ולכוין מתכונת גלגלי השמים וכו׳ ונטיותם לצפון ולדרום ונליזתם ו ד ב י ק ת ם זה את זה (שם יח).

דְּבִיר[3]), ש"ז מ"ר דְּבִירִים, — בכל בנין, חלק באחורי הבנין, ובפרט בהמקדש בירושלם החלק ב א ח ו ר י הבנין, היותר קדוש, במקום שהארון היה נתון, **adytum**: וּדְבִיר בתוך הבית מפנימה הכין לתתן שם את ארון ברית יי׳ (מ"א ו יט). ויבאו הכהנים את ארון ברית יי׳ אל מקומו אל דְּבִיר הבית אל קדש הקדשים אל תחת

[1]) עי׳ הערה שלקמן. — [2]) כך הקרי במקום הכתיב חריונים, וברור הוא שזה תיקון סופרים בשביל לשון נקיה במקום השם ח ר י הגם ההמוני, והכונה היא לצואת היונים. אך לא נתברר מה פרושו של החלק הראשון דִּב מן המלה דביונים.

[3]) בערב׳ דֻּבר a) האחור וחלק באחורי כל דבר. בארמ׳ דוברא.

a) دبر

כנפי הכרובים (שם ח ו). שמע קול תחנוני בשועי אליך בנשאי ידי אל דְּבִיר קדשך (תהל, כח ב). רוני רוני השיטה התנופפי ברוב הדרך המהושקת בריקמי זהב המהוללה בדביר ארמון ומפוארה בעדי עדיים (ע"ז כד:). — ואמר בן סירא: ורמונים המון סביב לתת נעימה בצעדיו, להשמיע בדביר קולו לזכרון לבני עמו (כ"ס גני' מה ט). — ואמר המשורר: ינעם לנפשי הלוך ער֗ם ויחף עלי חרבות שממה אשר היו דְּבִירַיִךְ (ר"י הלוי, ציון הלא). — ואמר המליץ: מכוני ומעוני בין הכפרים והכפירים, וביתי על הרי בתרים ודרך האתרים, ומשכני גיא הצבועים ומשכנות הרועים, והמדברות דביריי, ווחלי עפר עפרי (דכרי חפץ, אגר' לשון הזהב לר"י אלחריזי).

דבל, ממנו דְּבֵלָה, דְּבֵלָה.

דְּבֵל, ש"ז, מ"ר דְּבֵלִים, — תאנים מכבשים יחד, gepresste Feigen; figues pressées; pressed figs: ותמהר אבוגיל ותקח מאתים להם ושנים נבלי יין וכו' ומאה צמקים ומאתים דְּבֵלִים ותשם על החמרים (ש"א כה יח). מאכל קמח דְּבֵלִים וצמקים ויין ושמן ובקר וצאן לרב (דהי"א יב מא).

א. **דְּבֵלָה**[1], ש"נ, מ"ר דְּבֵלוֹת, — עגול של דבלים, Feigen-Kuchen; gâteau de figues pressées; cake of pressed figs: ויתנו לו (להמצרי) פלח דְּבֵלָה ושני צמקים ויאכל ותשב רוחו אליו (ש"א ל יב). העגול של דבילה שנטמא מקצתו (תרומ' ב א). מצילין סל מלא ככרות ואעפ"י שיש בו מאה סעודות ועיגול של דבילה וחבית של יין (שבת יו ג). הריני נזיר מן הגרוגרות ומן הדבילה (נזיר ב א). מצא פירות מפוזרין וכו' ועגולי דבילה ככרות של נחתום (ב"מ ב א). אין מקיפין לא בדבילה שמינה ולא בבצק שנילוש במי פירות (כלים י ב). סקי תבואה ועיגולי דבילה וחביות של גרוגרת (תוספתא תרומ' ג י). ליטרא קציעות שדרסה וכו' בעיגול דבלה (שם ה יא). עני שנתנו לו פרוסות וגרוגרות וכו' ועשאן דבילה (שם דמאי ה ח). תאיני שביעית אין עושין אותן גרוגרות אבל עושין אותן דבילה (שם שבי' ו כט). ועושין אותן דבילה וכונסין אותן בחביות (שם ח א). וא"ר יוחנן כדבילה שמינה שנו (שבת ז:). שמתוקה בפי הכל כדבלה (פסח' פז:). לעשות שני עיגולי דבילה במכתשת שלפנינו (תעני' כח.). אבל דבילה קעילית ושתה דבש וחלב (סנה' ע:).

ב. **דְּבֵלָה**[1], ש"נ, מ"ר דְּבֵלוֹת, — אחד ממיני המורסות, Geschwür; tumeur; tumour: במורסות הנקראות דבילה בשר (קאנון ג י ב). או לחתל פתיחת מורסה הנקרא דבילה שיקול ממנו דבר רב (שם ג יא ג ו). שבפעולות כבדו יש חולשה מבלי ענין נראה ממורסה או דבילה (שם יד ב א). רוע המזג וחולשת הכחות ממין החלושיי ופתיחת הסתימה ובקוע הדבילה ודחיית המות ממין החזקיי כי הכח אם לא יחזק לא ידחה מוגלת הדבילה ומותר הדם הנפסד (שם שם ד א). אך אותות הדבילה ובשולה ובקיעתה הנה כבר ידעת (שם). ואותו שיהיה לסבת מורסות עצרו הדם והפסידוהו ואינם דבילות הנה אותותם שיהיה שם מורסא ואין שם אותות קבוץ מוגלא (שם). וגם ימצא לפעמים רבות המורסות הנקראות דבלות גשמים דומים לאבן ולחול ולחרס ולעץ ולפחם ולעכירת השמן ולשמרי היין וזולת זה ממינים רבים (פרקי משה ג). הדבילות המתחדשות בתוך הבטן וביחוד בקרבים הנה הרפואות הלקוחות בבשמים מועילים להם מאד (שם ט). הרפואות הנאותות לכל הדבלות המתחדשות בכל הגוף (שם). וכשיהיו אותם הליחות אשר ביציאות בתוך קרום יקפם למחק דומה אז יקרא דבילה (שם כג). — ודבלה: הדבשנית והיא הדיבלה שבה לחה דומה לדבש (קבולי גלינוס, כ"י פריז).

***דִּבְלוּל**[2], ש"ז, מ"ר דִּבְלוּלִים, — קצה חוטים בולטים מן קשר, מן מעדני המחצלת: מחצלת מאומתי

---

[1] סוברים כי הוא מן שרש דבל a) בערב' שהוא משמש במשמ' קבץ ועשה כדור, כמו שמקבצים למשל ארז בהאצבעות. אך אולי יותר נכון שזה הוא הפעל דַ'בַל b) בערב', שפרושו הוא נכמש ונכוַץ ונעשה קמטים וקמצים, ויאמר זה ביחס להעור, וגם ביחס להצמחים והפרות ואַד'בַל c) הח֗ם הכמיש וכוֵץ את הפרי. — ואמר רמב"ם: דבלה תאנה ידועה בתכלית המתיקות אי אפשר למצא ממנו בשום פנים אלא בארץ ישראל (דמאי ב א).

a) دبل b) ذَبَل c) أذبل

[1] בערב' דבלה a).

[2] לא נתברר מקור מלה זו.

a) دُبْلَة

מקבלת טומאה משיהסם ויקנב ר"י אומר משיקשר ראשי המעדנין שלה היו דבלולין יוצאין הימנה כל שלצורך המעדנין טמאה כל שלא לצורך המעדנין טהורה (תוספתא כלים ב"מ, סוף ז). מטה שנפחתו מעיין שלה ואין חבלים מחוברין לה וכו' היו דבלולין יוצאין ממנה הרי אלו טמאין מפני שהוא מחזירן (שם ט א). טלית של עני שבלתה אם היו רוב שפתותיה קיימות וכו' היו דבלולין[1] יוצאין הימנה כל שכנגד השפה חיבור (שם ב"ב ו א).

ּדְּבֵלִי, ת"ז, — מטבע המורסה הַדְּבֵלָה: ולפעמים נזל מהדבליי והמורסיי בתחלתו חלודה רקיקה ואחר בעת הבקיעה תצא המוגלא ולפעמים יזול ממנה דם (קאנון ג יד ד א).

***דִּבְלֵל**, לא נמצא.

— פע', *דִּבְלַל[2]), בינ' מְדַבְלַל, מְדוּבְ׳, — שיש בו דבלולים, בולטים ויוצאים מחוץ לשורת השטח: הצמר המדובלל[3]) בבכור את שהוא נראה מן הגזה מותר ואת שאינו נראה מן הגזה אסור (בכור' ג ד). סוכה המדובללת[4]) ושצילתה מרובה מחמתה (סוכה ב ג). היה הסכוך מדובלל והוא הסכוך שיהיה מקצתו למעלה ומקצתו למטה (רמב"ם שם שם ה). בכור שהיה בו צמר מדובלל ושחטו את שהוא נראה עמו מן הגיזה מותר בהנאה ואת שאינו נראה עמו והוא הצמר שעיקרו הפוך כלפי ראשו אסור (הוא, בכור' ג יב). ויהא הצמר המדובלל נבלל עם שאר הגיזה ואינו נראה כמופרש ממנו וכו' וניכר לכל שמדובלל מן הגיזה (רע"ב שם ג ד).

דְּבֶלֶת, ש"נ, — כמו א.דְּבֵלָה: קחו דְּבֶלֶת תאנים ויקחו וישימו על השחין ויחי (מ"ב כ ז).

דבק, ממנו דֶּבֶק, דָּבַק, דָּבֵק, *דְּבִיקָה, ׳דְּבֵקוּת, ׳דְּבֵקִי, ׳דְּבֵקִיּוּת.

— [1]) כך בר"ש כלים כח ח. ובנוסח' הדפוס: דבדולים. [2]) נגזר מהשם דבלול, ועי' לקמן. — [3]) כך הגרסה במשנה שבמשניות, וכן גרסת הערוך ערך מדבלל, וכן הרמב"ם (במקום המובא בפנים), וכן הרע"ב. ובנוסח' מדולדל. ואמרו שם בגמ' (כו:): היכי דמי אינו נראה עם הגיזה א"ר אלעזר אמר ריש לקיש כל שעיקרו הפוך כלפי ראשו רב נתן בר אושעיא אמר כל שאינו מתמעך עם הגיזה. מכל זה מתברר היטב פרוש המלה מדובלל, שהכונה בה היא שנעקר ממקום שהוא מחובר בו ובולט ויוצא מחוץ לפני שאר השערות. — [4]) ושאלו בגמרה שם מאי מדובללת ופלגו רב ושמואל בפרוש מלה זו: אמר רב סוכה ענייה ושמואל אמר קנה עולה וקנה יורד. ע"כ. ואעפ"י שרב הוא בן סמך בפרוש המלים, מכל מקום כאן פרושו של שמואל יותר מכון לפי פרוש המלה של צמר מדובלל, וכמו"כ לפי הפרוש של השם דבלולים. וכן החליט הרמב"ם פרוש מלה זו כשמואל.

דֶּבֶק, ש"ז, מ"ר דְּבָקִים, — א) חבור והדוק ואחוד של שני חלקי כלי יחד בדבר מדביק ומרתך, Lötung; soudure; soldering: ויחזק חרש את צרף מחליק פטיש את הולם פעם אמר לַדֶּבֶק טוב הוא ויחזקהו במסמרים לא ימוט (ישע' מא ז). — ב) המקום ששני דברים מחברים ודבוקים שם: ואיש משך בקשת לתמו ויכה את מלך ישראל בין הַדְּבָקִים[1]) ובין השרין (מ"א כב לד). חלחולת שניקבה וכו' א"ר יוחנן מקום הדבק[2]) ברובו שלא במקום הדבק במשהו (חול' נ.). וקשרי הדבקים של העצמות ושל ידים ושל רגלים ושל אצבעות (תכמוני, יצירה א). — ג) *עצם הדבר, החֹמר המדביק שני דברים יחד, Leim; colle; glue: דבק כדי ליתן בראש השבשבת (שבת ח ד). ודובקן בדבק (ירוש' מג' א עא ד). לוקחין בדין דקין וטחין אותן דבק ומשימין אותן במקום שיש מאכל ובאין העופות אגב מאכל ונתפשין בדבק (ערוך, ערך דבק). — ד) *כמו בֶּדֶק ב, דִּבְקֵי מיתה, כמו בִּדְקֵי מיתה: ג' דבקי[3]) מיתה (שבת לב.).

דָּבַק, דָּבֵק, — א) פ"ע, נהפס' דָּבֵקָה, דָּבֵקוּ, עת' תִּדְבַּק, תִּדְבְּקִי, נהפס' בהוספת ן, תִּדְבָּקִין, תִּדְבְּקוּ, תִּדְבָּקוּ, תִּדְבָּקוּן, נכנ' תִּדְבָּקַנִי, — דָּבַק אֶל דָּבָר, בְּדָבָר, לְדָבָר, נאחז ונתחבר בו ע"י אמצעי טבעי באופן שאינו נפרש ממנו, ankleben (vn); coller; be glued: כאשר ידבק האזור אל מתני איש (ירמ' יג יא). דָּבַק לשון יונק אל חכו בצמא (איכ' ד ד). ואת כל דגת יאריך בקשקשתיך תִּדְבָּק (יחזק' כט ד). בעורי ובבשרי דָּבְקָה עצמי (איוב יט כ). דָּבְקָה עצמי לבשרי (תהל' קב ו). תִּדְבַּק לשוני לחכי (שם קלז ו). — ובהחלט: מפלי בשרו דָּבֵקוּ (איוב מא יה). — ודָבַק דבר בידו, בכפו, לקח הדבר ונשאר בידו: ולא יִדְבַּק בידך מאומה מן החרם (דבר' יג יח). אם תטה אשרי מני הדרך ואחר עיני הלך לבי ובכפי דָּבַק מאום

[1]) לא נתברר פרושו המדויק של מלה זו, אך נראה שהכונה היא להמקום ששם חלקי השריון דבוקים זה בזה. — [2]) ופרש"י: מקום הדבק שהיא דבוקה בירכים. — [3]) כך גם בירוש' (שבת ב ה:).

(איוב לא ז). — וידו אל החרב וכדומה, נגעה בה, אחוה בה: ותדבק ידו אל החרב (ש"ב כג י). — ובמליצה, בטנו, נפשו דבקה לארץ, השפל עד לארץ מעני ולחץ וכדומה: למה פניך תסתיר תשכח ענינו ולחצנו כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו (תהל' מד כה-כו). דבקה לעפר נפשי חיני כדברך (שם קיט כה). — ומחלה, דבקה מחלה בפלוני, התחיל לחלות בה, התהותה בו ע"י נגיעה בחולה, התמידה בו המחלה ולא רפתה ממנו: והשיב בך את כל מדוה מצרים אשר יגרת מפניהם ודבקו בך (דבר' כח ס). וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם (מ"ב ה כז). — ומעשה רע: לא אשית לנגד עיני דבר בליעל עשה סטים שנאתי לא ידבק בי (תהל' קא ג). — והרעה, דבקה הרעה את פלוני, השיגה אותו, באה עליו, חלה עליו: ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פן תדבקני[1] הרעה ומתי (בראש' יט יט). — והרעב, דבק אחריו, רדף והשיג אותו: והרעב אשר אתם דאגים ממנו שם ידבק אחריכם (ירמ' מב יו). — ובהשאלה, דבק בפלוני, התקרב אליו, היה אתו תמיד ולא עזב אותו: על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד (בראש' ב כד). — ואהב אותו, היה אתו תמיד בקשר ועשה כמעשיו: מן הגוים אשר אמר יי' אל בני ישראל לא תבאו בהם וכו' בהם דבק שלמה לאהבה (מ"א יא ב). כי אם שוב תשובו ודבקתם ביתר הגוים האלה הנשארים האלה אתכם והתחתנתם בהם ובאתם בהם והם בכם ידוע תדעו כי לא יוסיף יי' אלהיכם להוריש את הגוים האלה מלפניכם (יהוש' כג יב-יג). ותשק ערפה לחמותה (ותלך לה) ורות דבקה בה (רות א יד). הלוא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה וכה תדבקין עם נערתי (שם ב ח). עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם כלו את כל הקציר (שם כא). ותדבק (רות) בנערות בעז ללקט (שם כג). — ונפשו באשה, אהב אותה מאד: ותדבק נפשו בדינה (בראש' לד ג). הרוצה שיתעשר י ד ב ק בזרעו של אהרן (פסח' מט.). — ובמלך, דבק בו, היה נאמן לו, לא בגד בו: ויעל כל איש ישראל מאחרי דוד אחרי שבע בן בכרי ואיש יהודה דבקו במלכם (ש"ב כ ב). — ובאלהים, דבק בו, עבד אותו, שמע בקולו ושמר מצותיו: את יי' אלהיך תירא אתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע (דבר' י כ). לאהבה את יי' אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו (שם יא כב). וידבק (חזקיהו) ביי' לא סר מאחריו וישמר מצותיו (מ"ב יח ו). ובשם אלהיהם (של הגוים) לא תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום ולא תשתחוו להם כי אם ביי' אלהיכם תדבקו (יהוש' כג ז-ח). אחרי יי' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקון (דבר' יג ה). — *ודבק עם, התחבר עמו: וכי דרכו של בעז ל ד ב ק עם הנשים (שבת קיג:). — ובמשמ' *נתקרב מאד לדבר: עד ש ד ב ק ו כל החיל לאותה בירה (ילק' בראש' קלג). — *והגיע, השיגו: דבק דולקי וצדני ברשתו, עלי ללטוש מהרשתו, דרך קשתו (קינה לת"ב, איכה אספתו). — ובדברים לא בע"ח, בהמצוות, בהעדות, שמר אותן, קים אותן: דבקתי בעדותיך יי' אל תבישני (תהל' קיט לא). — ובנחלתו, שלא ימכרנה לאחרים: ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל (במד' לו ז). — ב) *פ"י, חבר בדבק: שופר שנסדק ו ד ב ק ו (ר"ה ג ו). ו ד ו ב ק ן[1] בדבק (ירוש' מגי' א עא ד). — ובמשמע' הקריב זה לזה: אלו בני אדם שהיו אוכלים ושותים זה עם זה ו ד ו ב ק י ן[2] מטותיהן זו בזו (שבת סב:). אתה הוא ש ד ב ק ת זו בזו (ערוך, ערך זה). — וכינו"פ *ד ו ב ק, מי שהוא דבוק באחר: אוי להם לרשעים ו ד ו ב ק י ה ם ואשריהם לצדיקים ו ל ד ו ב ק י ה ם (תנחומא בראש' כא). שאהבת נפשו ד ו ב ק ת אחרי אשתו (פרקי דר"א לב). — ואמר המשורר: יד מי זה פה צוחקת, אל! ידך זאת הפליאה, אך בך נפשי ד ו ב ק ת (אד"ס, בפ"ק, האזינו).

— פעו', *דבוק, דבוקה: יבואו בני הנשוקה ויפלו ביד בני ה ד ב ו ק ה (סוט' מב:). ואתם הדבקים בה' אלקיכם ד ב ו ק י ם ממש (סנה' סד:). כשתי תמרות ה ד ב ו ק ו ת זו בזו (שם). מפני ש ד ב ו ק ה (הכתנת התחתונה) בבשרי (פסיק' דר"כ, סקליס). כתנות עור שהן ד ב ו ק י ן לעור (מד"ר בראש' כ). אתה מוצא בלוט על ידי שהיה ד ב ו ק באברהם העשיר כמותו (ילק' דבר' תתכ"ד). ועובר הרוח מתוך הכלי ההוא עם הזכוכית הנתכת והנמסת ה ד ב ו ק ה בקצה הכלי ההוא הנבוב (חכמוני יצירה א).

— פע', דבק, ידבקו, — שחברו והדקו אותם יחד: בצקת

---

[1]) כמו: יאהבני וכיוצא בו, וכמו ילבשם, ויתבאר בחלק הדקדוק. — [1]) ויש גורסין ו ד ב ו ק י ן. — [2]) ויש גורסים ומדבקין.

עפר למוצק ורגבים ידבקו (איוב לח לח). איש באחיהו ידבקו (אפיקי המגנים) יתלכדו ולא יתפרדו (שם מא ט). ישראל שמדובקין לחיי של עולם הבא (ילק' דבר' תתכד). — ובמשמ' *נמשך ואינו נפסק: וזה אשר תחשבהו מתנועע תנועה מדובקת הוא מחטא החושים וכו' להיות הגשם כולו גשם אחד ומדובק (מו"נ א עג). כסגולות ההבדל וההשתתפות בקוים ובשטחים והיות קוים מדובקים וקוים בלתי מדובקים (שם). הדברים שנמצא מציאותם מדובק כמו הגרמים השמימיים וכו' (רלב"ג, מלחמ' ה ו א ה). שהזמן בכללו הוא אחד ומדובק ואין בו רבוי בעצמו (שם יא). כי לא יתכן שיהיה מהתנועות הנכרכות זמן מדובק נצחי (שם). שיהיה הזמן החולף וכו' מתנועע נצחי הוא מתנועע בתנועה מדובקת (שם). ואין תנועה מדובקת אלא הסובבת (רשב"ל דורן, מג"א, חלק אלוה ממעל א).

— נפע', *נדבק: בית יד של בגדי כהונה נארגת בפני עצמה ונדבקת עם הבגד ומגעת עד פיסת היד (יומא עב:). רות המואביה ששבה ונדבקה בבית לחם יהודה (ב"ב נא:). וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה (כתוב' קיא:). וכיון שעשה משה את הפסח גזר הקב"ה לארבע רוחות העולם וכו' הלכו ונדבקו באותו פסח (מד"ר שמות יט). כשם שהעמיד (הקב"ה) מלכים ונביאים וחכמים לישראל כך העמיד מאוה"ע ונדבקו מלכיהם וכו' של ישראל עם מלכיהם וכו' של אוה"ע (תנחומא, בלק א). אם חפץ אתה להדבק באהבת חבירך הוי נושא ונותן בטובתו (דרא"ז ב).

—*זוה'לי נדבק, שטבעו להדבק מחולה לחולה: גם רוקו (של הזב) יזיק כי הזוב מהחליים הנדבקים (ראב"ע ויקר' טו ח). כי הצרעת היא מהחליים הנדבקים מהחולה אל השלם (שם יג ב). כי הראות באויר הדבר ובכל החלאים הנדבקים יזיק מאד וידביקם (הריקנטי, ויקר'). — ובמשמ' *נמשך ומתמיד בלי הפסק: והתבאר שזאת התנועה היא נדבקת ואין תכלית לה (שער השמים יג).

— פע', *דבק, — א) עשה שידבק, חבר: שופר שנסדק ודבקו וכו' דיבק שברי שופרות (ר"ה ג ו). — ב) רדף אחריו: לאחד שהיה מהלך בדרך וראה אחר ודיבקו עד היכן עד שקשר עמו אהבה (מד"ר בראש' כט).

— הפע', הדביק, — א) עשה שידבק, במשמ' הפשוטה: ולשונך אדביק אל חכך ונאלמת (יחזק' ג כו). והדבקתי דגת יאריך בקשקשתיך (שם כט ד). הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי חיוב חטאת (שבת ד.). כדי צליית דג קטן או כדי להדביק פת בתנור (שם לה:). שהרתיח (את האלפס) ולבסוף הדביק (פסח, לז.). הדביק מבפנים והרתיח מבחוץ וכו' הדביק מבפנים ואבוקה כנגדו (שם:). מדביק אדם תורה נביאים וכתובים כאחד (ב"ב יג:). — ובמשמ' הקריב, במוסר': כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל (ירמ' יג יא). — ואת המחלה, הדביק בו את המחלה, גרם שתדבק, שתתהוה בו: ידבק[1]) יי' בך את הדבר עד כלתו אתך (דבר' כח כא). — ב) הדביק אותו, הגיע אליו, השיגו, einholen ; atteindre ; reach anyone: וירדף אחריו דרך שבעת ימים וידבק אתו בהר הגלעד (בראש' לא כג). המה הרחיקו מבית מיכה והאנשים אשר בבתים אשר עם בית מיכה נזעקו וידביקו את בני דן (שופט' יח כב). — והדביק אחריו, רדף: וידביקו אחריו עד גדעם ויכו ממנו אלפים איש (שופט' כ מה). וכל איש ישראל המתחבאים בהר אפרים שמעו כי נסו פלשתים וידבקו[2]) גם המה אחריהם במלחמה (ש"א יד כב). וידבקו[3]) פלשתים את שאול ואת בניו ויכו פלשתים את יהונתן ואת אבינדב ואת מלכי שוע בני שאול (שם לא ב). — והמלחמה הדביקה אותו, השיגה אותו, שלא יוכל להמלט ממנה: ויפנו (אנשי בנימין) לפני איש ישראל אל דרך המדבר והמלחמה הדביקתהו (שופ' כ מב).

— הפע', הפע', הדבק, מדבק, — כמו פעל: יבש כחרש כחי[3]) ולשוני מדבק מלקוחי (תהל' כב יו). — ובהשאלה: ששון ויגון הודבקו (מו"ק כה.).

— נתפ', *נדבק, מדבק, מתדבק: ואין ארור מתדבק בברוך (מד"ר בראש' נט). — ובמשמע' *לא מתחלק, נמשך ומתמיד ולא נפסק: והכמה ממנו מתדבק וממנו מתחלק (כל מלאכ' הגיון, הכמה). זה אחר זה היו הזמן והתנועה בב"ת בכמות מתדבק (ר"י אברבנל, מפע' ה' ח ג). והשנוי אשר בזמן הוא בהכרת מתדבק להיות הזמן מתדבק וכו' או שרצה באמרו

---

[1]) לא הכריעו חכמי הדקדוק מה מהותה של צורה זו במקום ידביק, אם זו שארית מהצורה הקדומה ידבק, בחירק קצר בע"פ כמו בערב', או פשוט נולדה מפני הנטייה לקצור. — [2]) כמו וידרכו, ועי' הערה הקודמת, דעת חכמי הדקדוק שזו שארית מהצורה הישנה ידבק בחירק קצר בע"פ. וי"א כי זה נקוד מרכב, כדי להניח הברה בין וידבקו ובין וידבקו. — [3]) יש מגיהים חכי.

מתדבק תמיד נצחי (ר"ת קרשקש, אור ה' א יג). מצד מה שנראה מטבע החלוקה במתדבק ומטבע ההוספה במספר (רלב"ג, מלחמ' ה' ו יא). ואמנם יקרה לו (להגשם) העדר התכלית מצד ההוספה או מצד החלוקה בכמה המתדבק לבד (שם). סגולות השעור להיותו מתדבק ולזה יאמר בו רב ומעט מצד היותו ספירה ויאמר בו ארוך וקצר מצד היותו מתדבק (שם).— והשתמשו במְדַבֵּק במשמ' חולי שנדבק מאיש לאיש, כמו דַּבֵּקִי שלקמן.

דָּבֵק, ת"ז, לנק' דְּבֵקָה, מ"ר דְּבֵקִים, דְּבֵקוֹת, — א) מי שנוגע ומחבר עם דבר: והכנף האחרת אמות חמש דְּבֵקָה לכנף הכרוב האחר (דהי"ב ג יב). — ובהשאלה, דָּבֵק ברוח, אוהב וכרוך אחריו: ויש אהב דָּבֵק מאח (משלי יח כד). ואתם הַדְּבֵקִים ביי' אלהיכם חיים כלכם היום (דבר' ד ד).—ובמשמ' *מתמיד, שאינו נפסק, קדחת דְּבֵקָה: הקדחת הדבקה אע"פ שתנועתה כבדה ומתפשטת במ"ם יום אז היא ג"כ נמנית מחוליים החדים (פרקי משה י). — *ודָּבֵק לדבר, במשמ' הדבר מוכרח בטבע שיהיה בו: שהזמן הוא ממשיגי העצם כי הוא דבק לתנועה והתנועה דבקה למתנועע והמתנועע הוא גשם בהכרה (רלב"ג, מלחמ' ה' ו יא). — ב) *לחה דְּבֵקָה, שהיא נדבקת כמו דֶּבֶק: יחדש בעור הראש עלה ממין מורסא יהיו בה נקבים דקים קטנים מלאים ליחות דקה ודבקה (פרקי משה כג). — ובדקדוק, דָּבֵק כמו נסמך: פוגת דבק והטעם פוגת עין (ראב"ע איכה ב יח).

דְּבֵקוּת, ש"נ, — א) סגולת דבר שהוא מְדַבֵּק, כמו דבק וכיוצא בו, דְּבֵקוּת הדבק, הרוק: אותות תגבורות הלחה הלבנה הוא לובן נוסף וכו' ורוב הרוק ודבקותו (קאנון א ג ב ז).—ב) עצם הפעולה להיות דָּבֵק בדבר, ובהשאלה, דבקות רוחנית ומוסרית: וכל זמן שהיו רודפין אותו בתשובות השקר שעורכין לפי קוצר דעת האדם היה מוסיף דביקות בתורה (רמב"ם מעי' ח ז). ביחס הקנאה למלאכים שהם קדושי עליון ואין להם דבקות בחומר (מלמד התלמ', שבת שוכה). כי הבהמה והחיה אין להם דבקות בנקבותיהם אבל יבוא הזכר על איזו נקבה שימצא (רמב"ן ברא' ב כד). שהאיש הדבק באהבת השם כל זמן שהוא עומד בדבקות הוא באהבה שוה בשוה וכל זמן שתהיה זאת הדבקות אי אפשר שיקרה לו שום מקרה רע ממקרי המציאות הרעים (פי' משלי לזרחי' ברזלוני ה). כי אם עשה (משה) זה להיות המקום ההוא (הגבעה) נבחר לדבקות כי הלא משה היה תמיד דבק באלהים (ר"י אברבנאל, בשלח ה). האמונה בש"י ובתורתו היא המביאה את האדם אל ההצלחה הנצחית ואל דבקות הנפש בדבר הרוחני (העקרים א כא). והנה חבב (האלהים) שיקום יצירו חצות לילה להתבודד עמו בדבקות (ר"א אזקרי, חרדים, התשו' ד). — וככנ': לדת אברהם ודבקותו בשם יתעלה (הקד' ספר הישר, ספורים). הטוב המתמיד בכל מקום ובכל זמן הוא הטוב האמתי כפי דבקותו בעליונים (מלמד התלמ', שמות). השכל החמרי אשר באדם לפי דבקותו בחומר ראוי להמשילו בערפל ובחשך ובענן ובאש (שם, לו). כי הוא (משה) ע"ה לא יסיח דעתו אפילו רגע ואין לו מונע יפריד בינו ובין שלמותו ודבקותו במדרגתו עד שיצטרך אל דברים ותחבולות להכין עצמו שתנוח עליו הרוח (עבוה"ק לר"מ גבאי, סתרי התור' כו). — וכמו דבוק הירח בשמש: ומיד הוא (הירח בתחלת חדושו) שוקע לו ובא אחרי החמה להתגלגל כמוה ברקיע שמתחת על פי המסיבה המערבית ואז כבר נפרד לו מדביקותו אותה ועבר לפניה לצד המזרח (אלדבי, ש"א כ ד).—ובלשון החסידים, דבקות בשעת התפלה, התאמצות במחשבה ובתנועות הגוף ובזמר כדי לרכז את כל כונתו להתפלה ולהתעלות אל האלהות: ובפרט בענין הכונה והדבקות שהמחשבה בורחת ממנו ואינו יכול לכוין דעתו (פלא יועץ, רדיפה).— ובמשמעה האמתית, דְּבֵקוּת הידים, משחק של נפתולים והאבקות: ואמרו רבים שהיה מקום ששם היו עושין האנשים גבורותיהם והיו שם שוחקים בכדור ובדבקות הידים (ר"י אברבנאל, מ"א א). — ודבקות אות באות, ומ"ר: אמנם שאר דבקיות באות לאות זה אות נכרת אעפ"י שדבקה עם חברתה (אגר' ר"א בתשו' רלב"ת א).

דַּבֵּקִי, ת"ז, לנק' דַּבֵּקִית, — שיש בו הטבע להדבק, ansteckend; infectueux; infectious: איך החולי הנורא (הַדֶּבֶר) הוא דבקיי (מעשה טוביה, משמ' בית ב). קליפתו אדמוני ועצו קל ודבקי (י' שינהק, תולדות הצמחים).

דַּבֵּקִיּוּת, ש"נ, — כמו דְּבֵקוּת, טבע וסגולת דבר דבקי: והכבדות והעובי והדקות והדבקיות והזכוכיות (רשכ"ל דורן, מג"א, ת"י ד).

א. **דבר**[1], ממנו דָּבָר, דָּבַר, דִּבֵּר, *דִּבּוּר, *דִּבּוּרִי, דַּבָּרָה,

[1] עברית, כנענ', מואב' וארמית. בערב' אין שרש